

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

Випуск 19

Збірник наукових праць

Київ – 2011

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА
СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

Випуск 19

Збірник наукових праць

Київ – 2011

Відповідальний редактор –

доктор філологічних наук, професор **Корбозерова Н.М.**

Відповідальний секретар –

кандидат філологічних наук, доцент **Орличенко О.В.**

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, професор **Гетьман З.О.**

доктор філологічних наук, професор **Гуйванюк Н.В.**

доктор філологічних наук, професор **Жайворонок А.О.**

доктор філологічних наук, професор **Карабан В.І.**

доктор філологічних наук, професор **Кочерган М.П.**

доктор філологічних наук, професор **Крючков Г.Г.**

доктор філологічних наук, професор **Ставицька Л.О.**

доктор філологічних наук, професор **Старикова О.М.**

доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**

доктор філологічних наук, професор **Чередниченко О.І.**

доктор філологічних наук, професор **Швачко С.О.**

доктор філологічних наук, професор **Шумарова Н.П.**

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 9 від 18 квітня 2011 року).

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.
Серія КВ №7411 від 09.06.2003р.*

*Фахове видання з філологічних наук.
Бюлетень ВАК України №3 від 2010 року.
Перелік №174.*

Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. / П78 М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2002–2010.

Вип. 19 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2011. – 232 с. – Бібліограф. в кінці ст.

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів вузів, докторантів, аспірантів та пошукувачів.

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В., БОДЯНСЬКА А. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ *КОХАННЯ* В СУЧАСНИХ ТЕКСТАХ ІСПАНСЬКИХ ПІСЕНЬ

Статтю присвячено аналізу концепту *кохання* в сучасних текстах іспанського співака Алехандро Санс. Визначення різноманітних засобів вираження кохання дає можливість з'ясувати особливості співставлення цього концепту.

Ключові слова: текст, пісня, концепт, мовна картина світу.

Стаття посвящена аналізу концепта *любви* в современных текстах испанского певца Алехандро Санс. Изучение разных способов выражения любви дает возможность определить особенности сопоставления этого концепта.

Ключевые слова: текст, песня, концепт, языковая картина мира.

The article is for analysis of the concept of *love* in modern texts of Spanish singer Alejandro Sanz. Studying of the different ways of expression of love gives the chance to define features of comparison of this concept.

Key words: text, song, concept, language picture of the world

У центрі уваги сучасної лінгвістики знаходяться проблеми, пов'язані з відображенням національної культури та історії у мовах. Роль мови в накопиченні культурних здобутків є очевидною і значною. Також вона, як одна з основних ознак нації, виражає культуру народу, який говорить цією мовою, тобто створює національну культуру.

Метою нашої роботи є аналіз концепту *кохання* у текстах сучасного іспанського співака Алехандро Санс.

Актуальність теми дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на розгляд мовних одиниць з урахуванням інформації, знань про світ, а також уявлень – наукових, художніх та досвідних, які ці одиниці репрезентують.

Об'єктом роботи є концепт *кохання* в іспанській мові, концептуальна інформація, закладена у засобах його вираження.

За допомогою мовних засобів формуються концепти часу, простору, різноманітних об'єктів та явищ, моделюються способи організації всесвіту. Кохання як складний та багатовимірний феномен психічного, емоційного життя людини має високий аксіологічний статус у багатьох гуманітарних та негуманітарних дисциплінах: філософії, релігієзнавстві, етиці, естетиці, літературній

критиці, мистецтвознавстві, психології, антропології, соціології, політології та багатьох інших. Зацікавленість лінгвістів феноменом кохання можна пояснити тим, що етнічно-культурне відображення емоцій у мові, співвідношення універсального та етно-специфічного в уявленнях про почуття належать до популярних, але не повністю висвітлених питань у лінгвістиці [1:18].

Важливою складовою мовних картин світу є виражені лексично концепти, що визначаються як багатовимірні ідеалізовані формоутворення або як одиниці ментального процесу, які кодуються у мові та відображають результат категоризації світу. Важливим аспектом вивчення концептів є їх топологія: визначення та функціонування цих ментальних сутностей в основних сферах суспільної свідомості: науковій, буденній, мовній, релігійній та ін. У залежності від сфери свого функціонування концепти типологізуються на художні, буденні та наукові. Архітектоніку концептів як складових національної наукової картини формують понятійний та ціннісний компоненти; у художніх та буденних концептах присутній ще й образний смисловий компонент.

Концепт *кохання*, включає в себе як наївні / буденні, так і наукові уявлення про відповідне почуття та є складним ментальним утворенням в єдності його понятійного, ціннісного та образного компонентів. Понятійний компонент концепту *кохання* розкривається у визначеннях кохання, що існують в іспанських наукових концепціях та теоріях, які утворюють фрагмент наукової картини світу [2:54].

Концепт *кохання* в наївній мовній свідомості є комплексом буденних уявлень про кохання та має ключові ознаки недиференційованості, подвійності, дуальності, цінності, багатоаспектності відповідного почуття, що відображується у стійких атрибутах лексеми *amor*, пареміях та мовних кліше. Ціннісний аспект концепту *кохання* в сучасній іспанській мові проявляється в існуванні культурно-детермінованої аксіологічної шкали різних за природою, основними ознаками та оцінкою почуттів.

Образний компонент концепту *кохання* об'єктивується низкою когнітивних метафор, які мають рекурентний характер в синхронічному та діахронічному аспектах. Ці метафори

розподіляються на три основні групи: онтологічні (метафори, пов'язані з вмістищами та субстанціями), структурні (метафори, пов'язані з людською діяльністю, з фізіологічними станами людини, з природними явищами, з живими істотами) та просторові (метафори, які концептуалізують кохання як рух по вертикалі, рух по горизонталі, рух вбік та просторово-темпоральна метафора початку руху) [3:63].

Вербальне вираження почуття кохання пов'язано із соціо-культурними нормами суспільства. Мовлення закоханих обумовлюється соціальними, культурними, історичними, гендерними, психологічними факторами, що дозволяє виділити його в окремий дискурс – дискурс кохання, який має особливості як вербального, так і невербального характеру.

Словесні образи ліричної поезії мають своє, притаманне тільки їм завдання і призначення. Слова пісні впливають не лише своїм образним значенням на нашу уяву, але самими своїми звуками і їх ритмічним упорядкуванням промовляють через смисл слуху до нашої душі й серця, впливають на наше почуття безпосередню, подібно як музика. Ознакою пісні, яку ми розглядаємо в нашій роботі, буде гама особистих почуттів автора. Лірика текстів пісень висловлює індивідуальні почуття, але вони можуть бути спільні цілому середовищу, в якому дана пісня повстала, жила й розвивалася, в незмінних, шаблонових поетичних образах, символах і формах.

У текстах сучасних іспанських пісень кохання є одною з найголовніших тем, адже людина, перш за все, пише про те, що її хвилює. Кохання завжди було і буде центральним концептом у творчості співаків.

Проаналізуймо концепт кохання, яке уособлює тугу та печаль:

*te di mi alma y parte de mi vida
lo he entregado todo por amor
siento un gran vacío
frío y calor [4].*

Автор наголошує на наслідках, які спричинило нещасливе кохання, що викликає в нього протилежні почуття холоду та тепла.

Інший приклад, який висвітлює сумний аспект цього концепту:

*me duele el corazón
cuando me hablan de amor [4].*

Кохання дуже часто асоціюється з стражданням автора у випадку, коли воно втрачається:

*hay amor fue una tortura
perderte.*

Концепт *кохання* визначається своєю довго тривалістю, яку автор встановлює як недовготривалу:

*Nuestro amor era igual
Que una tarde de abril
Que también es fugaz [4].*

Нерозривними є концепт зближення та любов. Автор наголошує на обов'язковості подолання відстані і стати ближчими:

*Y por amarte
quiero vivir junto a ti
mi amor [4].*

Кохання знаходить своє відображення в очах, які не можуть брехати:

*Tus ojos tristes
que no mienten
me dicen que me amas [4].*

Також неконтрольованість та невмотивованість почуттів знаходять своє місце у текстах пісень, що нерозривно пов'язано з концептом кохання:

*Me equivoqué queriendo tu amor
me equivoqué creyendo al corazón [4].*

Концепт кохання ототожнюється з перешкодами, які часто присутні у текстах автора:

*Y te quiero mía, profundamente mía
aunque sea en esta calle sin salida [4].*

Хоча загалом кохання – це почуття, яке призводить до втрати розуму та контролю над собою, трапляються моменти, коли концепт любові аж ніяк не пов'язаний з втратою контролю:

*si perdí la razon
no fue por amor
fue por soledad [4].*

У роботі було проаналізовано концепт *кохання* як складову наукової, філософської та психологічної картин світу, було визначено специфіку його мовної об'єктивації. З дискурсивних

позицій концепт в сучасній іспанській мові розглянуто як фактор, який регулює вербальну поведінку носіїв мови. Проведене комплексне дослідження концепту *кохання* у сучасних текстах іспанських пісень показало, що відповідний концепт існує у свідомості носіїв іспанської мови як складне ментальне утворення, яке конденсує різнопланові уявлення про почуття кохання. Концепт кохання співставляється з такими уявленнями, як туга та печаль, страждання, недовготривалість почуттів, неконтрольованість та втрата розуму, перешкодами, знаходить своє відображення в очах закоханої людини. Це дозволило розглянути ситуації комунікативного конфлікту в дискурсі кохання як результат конфлікту ментальних уявлень про відповідне почуття в їх дискурсивній реалізації. Оскільки кохання є вторинним по відношенню до інстинктивних емоцій, окультуреним почуттям, саме мовна репрезентація кохання, культурно детерміновані засоби його вербального вираження є основними поясненнями уявлень, що сформувались у даній культурі щодо цього почуття.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей концепту *кохання* в уявленні авторів іспанських пісень. Адже кожен автор має своє уявлення про кохання, і по-різному його співставляє. Тому перспективами дослідження може бути співставлення концепту *кохання* в текстах пісень різних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Огаркова Г. А.* Вербалізація концепту кохання в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ганна Анатоліївна Огаркова; Київськ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с. 2. *Огаркова Г. А.* “Кохання” як науковий емоційний концепт / Ганна Анатоліївна Огаркова // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – Вип. 11, кн. 2. – К.: Видав.-поліграф. центр “Київський університет”, 2004. – С. 55–59. 3. *Огаркова Г. А.* Мовні засоби вираження концепту “кохання” як культурно-специфічного феномену / Ганна Анатоліївна Огаркова // Вісник Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2003. – Серія: “Іноземна філологія”. – № 34–36. – С. 62–65.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Sanz A.* Letras de canciones [Електронний ресурс] / Alejandro Sanz. – Режим доступу: <http://www.musica.com/letras.asp?letras=1654>

БАХОВ І. С.

Міжрегіональна Академія управління персоналом

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемам формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в системі вищої лінгвістичної освіти, наголошується на необхідності застосування особистісно-діяльнісного підходу в процесі формування, виокремлено професійні функції перекладача.

Ключові слова: професійно-комунікативна компетентність, перекладацька діяльність, особистісно-діяльнісний підхід.

Статья посвящена проблеме формирования профессионально-коммуникативной компетентности будущих переводчиков в системе высшего лингвистического образования, подчеркивается необходимость применения личностно-деятельностного подхода в процессе формирования, выделены профессиональные функции переводчика.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная компетентность, переводческая деятельность, личностно-ориентированный подход.

Article is dedicated to problems of developing professional communicative competence of future interpreters in the system of higher linguistic education, it is stressed the necessity of application of personality active approach in the formation process, there are outlined professional functions of translator.

Key words: professional communicative competence, translating activity, personality active approach

Мета. Враховуючи важливість професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в системі вищої освіти, у даній статті здійснюється аналіз особливостей формування зазначеної компетентності у сучасних лінгвокультурних умовах.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю вирішення проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в системі вищої лінгвістичної освіти і розробки теоретико-методологічної стратегії в умовах нової педагогічної парадигми, яка ґрунтується на ідеях модернізації, гуманізації, гуманітаризації освіти.

Завдання статті полягає у теоретичному аналізі й обґрунтуванні особливостей формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів як однієї з умов підготовки гармонійно розвиненого фахівця з перекладу.

Теоретико-методологічну стратегію формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів може скласти методологічний підхід до дослідження. Звісно, сам підхід не може бути єдиним, він припускає, і навіть передбачає альтернативність застосовуваних освітніх стратегій [1:54]. Вдосконалення освіти відбувається з точок зору різних підходів: системно-структурного, програмно-цільового, професійно-особистісного, технологічного, синергетичного, інтегративно-модульного та інших.

Виходячи зі специфіки професійної комунікації майбутніх перекладачів, для ефективного здійснення якої потрібне системне використання лінгвістичних, соціокультурних, соціально-психологічних знань і відповідних умінь і якостей, які характеризують особливу “перекладацьку особистість”, здатну здійснювати діалог культур, ми обрали у якості базових підходів системний, культурологічний та особистісно-діяльнісний підходи.

Основи особистісно-діяльнісного підходу були закладені у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, С. Рубінштейна, в яких особистість розглядалась як суб’єкт діяльності, котра, формуючись в діяльності та в спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності та спілкування.

Поняття “професійна компетентність” досліджується з позицій теорії управління навчальним процесом, наукової організації навчального процесу, а також педагогічної акмеології, в якій виступає наслідком особливого типу організації предметно-специфічних знань, і результатом інтенсивної практики й навчання у відповідній предметній спеціалізації [2:256–257]. Формування професійної компетентності є обов’язковим компонентом змісту навчання, що займає повноправне місце у загальній професійній підготовці спеціаліста [3].

Інший дослідник С. Молчанов трактує професійну компетентність як “коло запитань, в яких суб’єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає соціально-професійний статус і професійну кваліфікацію”, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності [4:85].

На відміну від терміну “кваліфікація”, дане поняття включає поряд із суто професійними знаннями і вміннями такі якості, як

ініціативність, комунікативні здібності, уміння вчитися, логічно мислити, видобувати й переробляти інформацію.

Зважаючи на це, слід зазначити, що професійна компетентність відноситься до професії і характеризується ступенем підготовленості спеціаліста до професійної діяльності. Складові компетентності у більшості випадків розглядаються через призму аналізу професійно значущих властивостей і якостей спеціаліста, що забезпечують ефективне виконання поставлених перед ними завдань. Професійна компетентність досліджується також у контексті окремої професії. Цікавими є дослідження, які розглядають це поняття в галузі перекладознавства. Вивченню особливостей професійної компетентності перекладача присвячені праці таких науковців, як В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, В. Сафонова, І. Халєєва, Ю. Хольц-Мянттярі та ін.

У даній галузі професійна компетентність визначається, в першу чергу, як сума знань, умінь, навичок і особистісних характеристик, які потрібні перекладачу для успішного здійснення своїх професійних функцій [5:11].

Перекладацька діяльність має комунікативний характер і розглядається як особливий вид мовної діяльності, спрямований на реалізацію завдань міжмовної комунікації (В. Гак, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, Х. Фермеєр, І. Халєєва та ін.). В процесі професійної комунікації перекладач виконує когнітивно-інформаційну, проектувальну, організаторську, посередницьку, гностичну, креативну функції. Когнітивно-інформаційна функція пов'язана з процесом прийому і передачі (кодування і декодування) інформації знаковими засобами (І. Я. Рецкер, А. Д. Швейцер та ін.); проектувальна функція полягає у виборі комунікативних дій, найбільш ефективних для вирішення професійних завдань, у вірогіднісному прогнозуванні наслідків такого вибору для досягнення поставленої мети (В. Вілс, Ю. Хольц-Мянттярі, Х. Фермеєр та ін.).

Організаторська функція проявляється в процесі безпосередньої взаємодії з клієнтами, коли перекладач намагається виконати конкретне завдання, застосовуючи індивідуальні засоби долаття труднощів і адекватним чином організовуючі інформацію, власну діяльність і поведінку в ході професійного спілкування.

Посередницька функція полягає у задоволенні зовнішньої потреби у спілкуванні між людьми, які не володіють спільною мовою, тобто розділені лінгвоетнічним бар'єром. Гностична (дослідницька) функція базується на здатності перекладача адекватно сприймати, розуміти, оцінювати іншу людину і давати реальну самооцінку. Виокремлення даної функції пов'язане з визначенням перекладу не як процесу кодування і декодування повідомлень, а як реалізації здатності до інтерференції, тобто здатності робити висновки з поведінки інших людей – вербальної та невербальної (Е. Гутт, М. Цвіллінг та ін.). Оскільки перекладач має самостійне право на остаточне рішення, правомірним є виділення креативної функції, яка регулює створення нової інформації і пов'язана з пошуком, обробкою і застосуванням інформації у конкретній ситуації для вирішення перекладацьких проблем (В. Вілс, В. Комісаров та ін.).

Реалізація цих функцій вимагає від перекладача певного рівня професійної компетентності. Як справедливо зазначає Р. Міньяр-Белоручев, “компетентність перекладача перш за все визначається знанням двох мов і вільне володіння ними” [6:11]. Дослідник включає до професійної компетентності перекладача володіння мовною, мовленнєвою компетенцією, а також навиками перекладу, ораторства і літературний талант.

Розглядаючи особистісно-діяльнісний підхід у вирішенні проблеми формування професійної компетентності майбутніх перекладачів у єдності його особистісного і діяльнісного компонентів, зазначимо, що першій співвідноситься з особистісним, або особистісно-зорієнтованим підходом в освіті (М. Алексєєв, Е. Бондаревська, Е. Зеєр, В. Серіков, І. Якиманська). Відповідно із зазначеним підходом головним в освіті стає особистість того, хто навчається, забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів. Концептуальна основа цього підходу витікає з положень багатьох концепцій і теорій минулого і сьогодення: в ідеях гуманізму, втілених у педагогічному досвіді В. Сухомлинського, Я. Корчака; в положеннях особистісно-гуманної концепції діалогу культур М. Бахтіна – В. Біблера та ін.

Особистісно-діяльнісний підхід у своєму особистісному компоненті передбачає, що в центрі навчання заходиться сам той, хто

навчається – його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад, тобто студент як особистість [7].

Застосування особистісно-діяльнісного підходу у його особистісному компоненті в процесі формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів дає можливість активізувати внутрішні резерви особистості, яка саморозвивається: усвідомлення індивідом природних міжособистісних ситуацій, себе як учасника цих діяльнісних ситуацій, власних “бар’єрів” в професійному спілкуванні, дати йому концептуальний інструментарій для вирішення проблеми “Я – в перекладацькій ситуації”. Це передбачає спеціальну організацію його навчальної та квазіпрофесійної діяльності, оскільки зробити особистісний аспект єдиним означає закрити для себе шлях до вивчення закономірностей психічної діяльності і “тим більше діяльності і поведінки людини в цілому” [7:77].

У своєму діяльнісному компоненті особистісно-діяльнісний підхід має багатосторонні передумови формування: у загально педагогічному плані – це положення про суб’єкт-суб’єктні стосунки вчителя і учня (А. Дистервег) і активності того, хто навчається (Й. Песталоцці, А. Дистервег, Л. Толстой, П. Каптерев та ін.); в загально-психологічному – теорія діяльності (О. Леонтьєв), особистісно-діяльнісного опосередкування, (С. Рубінштейн, А. Петровський та ін.), теорія навчальної діяльності (Д. Ельконін, В. Давидов, І. Зимня, А. Маркова, І. Ільясов).

Діяльнісний компонент особистісно-діяльнісного підходу дозволяє вивчати педагогічні процеси в логіці цілісного розгляду усіх основних компонентів професійної діяльності (її цілей, мотивів, дій, аналізу результатів). При цьому в процесі професійної підготовки майбутній перекладач вчиться реалізовувати професійно-комунікативну діяльність. Діяльнісний компонент передбачає засвоєння знань, оволодіння уміннями в процесі власної активності, вирішення практичних завдань за рахунок гуманних, рівнопартнерських, суб’єкт-суб’єктних відносин.

З позицій гуманізації освіти особистісно-діяльнісний підхід передбачає створення сприятливих умов для “повноцінного прояву, розвитку особистісних функцій усіх суб’єктів освітнього процесу” [8:12].

Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів як міжкультурних посередників доцільно розглядати з урахуванням культурологічної концепції, в якій культура представлена як соціальне явище, в тому числі й педагогічне. Аналіз досліджень з проблем культурології дає можливість виділити деякі аспекти культурологічного підходу до вивчення процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього перекладача. На думку багатьох дослідників (А. Арнольдов, Ю. Єфимова, І. Громов, В. Тугаринов), людина завжди діє в рамках культури, будучи водночас об'єктом культурних дій і суб'єктом, творцем цінностей.

У працях В. Біблера, Н. Злобіна, І. Ісаєва проблема культури розглядається як проблема зміни самої людини, її становлення як творчої особистості. Це є також проблемою взаємодії людей, у якій відбувається взаємообразне формування, що забезпечує актуалізацію культури. З цього боку ми розглядаємо майбутнього перекладача як суб'єкта культури, як вільну, активну індивідуальність, котра зорієнтована на вільну творчість, і трансформує ставлення до накопиченої культури.

Інший аспект культурологічного підходу до дослідження професійно-комунікативної компетентності розглядає культуру як невід'ємну частину лінгвістичної освіти. Дослідження із застосування культурологічного підходу до вивчення іноземних мов активно проводилися у 80-х роках ХХ століття (Л. Блумфілд, Є. Верещагін, В. Костомаров, М. Фаєнова). Вони були зумовлені зміною соціальних і політичних умов у світі, більшою відкритістю міждержавних відносин, пошуком нових форм спілкування представників різних культур, необхідністю виховання толерантності до різних проявів культури іншої нації.

У підготовці перекладача цей підхід почав застосовуватися у зв'язку із зміною його соціальної ролі у суспільстві. Згідно з багатьма концепціями, перекладач виступає не лише у якості мовного посередника, а як мовний консультант, спеціаліст, котрий добре знається на мові, культурі, економіці відповідної країни. Як справедливо зазначає В. Комісаров, у перекладі стикаються різні культури, системи цінностей, різні, різні склади мислення, різні літератури, різні епохи, різні рівні розвитку, різні традиції і

установки [5:23]. Л. Д. Швейцер вважає переклад актом міжкультурної комунікації [9:47].

Урахування цих чинників в контексті лінгвістичної освіти майбутніх перекладачів означає вихід за межі мови до галузі соціальної історії людини, системи її соціальних знань, світоглядних ідей, системи цінностей і відносин, особливостей вербальної і невербальної поведінки та форм свідомості [10].

На думку вітчизняних та зарубіжних педагогів перспектива розвитку системи підготовки перекладачів повинна бути тісно пов'язана:

- з наявністю реального виходу на іншу культуру її представників;

- з конструюванням процесу професійного навчання як процесу пізнання іншої культури і відповідно усвідомлення ними своєї належності до певної соціокультурної спільноти, що буде сприяти створенню умов для взаєморозуміння та взаємодії представників різних культур в умовах полікультурної комунікації.

Застосування культурологічного підходу у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів спрямоване на правильне сприйняття, розуміння і оцінку інших культур. Міжкультурне спілкування є у повному розумінні рівноправним діалогом культур. Повага до чужої культури і поглиблене пізнання своєї є передумовою культурної рефлексії, умінням поставити себе на місце партнера по спілкуванню, уявити його спосіб мислення, уміння знайти точки дотику в процесі комунікації. У свою чергу, це робить необхідним формування комунікабельності, толерантності, умінь соціальної взаємодії.

Ми розглядаємо процес формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього перекладача як складний і багатобічний процес, як педагогічну систему, під якою ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, які необхідні для створення організованого, цілеспрямованого і навмисного педагогічного впливу на формування особистості. Для виявлення компонентного складу даної системи та її підсистем, їх зв'язку і відносин в процесі її функціонування і розвитку, нами застосовувався системний підхід, основні положення якого широко висвітлені у працях Ю. Конаржевського, Н. Кузьміної, Г. Серікова, В. Сластьоніна та ін.

Основним інструментом цього підходу є системний аналіз, який являє собою сукупність методів та прийомів для вивчення складних об'єктів. До педагогічних об'єктів і явищ застосовуються наступні чотири аспекти здійснення системного аналізу: морфологічний, структурний, функціональний, генетичний. Усі вони виступають в органічній єдності, яка обумовлена єдністю властивостей цілісної системи.

Таким чином, вивчення стану проблеми формування професійно-комунікативної компетентності в педагогічній теорії та практиці дозволило зробити наступні висновки: актуальність проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів визначається протиріччям між соціальною потребою у висококваліфікованих перекладачах, здатних компетентно здійснювати професійно-комунікативну діяльність, і недостатньою розробленістю шляхів формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в теорії та практиці вищої освіти.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів та висвітлити шляхи подальшого дослідження проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: [учеб. пособие] / Б. С. Гершунский. – М.: Пед. общ-во России, 2002. – 512 с.
2. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1997. – 397 с.
3. Жеребкина В. Ф. Формирование педагогической коммуникативной компетентности будущих учителей в процессе обучения в вузе: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Валентина Федоровна Жеребкина. – Челябинск, 2001. – 18 с.
4. Молчанов С. Г. Теоретическая и практическая аттестация педагогических руководящих работников образовательного учреждения. – Челябинск: Изд-во Челябинск. гос. ун-та, 1998. – 255 с.
5. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М.: МГЛУ, 1997. – 56 с.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М.: Московский лицей, 1996. – 206 с.
7. Зимняя И. А. Педагогическая психология: [учеб. для вузов] / Ирина Александровна Зимняя. – М.: Логос, 2003. – 384 с.
8. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М.: Педагогика–Пресс, 1996. – 285 с.
9. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1987. – 214 с.
10. Верещагин Е. М. Костомаров В. Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного: [метод. рук-во] / Евгений Михайлович Верещагин, Виталий Григорьевич Костомаров. – М.: Рус. яз., 1992. – 246 с.

БИСТРОВ Я. В., ВЕПРИНЯК І. Д.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТОВОЇ ДОМІНАНТИ В КОНТЕКСТІ
ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРЛІНГВАЛЬНОСТІ
(на матеріалі роману Ентоні Берджеса “Механічний апельсин”)

Стаття присвячена розгляду художньої інтерлінгвальності з точки зору лінгвістичної концепції домінанти. Аналіз концептуального простору роману Е. Берджеса “Механічний апельсин” дозволяє визначити роль інтерлінгвальних елементів у реалізації базового концепту твору – концепту VIOLENCE.

Ключові слова: художня інтерлінгвальність, інтерлінгвальний елемент, семантична домінанта, текстова домінанта, концепт, актуалізація.

Статья посвящена рассмотрению художественной интерлингвальности с точки зрения лингвистической концепции доминанты. Анализ концептуального пространства романа Э. Берджесса “Заводной апельсин” позволяет определить роль интерлингвальных элементов в реализации базового концепта произведения – концепта VIOLENCE.

Ключевые слова: художественная интерлингвальность, интерлингвальный элемент, семантическая доминанта, текстовая доминанта, концепт, актуализация.

The article examines the notion of literary interlingualism in terms of linguistic conception of dominant. The analysis of the conceptual space of A. Burgess’s novel “A Clockwork Orange” enables to define the role of interlingual elements in the realization of the novel’s basic concept of VIOLENCE.

Key words: literary interlingualism, interlingual element, semantic dominant, textual dominant, concept, foregrounding.

У процесі розгляду художнього тексту з концептуальної перспективи його структуризації найбільш релевантними із спільних ознак його лінійно-вербального та ментально-семантичного просторів є неоднорідність, гетерогенність частотності прояву та функціонального значення їхніх одиниць та категорій, а також ієрархічний характер співіснування інтерферуючих елементів.

Превалююче значення конкретних мовних засобів у реалізації формального аспекту твору, наявність у ньому центральних концептуальних понять та образів визначають провідну роль лінгвістичної концепції домінанти як конструктивної основи, що у свою чергу специфікує текст твору, мотивує його унікальність та самотність.

Порушення літературно-мовних конвенцій, зумовлених відмовою автора від вираження своїх інтенцій, обмежуючись лексичними засобами лише однієї мови, визначають підвищену увагу сучасних лінгвістів до

проблеми художньої інтерлінгвальності – явища змішання кількох мов у тексті художнього твору [1:245].

Відсутність теоретичного підґрунтя аналізу функціонально-семантичного потенціалу уведення у текст інтерлінгвальних елементів як засобу ангажування уваги реципієнта до відтворення концептуального простору твору зумовлює **актуальність дослідження**.

Об’єктом дослідження в даній статті обрано поняття художньої інтерлінгвальності у тексті художньої прози.

Предметом статті послужили засоби вираження текстової домінанти крізь призму інтерлінгвальності.

Обрання **матеріалом дослідження** роману Ентоні Берджеса “Механічний апельсин” продиктоване інтерлінгвальним характером вираження мовної картини світу твору.

Метою статті є розкриття смислетворчого потенціалу явища художньої інтерлінгвальності на основі лінгвістичної теорії домінанти та засобів її вираження.

Розбіжності у поглядах мовознавців на сутність домінанти полягають у співвіднесенні терміна як з явищами, що характеризують твір художньої літератури за приналежністю до певного жанру і реалізацією тих чи інших функцій поетичної мови (Р. Якобсон, Я. Мукаржовський), так і з комплексом лексем та граматичних форм, які прямо або опосередковано вказують на центральне поняття, об’єктивують семантичний обсяг певного концепту та підказують “провідні лінії аналізу мовної структури твору” (Л. Г. Бабенко, А. І. Новіков) [2:213–215]. Проте основоположним загальноприйнятим критерієм ідентифікування домінанти художнього тексту є властива їй фокусуюча сигнальна ознака, що привертає увагу реципієнта, і, як зазначав Р. Якобсон, забезпечує цілісність структури тексту та окреслює його ідейно-естетичні контури [3:119].

З усієї багатоаспектності вираження домінанти доцільним видається диференціювання двох основних планів її спроектованості: плану змісту і плану форми. Серед запропонованих сучасними мовознавцями типологій домінант найбільш чітко окресленими є виділені дихотомічне розмежування семантичної домінанти (А. І. Студнева, Е. В. Падучева) та текстової домінанти (Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарін).

Наукова новизна полягає у необхідності акцентувати на бінарному характері реалізації домінанти в контексті художньої інтерлінгвальності, яка

покликана відтворювати своє змістове наповнення через вербальне вираження.

Найпоширенішим на сьогодні є розуміння під семантичною домінантою “акцентованих ділянок концептосфери” [4:163], тобто по суті семантична домінанта є тотожною першому компонентові загальноприйнятої моделі концептуального простору “центр – периферія”.

Узагальнення неодноразових спроб мовознавців визначити поняття домінанти художнього тексту дозволили Л. Г. Бабенко дійти висновку про те, що суть текстової домінанти полягає у висуванні на передній план шляхом актуалізації комплексу лексико-синтаксичних засобів, які беруть участь у формуванні концептуального простору твору. Дослідниця поділяє текстові домінанти на граматичні (однотипні граматичні форми, переважаючи за частотністю вживання синтаксичні структури, неологізми, okazionalizmi) та лексичні (ключові слова, лексичні повтори, часто вживані автором стилістичні засоби) [3:216].

Основною ознакою таких домінант є їхня рекурентна організація у текстах автора, наявність їх головним чином у композиційній частині художнього тексту. Показником повторюваності слугують не тільки частота вживання, але й так звана її жанрова представленість і здатність “притягувати” інші слова, утворюючи разом контекстуально-асоціативні поля.

Однак уявлення про домінанту як явище, що може бути розпізнане, опираючись виключно на запропоновані лінгвістами визначення, звужує можливості застосування аналізу тексту на основі домінант, адже її однозначна чітка характеристика видається можливою та єдино адекватною лише в контексті конкретного художнього цілого.

Роль художньої інтерлінгвальності як текстової домінант визначена суголосністю іманентних ознак першої з теоретично окресленими характерними ознаками останньої. Інтерлінгвальність, що на формальному рівні являє собою змішання мовних кодів, співіснування елементів у різносистемних мовах у межах однієї дискурсивної єдності є стилістично вмотивованим прийомом, від інтерпретації якого залежить адекватне розуміння тексту.

З точки зору лінгвістичної теорії явища актуалізації (Я. Мукаржовський) специфічність художньої інтерлінгвальності полягає у двоаспектності реалізованих нею експресивних текстуальних можливостей. З одного боку, інтерлінгвальні елементи виступають у тексті

актуалізованими компонентами, що контрастують з неактуалізованим тлом – лексичним простором мови-реципієнта. З іншого боку, згідно з думкою Ж. Брюс-Новоа, дослідника, який увів термін “інтерлінгвальність” у науковий обіг, у результаті змішання мов і в умовах постійного взаємного тиску відбувається генерування нової мови – так званої “інтермови” [1:225]. Тому художня інтерлінгвальність як обраний автором засіб вербалізації ідейного змісту твору постає перед читачем у вигляді сукупності актуалізованих мікроелементів, що утворюють актуалізований макрокомпонент на фоні існуючої у його свідомості чистої, “не контамінованої” іншомовними включеннями мови.

З огляду на викладене вище, небезпідставним видається розгляд художньої інтерлінгвальності як текстової (текстотвірної) домінанти, елементи якої функціонують за принципом ієрархічного зв'язку з точки зору їхньої ролі у вираженні концептуального простору твору.

Мовна репрезентація роману Е. Берджеса “Механічний апельсин” є одним з яскравих прикладів функціонування художньої інтерлінгвальності у вигляді текстової домінанти, аналіз прагматико-інтенційного параметру якої є визначальним кроком на шляху до експлікації базового концепту твору та інтерпретації мовної поведінки головного героя твору – підлітка Алекса, у світлі якої відбувається цілісне розкриття його образу.

Наскрізна присутність проблеми насильства, крізь призму якої вибудовується багатогранна система значень та образів роману, визначає його семантичну домінанту – базовий концепт VIOLENCE – смисловий лейтмотив, рекурентно актуалізований цілою парадигмою лексичних засобів, серед яких провідними є:

- ключові слова мови реципієнта (кількість яких становить 2 % від загальної кількості лексичних одиниць англійської мови): *(ultra-) violence, victim, murder, hooligan, criminal, blood, pain, pervert, (the) bad, to fight, to bleed, to kill, to kick, to cut, , to smash, to tear, to defend, horrible, nasty, filthy* ;

- інтерлінгвальні номінативні елементи концепту VIOLENCE (17 % від загальної кількості транскрибованих латиницею російських лексем): *creech, horrorshow, tolchock, bezoomny, krovvy, rozz, britva, shoom, drats, plenny, crast, nozh, prestoopnik, chasso, razdrasz, razrez, oozy, lovet, bitva, strack, shaika, spoogy, skvat, vred.*

У тексті досліджуваного роману англійські ключові слова, володіючи як кількісною, так і якісною продуктивністю вираження концепту VIOLENCE, звужують полісемантичні можливості інтерпретації

інтерлінгвальних включень і розкривають їхній прихований смисловий потенціал разом з уточнюючими дискурсивними маркерами (*or, that is, I mean* та ін.) та численними плеоназмами – дублюванням іншомовних лексем відповідними англійськими одиницями: [...] *he did not **tolchock** or **kick** me in when he'd opened up; [...] the Prison Authorities were going to allow **horrible vonny stinking perverted prestoopnicks** to leap on my **plott** when I was in no position to **defend** myself* [5].

Будучи актуалізованими мікрокомпонентами текстової домінанти роману – художньої інтерлінгвальності – семантично марковані у плані вираження концепту VIOLENCE інтерлінгвальні елементи виступають у позиції граматичних та лексичних домінант.

Окрім формування принципово нової, безеквівалентної морфосинтаксичної рамки тексту роману актуалізація інтерлінгвальних елементів полягає у модифікації їхньої формальної репрезентації засобами словотвору: а) явищем конверсії: *to vred, to tolchock* (вербалізація), *a crast* (субстантивізація); б) поєднанням декількох способів словотвору (словоскладання+афіксація): *shop-crasting, krovy-red*.

Серед лексичних домінант, що виражають спільний для них семантичний компонент – прояв насильства і водночас підсилюють експресію, найбільш актуалізованими є: а) тропеїчні конструкції (метафори і метонімії), в яких інтерлінгвальні елементи співіснують з лексемами мови-реципієнта: *They **made** a real **pudding** out of this **starry veck**; [...] these **starry rookers** that **held** me were stronger than I had thought* [5]; б) сконструйовані автором фразеологічні словосполучення: *We could tell she would **creech murder** given one chance [...]; I drink this very strong **chai** with **moloko** and **spoon** after **spoon** after **spoon** of **sugar**, me **having** a **sladky tooth*** [5].

Крім того, у тексті неодноразово простежується порушення традиційних аксіологічних орієнтирів, яке виражене вжитими Е. Берджесом паронімазіями: поряд із транскрибованими російськими лексемами у творі трапляються також такі мовні одиниці, у транскрибуванні яких навмисне допущено помилку, в результаті чого вони набувають двоякого значення.

Так, лексема *horrorshow*, вжита у ролі обставини або означення відповідає російському прислівнику *хорошо* або прикметнику *хороший*: [...] *I could not **viddy**, or **slooshy horrorshow** which one [...]; [...] the **shortage** of real **horrorshow** teachers* [5]. Однак застосування методу семного аналізу дає підставу вважати конотацію вживаного головним героєм слова подвійною: семи *horror* та *show* у своєму сполученні мають зовсім інше концептуальне

значення (*horrorshow* у буквальному перекладі – “шоу жахів”): *‘Horrorshow is right, friend. A real show of horrors’* [5].

Відповідник російського іменника *люди* – *lewdies* містить у собі сему *lewd* (у буквальному перекладі – “похитливий”, “вульгарний”), внаслідок чого він набуває негативного конотативного значення: [...] *the same programme was being viddied by everybody in the world that wanted to, that being mostly the middle-aged middle-class lewdies* [5].

Мовна гра на сторінках роману актуалізує негативну аксіологію концепту VIOLENCE. Стигматизована мова підлітків відтворює небажання пристосовуватись до світу догм та стереотипів дорослого покоління, що дозволяє розглянути поняття насильства очима його головного героя, крізь призму власного світобачення, і постає як виклик примітивності та одноманітності, обмеженості у поглядах оточуючого суспільства: *And is not our modern history, my brothers, the story of brave malenky selves fighting these big machines* [5].

Отже, здійснений аналіз дає підстави наголосити на продуктивності розгляду явища художньої інтерлінгвальності з точки зору лінгвістичної концепції текстової домінанти як найбільш актуалізованого і спроектованого на план змісту та форми елемента в концептуальній організації художнього твору.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей вираження текстової домінанти в контексті художньої інтерлінгвальності і тим самим зробити крок до встановлення параметрів цього лінгвістичного феномену і його цілісного аналізу на матеріалі інших літературних жанрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bruce-Novoa J. Chicano Poetry / J. Bruce-Novoa // *An Other Tongue : Nation and Ethnicity in the Linguistic Borderlands* / [ed. by Alfred Arteaga]. – Durham, NC : Duke University Press, 1994. – P. 225–245.
2. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : [ученик ; практикум] / Людмила Григорьевна Бабенко, Юрий Викторович Казарин. – [2-е изд.]. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 496 с.
3. Якобсон Р. Язык и бессознательное / Роман Якобсон ; [пер. с англ., фр. К. Голубович, Д. Епифанова, Д. Кротовой, К. Чухрукидзе, В. Шеворошкина ; составл. вст. слово К. Голубович, К. Чухрукидзе ; ред. пер. Ф. Успенский]. – М. : Гнозис, 1996. – 248 с.
4. Падучева Е. В. Неопределенность как семантическая доминанта русской языковой картины мира / Елена Викторовна Падучева // *Problemi di morphosintassi delle lingue slave*. – Padova : Unipress, 1996. – Vol. 5 : *Determinatezza e indeterminatezza nelle lingue slave*. – С. 163–186.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Burgess A. A Clockwork Orange (UK Version) [Електронний ресурс] / Anthony Burgess // *READER – читатель двадцать первого века*. – Режим доступу до ресурсу : <http://reader.ru/anthony-burgess-a-clockwork-orange-uk-version.html>.

БОЛОБАН М. А.

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

ЕТАПИ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ СФЕРИ ЧАСУ І КАЛЕНДАРЯ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ КУЛЬТУРИ

У статті йдеться про періодизацію формування часової і календарної лексики англійської мови.

Ключові слова: календарна лексика, часова лексика, етапи формування лексики.

В статье речь идет о периодизации этапов формирования лексики сферы времени и календарной лексики английского языка.

Ключевые слова: календарная лексика, лексика времени, этапы формирования лексики.

The article touches upon the stages of the formation of the English language calendrical and time lexicon.

Key words: calendar lexicon, time lexicon, the stages of the lexicon's formation.

Актуальність дослідження визначається необхідністю реконструкції послідовності етапів формування календарно-часової лексики англійської мови як мовного віддзеркалення фрагменту картини світу, що стосується уявлень про час і календарної традиції.

Мета дослідження – узагальнити відомості про формування масиву календарно-часової лексики англійської мови і змоделювати етапи її розвитку в контексті еволюції культури Британських островів.

Об'єкт дослідження – лексика англійської мови, що позначає часові і календарні поняття.

Предмет дослідження – особливості віддзеркалення в лексиці англійської мови календарно-часових уявлень відповідно до етапів їх формування впродовж історії культурного розвитку носіїв англійської мови і тих мов, які брали участь у її формуванні.

Матеріалом дослідження слугували лексеми англійської мови календарно-часової семантики, досліджені на основі етимологічних лексикографічних праць і спеціальних публікацій.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ньому вперше систематизовано і проаналізовано англійську лексику календарно-часової сфери як відображення етапів формування календарно-часових уявлень носіїв англійської мови.

Відповідно до завдань праці досліджена праїндоевропейська спадщина часово-календарної лексики. До неї належать сучасні англійські назви року, літа, місяця, дня, ночі (англ. *year, summer, month, day, night*) та ін., деякі з них зі свідченнями семантичних змін.

Частина індоєвропейської лексики розгляданої сфери етимологічно ширша за індоєвропейські мови і хронологічно глибша за праїндоевропейську добу, може сягати праностратичного і давніших періодів. Так, індоєвропейські назви місяця мають паралелі в низці інших мовних родин Євразії й Америки: праїндоевропейське **(ə)mēns-* “місяць”; прауральське **mińV* “небо”; протокартвельське **mže-* “сонце”; протодравідійське **miŋ-* “світити, іскра, зірка”; праескімосько-алеутське **masa-* “сонце”; австроазійське **mŋ(s)* “місяць”; амеріндське **mesa* “зірка” [1].

Англ. *star* “зірка” має широкі паралелі в германських мовах та інших групах мов індоєвропейської родини, що сягають праїндоевропейської основи **ster-* (яку виводять від праїндоевроп. кореня **st-* “стояти” як свідчення уявлень про нерухомість зірок на відміну від Сонця, Місяця і “рухомих зірок” – планет або вважають започиченням вавилонської назви “вечірньої зірки” Венери – *Iustar*). Зазначену індоєвропейську основу традиційно порівнюють із слов’яно-балто-германською назвою *стріли* (у слов. мовах також зі значенням блискавки, у герм. зі значенням променя) без певної етимології.

Здійснено розгляд спільногерманської спадщини в англійській лексиці сфери часу і календаря. Передісторія календарної лексики англійської мови включає праїндоевропейський, прагерманський і власне англійський етапи; поряд із тим можуть бути виділені проміжні між названими слов’яно-балто-германський і західногерманський етапи. Як кожна індоєвропейська мова, включаючи англійську, тією або іншою мірою успадкувала лексику праїндоевропейського календаря (звідки англ. *day, summer* та ін.), так і кожна германська мова зберігає лексичні сліди прагерманського календаря. Етимологічна передісторія формування календарно-часової лексики англійської мови засвідчує помітні семантичні зміни в різні дописемні періоди (англ. *day, winter* від праїндоевропейськ. **degh-* “палити”, **uei-* “віяти” зі значеннєвими зувами прагерманського періоду).

Давні германці сприймали “час” і “вічність” як близькі або тотожні категорії (прагерм. **aiw-* “час, вічність”, звідки через скандинавські мови

англ. *ay* “завжди”), близькою була категорія “людське життя”, “людський вік” судячи зі споріднених давньогрецьких і латинських форм. Прагерм. **hwīl-* “час, відрізок часу” (англ. *while* “час, відрізок часу”, нім. *Weile* “відрізок часу”) виводять від праіндоєвропейськ. **k^wei-* / *k^woi-* “спочивати” – отже, “час” осмислювали як “спокій” (етимологія В. В. Левицького).

Показовою в плані поєднання сприйняття простору і часу в світобаченні стародавніх германців є номінація світу – англ. *world*, нім. *Welt* із паралелями в інших германських мовах, де перший компонент позначає людину (*wer-*), а другий сягає прагерм. **ald-*, звідки готськ. *alds* “час, вік”, давньоісландськ. *old* “людство, час” (етимологія В. В. Левицького). Отже, в уявленні стародавніх германців сприйняття Всесвіту було цілісним: образи простору, часу і людства поєднувалися в один синтетичний образ.

Виділення в народних віруваннях і мистецтві стародавніх германців числа 13 Є. А. Шервуд пов’язує з використанням місячного календаря (тут, очевидно, можна вбачати й виразні сліди поклоніння Місяцю). Для календаря давніх германців також були важливими фази Місяця, до того ж вони чітко відрізняли Місяць як нічне світило і місяць як проміжок часу, що було закріплено мовою: готське *mena* “Місяць” і *menops* “місяць”, англ. *moon* і *month*, прагерм. **mænon-* і **mænoth-*.

Увагу давніх германців до впорядкування відліку часу й календаря віддзеркалює, серед інших, назва тижня, що існувала ще в язичницькі часи (готськ. *vikó*, давньовірхньонімецьк. *wēcha*, *wēhsal*, середньовірхньонімецьк. *wuche*, *woche*, голл., англ. *week*, шведськ. *veck*, данськ. *uge* та ін.) й означала “порядок, регулярно повторюване чергування”, але до запровадження 7-денного тижня використовували відлік по 14 ночах [2].

Англ. *day* (нім. *Tag* тощо) пов’язується з коренем, що означає “горіти” (звідси, наприклад, укр. *дьоготь*). Англійська назва дня не є спільною з його назвами в інших групах мов індоєвропейської родини, до того ж, як показують етимологічні дослідження, індоєвропейські мови взагалі не мають спільної назви дня, такі назви в різних мовних групах не споріднені між собою. Такі відмінності засвідчують, що осмислення дня як часової одиниці відбувалося самостійно в культурах кожної гілки індоєвропейських мов. Із англійською назвою дня споріднена назва світанку *dawn*. Позначення дня за допомогою кореня,

основною семантикою якого є “горіння” (корені зазначеної семантики найдетальніше досліджені в кандидатській і докторській дисертаціях Т. О. Черниш на слов’янському матеріалі з індоєвропейськими паралелями) засвідчує поширений у міфологічному мисленні образ вогню як частини сонця, що виявляється й в обрядах підживлення сонця обрядовими вогнями, поширених по всій Європі.

Англійським (за походженням загальногерманським) позначенням середини дня є *midday* (давньоангл. *middæg* < *midne dæg*, пор. давньоверхньонімецьк. *mittitag*, ново-верхньонімецьк. *mittag*, давньопівнічне *miðdagr*). Пор. укр. *полудень*, рос. *полдень*, давньогрецьк. *én-dio-* “посередині дня, в полудень”. Спостереження середини дня за допомогою вимірювання довжини тіні від гномона відоме в багатьох давніх культурах. Вважають, що для цього могли слугувати жердини (“травневі дерева”) на зрізаних верхівках природних і штучних пагорбів стародавньої Британії. Що ж стосується середини ночі *midnight* (давньоангл. *mid-niht* або *middre niht*), то її можливо виміряти тільки за спостереженнями добового руху зірок або, менш вірогідно, місячної тіні. Пор. укр. *північ* “середина ночі” (звідси *опівночі*; рос. *полночь*) та вторинне, похідне від попереднього *північ* “північна сторона світу” (рос. *север*).

Подібну семантичну структуру мають англійські лексеми *midsummer* (давньоангл. *midsumor*) “день літнього сонцестояння”, букв. “середина літа”, і *midwinter* (давньоангл. *midwinter* або *midde winter*) “день зимового сонцестояння”, букв. “середина зими”. Відомо, що визначення днів зимового і літнього сонцестоянь виступало функцією Стоунхенджу й інших давньобританських календарно-астрономічних споруд. Отже, мова засвідчує спадкоємність іще докельтської й сучасної англійської (через кельтську й англосаксонську проміжні ланки) календарних традицій у сприйнятті сонцестоянь як середин сезонів, що відповідає і “мегалітичному календарю” А. Тома, і системі кельтських свят, приурочених до основних точок сонячного року (другі повномісяччя після кожного сонцестояння й рівнодення, близькі до середин між сонцестояннями і рівноденнями). Позначення частин дня відповідно до місця спостереження сонця на горизонті є загальнотипологічною закономірністю, мотивованою відповідними природними процесами: пор., наприклад, укр. *південь* і *полудень*, де перша з названих лексем виступає

вторинною й похідною щодо другої. З позначенням добового руху сонця пов'язані й такі назви частин дня, як *sunrise* і *sunset*.

Позначення ранку і вечора, так само, як і дня, – англ. *morning*, *evening* – не є загальноіндоєвропейськими, незважаючи на те, що більшість індоєвропейських мов зберегли спільні (з походження праіндоєвропейські) назви і для ранку, і для вечора. Індоевропейська назва ранку збереглася в англійській і загалом германській назві заходу. Англ. *east*, давньоангл. *east*, від прагерманського **aus-to-*, **austra-* “схід, у напрямку сходу сонця”, що, своєю чергою, походить від праіндоєвропейського кореня **aus-* “світанок”. Продовженням загальноіндоєвропейської назви вечора в англійській та інших германських мовах виступає лексема *west* (давньоангл. також *west* “на заході, на захід” від прагерманськ. **wes-t-* (давньопівнічне *vestr*, давньофризьк., голландськ. *west*, давньоверхньонімецьк. *-west*, уживане тільки в композитах, нововверхньонімецьк. *West*), що їх виводять від праіндоєвропейського кореня **wes-*. На відміну від розглянутих назв дня, ранку та вечора, англійська назва ночі є загальноіндоєвропейською.

Досліджено докельтську астрономічно-календарну традицію, що через кельтів уплинула на календар англосаксів. Докельтські мешканці Британії та Ірландії (носії різних археологічних культур IV–II тис. до н.е.) зводили численні мегалітичні споруди астрономічно-календарного призначення, серед яких найбільш відомим є Стоунхендж. Споруди фіксували спостереження Сонця, Місяця, Венери і, можливо, окремих зірок.

У контексті позамовних свідчень розглянута кельтська календарна традиція як одна з підоснов англійського народного календаря та його мовних віддзеркалень.

Язичницький календар кельтів із шануванням сонцестоянь, рівнодень та чотирьох пов'язаних із ними свят (Імболк, Белтайн, Лугнасад, Самайн) виступає сполучною ланкою між реконструйованим А. Томом календарем Стоунхенджа і сучасними народними святами британців, серед яких найбільшу популярність здобув Хеллоуїн (що відповідає давньокельтському святу Самайн і знаходить відповідник у календарі Стоунхенджа). Знання небесної сфери, рухів світил і календаря, накопичені докельтськими й кельтськими племенами Британії, трансформувалися з часом, міфологізувалися й дістали віддзеркалення і у фольклорі й обрядовості Британських островів, а також у мовних проявах.

Кельти поділяли рік на дві половини – світлу і темну, рубежем було свято Самайн 1 листопада; подібний поділ мав місце в найдавнішому календарі римлян і слов'ян. Наприклад, календарна поема П. Овідія Назона “Фасти” описує лише першу половину року як “хорошу”, а два останні місяці римського календаря (майбутні січень і лютий) у календарі Ромула взагалі не включали у відлік часу, рахуючи рік від березня до грудня і вважаючи його кінець певним “безчассям”. Найдавніші слов'яни лексею *годъ* (праслов'янськ. **godъ*) позначали “хорошу частину (половину) року”, пор. *годити*, *годний*. Період від Белтайну до Самайну в кельтів мав назву *an ghiran mor* “велике сонце”, а період від Самайну до Белтайну – *an ghiran beag* “мале сонце”.

Цикл міфів про короля Артура та його лицарів Круглого столу, що може віддзеркалювати, окрім дискутованих історичних подій, також річний зодіакальний рух Сонця. Легенди артурівського циклу включають у себе образ Стоунхенджа і приписують його побудову чарівникові Мерліну, якому приписують також ідею збудувати Круглий стіл для лицарів. За припущенням Ю. Л. Мосенкіса, Круглий стіл є кельтським міфологічним варіантом образу Стоунхенджу, а кількість лицарів Круглого столу (12, 16, 366) може позначати, відповідно, кількість звичайних місяців року, кількість місяців 16-місячного “мегалітичного календаря” в реконструкції А. Тома і кельтської системи сонячних свят (що припадали на середини між точками сонцестоянь та рівнодень і поділяли рік на 16 частин) і, нарешті, кількість днів року.

Деякі англійські часово-календарні лексеми засвідчують зв'язок із давньокельтським місячним календарем, у якому основним сезоном року була зима, а основною частиною доби – ніч (англ. *fortnight* “два тижні”, букв. “14 ночей”).

Здійснено висвітлення греко-римську календарну традицію в сучасній англійській мові. Сучасна англійська мова засвідчує наявність значної кількості лексем календарно-часової сфери давньогрецького та латинського походження, що проникали в основному книжним шляхом, нерідко за посередництвом старофранцузької мови. Лексика латинського походження найчастіше виконує термінологічні функції. Незважаючи на кілька століть римської окупації Британії, латинізми англійської мови календарно-часової та інших сфер запозичені не в той період, а значно пізніше.

Поряд із назвою зірки праїндоевропейського походження *star* англійська мова містить і пов'язані з зіркою лексеми, запозичені з класичних мов, зокрема, *stellar* і численні похідні з *astro-*.

Особливо численною виявляється антична спадщина в різноманітних астрономічних та астрологічних термінологічних лексемах та назвах окремих зірок і сузір'їв. Деякі широкоживані в сучасній мові англійські лексеми віддзеркалюють давні вірування у вплив зірок на земні події, з часом оформлені в астрологію. Так, англ. *disaster* походить від середньофранц. *desastre* (1564) з італійськ. *disastro* “той, що має хворобу від зірок”, утвореного від *dis-* “геть, без” і *astro* “зірка, планета” [3]. Англ. *desire* зі старофранц. *desirer* від латинськ. *desiderare* “хотіти”, можливе первісне значення “чекати, що принесуть зірки”, від *de sidere* “від зірок”, де *sidus* (gen. *sideris*) “небесне тіло, зірка, сузір'я” [3]. Англ. *consider* від старофранц. *considerer*, похідного від *considerare* “придивлятися, спостерігати”, буквально “спостерігати зорі” (припускають навігаційне або астрологічне походження слова) [3].

Латинське походження мають десятки інших англійських календарно-часових лексем, як-от *annual* (через старофранц. *annuel* від пізньолатинськ. *annualis*), *millenium* (від латинськ. *mille* “тисяча” і *annus* “рік”), *moment* “короткий відрізок часу, instant” (через старофранц. *moment* від латинськ. *momentum* “рух, рушійна сила”, також “миттєвий, першочерговий”, наслідок стягнення форми **movimentum*, утвореної від дієслова *movere* “рухатися”), *second* “1/60 хвилини” (через старофранц. *seconde* від латинськ. *secunda*, що є скороченням вислову *secunda pars minuta* “друга зменшена частина” на позначення другого поділу – після поділу на хвилини – години на 60 частин) тощо.

Висновки. Таким чином, при дослідженні лексики сфери часу і календаря в англійській мові виявляється відповідність окремих шарів цієї лексики етапам розвитку культури Британських островів і періодам еволюції англійської мови та мов, що взяли участь у її формуванні впродовж реконструйованих доісторичних і писемно засвідчених історичних періодів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Starostin S. A. Databases* [Електронний ресурс] / Sergei Anatolievich Starostin. – Режим доступу : <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?root=config> 2. *Шервуд Е. А. Календарь у древних кельтов и германцев* [Електронний ресурс] / Е. А. Шервуд. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/articles/shervud.html> 3. *Online Etymology Dictionary (of English)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>

БОНДАР О. О.

Запорізький державний педагогічний університет ім. М. М. Коцюбинського

ЯВИЩА МОВНОГО СИНТЕТИЗМУ Й АНАЛІТИЗМУ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ

Розглянуто проблеми мовного синтетизму і аналітизму в контексті лінгвістичної типології

Ключові слова: *мовний синтетизм, мовний аналітизм, лінгвістична типологія*

Рассмотрены проблемы языкового синтетизма и аналитизма в контексте лингвистической типологии

Ключевые слова: *языковой синтетизм, языковой аналитизм, лингвистическая типология*

The problems of the synthetism and analitism of the languages are considered in the context of the linguistic typology

Key words: *language synthetism, language analytism, linguistic typology*

Актуальність дослідження. У ХХ ст. осмислення мовної будови у співвідношенні з закономірностями людського мислення вийшло на нові рівні й отримало додаткові стимули завдяки ідеям теорії мовної відносності Е. Сепіра й Б. Уорфа, породжувальній граматиці Н. Хомського, теорії мовних картин світу, що сягає вчень В. фон Гумбольдта, О. О. Потебні, М. Я. Марра про тісний взаємозв'язок мови і мислення. Потреба гранично чіткої формалізації граматики кожної мови мотивована на сучасному етапі мовознавства розвитком комп'ютерної лінгвістики, зокрема автоматичного перекладу та редагування текстів, а також лінгвостатистики, криміналістичної лінгвістики тощо. Нарешті, мовне віддзеркалення (зокрема й на граматичному рівні) різних аспектів мультикультуралізму в умовах інформаційного суспільства і глобалізації знову привертає увагу до сутності та природи відмінностей мов і віддзеркалених у них світоглядів.

Потребує теоретико-лінгвістичного осмислення специфіка структури української мови та ті паралелі і контрасти із іншими мовами, зокрема й близькоспорідними – іншими слов'янськими, германськими тощо.

Серед явищ, що заслуговують спеціального вивчення, особливе місце посідають синтетизм і аналітизм, які виявляються на різних

рівнях мовної структури (лексика, морфологія, словотвір, синтаксис) і віддзеркалюють міру розчленованості усвідомлення предметів і явищ навколишньої дійсності. Особливо яскраво реалізація механізму аналізу і синтезу при здійсненні процесу мислення можна простежити на лексичному рівні, що визнаний у сучасній лінгвістиці найбільш прозорим і динамічним утіленням світобачення: наявність або відсутність у тій або іншій мові однослівних позначень певних предметів і явищ, лакун і описових зворотів свідчить про більшу або меншу актуальність поняття для світобачення на певному етапі його еволюції та структуру поняття, де компоненти описового звороту можуть парадигматично корелювати з компонентами складного слова.

Проблематика синтаксичного синтетизму й аналітизму потребує розгляду в контексті інших теоретичних питань синтаксису, як-от типологія зв'язків між компонентами речення, процеси десемантизації та граматикалізації, абсолютивність і релятивність семантики, інформативна недостатність слів тощо. Зазначена проблематика є центральним об'єктом вивчення наукового напрямку в українському синтаксисі, очолюваного Н. Л. Іваницькою.

У зазначеному контексті комплексне вивчення синтетизму й аналітизму в синтаксисі української мови ще не було здійснене, тоді як низку окремих важливих проблем, що стосуються названих явищ, розглянули у своїх дослідженнях І. К. Кучеренко, І. Р. Вихованець, Н. Л. Іваницька, А. П. Загнітко та ін. У сучасному зарубіжному мовознавстві явища синтетизму та аналітизму досліджують на матеріалі як індоєвропейських, так і неіндоєвропейських мов [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Активні зміни в напрямку від синтетизму до аналітизму засвідчені в англійській мові в середньоанглійський період [10:124]. Продовжує привертати увагу розвиток аналітизму романських мов [8]. В уральських мовах, за багатьма структурними ознаками близьких до індоєвропейських і споріднених із ними, відзначені як аналітичні тенденції [11:12–97], так і синтетичні [12:110–130]; про конкуренцію обох тенденцій говорять і щодо французької мови [8:244].

Підкреслюючи актуальність розроблення теорії складених членів речення, Л. А. Чернова відзначає їхню роль як нетипових, периферійних, таких, без дослідження яких уявлення про типи членів речення буде неповним, оскільки згадані члени речення беруть участь у побудові єдиної і гнучкої мовної системи [12:4]. За спостереженням

Т. Б. Астен, проблема іменного аналітизму виступає однією з центральних у граматиці й типології, однак в останні роки питання, пов'язані з аналітизмом, виявилися обійденими увагою дослідників. У сучасній лінгвістиці недостатньо з'ясована природа аналітизму в мовах флективно-синтетичного типу, зокрема, процеси і причини становлення аналітичних структур. Зокрема, у російській мові останнім часом зростає кількість невідмінюваних слів, що розглядається як аналітична риса, і навіть виник особливий різновид частини мови або навіть нова частина мови – аналітичний прикметник [13:4].

Усім сказаним визначається актуальність дослідження синтаксичного синтетизму й аналітизму української мови.

Новизна дослідження мотивована тим ньому вперше узагальнено теоретичні ідеї щодо теоретичної інтерпретації явищ синтетизму й аналітизму.

Об'єктом дослідження виступає спектр накопичених сучасною лінгвістичною наукою теоретичних положень щодо інтерпретації явищ синтетизму й аналітизму.

Предметом дослідження виступають закономірності реалізації в доступних для дослідження мовах універсальних мовних явищ синтетизму й аналітизму, що розглядаються з погляду лінгвістичної типології.

Метою дослідження є узагальнення проблематики теоретичної інтерпретації явищ синтетизму і аналітизму з погляду лінгвістичної типології.

Проблема співвідношення синтетичних і аналітичних явищ у мові є невіддільною частиною такої винятково важливої галузі мовознавства, як *лінгвістична типологія*. Згаданий напрямок мовознавства виник на початку ХІХ ст. (починаючи від досліджень А. і В. Шлегелів) одночасно з оформленням порівняльно-історичного мовознавства (лінгвістичної компаративістики), і два названі напрямки розвиваються в аспекті взаємного доповнення результатів (що усвідомлювали ще класики компаративістики В. фон Гумбольдт, А. Шляйхер та ін., що пов'язували лінгвотипологічні явища з лінгвогенетичними). Спроба класифікувати мови, у зв'язку з вивченням їхньої морфологічної типології, на аналітичні, синтетичні та полісинтетичні сягає ще праць А. Шлегеля й А. Шляйхера.

Типологічне мовознавство (лінгвістична типологія) як окрема галузь науки розвивається в декількох напрямках – морфологічна типологія (панівний і до середини ХХ ст. єдиний цілісно розроблений), синтаксична типологія (як окремий напрямок розвивається з 1930-х років І. І. Мещаниновим і науковою школою М. Я. Марра, Г. А. Климовим та ін.), фонетична типологія (М. Ф. Яковлев, Л. Р. Зіндер та ін.) та семантична типологія (М. Я. Марр, А. Вежбицька та ін. – напрямок усе ще перебуває на етапі виокремлення й оформлення). Проблематика, дотична до синтетизму / аналітизму, розглядається в межах перших двох напрямків.

Термін *типологічний* уживається з 1920 р., *типологія* з 1923 р. М. Я. Марром, йому ж належить спроба підпорядкування генеалогічного визначення мов їхнім типологічним ознакам [14:21–22]. Тоді ж намітилася тенденція просування типології до цілносистемності [14:26, 39]: тип мови розуміли як такий, що охоплює своїми параметрами цілісну її структуру [14:38]. Були засвідчені факти циклічності типологічного розвитку мов; тоді ж з'явилися уявлення про прогрес мови як її раціоналізацію й перехід від синтетизму до аналітизму [14:29–30]. Нині до найважливіших принципів типології уналежнюють системність і історизм інтерпретації мовного матеріалу [14:106]. Поряд із тим вважають за потрібне зважати на першорядність прагматичної функції мови – “спрямовувати, контролювати та співвідносити людей між собою” (Б. Малиновський) і здатність комунікувати лише за допомогою мовних стереотипів (Р. Барт) [15:63].

Коли компаративістика зосереджується на спорідненості мов, то типологія – на їхній структурній подібності, і спільні або відмінні явища між мовними групами, окремими мовами, діалектами або етапами розвитку однієї мови інтерпретуються або з погляду їхнього походження, або з погляду їхньої будови незалежно від походження. Відповідно, споріднені мови можуть відзначатися відмінними типологічними рисами, а неспоріднені або віддалено споріднені мови мати спільні типологічні риси.

У сучасній лінгвістичній типології наявний поділ на *синхронічну* і *діахронічну* типологію, що, будучи тісно пов'язаними між собою, все ж мають власні предмети, проблеми і закономірності: перша зосереджується на комплексному моделюванні всіх рівнів мовної

структури в їхній динамічній узаємодії, проте без охоплення значних часових відтинків, друга ж досліджує закономірності та чинники змін мовної структури в перебігу часу. Виходячи з завдань дослідження, ми зосередимося на синхронічній типології, звертаючись до діахронічної лише в окремих питаннях тією мірою, якою це буде необхідно для повнішої інтерпретації того або того лінгвістичного явища.

Наявність подібних типологічних рис між різними мовами поза їхньою спорідненістю інтерпретують як свідчення прояву спільних для всіх або багатьох мов артикуляційних, психологічних, інформаційних та інших закономірностей, які виступають предметом вивчення окремої лінгвістичної галузі – *теорії мовних універсалій та фреквенталій* (публікації Дж. Грінберга, В. П. Никонова, Б. Успенського та ін.).

Комплексне всебічне висвітлення проблеми синтетизму й аналітизму в сучасній українській мові з метою визначення специфіки власне українських мовних явищ потребує залучення а) загальнотеоретичних лінгвістичних відомостей про синтетизм і аналітизм як явища мовної типології, б) свідчень близькоспоріднених із українською мов, в) інформації про ті мови, які типологічно близькі до української мови. Залучення таких відомостей не є самоціллю, а є тлом, контрастом для досліджуваних явищ української мови. Зазначеним цілям слугує *зіставна типологія*.

Співвідношення явищ синтетизму й аналітизму в різних пропорціях спостерігається в кожній мові, і не випадково дослідники не засвідчують існування ні “цілковито синтетичних”, ані “цілковито аналітичних” мов. Зазвичай прикладом максимально аналітичної мови вважають давньокитайську (веньянь), порівняно з якою сучасна китайська відзначається більшим синтетизмом, тоді як прикладом близького до максимуму синтетизму вважають індоєвропейські мови на зразок санскриту, а також пізньоіндоєвропейську прамову епохи перед її розпадом (тоді як ранньоіндоєвропейська прмова вважається переважно аналітичною, що найяскравіше висвітлено в публікаціях М. Д. Андрєєва).

Уважаємо за очевидне, що тенденції розвитку синтетизму й аналітизму в мові співвідносяться з дією мовної *аналогії* (теорію питання узагальнила Ф. О. Нікітіна) і з особливостями *порядку слів* – більш вільний порядок слів у реченні передбачає більшу міру синтетизму мови (яскравим прикладом виступає не тільки латинська, а

й сучасна українська), тоді як більш жорсткий порядок слів співвідноситься з більшим аналітизмом (китайська, англійська мови, наприклад: англ. *rose garden* “трояндовий сад” – *garden rose* “садова троянда”, китайськ. *ming yue*, японськ. *meigetsu* “яскравий місяць” – китайськ. *yue ming*, японськ. *getsumei* “місячне світло”).

Нарешті, питання синтетизму й аналітизму не можуть бути повною мірою розглянуті без залучення проблематики *надлишковості мови* й урахування того, що більша міра цього явища співвідноситься з більш виявленим синтетизмом (*жовтий келих*, де закінчення чоловічого роду прикметника виступає інформаційно надлишковим, оскільки рід визначається в іменника), тоді як мінімальна надлишковість передбачає аналітизм граматики (англійська, китайська мови). Однак співвідношення понять аналітизму і надлишковості може мати й іншу інтерпретацію. В. Г. Гак розуміє аналітизм як уживання надлишкового щодо основного слова і тому семантично ослабленого залежного слова [16:141].

Спеціальної уваги заслуговує *співвідношення синхронічних і діахронічних аспектів явищ мовного синтетизму й аналітизму*.

Загальновідомий мовознавчий принцип “те, що сьогодні є граматиною, вчора було лексикою” передбачає інтерпретацію сучасних синтетичних конструкцій мови як наслідок розвитку аналітичних конструкцій минулого етапу існування мови. Хрестоматійним прикладом виступає перетворення аналітичної конструкції *ходить йому* (буквально “ходити маю” з поступовою делексикалізацією-граматикалізацією другого компонента) на синтетичну конструкцію *ходитиму*. Такий розвиток можна інтерпретувати і як спрощення (складена неоднослівна конструкція перетворюється на “просту” однослівну), і як ускладнення (дві чи більше “прості” лексеми перетворюються на одну, що має ускладнену порівняно з кожною з вихідних лексем структуру) – така неоднозначність і навіть парадоксальність інтерпретації виразно показує недоцільність застосування до мовних явищ таких уживаних на попередніх етапах розвитку мовознавства визначень, як “прості” і “складні” явища (і тим більше мови в цілому), “спрощення” й “ускладнення” мовної структури.

Природно, що кожне мовне явище може виступати наслідком одного або водночас декількох *чинників розвитку мови* – внутрішньомовних (власні внутрішні закономірності змін усередині

структури однієї мови), зовнішньомовних (вплив інших мов у межах мовних контактів, як-от субстратної, суперстратної, адстратної взаємодії, мовного союзу та ін.) та позамовних чинників (вплив з боку немовних реалій) – співвідношення таких явищ узагальнив С. В. Семчинський. Лінгвістика як наука не тільки описова, але й така, що має пояснювальну і певною мірою передбачувальну силу вимагає наукової інтерпретації кожного явища, зокрема в галузі синтетизму й аналітизму, а в ідеальному випадку й передбачення принаймні найближчого майбутнього розвитку відповідних типологічних явищ.

Незважаючи на наявність певної кількості публікацій у галузі діяхронічної типології різних мов і сформованих напрямків дослідження і наукових шкіл (студії А. Шлейхера, М. Я. Марра, І. І. Мещанинова, О. С. Мельничука, Г. А. Климова, А. Мартіне, Г. П. Мельникова, Ю. С. Степанова та їхніх учнів), діяхронічну лінгвістичну типологію поки що, на наш погляд, можна розглядати більшою мірою як галузь пошуків, дискусій і гіпотез, ніж як сферу повною мірою переконливих і загальноновизнаних висновків. Непоодинокі спроби лінгвістів-типологів визначити бодай окремі універсальні закономірності мовних змін (“закони” економії мовних зусиль, спрощення артикуляції та її руху від задньоязикових до передньоязикових форм тощо) залишаються поглядами окремих лінгвістів. Однак, зважаючи на те, що кожна мова зберігає численні сліди попередніх етапів своєї еволюції (найновіше в українському мовознавстві узагальнення цієї тези в аспекті діяхронічної типології належить О. О. Хамраєві), котрі не можуть бути задовільно інтерпретовані суто в синхронічному аспекті, залучення свідчень діяхронічної типології виявляється необхідним.

Виходячи з особливостей структури української, інших слов'янських та решти індоєвропейських мов, слід підкреслити, що потребує спеціального дослідження проблема *співвідношення категорії синтезму / аналітизму і категорії флективності*. Флексія виступає синтетичним засобом оформлення граматичного значення і протиставляється – і в синхронічному, і в діяхронічному аспектах – таким аналітичним засобам, як незмінюване слово (в контексті важливості порядку слів) з одного боку і службові слова з другого боку.

Розбір місця аналітизму і синтетизму в типологічних класифікаціях мов світу з метою уточнення досліджуваних понять

здійснює О. П. Суник, визначаючи як логічно стрункі класифікації А. Шлейхера (аналітичний і синтетичний підкласи для кожного морфологічного типу мов) і Е. Сепіра (три можливі ступені синтезування – мови аналітичні, синтетичні і полісинтетичні) [17:71].

Винятково цінним є простеження Н. В. і В. М. Солнцевими відмінностей між аналітичними мовами на прикладі англійської й ізолюючими мовами на прикладі китайської: мови схжі в синтаксисі, але не в морфології (мінімум службових слів у китайській, що виключає аналітичні конструкції), і це дозволяє відрізнити синтаксичний і морфологічний аналітизм [17:74–75].

Аналітична форма слова є морфологічним явищем, а аналітичність мови синтаксичним. Аналітичність англійської мови створюється за рахунок наростання ізоляції, тобто невираженості в словах їхнього зв'язку з іншими словами, тоді як наявні в англійській мові аналітичні форми порушують принцип ізоляції, оскільки в них, як і у співвідносних із ними парадигматично синтетичних формах, виражені відношення між словами. У синтаксичному плані мова може бути аналітичною, у морфологічному синтетичною. Синтетичною і морфологічно, і синтаксично є мова, в якій відношення між словами виражаються переважно в самих словах. Наявність аналітичних форм, як у російській мові, не заперечує синтетизму мови в цілому. Виділяють три морфологічні способи утворення форми слова, ставлячи їх в один ряд: флексія, аглютинація й аналіз. Усі три способи можуть співіснувати в мовах синтетичного ладу (неізолюючих) і аналітичного ладу (ізолюючих) [18:83–85].

В. М. Ярцева звертає увагу на те, що в індоєвропейських мовах слід протиставляти *флексивність* і *аналітичність*, тоді як протиставлення синтетичності (синтетизму) й аналітичності (аналітизму) передбачає включення до синтетизму явищ флексії, аглютинації й інкорпорації [19:68]. Пор. складну міжрівневу модель синтетизму-аналітизму О. О. Леонтьєва (з визнанням, слідом за І. О. Бодуеном де Куртене і Є. Д. Поливановим, інкорпорації не тільки в російській мові, а й у китайській) [20]. Цікаво, що в інкорпоруєчій (полісинтетичній) чукотській мові аналітичні конструкції посідають кількісно приблизно таке саме місце, як і інкорпорація (дискусію див.: [21; 22]).

Р. Міллар пропонує шкалу синтетизму-аналітизму мов світу: фінська – російська – латинська – німецька – нідерландська –

французька – англійська – ток пісін [23:44]. Варто звернути увагу на той факт, що рання дитяча мова є високоаналітичною і, таким чином, освоєння дитиною синтетичних засобів мови є по суті засвоєнням нормативної стилістики літературної мови на противагу експресивному ненормативному розмовному дитячому мовленню.

На матеріалі російської мови Ю. В. Рощина підкреслює той факт, що основою мовного синтетизму в цілому виступають відмінювані іменники, прикметники, числівники та дієвідмінювані дієслова, тоді як основа аналітизму пов'язана з прислівниками, модальними словами, службовими словами, вигуками, звуконаслідуваннями. Вагому роль у формуванні аналітичних тенденцій відіграють невідмінювані іменники, які в російській мові з'явилися тільки у XVIII ст.; невідмінювані або аналітичні прикметники також є новим явищем мови [24:6]. Сказане великою мірою може бути віднесено і до української мови.

Висновки. Таким чином, є підстави відзначити еволюцію лінгвістичних уявлень про синтетизм і аналітизм: від узагальненої типологічної характеристики мови в цілому до визначення специфіки й динаміки структурно-семантичних одиниць кожного мовного рівня.

Перспективи дослідження. Для конкретизації сказаного слід розглянути проблематику “аналітичної морфології”, що досі залишається багато в чому дискусійною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dowd A. Aspects of the prosody of Irish synthetic and analytic forms [Електронний ресурс] / Andrew Dowd. – Режим доступу : http://lrc.ucsc.edu/events/prig/Dowd_PRIG_handout.pdf
2. Dowd A. The prosodic origin of Irish synthetic forms [Електронний ресурс] / Andrew Dowd – Режим доступу : <http://people.ucsc.edu/~ardowd/Irish.pdf>
3. Greene D. Synthetic and Analytic: A Reconsideration / David Greene // Ériu. – 1973. – Vol. 24. – pp. 121-133. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jstor.org/pss/30007353>
4. Hagemann K. The Latin synthetic passive [Електронний ресурс] / Kristin Hagemann. – Режим доступу : <http://www.duo.uio.no/roman/Art/Rf22-06-2/Hagemann.pdf>
5. Hale K. Incorporation and the Irish synthetic verb forms / Ken Hale // Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium. – 1987. – Vol. 7. – pp. 146-162. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jstor.org/pss/20557188>
6. Heine B. Language contact and grammatical change / Bernd Heine, Tania Kuteva. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 309 pp. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://books.google.com/books?id=MtFu5-aaU6sC&pg=PA198&lpg=PA198&dq=synthetic+form+of+language&source=bl&ots=NkJy2vCPF4&sig=0BvVNcphJ6kNQERwJMeYOcerR30&hl=en&ei=juGpTf7uAoPHswalw837Bg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBsQ6AEwATgU#v=onepage&q=synthetic%20form%20of%20language&f=false
7. Nurse D. Did the Proto-Bantu verb have a synthetic or an analytic structure? / Derek Nurse // SOAS Working Papers in Linguistics. – 2007. – Vol. 15. – Pp. 239–256. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

- <http://www.soas.ac.uk/linguistics/research/workingpapers/volume-15/file37812.pdf> ; 8. *Schwegler A.* Analyticity and syntheticity: a diachronic perspective with special reference to Romance languages / Armin Schwegler. – Berlin ; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1990. – 295 pp. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://books.google.com/books?id=rmEqvNHtlqYC&pg=PA182&lpg=PA182&dq=analytic+form+of+language&source=bl&ots=ibVTTVHBpT&sig=w0mph_R7-Rb0_TKYKrjhLaa1Ew&hl=en&ei=gayqTaTOPJDOswaSmNSbCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBwQ6AEwATgK#v=onepage&q=analytic%20form%20of%20language&f=false
9. *Sulger S.* Analytic and synthetic verb forms in Irish / Sebastian Sulger [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ling.uni-konstanz.de/pages/home/pargram_urdu/main/files/konvens-10-sulger.pdf
10. Gelderen E. van. A history of the English language / Elly van Gelderen. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2006. – 334 pp. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://books.google.com/books?id=ndiYMPZNdMIC&pg=PA124&lpg=PA124&dq=analytic+form+of+language&source=bl&ots=yh-xBkTo49&sig=ipf-BWJ4o1tTL5f0Hp1vz4gT1yU&hl=en&ei=haqqTaX9DJDIsWaAj6CdCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=8&sqi=2&ved=0CE0Q6AEwBw#v=onepage&q=analytic%20form%20of%20language&f=false
11. *Tauli V.* Structural tendencies in Uralic languages / V. Tauli. – L. etc. : Mouton & Co, 1966. – 308 pp.
12. *Чернова Л. А.* Составные именные члены предложения как особый семантико-функциональный класс / Л. А. Чернова // Актуальные проблемы современной филологии. Языкознание: Сборник статей по материалам Всероссийской научно-практической конференции (15-17 октября 2003 года). Ч. 1 - Киров, 2003 г. – 210 с. – С. 199-204.
13. *Астен Т. Б.* Аналитизм в системе морфологии имени: когнитивный и прагматический аспекты / Тамара Борисовна Астен: Дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 : Ростов н/Д, 2003 – 301 с.
14. *Климов Г. А.* Типологические исследования в СССР (20–40-е годы) / Григорий Андреевич Климов. – М. : Наука, 1981. – 112 с.
15. *Лазуткина Е. М.* Актуальные вопросы синтаксической нормы / Е. М. Лазуткина // Филологические науки. – 2008. – № 3. – С. 61–70.
16. *Гак В. Г.* Десемантизация языкового знака в аналитических структурах синтаксиса / Владимир Григорьевич Гак // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. Виктор Максимович Жирмунский, Орест Петрович Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 129–142.
17. Суник О. П. О понятиях “аналитическая форма слова” и “аналитический строй языка” / Орест Петрович Суник // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 70–79.
18. *Солнцева Н. В., Солнцев В. М.* Анализ и аналитизм // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 80–88.
19. *Ярцева В. Н.* Проблема аналитического строя и формы анализа / Виктория Николаевна Ярцева // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 58–69.
20. Леонтьев А. А. Аналитические формы и проблема “единства слова” / Алексей Алексеевич Леонтьев // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 94–99.
21. *Володин А. П.* Аналитическое конструирование в ительменском языке // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 267–276.
22. *Жукова А. Н.* Об “аналитических комплексах” в языках чукотско-камчатской группы // Аналитические конструкции в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. – М. ; Л. : Наука, 1965. – С. 262–266.
23. *Millar R. M.* A companion to the history of the English language / Robert McColl Millar. – West Sussex : Blackwell, 2008. – 220 pp.
24. *Рощина Ю. В.* Проявления тенденции к аналитизму в современной русской морфологии (На материале предметных и признаков слов) / Юлия Викторовна Рощина : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 : М., 2005. – 333 с.

БУРА Х. В.

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СУБСТРАТНОГО ВПЛИВУ НА ГЕНЕЗУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Розглянуті етапи еволюції англійської мови і можливості субстратних впливів на її формування.

Ключові слова: еволюція англійської мови, субстратний вплив.

Рассмотрены этапы эволюции английского языка и возможности субстратного влияния на его формирование.

Ключевые слова: эволюция английского языка, субстратное влияние.

The article focuses on the stages of the English language evolution and the possibility of the substrata influence on its formation.

Key words: evolution of the English language, the substrata influence.

Актуальність дослідження. Походження англійської мови в цілому і роль окремих субстратних, адстратних та суперстратних компонентів у її формуванні досі є суперечливими питаннями. Деякі можливі субстратні впливи англійська мова могла принести ще з континенту, де індоєвропейські прибульці, а саме протогерманські племена, нашаровувалися на своїх попередників, етномовна належність яких досі не визначена.

Новизна дослідження. Уперше узагальнено сучасний стан теоретичних відомостей щодо проблеми походження англійської мови, зокрема в аспекті можливих субстратних впливів на процес її формування.

Об'єкт дослідження – сукупність сучасних наукових свідчень, ідей та гіпотез про шляхи формування англійської мови.

Предмет дослідження – інформація щодо всіх можливих субстратних впливів на формування специфіки англійської мови.

Мета дослідження – комплексне лінгвістичне узагальнення та критика гіпотез щодо впливу субстратних чинників на витворення англійської мови.

Для осмислення формування англійської мови необхідно враховувати можливий субстратний вплив інших, доіндоєвропейських мов іще на прагерманську мову, внаслідок чого англійська мова могла успадкувати частину своїх субстратних рис та лексичних елементів іще з періоду своєї континентальної доісторії.

Припущення про вірогідність субстратного впливу на виділення германської групи мов з-посеред інших індоєвропейських викликав уже перший германський пересув приголосних (закон Я. Грімма), який став визначальною фонетичною рисою мов цієї групи порівняно з іншими групами споріднених мов. Субстратний вплив деякі дослідники вважають причиною і другого, верхньонімецького пересуву приголосних.

На фонетичних особливостях германських мов, що могли виникнути під впливом субстрату, зосередився А. Мее у відомій книжці, який звернув увагу на деяку подібність процесів звукових змін у германських, кельтських і вірменській мовах (в останній визнають кавказький субстрат, тоді як генеалогічна належність субстратного матеріалу германських і кельтських мов надійно не ідентифікована). Дослідник відзначає велику віддаленість структурного типу англійської мови від реконструйованої праіндоєвропейської мови (йдеться передусім про втрату цілої системи індоєвропейських флексій) [1].

Серед перших дослідників проблеми доіндоєвропейського субстрату в германських мовах був З. Файст. На думку дослідника, дія субстрату виявилася передусім на рівні лексики (близько третини словникового складу германських мов дослідник вважав лексикою доіндоєвропейського субстратного походження) і морфології (згідно з його поглядами, спрощення системи праіндоєвропейських флексій у прагерманській мові відбулося під субстратним впливом) [2], пор. рецензію І. В. Шаровольського [3].

Відомо, що спрощення будь-якого мовного рівня нерідко виступає результатом контактів мови з іншою мовою (В. М. Чекман; пор. простоту креольських мов). Не можна виключати й того, що на формування мов германської групи (як і пізніше англійської) вплинув передісторичний контакт із якимись іншими індоєвропейськими, а не доіндоєвропейськими мовами.

Сучасний германіст Р. Майлхаммер зосереджується на можливих граматичних свідченнях про давній субстрат германських мов, а саме на сильних дієсловах, переважну більшість яких він вважає доіндоєвропейськими за походженням, такими, що не мають споріднених відповідників в інших індоєвропейських мовах [4; 5].

Дж. Хокінс вважає доіндоєвропейською спадщиною германських мов і перший германський пересув приголосних, і близько третини

германської лексики, яка охоплює такі тематичні групи, як мореплавство, землеробство, тварини та рослини, соціальна сфера та ін. [6].

Дослідник вважає субстратними, серед інших, такі лексеми англійської мови, як:

sea, ship, strand, ebb, steer, sail, keel, oar, mast, north, south, east, west (мореплавство);

sword, shield, helmet, bow (зброя);

carp, eel, calf, lamb, bear, stork (тварини);

king, knight, house, wife, bride, groom, earth, thing (соціальна сфера).

Серед інших груп лексики можливого догерманського походження він називає такі одиниці, як *bone* і *hand*, що належать до найменш запозичуваних груп основної лексики (базисного словника) – назв частин тіла.

Субстратне походження таких назв може свідчити про дуже глибоку міжмовну взаємодію доісторичного періоду. А той факт, що серед гіпотетично субстратної лексики переважає належна до сфери мореплавства, закликає до відповідних культурно-історичних висновків. На думку Ю. Л. Мосенкіса (усне повідомлення), згаданий факт є підстави співвіднести з морськими шляхами поширення мегалітів, яких іноді вважають вірогідними носіями догерманських субстратних мов, згадки про яких збереглися в германській міфології в колективному образі *ванів* на противагу *асам*, яких традиційно вважають міфологічною персоніфікацією індоєвропейських племен, що поширювалися на північ, за міфологічними переказами (наприклад, “Молодшої Едди” Сноррі Стурлусона), з півдня. В цілому питання про мовний субстрат або субстрати германських мов якнайтісніше пов’язане з проблемою германської прабатьківщини, яку можна розв’язати лише комплексно з залученням лінгвістичних, археологічних, історичних, фольклорно-етнографічних, генетичних та інших джерел.

Варто зазначити, що частина германських лексем, які Дж. Хокінс (Гокінс) вважає доіндоєвропейськими, мають альтернативні індоєвропейські етимологічні інтерпретації. Класифікацію тематичних груп гіпотетично субстратної лексики германських мов здійснив і Т. Феннеманн [7].

Традиційно вважаються догерманськими також такі лексеми, як англ. *half* “половина”, *soul* “душа”, *silver* “срібло” (цю лексему ще у XVIII ст. Й. Г. Гердер виводив із баскської мови) та ін. Гіпотетично субстратні

англійські слова іноді розглядають як найдавніші лексеми цієї мови, хоча для такої інтерпретації, на наш погляд, немає достатньо вагомих підстав: англійські слова праїндоевропейського походження виявляються значно давнішими.

Сучасний фінноугрознавець К. Вік вважає мови догерманського субстрату фінно-угорськими, базуючись, серед іншого, на порівнянні фонетичних змін у германських мовах із англійською вимовою фінномовних осіб. Таке припущення виступає доповненням до давніших ідей, передусім Д. В. Бубріха, щодо можливого давнього впливу фінно-угорських мов на германські. Однак сучасні генетичні дослідження не підтверджують доісторичних зв'язків германців із фіннами. При дослідженні таких контактів особливу увагу серед мов фінно-угорської родини слід звертати на лапландську як найдавніше поширену. Сучасні погляди на давні германсько-фінноугорські мовні контакти див.: [8]. У сучасному українському мовознавстві проблему давнього поширення фінно-угорських мов, зокрема субстратних, вивчають О. Б. Ткаченко і К. М. Тищенко.

Відроджується в сучасній лінгвістиці і гіпотеза про давній субстратний вплив кавказьких мов на індоевропейські, зокрема на типологічному рівні [9], що продовжує традиції досліджень Й. Карста, М. Я. Марра, В. О. Бріма, а в ширшому загальноіндоевропейському контексті – М. С. Трубецького, К. Уленбека, В. Полака, Б. В. Горнунга та ін. Вірогідному кавказькому впливові на германські мови присвячені публікації О. В. Маловічка і Ю. Л. Мосенкіса [10]. Окремим гіпотетично субстратним лексемам германських мов у ширшому слов'яно-балто-германському контексті приділено увагу у збірнику за ред. А. П. Непокупного [11].

Останнім часом В. В. Напольських зробив спробу пов'язати догерманський, докельтський і дофінноугорський (досліджуваний естонським лінгвістом П. Арісте) субстрати з історичними піктами [12; 13]. Т. Феннеманн припускає, що не тільки на германські, але й на кельтські та італьські мови вплинув субстрат, споріднений із баскською мовою [14]; проте, перший германський пересув приголосних Т. Феннеманн пояснює впливом пунічної (карфагенської) мови [7], для чого немає достатніх підстав: немає свідчень такого помітного контакту прагерманців і карфагенян, який міг би вакликати настільки масштабні фонетичні зміни. Субстратний вплив баскської мови (або споріднених із

баскською мов, нині зниклих) на інші мови Європи досліджує С. В. Борщевський. Баскську мову деякі дослідники (М. Я. Марр, Ю. В. Зицар, Я. Браун та ін.) вважають спорідненою з картвельськими мовами Кавказу.

Проблема зв'язку припущуваних субстратів прагерманської мови з певними археологічними культурами залишається ще більш дискусійною, ніж ідентифікація самого субстрату або субстратів і визначення зв'язків субстратного матеріалу з іншими відомими мовами. Серед інших поширеною є думка про зв'язок із субстратною мовою будівельників германських доісторичних мегалітів.

Питання про наявність у германських мовах доісторичного субстрату пов'язують із ширшою за своєю проблематикою гіпотезою *неолітичної креолізації*, яка гіпотетично описує зміну мов із доіндоєвропейських на індоєвропейські в доісторичній Європі [15], з питанням про субстратні впливи на інші індоєвропейські мови, про *індоєвропеїзацію* Європи за кілька тисячоліть до н. е. (публікації М. Гімбутас та ін.). Як відомо, стародавні субстрати припускають для багатьох мовних груп індоєвропейської родини – грецької, індійських, іранських, кельтських, хетто-лувійських та ін. Особливо важливою для субстратної гіпотези в германістиці є проблема докельтського мовного субстрату (передусім в острівних кельтських мовах), оскільки кельти тривалий час були сусідами германців у Західній Європі, і обидві групи мов могли нашаровуватися на ті самі доіндоєвропейські мови.

Загадкові пікти, під назвою яких об'єднуються численні й, вірогідно, різноманітні докельтські (хоч і в останній період значною мірою кельтизовані) племена, були остаточно асимільовані тільки в IX століття, тоді як на межі ер на Британських островах засвідчено багато племен. Крім того, і кельти, і германці, переселяючись на британські острови, могли принести у своєму складі доволі помітний доіндоєвропейський компонент, що виявлявся в антропологічному, мовному та інших аспектах.

Проблема походження англійської мови досі залишається далекою від свого вирішення. Накопичення різноманітної інформації, дотичної до цього питання (як лінгвістичної, так і екстралінгвістичної), не призвело до побудови вірогідної комплексної моделі, яка б максимальною мірою спиралася на всі наявні нині відомості в цій галузі й дозволяла би несуперечливо пояснити сукупність відомих фактів, яка допускає часом доволі відмінні варіанти інтерпретації. Ідеться передусім про потребу

співвіднесення (палео)лінгвістичної (зокрема, субстратологічної) інформації з археологічною та палеогенетичною. У вужчому розумінні питання, необхідно чітко співвіднести інформацію про зв'язки давнього населення Британії з іншими регіонами за свідченнями мовознавства, археології та генетики з максимальним урахуванням відомостей не тільки відносної, але й абсолютної хронології.

Історико-етнографічні відомості античних (греко-римських) і середньовічних британських авторів підлягають не тільки якнайдетальнішій інтерпретації, але часом і реінтерпретації (проблема германців у Британії до англосаксонського переселення за Тацитом у світлі гіпотези про германське походження піктів).

Серед численних гіпотез про мовну ідентифікацію піктів – найдавнішого, згідно з історичними свідченнями, населення Британії, передусім Шотландії – слід звернути увагу на припущення про їхню спорідненість із сибірськими кетами, чия мова належить до єнісейської родини (близько спорідненої з китайсько-тибетськими мовами).

Посеред великого масиву англійської лексики з невідомою або дискусійною етимологією виділяються назви вікових та гендерних категорій людей, людського тіла та його частин, реалій мореплавства та морського побуту, деяких культових понять (до яких, вірогідно, належить і назва крові, пов'язана з найменуванням освячення – у контексті відзначеної ще Е. Тейлором інформації про те, що пікти освячували свої новозбудовані житла кров'ю). Що стосується лексики мореплавської сфери, то вважається, що й давні індоєвропейські племена в цілому не були тими, хто освоював море, і, наприклад, у давньогрецькій мові частина цієї лексики також являє собою субстратні елементи.

Висновки. Спроби етимологізації неясної за походженням англійської лексики залишаються гіпотезами і включають пояснення на матеріалі 1) кавказьких, 2) фінно-угорських, 3) афразійських і 4) палеосибірських (зокрема, єнісейських) мов. Поряд із тим наявні деякі археологічні та лінгвістичні свідчення на користь “альпійської гіпотези”.

Перспективи дослідження. Перспективним видається такий напрямок досліджень, як співвіднесення неетимологізованої лексики англійської та інших германських мов із непоясненою лексикою кельтських, фінно-угорських та балтійських мов.

Топонімія та етнонімія стародавньої Британії в етимологічному плані виявляється не менш загадковою, ніж загальні назви (апелятивна лексика).

Складність дослідження посилюється тим фактом, що у випадку власних назв ми майже завжди маємо справу лише з формою лексеми, не знаючи її семантики (внутрішньої форми), а в багатьох випадках навіть і мови, з якої походить ця назва. Тому ономасти не раз відзначали, що етимологізація власних назв набагато більш важка, неоднозначна та дискусійна (а нерідко й доволі суб'єктивна) порівняно з етимологізацією назв загальних.

Основні давньобританські етноніми та топоніми, які не мають достовірної індоєвропейської етимології, допускають гіпотетичну інтерпретацію на матеріалі тих самих мов, що й неетимологізована апелювативна лексика, – басксько-кавказьких, афразійських, енісейських.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мейе А.* Основные особенности германской группы языков / Антуан Мейе ; [пер. с фр.]. – [3-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 168 с. 2. *Feist S.* The Origin of the Germanic Languages and the Europeanization of North Europe / Sigmund Feist // *Language*. – 1932. – Vol. 8. – P. 245–254. 3. *Шаровольський І. В.* Праця С. Фейста з історії німецької мови (рец. на: Feist S. Die deutsche Sprache. – Munchen, 1933. – 376 S.) / Іван Васильович Шаровольський // *Мовознавство*. – 1936. – № 7. – С. 107–113. 4. *Mailhammer R.* Die etymologische Forschung und Lehre zum Germanischen in Deutschland am Beginn des 21. Jahrhunderts [Електронний ресурс] / R. Mailhammer // *Studia Etymologica Cracoviensia* 15. – 2010. – P. 37–65. – Режим доступу : <http://www.lrz.de/~mailhammer/htdocs/pdf/2010%20Mailhammer%20Etymol.%20d.%20Germ.%20in%20Dtland.pdf> 5. *Mailhammer R.* On the Origin of the Germanic Strong Verb System / R. Mailhammer // *Sprachwissenschaft* 31/1. – P. 1–52. 6. *Hawkins J. A.* Germanic Languages / John A. Hawkins // *The Major Languages of Western Europe*. – Routledge 1990. – P. 32–53. 7. *Vennemann T.* Bemerkung zum frühgermanischen Wortschatz [Електронний ресурс / Theo Vennemann]. – Режим доступу : <http://www.lrz.de/~vennemann/#Europa%20Vasconica> 8. *Coivulehto, J.* Contact with non-Germanic languages II: Relations to the East / J. Coivulehto // *The Nordic languages: An international handbook of the history of the North Germanic languages*. – Berlin : W. de Gruyter, 2002. – Vol. 1. – P. 583–593. 9. *Kortlandt F.* The spread of the Indo-Europeans [Електронний ресурс] / Frederik Kortland. – 1989. – Режим доступу : <http://www.kortlandt.nl/publications/art111e.pdf> 10. *Маловічко О. В.* Про кавказький субстрат у германських мовах / Олександр Вікторович Маловічко, Юрій Леонідович Мосенкіс // *Мова та історія*. – К., 1998. – Вип. 41. – С. 15–17. 11. *Общая лексика германских и балто-славянских языков* / отв. ред. А. П. Непокупный. – К. : Наукова думка, 1989. – 360 с. 12. *Напольских В. В.* Происхождение субстратных палеоевропейских компонентов в составе западных финно-угров / В. В. Напольских // *Балто-славянские исследования 1988–1996*. – М., 1997. – С. 198–208. 13. *Напольских В. В.* Палеоевропейский субстрат в составе западных финно-угров / В. В. Напольских // *Материалы конф. [“Uralo-Indogermanica. Балто-славянские языки и проблема урало-индоевропейских связей”]*, (Москва, 1990). – М., 1990. – Ч. 2. – С. 128–134. 14. *Vennemann T.* Basken, Semiten, Indogermanen. Urheimatfragen in linguistischer und anthropologischer Sicht / Theo Vennemann // *Sprache und Kultur der Indogermanen. Akten der X. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft*. – Innsbruck 1998. – Bd. 93. – P. 119–138. 15. *Zvelebil M.* Indo-European origins and the agricultural transition in Europe / Marek Zvelebil // *Whither Archeology? Papers in Honour of Evžen Neustupny*. Institute of Archeology, Academy of Sciences of the Czech Republik. – Praha, 1995. – P. 172–203.

ВЕЛИКА І. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНИЙ НАРАТИВ ЯК ЗАСІБ КОНСТРУЮВАННЯ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

У статті дається визначення поняття “нарратив”, доводиться його доречність для дослідження рекламного дискурсу. Поняття “нарратив” розглядається в контексті гендерних досліджень, впроваджується нове лінгвістичне поняття “гендерний нарратив”.

Ключові слова: нарратив, гендер, рекламний дискурс, гендерний нарратив.

В статье приводится определение понятия “нарратив”, доказывается его необходимость для исследования рекламного дискурса. Понятие “нарратив” рассматривается в контексте гендерных исследований, вводится новое лингвистическое понятие “гендерный нарратив”.

Ключевые слова: нарратив, гендер, рекламный дискурс, гендерный нарратив.

In the article is defined the notion “narrative” and is proved its in the ability for at the advertising discourse study. At the notion “narrative” is introduced the new linguistic notion “gender narrative”.

Key words: narrative, gender, advertising discourse, gender narrative.

Метою статті є з’ясування гендерної природи та розвитку гендерної проблематики в сучасному німецькомовному рекламному дискурсі, а також дослідження ролі вербальних і невербальних засобів вираження гендеру.

Наукова новизна статті полягає у введенні до наукового апарату лінгвістичної науки нового терміну, що є необхідним для створення теоретичної бази дослідження рекламного дискурсу з лінгвістичної точки зору.

Об’єктом статті є гендерний нарратив.

Предмет статті становлять мовні і позамовні засоби вербалізації гендерних феноменів у німецькому рекламному дискурсі.

Актуальність статті визначається необхідністю дослідження гендерних факторів у рекламному дискурсі, адже даний аспект є недостатньо дослідженим у лінгвістичній науці сьогодення.

У рекламному дискурсі гендер конструюється експліцитно – вербальними і невербальними засобами, які імпліцитно відображають колективні, або стереотипні, уявлення (тобто відомості про статус, роль, поведінку), що приписують чоловіку і жінці в певному суспільстві. Гендер, як суспільний продукт, наявний не тільки в колективній, а й в індивідуальній свідомості. З огляду на гендерний

аспект рекламного дискурсу лінгвістів цікавить не гендер як такий (що є, по суті, когнітивним або екстралінгвістичним феноменом), а механізми його конструювання в мові, а також немовні фактори, що впливають на цей процес [6]. Вивчення цих феноменів є одним із найактуальніших завдань лінгвістики на сьогоднішній день.

Під категорією “гендер” розуміємо гендерний наратив, що з погляду лінгвістики якнайкраще передає сутність вербалізації гендеру за допомогою вербальних і невербальних засобів у рекламному дискурсі. Поняття “нарратив” широко використовується у соціології, літературознавстві, семіотиці, лінгвістиці [1].

У сучасній гендерній лінгвістиці наратив протиставляють ненаративу, або ненаративному дискурсу [2]. Його характеристиками є узгодження подій у часі, тобто послідовність, конкретність подій, порушення і відновлення рівноваги (нормативність), співвіднесеність подій, обговорюваний контекст, погляд на події очима певної особи [9:52]. Крім зазначених рис, виокремлюють ще такі характеристики наративу, як структурна цілісність і самодостатність наративу, а також перманентність його інтерпретації адресатом [3]. Отже, наративний дискурс має на меті налагодження зв'язку між наратором і адресатом, встановлення порозуміння і взаємодії між ними.

Варто наголосити на відмінностях наративу від дискурсу. Наратив відрізняється від дискурсу чіткішою структурою, наявністю оповідача, що висвітлює реальні події. Ключовою ознакою наративу є не констатація фактів, а подієва канва. Тож наратив є фрагментом дискурсу, що передає певні події, які пов'язані між собою і становлять єдине ціле.

Найширше розуміння поняття “нарратив” пропонує Р. Барт: “Не можна перерахувати всіх оповідей, які знає світ. Дивує багатоманітність оповідних жанрів, які можуть утілюватися в різноманітніших субстанціях ... Оповідати можна природною мовою, як писемною, так і усною, можна вести оповідь за допомогою рухомих або нерухомих зображень, можна звернутись до мови жестів, а можна й синтезувати всі ці субстанції” [1:312–334].

Таке занадто широке трактування наративу не дає змоги виробити чітку методику філологічного дослідження й розмиває межі його визначення. Але поруч із цим трактуванням є погляд на наратив як на писаний текст, що має словесну форму [4]. Цей погляд уточнює

О. Ткачук, на думку якого, наратив є оповіддю про декілька або одну реальну чи ірреальну подію, яку повідомляє наратор або наратори, одному або декільком адресатам (наратованим) [5:73]. На нашу думку, це визначення є чітким і нейтральним, тобто пасує до всіх дискурсивних типів і передає суть розгляданого поняття.

На сьогодні вчені описали безліч наративних форм. Типи наративу залежать від жанрів, до яких вони належать і які формуються різними засобами. Наратив є в казках і оповіданнях, в історії, драмі, трагедії, пантомімі, комедії, фільмах, новинах, розмовах [8:39]. Щодо засобів передавання наративу, то йдеться про артикульовану мову (писемну чи усну), зображення (статичні або динамічні), жести. Наратив є поняттям-константою, що завжди було в людському суспільстві і завжди буде, тому що воно залежить від суспільного розвитку і суспільних процесів, від суспільної взаємодії.

Учені-лінгвісти намагаються розробити єдину схему і трактування цього феномену, виявити його сутність і внутрішні закономірності незалежно від форм і засобів передавання наративу. Цікаві спостереження над цими питаннями дає нам дослідження наративної природи гендеру в рекламних текстах. Насамперед, спираючись на розвідки таких учених, як Р. Барт, Е. Бенвеніст, Ж. Дельоз, Е. Дюркгейм, І. Кальвіно, А. Карр, Ф. Кермоуд, Ж. Локан, І. Михайлова, П. Рікер, А. Романов, А. Тойнбі, М. Фуко, Р. Харре, А. Шюц, слід зазначити, що будь-яка комунікація має наративну структуру. Тому використання поняття “наратив” є доречним для демонстрації прагматичної спрямованості і гендерної специфіки рекламного тексту, яка є об’єктом нашого дослідження.

Наратив завжди має у своїй основі двох учасників комунікації – наратора (адресанта) і наратованого (адресата), який має сприйняти певну інформацію так, як заздалегідь запрограмовано. У структурі наративу є важливим і те, що тільки наратор має уявлення про фінал, кінцеву мету повідомлення, тобто тільки він має можливість зрозуміти, на що спрямовано подану інформацію. Адресат наративу, навпаки, дістає певну інформацію, але його мисленням і сприйняттям керує адресант. У цьому й полягає сенс розгляду даного поняття.

Головною метою реалізації головної інтенції рекламного наративу і пристосування до мінливих тенденцій розвитку ринку адресант повідомлення має спиратися на більш-менш стабільну сутність – знання

і досвід індивіда, що є головними орієнтирами в його життєдіяльності та яким він довіряє [3].

Обґрунтовуючи доречність використання терміна “гендерний наратив” при аналізі рекламного дискурсу, удамося до такої спільної риси гендеру, наративу і рекламного повідомлення, як інтенційна настанова на гендерні фактори, що в рекламі є відображенням якостей товару. У цьому контексті доречно процитувати слова Р. Барта: “Якщо кожне зображення несе в собі ті або інші знаки, то, безперечно, у рекламному зображенні ці знаки є особливо важливими; вони зроблені так, щоб їх неможливо було не прочитати; рекламне зображення є відвертим, принаймні максимально виразним” [1:312–334].

Отже, гендерний наратив можна використати для лінгвістичного аналізу рекламного дискурсу. Під “гендерним наративом” ми розуміємо певну оповідну структуру, спрямовану на репрезентацію гендерної природи мовної особистості, яка передається від наратора (автора рекламного повідомлення) наративом (цільовій групі) з метою сенсифікації свідомості останніми щодо інформації про певні рекламні об’єкти. Отже, гендерний наратив є, по суті, такою оповідною структурою, яка передає інформацію про статі, правила, норми, ідеали, що мають стосунок до чоловіків і жінок у певному суспільстві на певному етапі його розвитку.

Наші міркування про легітимність запровадженого поняття “гендерний наратив” підтверджено словами Є. В. Падучевої про те, що основне завдання сучасної лінгвістики наративу полягає в тому, щоб виявити особливості інтерпретації і вживання певних мовних елементів у наративі [4:198].

Про сумісність понять “гендер” і “наратив” пишуть представники американської лінгвістичної школи. Наприклад, Д. Джейн і С. Агарвал твердять, що “час, простір, структура і гендер є тільки деякими з категорій, що визначають наратив” [10]. Ці автори вважають гендер за компонент, що визначає наратив і входить до його складу. А. Оуссейна додає до цього, що існує два різних простори – гендерний і наративний, які знаходяться у взаємодії і мають певний зв’язок [7]. Ще далі розмірковує К. Фло, який із цих понять творить одноцілість та оперує терміном “гендерний наратив”, правда, у літературознавчому контексті [12]. Також і серед представників німецької лінгвістичної школи спостерігаємо дослідження літературознавчих та гендерних феноменів

[13]. Гендерну ідентичність конструюють наративно, тож гендерному кодуванню тексту й приділено велику увагу [11]. Тож, наративне конструювання гендеру є важливим завданням сучасної дискурсології, літературознавства та лінгвістики. Бачимо, що поняття “гендерний наратив” є вмотивованим і чи не найоптимальнішим для лінгвістичного аналізу різних видів дискурсу (що підтверджено також думками американської, німецької і російської лінгвістичних шкіл), а для дослідження рекламного дискурсу – і поготів.

У наших подальших дослідженнях будуть проаналізовані гендерні наративи, за допомогою яких конструюють образи чоловіка і жінки в німецькомовній рекламі, спрямованій на чоловічу і жіночу аудиторію. Для такого дослідження потрібно розглянути як мовні одиниці рекламного тексту, так і позамовні візуальні елементи, що супроводжують рекламне повідомлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Барт Р.* Система Моди. Статті по семиотике культуры / Роланд Барт ; [пер. с фр., вступ. ст. и сост. С. Н. Зенкина]. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 512 с.
2. *Кутна Ю.* Дослідження народних казок у світлі теорії наративного дискурсу [Електронний ресурс] / Юлія Кутна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vmdgu/2008_1/kutna.htm.
3. *Михайлова И. В.* Нарративный конструкт открытого вербального типа [Электронный ресурс] / И. В. Михайлова. – Режим доступу : http://tverlingua.by.ru/archive/017/2_17.pdf.
4. *Падучева Е. В.* Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика наратива : [монография] / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 419 с.
5. *Ткачук О.* Наратологічний словник / О. Ткачук. – Тернопіль, 2002. – 173 с.
6. *Томская М. В.* Гендерный аспект рекламы : (на материале соц. реклам. текстов) [Электронный ресурс] / М. В. Томская // Летняя школа “Общество и гендер” / Рязан. гендер. центр и др. – Рязань, 2003. – Режим доступа : <http://www.gender-cent.ryazan.ru/tomskaya.htm>.
7. *Alidou Ousseina.* Gender, Narrative Space and Modern Hausa Literature [Электронный ресурс] / Alidou, Ousseina. – Режим доступу : Project MUSE – Research in African Literatures – Gender, Narrative Space, and Modern Hausa Literature.mht.
8. *Finnegan R.* Oral traditions and the verbal arts: a guide to research practices [Электронный ресурс] / Ruth Finnegan. – Режим доступу : http://www.open.ac.uk/socialsciences/staff/people-profile.php?name=Ruth_Finnegan.
9. *Georgakopoulou A.* Discourse analysis: an introduction / A. Georgakopoulou, D. Goutsos. – Edinburgh University Press, 1997. – 208 p.
10. *Jasbir Jain, Supriya Agarwal.* Gender and Narrative [Электронный ресурс] / Jasbir Jain, Supriya Agarwal. – Режим доступу : Gender and Narrative (Hardcover) by Jasbir Jain (Author) and Supriya Agarwal (Author).mht.
11. *Sigfrid Nieberle, Elisabeth Strowick.* Narration und Geschlecht [Электронный ресурс] / Sigfrid Nieberle, Elisabeth Strowick. – Режим доступу : www.amazon.de/Narration-Geschlecht-Texte-Medien-Episteme/dp/3412356050.
12. *Operating Narrative: Words on Gender and Disability in Two Novels* by Tahar Ben Jelloun [Электронный ресурс] / Режим доступу : <http://mfls.oxfordjournals.org/content/45/4/411.abstract>.
13. *Steinbrügge L.* Neue Konzepte für den Fremdsprachenerwerb // Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis. – 2003. – Н. 1. – S. 16–23.

ВОЛКОВА Л. М.

Київський національний лінгвістичний університет

ТЕМПОРАЛЬНИЙ МАРКЕР *STILL* В ДИСКУРСІ

У статті розглядається роль темпорального маркера *still* в сучасному англomовному дискурсі. Робиться висновок, що семантика цієї мовної одиниці, яка виявляється на дискурсивному рівні шляхом співвіднесення експліцитної та імпліцитних пропозицій, робить її ефективним засобом реалізації комунікативних стратегій.

Ключові слова: темпоральний маркер, дискурс, інформаційна структура, імпліцитний компонент, комунікативна стратегія, іллокутивний індикатор, пропозиція.

В статье рассматривается роль темпорального маркера *still* в современном англоязычном дискурсе. Делается вывод, что семантика этой языковой единицы, которая проявляется на дискурсивном уровне путем соотнесения эксплицитной и имплицитных пропозиций, делает ее эффективным средством реализации коммуникативных стратегий.

Ключевые слова: темпоральный маркер, дискурс, информационная структура, имплицитный компонент, коммуникативная стратегия, иллокутивный индикатор, пропозиция.

The article focuses on the role of the temporal marker *still* in Modern English discourse. The conclusion is arrived at that semantic characteristics of this language unit are revealed at the discourse level by correlating explicit and implicit propositions, which makes *still* an effective tool in communicative strategies.

Key words: temporal marker, discourse, informative structure, implicit component, communicative strategy, illocutionary indicator, proposition.

Інтенсивність та ефективність мовленнєвого впливу досить часто залежать від успішного вживання мовцем імпліцитних іллокутивних компонентів комунікації [1:19], що іноді отримуть мовне втілення за рахунок вживання мовцем неномінативних лексичних одиниць, серед яких знаходимо темпоральні дискурсивні маркери.

Основною метою цієї статті є шляхом вивчення лінгвокогнітивних, прагмасемантичних та комунікативних характеристик темпорального маркера *still* у діалогічному дискурсі довести, що аналізована мовна одиниця є ефективним засобом здійснення прихованого мовленнєвого впливу в процесі комунікації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення умов функціонування мовних одиниць як засобів здійснення мовленнєвого впливу в процесі інтеракції.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому на підставі сучасних методик лінгвістичного аналізу розкривається роль мовної одиниці *still* як іллокутивного компонента реалізації комунікативної інтенції.

Об'єктом дослідження стали фрагменти англомовного художнього дискурсу, у яких знаходяться висловлення з темпоральним маркером *still*.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні та прагмасемантичні особливості мовної одиниці *still*, вжитої у якості темпорального маркера.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти художнього дискурсу, взяті із прозових творів сучасних англомовних письменників.

Завдяки своїм інтерактивним властивостям службові слова зі значенням темпоральності, до яких належить і мовна одиниця *still*, відносяться в сучасній лінгвістиці до функціонального розряду дискурсивних маркерів, де термін “дискурсивний” визначає основну сферу дії цих мовних одиниць, а термін “маркер” вказує на типи відносин, що вони експлікують. Зазначений термін був вперше запропонований для аналізу неномінативних засобів текстової когерентності в діалогічному дискурсі [2; 3]. Ми розглядаємо дискурсивні маркери як службові мовні одиниці, що не тільки слугують засобами дискурсивної когерентності, але й виконують у дискурсі важливу функцію маркерів надання семантичної та прагматичної імпліцитної інформації, впливаючи, таким чином, на інформаційний зміст дискурсу. Для з'ясування цього положення звернемось до прикладу:

“We can't tell Luigi about this,” she whispered.

“Why not?”

She hesitated, then let it go. “He is paying me two hundred euros a week to tutor you, Marco, and he's complaining about the price. We've argued. He has threatened to find someone else. Frankly, I need the money. I'm getting one or two jobs a week now; it's still the slow season. Things will pick up in a month when the tourists come south, but right now I'm not earning much” [7:206].

У висловленні *It's still the slow season* темпоральний маркер *still* виконує функцію своєрідного інформативного оператора, оскільки

вводить у дискурс дві додаткові пропозиції: а) *The season was slow before* і в) *The season won't be slow later*. Ця додаткова інформація не знаходить свого експліцитного вираження в тексті, але добре розуміється реципієнтом повідомлення завдяки мовній одиниці *still*. Таким чином, основна функція *still* у даному випадку – шляхом співвідношення експліцитної та імпліцитних пропозицій збагачувати текст додатковою імпліцитною інформацією.

У сучасній функціонально і комунікативно зорієнтованій лінгвістиці загальноновизнаною стала теза про те, що дослідження сутності, природи й організації найважливішої категорії людського спілкування – дискурсу – неможливе без звернення до семантичних і прагматичних особливостей слів, які формують його структуру, визначають його плин і природа яких є виключно (або переважно) комунікативною [4:102]. До подібних елементів відноситься й англійська мовна одиниця *still*, яка традиційно належить до класу прислівників, тобто до класу слів з яскраво вираженими номінативно-референційними характеристиками, що мають виконувати в реченні певну синтаксичну функцію. Однак у наведеному висловлені темпоральний маркер *still* за своїми функціональними характеристиками не може відноситись до класу повнозначних мовних одиниць – прикметників, оскільки, по-перше, позбавлений номінативно-референційного значення, а по-друге, не виконує в реченні жодної синтаксичної функції. Класичним критерієм з'ясування синтаксичної функції мовної одиниці в реченні, який відомий навіть школярам, є можливість постановки питання, але в даному випадку зазначений критерій не працює, оскільки до *still* неможливо задати питання, наприклад, *When?* або *How long?*. Таким чином, за семантико-функціональними характеристиками аналізовану мовну одиницю не можна вважати прислівником на підставі того факту, що вона не має із класом прислівників нічого спільного. Аналогічний тест також свідчить на користь того факту, що до класу прислівників не можуть належати деякі мовні одиниці зі значенням темпоральності, наприклад, *already, yet, at last, so far*. Усі зазначені одиниці належать до класу службових слів, а саме, темпоральних часток, які є неномінативними мовними одиницями. Основна функція *still* (як і інших темпоральних маркерів зазначеної групи) реалізується на

дискурсивному рівні, оскільки, як було доведено вище, ця мовна одиниця насичує дискурс імпліцитною інформацією.

Слід зазначити, що той факт, що темпоральний маркер *still* позбавлений номінативно-референційного значення, не є підставою для висновку, що ця мовна одиниця взагалі позбавлена значення, оскільки його семантика виявляється шляхом логічної операції співвіднесення: ця мовна одиниця здатна на дискурсивному рівні співвідносити експліцитну та імпліцитну пропозиції, що і робить її інформативною мовною одиницею. Така унікальна можливість додавати до дискурсу імпліцитну інформацію характерна також для мовних одиниць *still, yet, at last, so far*, які в нашій класифікації відносяться до темпоральних часток, оскільки в їхній семантичній структурі завжди присутній семантичний компонент “зміна в часі”. Саме присутність інваріантного компонента “зміна в часі” у семантичній структурі темпоральних часток є підставою для об’єднання їх в одну групу.

Отже, висловлення *It's still the slow season* акцентує увагу реципієнта повідомлення не тільки на ситуації, що має місце зараз, але й на ситуації, що мала місце у минулому і буде мати місце у майбутньому. Якщо вилучити темпоральний маркер *still* із наведеного висловлення, то важлива частина інформації зникне. Необхідність включення *still* у висловлення виникає лише тоді, коли адресант повідомлення вважає за необхідне довести до реципієнта інформацію про стан речей не тільки в конкретний момент (як правило, на це вказує форма дієслова), але й в інший момент в майбутньому, коли стан речей буде (як того очікує мовець) іншим. Таким чином, семантичний зміст *still* описується нами як “збереження попереднього стану речей та майбутня зміна”. Семантичне значення цієї темпоральної частки завжди присутнє у висловленні й пов’язане з відношенням мовця до свого мовленнєвого продукту. Саме тому, вживання *still* у дискурсі не має безпосереднього відношення до часової форми дієслова, оскільки виражає ставлення мовця до події, що мала місце, у той час як часова форма дієслова вказує на локалізацію висловлення в часовому фреймі [5: 38].

Темпоральний маркер *still* має досить складну семантичну структуру, оскільки семантичний компонент “збереження

попереднього стану речей та майбутня зміна” залишається незмінним для всіх вживань *still*, але в залежності від контексту та прагматичної ситуації виявляються різні варіанти додаткових значень цієї мовної одиниці. Ми виокремлюємо два варіанти додаткових значень *still* в дискурсі, які в семантичному описі можливо представити як “збереження попереднього стану речей з перспективою майбутньої зміни”, та “збереження попереднього стану речей всупереч обставинам”. Відповідно, виділяються два семантичних варіанта аналізованої мовної одиниці – *still1* та *still2*.

Варіант *still1* має складну семантичну структуру, оскільки в даному випадку реалізуються обидві семи – “збереження попереднього стану речей” та “майбутня зміна”. В залежності від інтенції мовця та прагматичної ситуації одна із зазначених сем може домінувати, а інша нейтралізуватись. Звернемось до прикладу:

There are tears in her eyes and I can feel her shaking slightly. I kiss the top of her head and let her go back to her computer, where a close-up of a single pale pink rose fills the screen, a different flower every day, last week it was kittens, she is so young still, so sentimental [8:273].

На семантичне значення “збереження попереднього стану речей”, яке в даному випадку є домінантним, нашаровується прагматичне значення позитивної оцінки матусею стану доньки, оскільки мати сподівається, що її дочка ще довго буде молодою та сентиментальною.

У наступному прикладі мовець також наголошує на важливості збереження попереднього стану речей.

“Sam told me about your history with him. You never cared about me at all. You just wanted to get back at him.” I am aware that I sound more scorned and bitter than I had intended, but it is too late.

David shakes his head. “You’re wrong,” he insists. “I’ll admit that I was a bit more curious about you when I found out who you were married to. But then we got to know each other. I did care about you. I still do care about you. Very much. I never intended to cause you this kind of pain.”

He leans forward with a sad earnestness that gives me pause, but I refuse to give in to him [8:288].

Висловлення *I still do care about you* виступає в даному прикладі компонентом стратегії переконання, що стає можливим саме завдяки темпоральному маркеру *still*, який підкреслює незмінність почуттів продуцента висловлення. Слід зазначити, що в даному випадку мовцем порушено Постулат Кількості [6:222], оскільки він заради здійснення ефективного мовленнєвого впливу та досягнення своєї комунікативної мети надає занадто багато інформації: експліцитне висловлення *I did care about you* й інформація, що імплікується за допомогою *still* (*I cared about you*), є за змістом ідентичними. Саме порушення Постулату Кількості дає підставу адресату не повірити мовцю, що підтверджується подальшим контекстом (*I refuse to give in to him*).

У випадках, коли домінантною виявляється сема “майбутня зміна”, темпоральний маркер *still* стає ефективним засобом реалізації непрямих дискурсивних стратегій і тактик. Розглянемо наступний приклад:

“What about Heathcliff?” Lily ventured.

“Who?” Pat asked.

“The hero of the book we’re supposed to be discussing?” Lily pointed out.

“Oh. Him.”

“Yes, him.”

“Isn’t she cute?” Jan said, unraveling her body with remarkable ease and getting up from the floor to give Lily a hug. “She still thinks we meet every month to discuss books” [9:169].

Темпоральний маркер *still* із домінуючим семантичним компонентом “майбутня зміна” у висловленні *She still thinks we meet every month to discuss books* корелює з імпліцитною пропозицією *It’s time to stop being so stupid* і є індикатором реалізації непрямого мовленнєвого акту іронії (Джен ставить під сумнів розумові здібності Лілі), який, у свою чергу, виступає компонентом прихованої стратегії негативної оцінки, оскільки основною метою засідань членів жіночого книжкового клубу було не обговорення книжок, а обмін плітками.

У наступному фрагменті дискурсу *still* вжито як компонент стратегії спонування:

“Anyway,” Cindy continued, glancing toward the phone in her purse, “my settlement ensured I didn’t have to worry about finding a job, which was good because I only had a high school education, having eloped when I was eighteen. Still with me?”

“Hanging onto every word” [10:62].

В аналізованому фрагменті запитатальне висловлення *Still with me?* стає непрямим мовленнєвим актом: квеситив транспонується в ін’юнктив *Listen to me*. Непрямий мовленнєвий акт стає складовим комунікативної стратегії прихованого спонукання до дії, оскільки мовець (Сінді) не впевнена, що адресат все ще уважно слухає її занадто довгу історію відносин з чоловіком.

Аналогічний випадок вживання темпорального маркера *still*₁ як іллокутивного індикатора інтенції мовця й прагматичного транспонування квеситива в ін’юнктив знаходимо в наступному прикладі, де запитальне висловлення стає закликком до примирення:

“Aw, come on, Jamie. You’re not still mad at me about last night, are you?” [9:319].

Семантичний варіант *still*₂ імплікує в дискурсі значення “збереження попереднього стану речей всупереч обставинам” має додаткове допустове значення, що дещо нейтралізує імпліцитне значення майбутньої зміни, яке завжди присутнє в семантичній структурі темпорального маркера *still*. Фактично *still* у цьому випадку передає наступне значення: хоч майбутня зміна потенційно можлива, вона може і не статись. Звернемось до прикладу:

“So. How did your interview go this morning?”

“Pretty well, actually.”

“You still won’t tell me who it was with?”

He shakes his head. “I can’t”

“C’mon, I’m good at keeping secrets” [8:82].

Висловлення *You still won’t tell me who it was with?* у даному прикладі, без сумніву, є компонентом спонукальної стратегії, але водночас мовець припускає, що може не отримати інформації, яка її цікавить, на що і вказує вживання темпорального маркера *still*₂ з додатковим значенням допустовості. Таким чином, аналізований темпоральний маркер у даному випадку може мати два еквівалента перекладу на українську мову – з акцентом на темпоральність (“все ще”) або з акцентом на допустовість (“все ж”). Слід також

вказати, що саме темпорально-допустова інформаційна структура *still*₂ сприяє нашаровуванню на основне значення контекстуального прагматичного значення докору.

Аналіз ілюстративного матеріалу свідчить, що поява додаткового компоненту “допустовість” в семантичній структурі *still*₂, як правило, пов’язане з низкою формально-граматичних факторів, серед яких основними є сполучуваність з дієсловом-присудком в формі майбутнього часу або перфектній формі, а також заперечна форма дієслова-присудка, наприклад:

There was a snort of derision from Selma Hersh. “When can I expect my check?” she barked.

Jamie quickly scanned the woman’s files. “It appears we still don’t have all the necessary documentation, Mrs. Hersh” [9:54].

Таким чином, темпоральний маркер *still* здатен впливати на ілокутивну силу висловлення, що дозволяє йому виступати на дискурсивному рівні як важливий компонент реалізації непрямих стратегій та тактик і бути ефективним засобом мовленнєвого впливу.

Перспективи подальшого дослідження полягають у з’ясуванні дискурсивних особливостей інших темпоральних маркерів англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Иссерс Оксана Сергеевна. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с. 2. *Frazer B. Discourse Markers across Language / Bruce Frazer // Pragmatics and Language Learning: Monograph Series – University of Illinois, 1993. – Vol. 4. – P. 1–16.* 3. *Schiffirin D. Discourse Markers / Deborah Schiffirin. – N.Y. : Cambridge University Press, 1996. – 364 p.* 4. *Бацевич Ф. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.* 5. *Дилтс Р. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛП / Роберт Дилтс ; [пер. с англ. А. Анистратенко]. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с.* 6. *Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Герберт Пол Грайс // Новое в зарубежной лингвистике : сб. науч. статей / сост. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 217–237.*

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *Grisham J. The Broker / John Grisham. – N.Y. : Doubleday, 2005. – 307 p.* 8. *Listfield E. Best Intentions / Emily Listfield. – N.Y. : Washington Square Press, 2010. – 339 p.* 9. *Fielding J. Mad River Road / Joy Fielding. – N.Y. : Pocket Star Books, 2006. – 484 p.* 10. *Fielding J. Lost / Joy Fielding. – N.Y. : Pocket Books, 2005. – 421 p.*

ГЕТЬМАН З. О., ЗАВОРОТНА К. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІСПАНСЬКА МОВА ТА ІСПАНСЬКЕ РОЗМОВНЕ МОВЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИКИ

Статтю присвячено дослідженню впливу новітніх технологій на сучасну іспанську мову і деякі можливі реалізації її системи у віртуальному комунікативному просторі.

Ключові слова: контекст, комунікативний простір, іконічний знак, комп'ютерний жаргон, розмовний стиль, розмовні чинники, Інтернет.

Статья посвящена исследованию влияния современных технологий на современный испанский язык и некоторые возможные реализации его системы в виртуальном коммуникативном пространстве.

Ключевые слова: контекст, коммуникативное пространство, иконический знак, компьютерный жаргон.

The article investigates the influence of new technologies upon present-day language and some ways of development realization of its system in the Internet.

Key words: context, communicative framework, iconic sign, computer slang.

У сучасному мовознавстві акцент досліджень переноситься з формальної структури мови на структурно-семантичну організацію мовних одиниць у соціальній інтеракції. Такий підхід впливає із суб'єкт-суб'єктних відносин, суб'єкт-суб'єктної взаємодії і пов'язаний з проблематикою загальної психології, теорії мовленнєвої діяльності. Отже, будь-яке спілкування передбачає інтерсуб'єктну комунікацію: мовленнєва комунікація взагалі пов'язана з принципом діалогічного мовлення (ідея М. М. Бахтіна). Конвенція мови у мовленні здійснюється як перехід віртуальних концептів у концепти конкретних мовленнєвих феноменів.

Дослідники Інтернет-спілкування звичайно розділяють форми спілкування в Інтернеті за ступенем їх інтерактивності. Найбільш інтерактивними осередками спілкування вважаються чати і ICQ, найменш інтерактивними – e-mail і телеконференції. У телеконференції і при спілкуванні за допомогою e-mail спілкування відбувається в режимі off-line, на відміну від чата і ICQ, де комуніканти спілкуються on-line. Стиль комунікації в інтернеті має ряд особливостей. Зокрема, на виникнення особливого стилю комунікації впливають такі фактори, як анонімність відсутність безпосереднього зорового або слухового контактів, швидкість передачі інформації. Це приводить до виникнення

особливого виду мовленнєвої діяльності, в якій розмовне мовлення має два варіанти письмово-графічний і усний (І. П. Біскуб). Отже, інтерактивність, з одного боку, як текстова категорія реалізується експліцитно або імпліцитно залежно від форми спілкування у віртуальному комунікативному просторі. З іншого боку, специфічна позамовна комунікативна ситуація обумовлює наявність мовленнєвих феноменів, які впливають на систему будь-якої мови.

Сучасна іспаномовна спільнота занепокоєна використанням іспанської мови в засобах масової комунікації, зокрема впливом на неї новітніх технологій: часто мова зазнає спотворення через окремі слова і словосполучення, в основі яких лежить віртуальний концепт галузі інформатики, утворюючи своєрідну метафору: *Tengo el chip cambiado (se dice cuando no se tiene claridad mental)* Сьогодні вплив інформатики на мову дуже відчутний, і не тільки у науково-технічній комунікації, а і в повсякденній. Неточності та помилки у трактуванні семантики лексичних одиниць мови інформатики у повсякденній комунікації призводять до “забруднення” іспанської мови та її спотворення. Так, лексема *commando*, яка з’являється на екрані монітора (*lenguaje de comandos* < англ. *command language*) не має нічого спільного з концептом *command* і у перекладі з англійської мови означає *orden*, тобто у цьому випадку маємо так званих *falsos amigos de la traducción*. Існуюча сьогодні в інформатиці тенденція до іспанізації базується в основному на двох джерелах: це англійська і французька мови, наприклад: *linkar* < англ. *to link*, *ordenador* < фр. *ordinateur*. Процес іспанізації торкається багатьох лексичних одиниць та їх омонімів, наприклад, *computador (computadora)* і *ordenador*, сфера вживання яких визначається територіальною диференцією та соціальною стратифікацією іспанської мови. Новітні технології впливають на зростання полісемії: вони збільшують семантичний обсяг існуючих лексем: пор. значення слова *instrucción* в галузі освіти та інформатики: *enseñanza* на противагу *repertorio de instrucciones de una computadora*.

Академік В. В. Виноградов у загальній теорії стилістики неодноразово наголошував на варіативності мовних одиниць в їхній мовленнєвій реалізації та сполучуваності в мовленнєвих зразках різного типу: “У стилістиці мовлення виступають не тільки нові ознаки і структурно-семантичні відтінки мовних одиниць, але і нові мовленнєві одиниці, а також нові принципи сполучуваності мовних і

мовленнєвих одиниць і нові композиційні системи мовлення” [1]. Наведений постулат відомого мовознавця і сьогодні не втрачає свого теоретичного значення і пояснює динамічні тенденції щодо функціонування мовних одиниць у сучасних композиційних системах мовлення, які утворюються і знаходять своє місце у комунікативному Інтернет-просторі.

Виникнення багатьох мовних формул і графічних знаків, прийнятих при спілкуванні в мережі, пов’язане з бажанням наблизити письмову мову до усної, а також із прагненням прискорити процес введення повідомлення.

Цим можна пояснити велику кількість скорочень. Для розмовного мовлення взагалі характерний цей спосіб словотвору, але в письмовому варіанті комп’ютерного жаргону кількість і частотність вживання слів, утворених за допомогою скорочень, особливо велика, наприклад:

...era tu avatar, que me dá reparo cada vez q lo veo, cargado con ese trozo de artilugio y que no lo dejas ni de dia ni de noche :-0
[<http://www.tadforo.com/en-tadforo-hay-la-ostia-de-santos-t58256.html>]

si azucena quiere darse de alta de nuevo create una nueva cuenta para ella y le doy los datos (luego q cambie la clave y listo)
[<http://www.vegazone.com/phpBB2/viewtopic.php?t=3831>].

Мережеві повідомлення можуть значно відрізнятися одне від одного за характером використання мовних засобів. В одних випадках мова перенасичена жаргонною лексикою, різними спеціальними знаками, а в інших – досить коректна, стилістично нейтральна [2].

Osea.., yo no soy pij@.

... lo bueno nos gusta a casi tod@s. Un saludo :-)
[<http://www.tadforo.com/osea-yo-no-soy-pij-t58145.html>]

Виникнення комп’ютерних мереж, особливо глобальної мережі Інтернет, з’явилося своєрідним консолідуючим фактором для людей, що користуються комп’ютерним жаргоном. Можливість спілкування між однодумцями, розділеними територіально, приводить не тільки до більш широкого поширення комп’ютерного жаргону, але й до визначення його “нормалізації”.

Можливість спілкування в мережі, у свою чергу, визначила особливість комп’ютерного жаргону, що відрізняє його від більшості інших професійних і групових жаргонів, – це існування поряд з усною формою специфічного письмового каналу зв’язку. Специфіка полягає в

тому, що спілкування в мережі надає можливість не тільки для обміну повідомленнями, але й для діалогів в реальному часі, що наближає його в деякому відношенні до усного спілкування. З'являється навіть спеціальний термін для комп'ютерного жаргону *technobable* від англ. *to bable* – говорити як дитина, лопотати.

Комп'ютерний жаргон виражає навіть певні емоції, які в сухій та лаконічній реальній мережі відтворити майже неможливо. З'являються і графічні “замінники” кінетичних засобів, так звані “смайлики”. Це дуже популярні знаки-пиктограми, створювані за допомогою дужок, двокрапок, тире й інших символів і умовно відображають міміку мовця під час спілкування в мережі, наприклад :?), :?(, ;?), :?, :-), :-(. Іноді використовується скорочений варіант – без “носа” (тире) посередині :), :(. Звичайно, “смайлики”, на відміну від реальних мімічних рухів, створюються навмисно й частіше привносять у спілкування ігровий елемент, ніж містять значеннєву інформацію.

Jajaja! Espero encontrarme algun dia algo así XD
[<http://www.tadforo.com/propaganda-de-la-pepsi-t58240.html>].

До таких “ігрових” умовностей можна віднести і евфемістичні заміни нецензурних виразів у вигляді набору різних символів, наприклад: @#\$!@#\$!# або !@#\$%^&.

Отже, іспанська мова як засіб комунікації адаптується до нових технологій і до нового часу. Вона виявляється гнучкою відкритою до новоутворень системою в контексті інформатики з огляду на її спрощення та експресивний потенціал. Разом з тим знаходиться під значним впливом англійської мови щодо словотвірних і семантичних процесів. Іспанське розмовне мовлення реалізується в комунікативному віртуальному просторі в конкретних мовленнєвих феноменах усної та письмо-графічної форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виноградов В. В.* Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М., 1963. 2. *Архелюк В. В.* Особливості комунікації в мережі інтернет / В. В. Архелюк // Мовні та концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – Вип. 7. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2002. – С. 600.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

3. <http://www.tadforo.com> 4. <http://www.vegazone.com>

ГРИГОРЕНКО М. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ПРО ГОЛОВНІ ТЕРМІНИ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ЗАПОЗИЧЕННЯ

У статті уточнюються головні терміни загальної теорії запозичення, виходячи з норм та внутрішніх потужностей української мови. Акцентується увага на необхідності розмежування таких понять, як “процес запозичення” та його “наслідки” виключно закріпленням за ними двох окремих термінів. Виділено й зроблено аналіз семи груп основних положень лінгвістичного явища “запозичення”, пропонованих різними вченими різних періодів.

Ключові слова: процес запозичення, термін “запозичення”, термінологічна одиниця, теорія запозичення.

В статье уточняются главные термины общей теории заимствования, исходя из норм и внутренних возможностей украинского языка. Делается акцент на необходимости разграничения таких понятий, как “процесс заимствования” и его “результат” исключительно путём закрепления за ними двух разных терминов. Выделено и сделано анализ семи групп основных утверждений лингвистического явления “заимствование”, предложенных разными учеными в разное время.

Ключевые слова: процесс заимствования, термин “заимствование”, терминологическая единица, теория заимствования.

The article clarifies the main terms of the general theory of borrowing on the basis of norms and opportunities of the Ukrainian language. Emphasis was placed on the need to distinguish such concepts as “the process of borrowing” and its “effects” solely by assigning them two different terms. Was isolated and analyzed seven groups of the main assertions of linguistic phenomena “borrowing”, proposed by different scientists in different times.

Key words: the process of borrowing, the term “loan”, terminological item, the theory of borrowing.

Найпроблемнішим місцем у теорії запозичення залишається питання про визначення терміна на позначення явища залучення іншомовних одиниць та його наслідків, яке і досі вважається не вирішеним, незважаючи на значний науковий доробок різних вчених протягом двох останніх століть. Недостатня опрацьованість, брак термінологічних одиниць для точного вираження поняття зазначеного явища значно ускладнюють, а іноді й унеможливають об'єктивне його вивчення у сучасних наукових дослідженнях, у зв'язку з чим постає нагальна потреба в уточненні та конкретизації безпосередньо саме тих терміноодиниць, які власне номінують і сам процес впровадження чужомовних елементів до тієї чи іншої мовної

системи, і його наслідки, що і визначає **актуальність** даного дослідження.

Мета даної статті – уточнити наявні, а, за потреби, утворити нові головні терміни загальної теорії запозичення.

Наукова новизна даного дослідження полягає у тому, що у ньому чітко і безпосередньо розподілені два різні поняття одного складного явища саме в межах двох різних термінів; обґрунтовано використання практично не вживаної нормативної форми одного з термінів теорії запозичення, подано його нове визначення.

Так, у мовознавчій літературі наявне поняття “запозичення”, яке має таке найпоширеніше, визначене Л. Крисіним, розуміння як процес переміщення різних елементів із однієї мови в іншу. Під різними елементами розуміють одиниці різних рівнів структури мови – фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики [3:18–19]. Тобто, з одного боку, цей термін вживають для позначення самого процесу, а з другого, – його використовують для констатації результату цього процесу, представленого різними мовними одиницями. На нашу думку, такий стан терміна, коли він охоплює в собі або ототожнює у своїй формі два абсолютно різні за своєю суттю компоненти одного складного явища (не лише лінгвістичного) – і процес, і результат (і дію, і наслідок) – є не зовсім задовільним і практично невдалим, оскільки порушує нормативність терміна щодо його точності, однозначності, й, нарешті, закріплення за ним певного конкретного поняття дійсності. До того ж, таке значеннєве накладання (навантаження) на зазначену термінологічну одиницю вимагає постійного уточнення, особливо, коли йдеться про сам процес.

Оскільки будь-який процес передбачає тривалість певної дії, тобто не раптову завершеність перебігу самого процесу, у такому разі своєрідну недоконаність дії, її тривалість повинен відображати і сам термін на позначення процесу “звернення до лексичного фонду інших мов ...” [12:150–151]. На відміну від російської, українська мова здатна завжди чітко розрізняти поняття незавершеного та завершеного процесу не тільки формою дієслова, а й формою віддієслівного іменника, який означає, таким чином, опрідметнений процес. Тобто особливістю українських девербативів є те, що, переходячи в іменник, дієслово втрачає не всі дієслівні категорії –

категорія виду початкових дієслів, від яких вони були утворені, зберігається, тоді як відповідні російські віддієслівні іменники її втрачають. Тому не слід калькувати російську мову щодо вживання українських форм на **-ння**, **-ття** як нейтральних стосовно видових форм, адже такі помилки ускладнюють сприйняття тексту в цілому, а іноді навіть спотворюють семантичне значення термінів. Отже, потрібно чітко розмежовувати два різні поняття не лише змістовно в межах одного слова-терміна, а й формально (графічно), виокремлюючи як окремі терміни.

Існують й інші погляди щодо усталеного терміна “запозичення”, зумовлені, головним чином, специфікою співвіднесення з ним фактів як мовної, так і позамовної дійсності. Так, у різні періоди представники різних лінгвістичних шкіл пропонували й активно використовували, виходячи із власних переконань та методологічних принципів, свої визначення цього терміна, без зазначеної вище конкретизації, які можна об’єднати у такі концептуальні групи:

- 1) запозичення як один із результатів контактування мов, і як результат інтерференції;
- 2) запозичення як процес органічного освоєння іншомовної лексики системою мови, яка запозичує, пристосування до її власних потреб;
- 3) запозичення як природний наслідок суспільних зв’язків між народами, коли разом з реаліями і поняттями приходять слова, що їх позначають;
- 4) запозичення як відображення загальних внутрішніх закономірностей мови-рецептора;
- 5) запозичення як процес взаємозбагачення мовних структур у свідомості білінгва;
- 6) запозичення – акт і сам запозичений елемент (іншомовне слово або його внутрішня форма)
- 7) запозичення як складний процес перебудови іншомовних слів на всіх мовних рівнях, що призводить до перебудови системи мови-вбирача.

Аналізуючи перераховані групи основних положень лінгвістичного явища “запозичення”, спостерігаємо, по-перше, неоднозначність у тлумаченні цього поняття. Так, у більшості

випадків сам процес прирівнюють тільки до залучення лексичного матеріалу. По-друге, не у всіх визначеннях відображено явище асиміляції іншомовних слів у мові-рецепторі як об'єктивний і закономірний процес їх “перетворення” за внутрішніми законами розвитку української мови. По-третє, суттєвою, на наш погляд, є також проблема нерозрізнення двох різних процесів або понять, які позначають ці процеси, – “запозичення” і “проникнення”. Процес “запозичення” має певний організований умисний характер з метою полегшення різних видів зв'язків між народами, забезпечення наукової комунікації за умов білінгвізму: *брокер, аудит, екзит-пол*. “Процес запозичення іншомовної лексеми – це не механічне перенесення мовного матеріалу, а динамічний процес, що складається з кількох етапів” [8:3]. Процес “проникнення” – стихійний, який відбувається спонтанно і є результатом кількарязового спілкування між собою представників двох і більше мов, тобто пов'язаний переважно з мовленнєвою ситуацією: *хіт, шопінг, ді-джей*. Слушним є твердження сучасних дослідників (Попова Н. О., Архипенко Л. М. та ін.) про те, що процес запозичення – це певний вид мовних змін, що передбачає перебудову не лише запозичених лексем у процесі їх адаптації у мові-рецепторі, а й самої мови-вбирача – характерна ознака сучасного етапу процесу запозичення.

І, нарешті, теорія міжмовних контактів, яка базується на спілкуванні двомовних і одномовних носіїв даної мови, а також значному впливові екстралінгвальних чинників на процес запозичення, і досі залишається найактуальнішою у вирішенні теоретичних питань процесу запозичення, відкриває нові перспективи досліджень чужомовних впливів на рівні взаємодії і взаємозбагачення різних мовних систем.

Таким чином, можна зробити висновок, що, по-перше, питання про процес запозичення та його наслідки сьогодні набуло особливої актуальності в час глобалізації, яка призводить до проникнення внаслідок науково-технічного та суспільного прогресу розвинених країн чужоземних елементів в інші мови, проте і досі немає єдиного погляду щодо термінологічного позначення слів, які перейнято з інших мов, адже кожне з визначень розкриває поняття “запозичення” з погляду різних його характеристик. При цьому

пряме розмежування понять “запозичення” як процес і “запозичення” як результат процесу запозичення здійснюється виключно завдяки постійним уточненням, що суттєво ускладнює будь-яке дослідження, адже не одразу, слабо або взагалі не орієнтує на конкретне досліджуване явище. Так, частина лінгвістів називає їх “запозиченнями”, “позичками” або “чужомовними” (Семчинський С. В., Сербенська О. А., Волощак М. Й., Караванський С.). Серед представників діаспори розповсюджений також термін “етранжизми” – слова і звороти, запозичені з чужих мов (Шевельов Ю., Горбач О.).

По-друге, в аналізованих положеннях, а також в окремих дослідженнях в цілому висвітлено різноманітні погляди на ключові аспекти процесу запозичення та його наслідки, проте поза увагою дослідників залишились наявні в лінгвістиці максимально протиставлені підходи до осмислення основного змісту процесу запозичення – відтворення моделей однієї мови в іншій, яке відбувається двома шляхами: “перехід, перенесення, проникнення елементів однієї мови в іншу або створення власними засобами мови своїх елементів шляхом творчої імітації, приблизного копіювання або структурного моделювання за аналогією до іншомовних зразків” [4; 5; 9]. Тобто протиставляють два аспекти одного процесу, які можна сформулювати таким чином: “запозичення – процес перенесення з однієї мови в іншу” і “запозичення – “творчий” процес в мові-одержувачі”. Найвиразніше ця полярність простежується при аналізі видів у даному випадку лексичних запозичень, з-поміж яких, залежно від їхнього характеру, розрізняють: варваризми, вкраплення, екзотизми, запозичені слова, інтернаціоналізми, іншомовні слова, кальки [14]. Беручи за основу визначення перерахованих вище різновидів запозичень, поданих в “Енциклопедії української мови”, й, аналізуючи їх лише за такими основними загальноприйнятими ознаками як “освоєння мовою” та “ступінь вживаності”, можна сказати, що до запозичень, як таких належать, відповідно, тільки інтернаціоналізми, кальки і запозичені слова. Крім того, кальки і варваризми містять у собі й “творчий момент”, пов’язаний з копіюванням, імітацією іншомовних моделей засобами мови, що сприймає, тобто ці лексичні одиниці створювалися. Отже, кальки також не є різновидом запозичень.

У зв'язку з цим та, враховуючи різний ступінь засвоєння іншомовних елементів у кожному випадку окремо, виникає питання про потребу встановлення і критерії визначення лексичних одиниць, запозичених з інших мов. З погляду першої теорії (“запозичення – процес перенесення з однієї мови в іншу”), припускають тривалий перебіг адаптації іншомовної лексики у структурі мови, що сприймає і поступово пристосовує до власних мовних потреб, адже тільки мова – головний регулятор всіх внутрішніх процесів. З іншого боку, всі ознаки запозиченого слова, в основі яких лежить “освоєння” як головний критерій, не лише не домінують щодо цього, а й свідчать про те, що іншомовні слова не сприймаються як чужорідні елементи і не потребують пояснень щодо форми і значення, адже вони повністю трансформувалися. Йдеться про те, що зміни афіксів, флексій, “факультативні ознаки (фонетична і граматична асиміляція, його словотвірна активність)” [3:36] – процеси, які супроводжують іншомовне слово, свідчать про акт створення (перебудову), насправді, нового слова, особливо зараз, коли “темп засвоєння запозичень може бути більш прискореним в силу як ніколи розвинених засобів комунікації й інформації” [1:35].

Таким чином, під запозиченим словом потрібно розуміти слово, перенесене в дану мову з будь-якої мови у тій формі, в якій воно у ній існує в момент запозичення, тобто пряме запозичення. Якщо слово повністю засвоєне у фонетичному, морфологічному й смислового відношеннях (або асимілюється), якщо воно здатне утворювати похідні слова, то перед нами вже не іншомовний елемент, а “власномовний” (запозиченням таке слово буде лише з етимологічного погляду) або трансформоване запозичення – трансформація. Проте це не означає, що іншомовне слово не зазнає чи не може зазнати жодних змін при входженні до нового суспільного явища – мови або повинно залишатися без будь-яких “перетворень”, навіть зовнішньої форми у новому мовному середовищі, що, по суті, суперечить законам розвитку мови. Тобто іншомовне слово, так чи інакше, входячи в мову одразу вступає у сприятливі, притаманні саме цій мові, синтагматично-парадигматичні відношення з іншими елементами тексту.

Отже, незважаючи на недоліки і першої, і другої теорії та незручність терміна “запозичення” (поняття позики передбачає її “повернення”) та не пориваючи з лінгвістичною традицією, результат взаємодії мов, який передбачає перенесення іншомовних різнорівневих елементів однієї мови в іншу з подальшою їх поетапною адаптацією з урахуванням особливостей рівнів мови-рецептора та із значним впливом цих елементів на систему мови, яка запозичує, ми називаємо **запозичанням**. У свою чергу, “іншомовне слово, цілком засвоєне мовою, що його запозичила” [14:194] – **запозиченням**. Запозичання як процес і запозичення як результат цього процесу – два ключові питання, які розглядаються в межах загальної **теорії запозичення**.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аристова В. М.* Англо-русские языковые контакты и заимствования XVI–XX в. в. / Валентина Михайловна Аристова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 37 с.
2. *Караванський С.* Секрети української мови / Святослав Караванський. – К.: УНСП Кобза, 1994. – 151 с.
3. *Крысин Л. П.* Иноязычные слова в современном русском языке / Леонид Петрович Крысин. – М.: Наука, 1968. – 208 с.
4. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К.: КДЛУ. – 2001. – 249 с.
5. *Рудяков О. М.* Функциональная семантическая единица / О. М. Рудяков // Языкознание. – 1988. – № 6. – С. 18.
6. *Самійленко В.* Чужомовні слова в українській мові / Володимир Самійленко. – К.: Шлях, 1918. – 16 с.
7. *Сербенська О. А.* Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак. – К.: Просвіта, 2001. – 204 с.
8. *Сергеева Г. А.* Англomовні запозичення в українській правничій термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Г. А. Сергеева. – Харків, 2002. – 16 с.
9. *Силин В. Л.* Этимология и лексическая семантика / Василий Львович Силин. – Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1992. – 136 с.
10. *Стишов О. А.* Семантичні зміни в словах іншомовного походження як результат їх детермінологізації / О. А. Стишов // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – Т. 2. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. – С. 138–143.
11. *Шевельов Ю.* Українська мова в першій половині ХХ століття (1900–1941). Стан і статус / Юрій Шевельов. – Нью-Йорк: Сучасність, 1987. – 295 с.

ДОВІДНИКИ

12. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
13. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
14. *Українська мова: Енциклопедія* / [ред. В. М. Русанівський]. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 750 с.
15. *Українська мова. Енциклопедія* / [ред.-упоряд. І. В. Муромцев]. – К.: Майстер-клас, 2011. – 400 с.

ГРИНЬКО О. С.

Одеській національний університет ім. І. І. Мечникова

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ АМБИВАЛЕНТНОСТИ КОНЦЕПТОВ-АРХЕТИПОВ “WATER” И “FIRE”

Дана стаття присвячена вивченню етимологічного аспекту амбівалентності концептів-архетипів “*water*” і “*fire*”. Робиться спроба етимологічного аналізу відповідних лексем з метою виявлення їх амбівалентних характеристик на мовному рівні. Крім того, у статті описуються глибинні архаїчні зв'язки, що існують між лексемами “*water*” і “*fire*” та відповідними концептами-архетипами, вербалізованими цими лексемами.

Ключові слова: амбівалентність, концепт-архетип, етимологічний аналіз.

Данная статья посвящена изучению этимологического аспекта амбивалентности концептов-архетипов “*water*” и “*fire*”. В работе делается попытка этимологического анализа соответствующих лексем с целью выявления их амбивалентных характеристик на языковом уровне. Кроме того, в статье описываются глубинные архаические связи, существующие между лексемами “*water*” и “*fire*” и концептами-архетипами, которые вербализованы рассматриваемыми лексемами.

Ключевые слова: амбивалентность, концепт-архетип, этимологический анализ.

The article focuses on etymological aspect of ambivalence of archetypal concepts “*water*” and “*fire*”. The etymological analysis of lexemes “*water*” and “*fire*”, presented in the work, aims at eliciting their ambivalent characteristics on the linguistic level. Besides, the article reveals the archaic correlation between lexemes “*water*” and “*fire*” and, consequently, between the archetypal concepts, verbalized by these lexemes.

Key words: ambivalence, archetypal concept, etymological analysis.

Етимологічний аналіз є невід'ємною частиною опису концептів-архетипів, оскільки він дозволяє викрити глибинні семантичні зв'язки між лексемами, що вербалізують цей тип концепту не тільки в межах однієї мови, а в межах цілої мовної родини. **Актуальність** даної роботи зумовлена необхідністю висвітлити наявність таких зв'язків між лексемами “*water*” і “*fire*” та виявити їх амбівалентну структуру, важливу при дослідженні концептів-архетипів.

Метою дослідження є виявлення архаїчної кореляції лексем “*water*” і “*fire*”, що вербалізують відповідні концепти-архетипи.

Предметом дослідження виступають лексеми “*water*” і “*fire*”, які піддаються етимологічному аналізу. **Матеріалом** дослідження стали етимологічні словники англійської мови; методико-теоретичним обґрунтуванням роботи стали доробки О. О. Потєбні, Ю. С. Степанова, М. М. Маковського, А. К. Протасової та інших вчених з етимології, когнітивістики та порівняльно-історичного мовознавства.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що представлений етимологічний аналіз, а також огляд, систематизація та аналіз теоретичних розробок по даній тематиці, може розглядатися як важливий етап при описі концептів-архетипів. Він дозволяє підтвердити архетипічну природу концептів “*water*” і “*fire*”, а також простежити архаїчні зв’язки, що лежать в основі відповідних лексем, які вербалізують заявлені концепти-архетипи.

О. О. Потєбня пропонує тезу про те, що “внутрішня форма слова є співвідношенням змісту думки до свідомості; вона показує, як уявляється людині його власна думка” [1:91].

Ю. С. Степанов виокремлює в структурі концепту особливу внутрішню, етимологічну форму. Вчений зазначає, що вона відкривається лише дослідникам, проте, це не означає, що для тих, хто користується цією мовою, даний шар концепту взагалі не існує. Він існує для них опосередковано, як основа, на якій виникли і тримаються інші шари значень [2:53]. Етимологічний аналіз, на думку дослідника, “виявляє особливі відношення наступництва форми та змісту, завдяки яким дещо зі старої стадії концепту стає знаком у його новій стадії” [2:61].

Згідно даним етимологічних словників, лексема “*water*” відноситься до найдревнішої генетичної групи слів – індоєвропейської. До індоєвропейських відносять слова, що виникли в епоху існування індоєвропейської етнічної спільноти та перейшли після її розпаду до стародавніх мов цієї мовної родини. Важливим для нашого дослідження є припущення щодо того, що праіндоєвропейська мова була мовою так званого активного типу або активного строю – тобто імена в ній повинні були розподілятися на два класи. До одного класу належали імена, що позначали предмети, наділені життєвою активністю: люди, тварини, дерева; явища природи, що сприймалися як активні та персоніфіковані (небесні світила, вітер, блискавка, дощ та ін.), а також абстрактні поняття, персоніфіковані як сили (доля, благо та ін.). До протипоставленого, неактивного, класу відносилися імена, що позначали неактивні предмети: плоди дерев, які розглядалися як неактивні явища природи; частини ландшафту (небесна “твердінь”, гори, каміння та ін.) тощо. Така ж бінарна класифікація була притаманна й дієсловам [2:281].

Лексеми зі значенням “вода” були сформовані на основі кореню **[a]ued-* (**ud-*, **uet’-/*ut’-*): стар.-анг. *wæter*, гот. *watō*, стар.-верхн. *wazzar*, старослав. *вода*, стар.-сакс. *watar*, стар.-сканд. *vatn*, стар.-інд. *uda*, грец. *hýdōr*, стар.-прус. *unds* тощо [7; 8; 9; 10].

У своїй статті “Мова – міф – культура. Символи життя и життя символів” М. М. Маковський говорить про те, що у міфопоетичній традиції вода розділялась на “верхню” та “нижню”; вона могла бути як внутрішньою, животворчою, так і такою, що відноситься до Хаосу. Таке протиставлення знаходить відображення і в мові, де лексема “*water*” співвідноситься з такими поняттями, як “життя” (і.-є. **guei-*), “диво” (порівн. і.-є. **uet(er)* та англ. “*wonder*”), “душа, дихання” (порівн. і.-є. **ond* – “дихання”, осет. *udd* – “душа” та і.-є. **uet(er)* – “вода”) [3:93]. Як бачимо, в данній групі слів представлені деривати з вираженою позитивної конотацією, тобто актуалізується сема “жива вода”.

Проте прослідковується і ряд зв’язків, що вказують на спорідненість між лексемою “*water*” і лексемами на позначення негативних явищ у житті людини (хвороба, смерть тощо), актуалізую тим самим сему “нижня вода”. Так, порівняйте індоєвропейський корінь **leidh-* – “рідина, вода” та російське слово “лід”, що фактично значить “мертва вода”, а також лексеми “ляда”/“леда”, що використовується у середньоросійському діалекті у значенні “(заразна) хвороба”, лат. *letum* – “смерть” та англ. діал. *led* – “зовнішній, зайвий”. Крім того, латинська лема “*aqua*” співвідноситься з хет. “*ak*” – “смерть” [3:93–94].

Така точка зору перекликається з ідеєю Ю. С. Степанова про протиставлення води “живої” та “мертвої”. Розглядаючи етимологічний шар концепту “вода”, дослідник відзначає: “Вода як неактивна основа, як “річ”, представлена індоєвропейським коренем **uot’ort(h)* (хет. *uatar*, стар.-інд. *udakām*, *udáh*, стар.-англ. *water* тощо); вода як активна сутність і як божество представлена індоєвропейським коренем **Har(h)* – “вода, река”: стар.-інд. *arah* – множ. “води (часто священі)”; **Hek(u)* – лат. *Aqua* – “вода”, гот. *Aa* та пов’язані з цим коренем германські похідні, зокрема, ім’я бога моря; проте вода – не божество, хоча б й активна, позначалася також похідними від першого, первісно неактивного кореню: лат. *Unda* – “хвиля”, лит. *Vanduõ* т. – “вода”, рос. *вода* тощо” [2:283].

Як бачимо, етимологічний аналіз лексеми "water" висвітлює як творчі, життєзабезпечуючі, так і деструктивні характеристики цього явища, тобто виявляє амбівалентність цієї лексеми, а отже і концепту, вербалізованого цією лексемою. Оскільки амбівалентність є однією з ключових ознак концепту-архетипу, виявлення цієї ознаки не тільки на культурному [5], а й на мовному рівні підтверджує нашу гіпотезу про архетипічність даного концепту.

Етимологія лексеми "fire" також сходить до індоєвропейської мовної родини. Аналіз етимологічних словників виявляє декілька коренів зі значенням "вогонь": *d(h)eg(h)-, *nkni-, *p(h)hur-, *has-; *aater, *egnis/*igni, *perwoor; *ker-, *hngni-, *het- [7; 8; 9; 10]. Причини існування різних коренів для позначення вогню можуть полягати у тому, що у ранній індоєвропейській мові вони розподілялись по принципу належності до активного та неактивного класів (по аналогії з розглянутою вище лексемою "water").

В. В. Іванов та Т. В. Гамкерлідзе припускають, що корінь *p(h)hur- (стар.-ісл. *fyri*, *fyrr*, стар.-англ. *Fyr*, днв. *fuir*, нім. *Feuer*, англ. *Fire*) належав до неактивного класу, і, вірогідно, цей "тип" вогню використовувався для господарських потреб [див. 4:38].

Інший індоєвропейський корінь, що позначає вогонь, *has-/*aas, етимологічно пов'язаний з назвами "вогнище", "вівтар": хет. *hasša* – "вогнище", оскс. *aasai* – "у вогнищі". Від цього ж кореню походять стар.-інд. *asana* – "іжа", лат. *ara* – "вівтар", стар.-ісл. *arinn* – "особливе місце для жертвоприношення", стар.-англ. *ast* – "пічка", англ. *hearth* – "домашнє вогнище", нід. *eest* – "пічка" [4:39].

Отже, очевидним є той факт, що семантично інд.-євр. *has-первісно пов'язане з розпалюванням вогнища та приготуванням їжі. Проте головна відмінність цього кореню від кореню *p(h)hur- полягає у тому, що *has- має ще й і ритуальне підґрунтя, оскільки з ним пов'язане значення лексем "вівтар", "жрець" тощо.

На відміну від кореня *p(h)hur-, який відноситься до інактивного, тобто неживого класу, корінь *hngni- належить до активного, тобто живого класу. Саме цей корінь позначав не тільки активний і живий вогонь, а й божественний вогонь. Наприклад, у давньоіндійській міфології *Agni* – і вогонь, і бог вогню [4:39].

А. К. Протасова у своїй роботі "Вербалізація концепту "вогонь" в давньогерманських мовах" вказує на очевидний зв'язок між вогнем та

чорним кольором. Так, ім'я міфологічного підземного велетня Сурт (*Surtr*) буквально означає “чорний”. Коли наступить кінець світу, Сурт прийде зі спекотного півдня, піде війною на богів, переможе їх усіх та спалить увесь світ у полум'я. Одне з найменувань прийдешньої пожежі – *Surtalogi* (“полум'я Сурта” або “чорне полум'я”). Крім того, від індоєвропейського **leuk-*, первісне значення якого “вогонь як світло”, “світлий”, походять кімр. *Llug* та давн.-ірл. *Loch* – “чорний”. Таку асоціацію, як справедливо відзначає дослідниця, легко пояснити, адже усе, до чого торкається вогонь, чорніє. Саме цю властивість вогню пов'язують з його руйнівною дією (спалювати до чорноти) [4:71–72].

Ю. С. Степанов пояснює наявність коренів, що позначають вогонь, як в активному, так і в неактивному класах, саме існуванням “двох вогнів”. При цьому, дослідник наголошує, що протиставлення таких “вогнів” є досить складним процесом. Він протиставляє вже згадані вище корені: активний **nk'ni-* (похідні від нього: давн.-інд. *agnih*, лат. *ignis*, давн.-сл. *огнь*, літов. *Ugnis* тощо) і неактивний **p(h)hur-* (похідні від нього: хетт. *pahhur*, гот. *fōn*, арм. *Hur* тощо). Вчений припускає, що таке протиставлення може лежати в основі опозицій: 1) активного – неактивного; 2) божественного – людського; 3) священного – повсякденного; 4) поетичного – повсякденного [2:283].

Представленні результати дослідження, а також огляд, аналіз та систематизація теоретичних доробок по даній тематиці, дозволяють висвітлити як позитивні, так і негативні риси концепту “fire”, вербалізованого відповідною лексемою. Як вже зазначалося вище, виявлення амбівалентної структури концепту на культурному та мовному рівнях підтверджує нашу тезу про архетипічність даного концепту.

Заслуговує на увагу і той факт, що при етимологічному аналізі лексем “fire” та “water” виявляється нерозривний зв'язок, що встановився між ними – у деяких випадках вони походять від одного кореня. Наприклад, давн.-ісл. *vagr* – “вогонь” та “вода” одночасно [4:60]. Таке ж явище спостерігається і в інших давньогерманських та індоєвропейських мовах: гот. *fōn* – “вогонь” і *fani* – “болото”; давн.-прус. *Ranno* – “вогонь” і *rannean* – “болото”, грец. *pur* – “вогонь” і лит. *purvas* – “калюжа, болото” [6:7].

М. М. Маковський знаходить такі етимологічні зв'язки між коренями зі значенням “вогонь” та “вода”: індоєвропейське **nas-* –

“вода” (початкове *n* в цьому слові – заперечення, що використовувалось з міркувань табу) та *i.-ε. *as-* – “вогонь” (порівняйте англ. *arson* – “пожежа”, “підпал”); шведське *dâg* та інд.-ε. **dheg-* – “горіти”, “вогонь”; англ. *wet* (походить від **u-at*) та давн.-англ. *ād* – “багаття, вогонь” [3:93–94].

На перший погляд, той факт, що лексеми, що позначають настільки протилежні явища, утворені від одного кореню, може здатися незвичайним. Відповідь знаходимо у космогонічних міфах різних народів, в тому числі, і германських: вода і вогонь часто нерозривно зв’язані у процесі творення світу з первинного Хаосу. Так, у германо-скандинавській міфології світ виникає завдяки взаємодії води та вогню з холодом та гине від пожежі та повені, жари та стужі [11:288].

Крім того, зв’язок даних явищ можливий не тільки в межах міфологічних уявлень, а й в межах життєвого досвіду людей. Вода і вогонь, безумовно, мають ряд загальних характеристик: вони рухливі, нестійкі, не мають певної форми, можуть активно пересуватись (подібно до живих істот), бувають небезпечні та некеровані. Лексичні одиниці давньогерманських мов підтверджують зв’язок між лексемами, що позначають вогонь і воду: давн.-ісл. *burnnr* – “джерело”, *brim* – “море, прибій”, *brimi (m)* – “вогонь” і *brim (n)* – “полум’я”, “море”, *brenna* – “горіти” і нім. *brennen* – “горіти”, *Brandt* – “пожежа” етимологічно пов’язані зі скр. *bhram* – “жваво рухатись, колихатись”, давн.-інд. *bhurvanih* – “некерований, дикий” і *bhurvan* – “нестримний рух вод”. Усі ці слова сходять до індоєвропейського кореня **bhereu-/bheru-/bhry-* – “вирувати, кинити”, а явища, які позначаються даним коренем, об’єднані ідеєю інтенсивного руху могутньої стихії [4:61].

Семантично близьким до кореню **bhereu-/bheru-/bhry-* є індоєвропейський корінь **uegh-* – “рухатись, здійматись”, від якого походить давньоісландська лексема *vagr* – “море”, “вогонь”. А. К. Протасова вказує на те, що в текстах “Молодшої Едди” зустрічаються слова, які опосередковано пов’язані з вогнем і водою, та етимологія яких приводить нас до думки про єдність води й вогню: давн.-ісл. *Friosa* – “змерзнути” (також англ. *Freeze*) походить від *i.-ε. *preus-* – “мерзнути”, “горіти”, а давн.-ісл. *Kaldr* “холодний” (англ. *Cold*, нім. *Kalt*) – від *i.-ε. *kel-* – “гарячий”, “холодний” [4:62].

Крім того, М. М. Маковський зазначає, що усі першоелементи Всесвіту (вода, вогонь, каміння, вітер) сходять до значення “сущий”,

тобто визначаються таким же чином, що й Божество: порівняйте гр. *ὄντες* – “сущий”, проте латиш. *udens* – “вода”, і.-є. **ond* – “вогонь, душа”, і.-є. **ond-* – “каміння, гора”, англ. *wind* – “вітер” [3:80].

Виявлення подібних зв'язків у етимології лексем “*fire*” та “*water*” відіграє серйозну роль при описі концептів-архетипів, що вербалізовані даними лексемами. Це, насамперед, може служити обґрунтуванням для включення лексичних одиниць, що характеризують, на перший погляд, одну зі стихій (наприклад, воду) до концептуального поля іншої (наприклад, вогню). Зрозуміло, що подібне “включення” виправдано лише у тих випадках, коли у тексті художнього твору зустрічається троп, – широко вживаний або індивідуально-авторський – який поєднує в собі характеристики обох стихій (наприклад, “*the waves of heat*”).

Перспективи дослідження. Проведене дослідження ще раз підтверджує необхідність етимологічного аналізу при описі концептів в цілому і концептів-архетипів зокрема, адже це дозволяє виявити важливі характеристики лексем, що вербалізують ті чи інші концепти. Такі характеристики залишаються недоступними при вивченні тільки основних (актуальних) та навіть додаткових (пасивних) шарів концептів, що розглядаються. Наші подальші дослідження будуть спрямовані на етимологічний аналіз лексем “*sky*” та “*ground*”.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Потебня А. А.* Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.
2. *Степанов Ю. С.* Константы: словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов. – [2-е изд., испр.и доп.]. – М. : Академический проспект, 2001 – 990 с.
3. *Маковский М. М.* Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов / Марк Михайлович Маковский // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1997. – С. 73–97.
4. *Протасова А. К.* Вербализация концепта “огонь” в древнегерманских языках : дис. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Анна Константиновна Протасова ; Томск. гос. пед. ун-т – Томск, 2004. – 139 с.
5. *Гринько О. С.* Реализация архетипических образов “вода” и “огонь” в мифологии, религии и языке / Ольга Сергеевна Гринько // Нова філологія : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Манакін. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – С. 22–28.
6. *Смирницкая О. А.* Наименование космологических объектов в мифе и языке / Ольга Александровна Смирницкая // Вестник МГУ. – Серия 9 : Филология. – М. : МГУ, 2002. – № 1. – С. 7–21.

ДОВІДНИКИ

7. *Partridge E.* Origins: A Short Etymological Dictionary of Modern English / Eric Partridge. – [5-th ed.]. – L. : Tylor & Francis Group, 2006. – 972 p.
8. *Online Etymology Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : <http://www.etymonline.com>.
9. *Appendix: List of Proto-Indo-European roots* [Електронний ресурс] // Wiktionary. – Режим доступу до словн. : http://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:List_of_Prototo-Indo-European_roots.
10. *The American Heritage Dictionary of the English Language* / execut. ed. Anne H. Soukhanov. – N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1994 – 8542 p.
11. *Мифы народов мира.* Энциклопедия : в 2-х т. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 1 / главн. ред. С. А. Токарев. – 671 с.

ДИБІНА А. В.

Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”

ОГЛЯД ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ЗВ’ЯЗНОГО ТЕКСТУ

У статті проведено огляд головних понять лінгвістики тексту – “текст” та “зв’язний текст”. Звертається особлива увага на підходи до вивчення структури зв’язного тексту.

Ключові слова: лінгвістика тексту, зв’язний текст, автоматичне реферування.

В статье проведено исследование главных понятий лингвистики текста – “текст” и “связный текст”. Обращается особое внимание на подходы к изучению структуры связного текста.

Ключевые слова: лингвистика текста, связный текст, автоматическое реферирование.

The article deals with the study of main concepts of the text’s linguistics – “text” and “coherent text”, focuses on approaches to studying the structure of coherent text.

Key words: text’s linguistics, coherent text, automatic summarization.

Актуальність проблеми дослідження тексту, який би сприймався як смислове та структурне ціле, обумовлена тим, що комплексне дослідження зв’язного тексту має першочергове значення для розробки систем автоматичної обробки текстів природною мовою.

Метою даної статті є огляд досліджень в області лінгвістики тексту.

Об’єктом дослідження є існуючі підходи до вивчення структури зв’язного тексту, **предметом** – поняття “тексту” та “зв’язного тексту”.

Дослідженням зв’язного тексту займається лінгвістика тексту, що сформувалася в 60–70-х роках ХХ століття. Виникнення даного напрямку філологічних досліджень є результатом всього періоду розвитку лінгвістичної науки, оскільки достатня вивченість речення поза контекстом показала, що самі по собі окремі речення не є закінченими та незалежними одиницями мовленнєвого твору, та не представляють можливості теоретичного опису мовних явищ. З’явилися багаточисленні публікації, монографії, навчальні посібники, почали проводитися наукові конференції та симпозіуми, присвячені лінгвістичним дослідженням тексту. Передумовою появи нової області лінгвістичного знання, яку Л. Гобін назвав “від речення до тексту” [1:53], є те, що вчені в центр уваги поставили текст як вищу комунікативну одиницю, структура якої відрізняється від структури окремого речення [2, 3], а також правила побудови зв’язного тексту та його смислові категорії, що виражаються за цими правилами [4:63], аналіз семантики різних видів тексту, показники текстуальної організації [5:64]. Атомічна генеративно-трансформаційна теорія, в центрі

вивчення якої знаходились фонологічні, морфологічні, синтаксичні та семантичні аспекти незалежних від контексту речень, була відкинута [6].

На необхідності вивчення зв'язного тексту, а не окремого речення, наголошують багато науковців. Проте саме поняття “текст” на сьогодні є найбільш невизначеним та спірним, оскільки різні вчені по-різному визначають його та акцентують увагу на вивченні тих чи інших аспектів тексту. Текстом називають і слово, і окреме речення, і абзац. Автори західних підходів представляють текст як структурне ціле, в якому поєднані зовнішні та внутрішні текстові ознаки. І тільки в XIX–XX ст. текст почали розуміти як структуру, зв'язну та цілісну (або ціліснооформлену) єдність, де структура представляє собою складну ієрархічну систему, в якій між реченням та текстом існує ціла ланка одиниць структури тексту [7]. У витоків такого розуміння тексту стояв російський фольклорист та літературознавець Володимир Якович Пропп, який у 1928 р. в роботі “Морфологія казки” розглянув російські казки як систему з повторюваною структурою. Ця книга була перекладена англійською та французькою, вплинувши на становлення та розвиток багатьох наукових напрямків, у тому числі семіотику та лінгвістику тексту. Інший російський вчений, Олександр Матвійович Пешковський, запропонував теорію про систематичне дослідження конститутивних ознак тексту, звернувши увагу на логічну побудову мовних одиниць, більших за речення, і тим самим заклав основи вивчення поняття складного цілого. З проблемою виявлення структурних особливостей тексту без врахування семантичної складової елементів пов'язане дослідження американського вченого Зелліга Харріса (Zellig Harris), засноване на побудові граматики тексту без врахування граматики речень, що входять до його складу.

Разом з тим в науковій літературі проблема вивчення закономірностей побудови структурованого тексту неодноразово привертала увагу дослідників. Так, ще 2000 років тому в класичній поезії та риториці були розроблені структурні моделі поезії, драми, права та політики, що були неперевершеними до появи та розвитку ідей структуралізму в лінгвістиці, наприклад, в глосематиці, де текст розглядався як єдина даність. Пізніше структурні методи дослідження з'явилися в психології, антропології, етнографії, дослідженнях з теорії літератури [6].

Теоретичну основу дослідження складають класичні роботи вітчизняних та іноземних вчених, в основному французьких структуралістів та семіологів Клода Леві-Стросса (Claude Lévi-Strauss), Ролана Барта

(Roland Barthes), Цветана Тодорова (Tzvetan Todorov), Альгірдаса-Жюльєна Греймаса (Algirdas Julien Greimas) та інших дослідників.

З формуванням лінгвістичної теорії тексту пов'язані роботи західних вчених Роланда Харвега (Roland Harveg), Адріануса ван Дейка (Adrianus Van Dijk), Вольфганга Дресслера (Wolfgang Dressler), Карела Гаузенблаза (Karel Gauzenblaz), Петра Сгалла (Petr Sgall), Ірени Беллерт (Irena Bellert) та інших.

Зазначимо, що в становленні нової наукової дисципліни існувало два етапи: перший – розглядав текст з точки зору його таксономічних одиниць; другий етап розвитку переосмислив текст як комунікативний процес, що і призвело до виникнення дискурсивного аналізу. Так, один із засновників лінгвістики тексту та її найбільш активний організатор та популяризатор голандський лінгвіст Т. А. ван Дейк у другій половині 1970-х років перейшов з текстової на дискурсивну термінологію, що знаменувало перехід від статичного до динамічного, процедурного підходу. Важливу роль зіграли роботи Вольфганга Дресслера та Роберта де Богранда, а також роботи Роджера Шенка, присвячені моделюванню процесу розуміння та синтезу зв'язного тексту в рамках штучного інтелекту.

У вітчизняній лінгвістичній науці методологічні основи аналізу тексту, його структурних одиниць, проблеми розуміння в межах цілого тексту, а не окремого речення, категорії смислової та структурної зв'язності тексту розглядали І. Р. Гальперін, І. П. Севбо, Г. Г. Москальчук, С. І. Гіндін, Н. М. Леонтєва, Ю. М. Марчук, Л. В. Орлова та інші. Проблемою когнітивних та прагмастилістичних аспектів розподілу інформації в тексті в межах побудови зв'язного тексту займалася Л. Г. Лузіна. Закономірності організації науково-реферативного тексту як структури описані в роботах української вченої В. І. Перебийніс. Дослідження зв'язності тексту Е. Ф. Скороходько, І. І. Ратцевої, Г. В. Бондаренко, В. Є. Берзона та деяких інших спрямовані на розробку автоматичних методів його згортання.

Особливий внесок в дослідження питань глибинної структури, актуального членування речення був зроблений чеським лінгвістом В. Матезіусом. Ще один представник празької лінгвістичної школи Ф. Данеш вивчав динамізм тем та рем в тексті. Проблеми семантичної пам'яті були досліджені в роботах англійського вченого Р. Шенка та голандського лінгвіста Т. А. ван Дейка.

В штучному інтелекті також відбулася зміна парадигм, викликана необхідністю моделювання розуміння мовлення та розробкою програм

автоматичної обробки текстів: моделювання знань про навколишній світ, автоматичний лінгвістичний аналіз та синтез смислу текстів.

Автор першої монографії з лінгвістики тексту у вітчизняній науці Зинаїда Яківна Тураєва [8] визначає ті завдання, вирішення яких є найбільш актуальним у наш час:

1. Вивчення тексту як складного структурно-семантичного цілого, основними характеристиками якого є цілісність та зв'язність. Саме ці характеристики дозволяють організувати текст в семантичне та структурне ціле, що дає можливість говорити про відмінність тексту та “не-тексту”. Смисл зв'язного тексту не є сумою смислів кожного окремого речення, що входить до його складу. Зв'язний текст – це система, в якій всі елементи взаємопов'язані та взаємообумовлені. Ця взаємопов'язаність проявляється у повторі деяких смислових одиниць та компресії речень, які в цілому тексті можуть бути доповнені іншими реченнями. Тому, аналізуючи структуру тексту, слід враховувати міжфразові зв'язки (лексичні та граматичні), міжфразовий контекст та прагматичну спрямованість тексту.

Дія інтегративних, або ієрархічних відношень, проявляється в поєднанні одиниць різних рівнів на семантичному та структурному рівнях [8:23]. Структура тексту забезпечується завдяки двом основним ознакам – цілісності та зв'язності. Ознака цілісності запозичена з природничих наук та проявляється як властивість об'єкта в цілому. Цілісність складається з відношень між окремими елементами об'єкту, веде до смислової організації тексту. Ознака зв'язності властива математиці, проявляється через зовнішні структурні показники та веде до форми, структурної організації тексту [3].

Дія категорії зв'язності проявляється у взаємодії глибинного смислу тексту та його формального вияву [8:23]. Дія даної категорії визначає спосіб організації тексту в семантичне ціле [2:8].

2. Лінгвістичний аналіз одиниць, що утворюють текст. Щодо критеріїв виокремлення одиниць тексту, то вчені по-різному підходять до вирішення цього питання.

Так, у якості основної одиниці тексту виділяють надфразові єдності (НФЄ) (І. Р. Гальперін, А. І. Москальська, Є. А. Реферовська та інші) та складне синтаксичне ціле (ССЦ) (О. М. Пешковський, Л. А. Булаховський, М. С. Поспелов, І. А. Фігуровський, Г. Я. Солганик та інші вчені). НФЄ характеризуються однією мікротемою, єдиним смислом його речень, смисловою та комунікативною єдністю [8:115], представляють собою закінчену частину комунікації [9:69]. Між собою ці єдності поєднуються

повторами, синонімічними рядами, ключовими словами [8:11], сполучниками, видо-часовими формами, пов'язаними з розподілом інформації в тексті [8:118]. Деякі вчені (З. Я. Тураєва) виділяють більші одиниці тексту, поєднуючи кілька НФС в єдиний предикативний комплекс [9:72; 8:74]. Поняття ССЦ, що було введено в лінгвістику тексту Олександром Матвійовичем Пешковським, характеризується інтонацією та ритмом, завдяки чому представляється можливим відокремити різні відрізки мовленнєвого ланцюжку.

3. Вивчення міжфразових зв'язків та відношень, що дозволяє розробити синтаксис складних мовленнєвих структур в рамках зв'язного тексту, але потребує глибинного проникнення в семантику тексту, приховану від безпосереднього спостереження.

4. Виявлення категорій тексту, тобто спеціальних текстових понять, притаманних певному функціональному стилю.

5. Побудова класифікації текстів за комунікативними параметрами.

Огляд існуючих підходів до аналізу структури зв'язного текста показав, що кожен з них розглядає текст з різних позицій, але об'єднуються ці підходи загальними законами зв'язності та загальною спрямованістю на цілісність тексту. Все різноманіття підходів умовно можна розділити на два напрямки.

Перший напрямок досліджень тексту характеризується виявленням змістових та структурних компонентів тексту і пов'язується із забезпеченням правильної побудови тексту – структурно та семантично:

1. Прагмастилістичний підхід виявляє “метасмисл”, тобто глибинні смислові відношення в кожному тексті, всю ту інформацію, яка імпліцитно не виражається в тексті, але присутня, утворюючи деяке організоване ціле [10].

2. Композиційно-тематичний підхід враховує розподіл інформації в тексті, залежить від місця розташування певних одиниць тексту, що веде до розуміння тексту в цілому не як набору окремих речень, а як зв'язного цілого. В рамках цього підходу уникнути врахування функціонального стилю здається неможливим, оскільки саме стиль тексту визначає його комунікативне та смислове структурування. Зокрема, інформація в науковому тексті розподіляється таким чином, що в кінці тексту його інформативність значно знижується, тоді як в початковій частині тексту та в його середній частині можна спостерігати високий рівень інформативності [7; 11; 12]. Зазначені вище частини тексту поєднуються між собою за

допомогою повторів, без яких неможливо організувати текст в логічне ціле. Це свого роду “елементарні схеми нанизання” [12], які дозволяють впорядкувати інформацію таким чином, щоб реципієнт мав можливість співвідносити відому інформацію з новою [11].

3. Структурно-семантичний підхід вивчає формально-граматичні критерії організації тексту на гіперсинтаксичному рівні [5].

4. Комунікативно-орієнтований та комунікативний підходи з’явилися на початку 70-х років – враховують прагматичну функцію тексту, закономірності передачі та сприйняття інформації відповідно автором та читачем, що характеризує становлення лінгвістики як все більш прагматично орієнтованої [5]. В такому розумінні текст завжди розглядається як елемент комунікації, мовні структури як інструмент здійснення певних інтенцій автора, а лінгвістика тексту повинна перш за все вивчати функціональну спрямованість тексту, тобто переважно враховувати комунікативну функцію мови.

5. Граматичний підхід спрямований на вивчення граматичної структури тексту, виявленні закономірностей побудови тексту [5].

6. Структурний (структуральний) або системний підхід описує текст в системних відношеннях між одиницями тексту [5].

7. Стилiстичний підхід виявляє стилістичні засоби виразності в тексті [5] та інші підходи.

Другий напрямок засновано на пошуку універсальних рис текстів безвідносно до конкретної мови. Цей напрямок активно використовує індуктивний метод мислення та розвиває дослідження граматики тексту як основи розвитку лінгвістичних знань взагалі.

Дослідження зв’язного тексту провадяться також у зв’язку з прикладними завданнями автоматичної обробки тексту – у першу чергу, автоматичного реферування, тобто комп’ютерного стислого викладу первинного тексту.

У вітчизняній науці цими проблемами займалися вчені Е. Ф. Скороходько та І. П. Севбо, яка розробила метод стилістичної діагностики текстів, порівнюючи кількісні характеристики синтаксичної структури речень. Серед зарубіжних вчених маємо зазначити американського спеціаліста зі штучного інтелекту Девіда Румельхарта (David Everett Rumelhart), який створив оповідну граматику (story grammars), американських лінгвістів Уільяма Манна (William Mann)

та Сандру Томпсон (Sandra Tompson), які у 1980 р. розробили методику описання структури дискурсу у вигляді дискурсивних одиниць.

Побудові системи автоматичного реферування присвячені і наші дослідження структури тексту. Проте наш підхід відрізняється від зазначених вище тим, що першочергово була вивчена синтаксична та семантична структура реферативного тексту та побудована модель реферату. Наявність такої моделі дозволяє проводити аналіз первинного тексту з урахуванням смислових аспектів, що наявні в рефераті, що також істотно полегшує вибір в тексті необхідної для реферату інформації.

Таким чином, в роботі проаналізовано поняття “текст” та “зв’язний текст”, існуючі підходи до аналізу структури зв’язного тексту, обґрунтована необхідність проведення подібних досліджень для побудови системи автоматичного реферування.

Перспективи дослідження. Для розробки системи автоматичного реферування ми взяли за основу прагмастилістичний та композиційно-тематичний підходи, оскільки вони найбільш повно відповідають завданням аналізу структурно-семантичної організації тексту та реферату. Методи аналізу, що використовуються в рамках даних підходів, дозволяють виділити в первинному тексті смислові одиниці для заповнення розробленої нами моделі реферату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радзиевская Т. В. Об одном из направлений современных лингвистических исследований / Татьяна Вадимовна Радзиевская // Языкознание. – 1991. – № 3. – С. 53–58.
2. Орлова Л. В. Структура сверхфразового единства в научных текстах / Лариса Васильевна Орлова. – К. : Наукова думка, 1988. – 153 с.
3. Валгина Н. С. Теория текста / Нина Сергеевна Валгина. – М. : Логос, 2003. – 279 с.
4. Левицкий Ю. А. Лингвистика текста / Юрий Анатольевич Левицкий. – М. : Высшая школа, 2006. – 208 с.
5. Стриженко А. А. Об особенностях организации текстов, относящихся к разным функциональным стилям / Адель Алексеевна Стриженко, Любовь Ивановна Кручинина. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1985. – 176 с.
6. Дейк ван Т. А. Стратегии понимания связного текста / Адрианус ван Дейк, Вальтер Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. – С. 153–211.
7. Бондаренко Г. В. Методы лингвистического анализа структуры текста на сверхфразовых уровне (на материале научно-технических текстов) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук / Г. В. Бондаренко. – М., 1976. – 20 с.
8. Тураева З. Я. Лингвистика текста / Зинаида Яковлевна Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
9. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – [6-е изд.]. – М. : Либроком, 2009. – 144 с.
10. Волков В. В. Прагмастилистика и филологическая герменевтика / Валерий Вячеславович Волков // Материалы VII междунар. конф. по проблемам семантических исследований [“Текст и методика его анализа”], (Харьков, 1994). – Харьков, 1994. – Ч. I : Теоретические основы лингвистики текста. – С. 15–17.
11. Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Галина Григорьевна Москальчук. – М. : Эдиториал УРССЭ, 2003. – 296 с.
12. Севбо И. П. Структура связного текста и автоматизация реферирования / Ирина Платоновна Севбо. – М. : Наука, 1969. – 135 с.

ДОРОШ Г. Л.

Київський національний університет імені Тарса Шевченка

ТЕСТУВАННЯ ЯК МЕТОД ДІАГНОСТИКИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

В статті висвітлюються сутність, функції, специфічні характеристики, переваги і недоліки тестування як метода педагогічного оцінювання результатів навчання іноземних мов.

Ключові слова: оцінювання, тест, дидактична функція, педагогічне вимірювання, шкала, інтерпретація.

В статье освещаются сущность, функции, специфические характеристики, преимущества и недостатки тестирования как метода педагогического оценивания результатов обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: оценивание, тест, дидактическая функция, педагогическое измерение, шкала, интерпретация.

The article illuminates the essence, functions, specific characteristics, advantages and drawbacks of testing as the method of evaluating the results of teaching foreign languages.

Key words: evaluation, test, didactic function, pedagogical measurement, scale, interpretation.

Процеси інтеграції країн Європи, до яких приєдналася й Україна, створили умови для виникнення спільного Європейського простору вищої освіти з єдиними критеріями, стандартами та вимогами. Одним із визначальних критеріїв Європейської системи вищої освіти є якість професійної підготовки фахівців, невід'ємним компонентом якої є практичне володіння навичками та вміннями іншомовного спілкування (комунікативна компетенція), що забезпечить їм можливість професійної мобільності та входження в міжкультурну професійну комунікацію. Ці вимоги зумовили реорганізацію мовної освіти й стали програмними як для загальнодержавної вищої освіти України, так і для вищої військової освіти, головним завдання яких є підготовка спеціалістів міжнародного рівня. В умовах реформування вищої освіти реалізація поставленої цілі потребує комплексного вирішення проблем удосконалення навчання іноземних мов – як поновлення педагогічних методик та технологій навчального процесу, так і методів контролю й оцінювання якості сформованості набутих знань, мовленнєвих вмінь і навичок іншомовної діяльності, без чого неможливий будь-який педагогічний процес.

Процес навчання та засвоєння іноземних мов (ІМ) передбачає

наявність двох обов'язкових компонентів:

1. Формування іншомовної комунікативної компетенції

(компонентом якої є оволодіння мовленнєвими вміннями у читанні, говорінні, аудіюванні, письмі).

2. Контроль – представлення точної інформації про рівень її сформованості.

У методиці викладання ІМ контроль визначається як самостійна та невід'ємна складова педагогічного процесу, засобом якого є **оцінювання (процес вимірювання результатів навчання)**, а результатом – **оцінка успішності**, яка визначає **відповідність діяльності студентів вимогам конкретної педагогічної системи**.

Контроль виконує особливу роль у навчальному процесі, оскільки без знання результатів оцінювання успішності студентів неможливо визначити якість їх підготовки та знайти шляхи удосконалення методів навчання. Різні аспекти контролю як самостійної складової педагогічного процесу знайшли широке відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Докладно досліджувались сутність, функції, специфічні характеристики, задачі контролю, класифікація його видів, засобів і форм, методи й технології перевірки знань, умінь і навичок студентів в оволодінні іншомовною компетенцією.

Визнаючи важливу роль педагогічного контролю в організації та проведенні процесу навчання ІМ, науковці констатують, що традиційні **методи контролю (усне опитування, письмове опитування, поєднання усного та письмового опитування)** не дозволяють отримати об'єктивну інформацію про навчальну успішність студентів, оцінити реальний рівень якості набутих іншомовних знань, умінь і навичок. Серед недоліків традиційних методів перевірки відмічаються:

Навчання іноземної мови ще багато в чому пов'язане з перевіркою засвоєння мовного матеріалу. П'ятибальна система оцінювання фактично стала чотирибальною, а в деяких випадках – трибальною. “Одиниця” як оцінку вже давно не ставлять у вузах на іспитах. Іспити та заліки здійснюють вибіркочу перевірку знань: із 30 екзаменаційних білетів перевіряється тільки 1/30 частина (1 білет). Оцінка, у багатьох випадках, не об'єктивна, часто залежить від таких факторів, як везіння / невезіння, особиста думка

екзаменатора. Немає чітких критеріїв оцінювання. Суб'єктивна система оцінки результатів навчання не дає можливості студентам самим об'єктивно оцінити свої досягнення, що перешкоджає розвитку самоконтролю як необхідного засобу підвищення рівня засвоєння іншомовного матеріалу в процесі навчання. Відсутній систематичний контроль: здійснення перевірки результатів навчальної діяльності в кінці семестру / року не спонукає студентів до систематичної підготовки – студенти відкладають вивчення програмних матеріалів і не можуть якісно засвоїти великий обсяг інформації за короткий часовий відрізок (період здачі заліку / іспиту).

Одним із головних недоліків сучасної системи педагогічного контролю вважається невідповідність її традиційної організації вимогам часу: не враховуються досягнення сучасних інформаційних технологій, не створюються умови для покращення якості навчання. Нові інформаційні технології сьогодні виступають не тільки як предмет вивчення, але і як інструмент пізнання й передачі знань, надаючи можливість автоматизувати процедуру перевірки, обробки контрольних робіт навчанців і збереження інформації.

Вирішення зазначених проблем зумовило пошук і впровадження таких систем контролю, які дозволяють із більшою точністю діагностувати результати успішності студентів в оволодінні іноземною мовою у вузі. До таких методів контролю у світовій практиці викладання ІМ відноситься тестування – **контроль у формі тестів (тест)**, який у зарубіжних системах освіти використовується **як метод визначення рівня успішності в оволодінні ІМ**.

Метод тестування має вікову історію. Перші педагогічні тести були запропоновані в 1864 році англійцем Дж. Фішером. У 1890 р. американським психологом Дж. Кеттлом для визначення психо-

логічних проб був уведений термін “тест”. Ідеї педагогічного тестування поступово знайшли широку підтримку в США та Британії в дослідженнях Е. Торндайка, К. Стоуна, Б. Вуда, В. Хенмана та ін.

Теоретичні та методологічні аспекти тестування знайшли свій розвиток і відображення також у роботах учених країн бувшого

Союзу: В. Банкевич (1965), І. А. Рапопорт (1979), Ш. А. Амонашвілі (1980), С. А. Фоломкіна (1986), В. А. Коккота (1989), С. Ю. Ніколаєва (1995), О. П. Петрашук (1999), В. С. Аванесов (2002) та ін. Із середини 60-х років тестування застосовується у вузах України.

Слово “тест” у перекладі з англійської означає “випробування” “експеримент”, “перевірка”. Але смисл **наукового поняття “тест” і слова “тест”** не співпадають. Поняття “тест” має два смисли:

1. Тест – це **метод педагогічного вимірювання**, система чітко визначеної сукупності завдань зростаючої складності, які відповідають вимогам форми та змісту й дозволяють виміряти рівень підготовленості тестованих у певній галузі знань.

2. Тест – це **результати застосування методу вимірювання** (у розумінні зарубіжних учених). Це дані, представлені у формі матриць, які підлягають статистичній обробці з метою визначення тестових якостей окремих завдань і тесту в цілому.

Таке розуміння поняття “тест” підтверджує точку зору вчених, згідноз якою тест є одночасно й методом контролю, і результатом педагогічного вимірювання.

Як особлива частина навчального процесу тестовий контроль наділений **загальними дидактичними функціями** педагогічного контролю тасвоїми **специфічними характеристиками**, які підсилюють його контролюючі властивості та виділяють серед інших методів перевірки й оцінювання рівня сформованості іншомовної комунікативної компетенції.

Під **функцією педагогічного контролю** традиційно розуміється **роль**, яка визначає **вплив контролю на процес навчання ІМ**. Аналіз поглядів педагогів і психологів щодо функцій контролю в педагогічному процесі свідчить про їх різноманітність (діагностична, коригуюча, оцінна, мотивуюча, стимулююча, плануюча, навчальна), що пояснюється неоднозначністю розуміння цілей, задач і сутності контролю як дидактичного поняття.

Серед багатьох відмічених дослідниками функцій педагогічного контролю для тестової перевірки значущими виступають дві

основні дидактичні функції: **1) діагностична** (точне визначення результатів навчання); **2) навчальна**.

Діагностична функція реалізується в діагностиці успішності навчання тестованих, визначенні певного рівня їх комунікативної компетенції, наявності / відсутності конкретної контрольованої якості знання в процесі навчання ІМ.

Навчальна функція контролю у формі тестів полягає в засвоєнні й оволодінні студентами тим чи іншим матеріалом, умінням, діяльністю і включає ряд додаткових функцій, серед яких найбільш важливими є наступні:

1. Функція корекції, удосконалювання й уточнення контрольованого матеріалу. Складання тестів передбачає заздалегідь продуману систематизацію матеріалу, аналіз кожного завдання, виявлення його диференційної здатності, обчислення коефіцієнта кореляції результатів виконання кожного завдання із результатами виконання всього тесту. Із тесту вилучаються завдання, які виконали більше 80 % тестованих, а також ті, що виконали менше 20 % випробуванців.

2. Функція формування вмінь і навичок у мовленнєвій діяльності. Для формування практичних навичок володіння іншомовною діяльністю планується виконання визначеного типу завдань (наприклад тестових завдань із відкритим типом відповіді), які вимагають осмислення та конкретизації, що сприяє закріпленню певних навичок і вмінь у студентів.

3. Функція пам'яті й мислення. Виконання тестових завдань потребує знання матеріалу, вмінь аналізувати й порівнювати, запам'ятовувати та осмислювати.

Основні функції контролю у формі тестів реалізуються за умови дотримання 3-х принципів:

1) адекватності; 2) систематичності; 3) масовості.

1. Принцип адекватності означає: тести повинні бути однакової складності, включати матеріал, що є репрезентативним для цілої групи тестованих, і вимірювати тільки ті уміння, які планувались для контролю.

2. Принцип систематичності передбачає планування і регулярність проведення тестового контролю. Перевірка у формі тестів планується на певний період навчання, що забезпечує систематичність її проведення.

3. Принцип масовості полягає у використанні таких засобів контролю, які виключають пасивну діяльність тестованих при його проведенні. Даний принцип є перевагою тестового контролю у порівнянні із іншими методами.

Слід зазначити, що тест – це не просто тестові завдання, **це стандартизована вимірювальна система**, і як будь-яка система вона має притаманні їй специфічні (якісні) характеристики, без яких вона не може ефективно функціонувати.

Найважливішими якісними характеристиками тестів є **дійсність** (валідність, придатність), **надійність** (імовірність, правильність), **диференційна здатність** (можливість розрізнити сильних і слабких студентів), **ефективність** (тест, що забезпечує за інших рівних умов більшу кількість відповідей за одиницю часу, є більш ефективним), **можливість вимірювання та інтерпретації результатів тестування**.

Однією з найважливіших характеристик тестового контролю є можливість проведення педагогічного виміру результатів тестування й кількісно представити якість знань, умінь і навичок тестованих. У тестології **“вимірювання” – це процес приписування числа для відображення властивостей відповідно до вимог науки**.

В основі педагогічного виміру лежить кваліметричний підхід до оцінювання успішності навчання. Поняття **“кваліметрія”** прийшло в педагогіку з метрології – **науки про вимір і методи кількісної оцінки якостей будь-яких об’єктів** (предметів, явищ, процесів, у тому числі й педагогічних).

Мета педагогічної кваліметрії в лінгводидактиці – це отримання чисельних показників рівня сформованості комунікативної компетенції на основі виміру її складових. Оскільки знання, вміння, навички не належать до безпосередньо вимірюваних об’єктів, то їхнє вимірювання здійснюється опосередковано – через тестове завдання, у якому кодується один із елементів знання або властивостей досліджуваних об’єктів.

На підставі аналізу відповідей на велику кількість завдань можна зробити об’єктивний висновок про результати навчання та їх відповідність **Державним стандартам**. Кваліметричний підхід до оцінювання **“відповідності”** передбачає вимірювання визначених

параметрів знань, умінь, навичок (відбитих у великій кількості тестових завдань, які складені на матеріалі навчальних програм), статистичну обробку результатів вимірювань (у разі масового тестування) та обчислення комплексної кількісної оцінки якості іншомовної компетенції випробуванця (групи, вузу).

Засобом виміру рівня сформованості якості мовленнєвих умінь, навичок є **шкала**, що являє собою **числову систему**, в якій роль одиниці виміру виконує контрольне завдання. Отримані при вимірюванні числа дозволяють представити чисельні еквіваленти якості перевірених знань, умінь і навичок.

Інтерпретація отриманих в процесі тестування результатів є важливим показником при оцінюванні рівня підготовленості студентів. Тому при проведенні тестування потрібна **обов'язкова вказівка** щодо передбачуваної інтерпретації результатів. З урахуванням мети й задач проведення тестового контролю виділяються **три види** інтерпретації результатів тестування:

1. Змістовно-орієнтована інтерпретація націлена на виявлення елементів змісту необхідної дисципліни, що засвоїв тестований.

2. Критеріально-орієнтована інтерпретація заснована на перевірці рівня необхідних знань, умінь, навичок, які виступають у якості заданого стандарту, вимоги або критерія засвоєння. Важливим є визначення відповідності знань тестованих заданому рівню підготовленості (критерію).

3. Нормативно-орієнтована інтерпретація результатів тестування направлена на виявлення краще підготовленого з тестованих і визначення його місця (рангу).

Зазначені характеристики тестового контролю визначають його специфіку та сутність: **тестовий контроль – це науково обґрунтований метод дослідження, це метод педагогічних вимірів із використанням тесту-системи завдань специфічної форми, зростаючої складності, які дозволяють якісно й точно**

визначити структуру знань, умінь, навичок і кількісно виміряти рівень підготовленості тестованих за допомогою спеціальної шкали результатів.

Основні функції та якісні властивості тестового контролю як методу діагностики навчальної успішності студентів зумовлюють

його **суттєві переваги** перед іншими методами педагогічного контролю, а саме:

- підвищення швидкості перевірки якості засвоєних знань і вмінь навчанців;
- можливість охоплення повного обсягу навчального матеріалу;
- можливість масового застосування та висока об'єктивність оцінювання;
- можливість використання в комп'ютерних навчальних системах;
- застосування математико-статистичної обробки результатів контролю;
- здійснення принципу індивідуалізації й диференціації навчання завдяки використанню спеціально розроблених тестів;
- можливість збільшити частоту й регулярність контролю за рахунок автоматизації перевірки;
- сприяння інтеграції системи освіти країни в європейський освітянський простір.

Але точка зору щодо тестування як ефективного методу контролю й визначення якості засвоєних знань студентами не знаходить одностайної підтримки як у вітчизняних, так і в зарубіжних учених. Як відмічається в наукових роботах, на сучасному етапі тестування в США і Великобританії знаходиться у кризовому стані, при цьому увага акцентується на таких факторах:

- тести не здатні потрібним чином оцінити результати навчання;
- не підходять для встановлення такої характеристики особистості як обдарованість;
- звужують наше уявлення про академічну освіту й освіту взагалі;
- оцінки тестових завдань не об'єктивні – не враховують природних даних особистості, такі характеристики як знання фактів, уміння логічно висловлювати свої думки неможливо визначити шляхом тестування;
- тестові завдання не дозволяють перевірити рівень знань студентів з усіх дисциплін, оскільки різні дисципліни неоднаково піддаються формалізації й не вкладаються в систему тестових завдань (наприклад усна мова);
- існує імовірність вгадування відповідей на тестові завдання;

– для створення якісного тесту потрібна велика вибірка тестованих (декілька десятків тисяч осіб);

– немає достатньої кількості наукових досліджень щодо сутності та науково-теоретичних засад технології тестування як засобу підвищення контролю за навчально-педагогічною діяльністю у вузі.

Наведені фактори свідчать про те, що на сьогодні тестування не є адекватним методом педагогічного контролю й оцінювання якості знань. Однак той факт, що тести задовольняють методичним критеріям якості, забезпечують об'єктивність трьох головних стадій процесу оцінювання – **вимірювання, аналізу даних та їх інтерпретації**, припускає можливість їх широкого застосування із введенням у навчальний процес електронних засобів комунікації та дистанційного навчання. Щодо використання тестів у навчанні іноземних мов у ВНЗ, то, на наш погляд, вони є ефективними засобами при поточному, тематичному контролі. При проведенні контролю з метою отримання максимально точних оцінок результатів навчання ІМ тестування слід поєднувати з іншими традиційними методами й формами перевірки. Саме за таких умов можна отримати достовірну інформацію про якість знань і рівень сформованості іноземної компетенції тестованих та здійснювати корекцію процесу навчання ІМ.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аванесов В. С.* Педагогические тесты. Вопросы разработки и применения / В. С. Аванесов, Т. С. Хохлова. – Д. : Пороги, 2005. – 63 с.
2. *Коккота В. А.* Лингводидактическое тестирование / В. А. Коккота. – М. : Высшая школа, 1989. – 127 с.
3. *Метешкін К. О.* Кваліметричний підхід до оцінювання знань, умінь та навичок тих, хто навчається [Електронний ресурс] / [К. О. Метешкін, Ю. П. Белокурський, В. Є. Козлов, І. О. Юзьков]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.
4. *Ніколаєва С. Ю.* Основи сучасної методики викладання іноземних мов / Н. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2008. – 286 с.
5. *Петрашук О. П.* Тестовий контроль у навчанні іноземної мови в середній загальноосвітній школі : [монографія] / О. П. Петрашук. – К. : Видав. центр КДЛУ, 1999. – 261 с.
7. *Фоломкина С. А.* Тестирование в обучении иностранным языкам / С. А. Фоломкина // ИЯШ. – 1986. – № 2. – С. 16–20.
8. *Ханіна О. М.* Проблема тестування в сучасній методиці викладання іноземної мови / О. М. Ханіна // Іноземні мови. – 2004. – № 1. – С. 21–24.
9. *Цатурова І. А.* Функция теста как средства контроля / И. А. Цатурова // Проблемы контроля при обучении иностранного языка в вузе. – Саратов : Саратов. ун-т., 1984. – С. 3–6.
10. *Чаркіна О. А.* Стимулююча функція оцінювання у навчанні студентів університетів / О. А. Чаркіна // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітянського простору моніторингу якості освіти. – К. : Ін-т Вищої освіти АПН України, 2007. – Т. 7. – С. 425–431.
11. *Brown J. D.* Criterion-referenced Language Testing / J. D. Brown, T. Hudson. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2000. – 320 p.

ДЯЧУК Л. С

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено аналізу досліджень гендерної проблематики в перекладознавстві на пострадянському просторі. Передові позиції в цьому питанні займають російські дослідники. Вони, детально аналізуючи варіанти перекладів ряду творів, виділяють не лише гендерні проблеми, відтворення яких є запорукою якісного перекладу, але й аргументовано стверджують про наявні відмінності варіантів перекладів художніх творів в залежності від гендерної приналежності перекладача. Це пов'язано з відмінністю у світосприйнятті жінки-перекладача та чоловіка-перекладача.

Ключові слова: гендер, гендерні дослідження, гендерні відмінності, пострадянський простір, гендерний переклад, фемінний дискурс, жінка-перекладач, чоловік-перекладач.

Статья посвящена анализу исследований гендерной проблематики в переводоведении на постсоветском пространстве. Передовые позиции в этом вопросе занимают российские исследователи. Они, детально анализируя варианты переводов ряда произведений, выделяют не только гендерные проблемы, воспроизведение которых является залогом качественного перевода, но и аргументировано утверждают о имеющихся отличиях вариантов переводов художественных произведений в зависимости от гендерной принадлежности переводчика. Это связано с различием в мировосприятии женщины-переводчика и мужчины-переводчика.

Ключевые слова: гендер, гендерные исследования, гендерные различия, постсоветское пространство, гендерный перевод, феминный дискурс, женщина-переводчик, мужчина-переводчик.

This article examines gender studies of translation in the post Soviet area. Russian researchers are in leading positions in this area. They analyze in detail a great number of translations of works, they not only mark out gender problems reproduction of which is the guarantee of good translation, and also they affirm well-reasoned about existing differences of variants of fiction's translation based on gender affiliation of interpreter. This is due to differences in worldview of women and men, a translator -women and a translator-men.

Key words: gender, gender studies, gender differences, post Soviet area, gender translation, feminine discourse, translator-woman, translator-man.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена відсутністю у вітчизняних наукових працях аналізу теоретичних та практичних досліджень з гендерної проблематики і, зокрема, в царині перекладознавства, які проводяться на пострадянському просторі. Це є особливо актуальним враховуючи високий рівень подібних досліджень, вже досягнутий західними мовознавцями, а також потужну теоретичну та практичну базу радянської / російської лінгвістичної і перекладацької шкіл.

Метою роботи є аналіз стану і досягнення гендерних студій на пострадянському просторі у сфері перекладознавства з точки зору гендерних особливостей тексту.

Предметом дослідження виступають особливості гендерознавчих досліджень в перекладознавстві, проведених на сьогоднішній день перекладознавцями республік СНД.

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні дослідження гендерної проблематики у сфері перекладознавства на пострадянському просторі.

Матеріалом дослідження слугували розвідки більше тридцяти мовознавців з колишніх республік СРСР, проведені з точки зору вираження гендерних особливостей в текстах та їх перекладах.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше у вітчизняному перекладознавстві зроблена спроба проведення аналізу досліджень науковців з республік колишнього СРСР щодо гендерної проблематики художнього перекладу. Проаналізовано рівень гендерних студій, здійснених протягом останнього десятиліття на пострадянському просторі, і встановлено, що беззаперечним лідером в цьому сегменті мовознавства є російські філологи, які активно досліджують не просто мовні особливості гендерно маркованих суб'єктів художніх/поетичних текстів, але й розглядають та аналізують особливості перекладу / відтворення гендерних особливостей дискурсів з точки зору гендерної ідентичності перекладача.

З кожним роком гендерні студії набувають нових вимірів досліджень, які проводяться як в нашій країні, так і за кордоном. Масштабність цих досліджень, на перший погляд, може видатись вражаючою, однак при більш детальному аналізі тематик пошукових робіт стає очевидним, що на деяких напрямках лінгвістичної діяльності залишається багато неохоплених наукою лакун, пов'язаних, насамперед, із особливостями перекладу з точки зору гендерних стереотипів.

За оцінкою С. Шакірової із Центру гендерних досліджень в місті Алмати, станом на 2002 рік в СНД нараховувалося більше 350 курсів з гендерної тематики [1:1]. Кількість досліджень на пострадянському просторі з кожним роком стрімко зростає. Беззаперечним лідером є Росія, де зараз практично вже в кожному вузі проводяться дослідження на гендерну тематику, або, принаймні, читаються курси з гендерології для студентів. До найбільш впливових російських центрів з дослідження

гендерно-маркованих питань слід віднести, насамперед, такі навчальні заклади, як Московський центр гендерних досліджень, Європейський університет у Санкт-Петербурзі, ряд російських регіональних центрів.

До 2006 року в Мінську активну наукову діяльність проводив Центр гендерних досліджень Європейського гуманітарного університету, але в тому ж році з політичних причин він був змушений переїхати до Вільнюса, де знаходиться й по сьогоднішній день¹. Наразі в самій Білорусі діють й інші гендерологічні осередки, серед яких варто відзначити Мінський центр гендерних досліджень Жіночого інституту “ЕНВІЛА”. В цілому можна констатувати, що, хоч білоруські гендерні дослідження й не можна порівняти за масштабністю з російськими та українськими, все ж гендерологічні здобутки Білорусі досить вагомі. Вони інституалізуються в цій республіці в чотирьох напрямках: видавнича та наукова діяльність, як складова жіночого руху та феміністського академічного активізму; просування гендерної проблематики шляхом її інституалізації в університетському навчанні; формування наукового співтовариства завдяки проведенню конференцій та семінарів з гендерної проблематики та подальшим опублікуванням матеріалів і доповідей та шляхом розвитку науково-дослідницької проектної діяльності за підтримки іноземних та національних фондів.

Дещо слабші позиції на пострадянському просторі займають гендерні центри у Вірменії (Єреванський центр гендерних досліджень Асоціації жінок з університетською освітою, Ванадзорський і Гюмрійський Центри гендерних досліджень), Грузії (КавказГендерЦентр), Молдові (Гендер-Центр). Через культурно-історичні та релігійні традиції та засади, особлива ситуація склалася в мусульманських кавказьких та середньоазійських республіках колишнього СРСР.

Що ж до Вірменії, Грузії та Молдови, то самі науковці цих країн у своїх гендерних дослідженнях посилаються на досвід російських та українських колег. Так, Лоретта Хандрабура, аналізуючи гендерні моделі та цінності минулого та сьогодення в Молдові, відзначає досвід, набутий російськими та українськими етнографами в дослідженні ряду гендерних аспектів стосовно фольклору [2].

¹ Ми свідомо не згадуємо і не порівнюємо в цій статті українські центри гендерних досліджень, вважаючи, що розгляд цього питання заслуговує на окрему теоретичну розвідку.

Подібна ситуація простежується й на Кавказі, де гендернодослідницька діяльність спрямована переважно на ознайомлення громадян з іноземним гендерознавчим досвідом (в тому числі й з науковою думкою вчених з Росії та України) шляхом перекладу на національні мови та вивченням філософських, соціологічних, історичних та психологічних праць з основ гендерної теорії, проблем гендерної диференціації в суспільстві і проведення соціологічних досліджень.

Отже, аналізуючи гендерні дослідження на пострадянському просторі, можна відмітити, що переважна їх більшість стосувалася соціальної, політичної, економічної та літературознавчої сфер. Лише нечисельні наукові розвідки та статті присвячували питанням гендерної проблематики в перекладознавстві філологи з Росії та ще в меншій мірі – з Білорусі. Однак, масштабність та ґрунтовність розгляду питань даної проблематики російськими науковцями вказує на формування свого роду “російської школи” гендерно маркованої перекладацької лінгвістики, яка вже виділяється своїм баченням гендерної проблематики перекладу, відходячи від сліпого наслідування відповідних західних теорій чи простого екстраполювання їх на російські реалії. Це й очевидно, адже російська лінгвістична і перекладацька школи мають свої давні традиції, які здобули почесне визнання у всьому світі. Ці традиції, на нашу думку, пов’язані з ґрунтовністю підходу до досліджень російських перекладознавців та лінгвістів, які не обмежуються одномоментністю та односторонністю розгляду тієї чи іншої проблематики. Окрім того, російська школа виділяється своїм намаганням досліджувати ту чи іншу проблему “*ab ovo*” – з самого початку її зародження. Ось і щодо початку наукових досліджень на тему відмінностей між мовою чоловіків та жінок ряд російських дослідників не погоджується з переважною більшістю науковців, які стверджують, що початок цих досліджень припадає на 60–70 роки двадцятого століття. Досить обґрунтовано це заперечують О. В. Мітрохіна та А. В. Бессарабенко, які вважають, що значна кількість книг та статей з приводу гендера та його місця в мові з’явилася набагато раніше зазначеного періоду. О. С. Осинівська взагалі стверджує, що вперше фактор роду у зв’язку з мовою виник в античні часи при осмисленні граматичного роду, а даній проблемі приділяли свою увагу ще такі мовознавчі світила, як Я. Грім, В. Гумбольдт, Р. Лакоф, а також

Ф. Маутнер і О. Есперсен. Ф. Маутнер ще у 1913 році висловився про гендерні відмінності в мові, викликані їх соціальними та історичними причинами [3].

Постійно звертаючись до аналізу першоджерел мовознавчої думки, російська школа і сформувала свій незаангажований власний підхід до мовознавчих досліджень.

Аналіз російських гендерних досліджень варто було б розпочати з перекладу і вживання самого терміну “гендер”, запозиченого з англійської мови. Однак, ми не фокусуватимемо увагу на цьому, оскільки, на нашу думку, за цим терміном вже міцно закріпилося однозначне позначення не просто статевої відмінності між жінкою та чоловіком, а характеристики чоловіка та жінки на основі їхньої соціальної ролі.

На нашу думку, базовим з точки зору висвітлення гендерних проблем перекладу можна вважати передмову під назвою “Введение. Феминистский перевод: текст, автор, дискурс”, написану Оленою Здравомисловою та Анною Тьомкіною до їх хрестоматії феміністських текстів [4:2]. Маючи на меті ознайомити російських читачів з текстами провідних зарубіжних дослідників фемінізму, автори хрестоматії також хотіли створити певного роду словник гендерних досліджень. За словами авторів, проводячи різноманітні заняття, семінари, на яких аналізувалися та обговорювалися російською мовою оригінальні тексти з дослідження фемінізму, вони стикалися із труднощами перекладу тих чи інших термінів і, як результат, за відсутності усталених російських варіантів термінів їм доводилось використовувати англійські терміни чи мовні кальки [4:4].

Аналізуючи та аргументуючи свій вибір, зроблений на користь того чи іншого зарубіжного дослідника, О. Здравомислова та А. Тьомкіна доходять висновку, що зараз російський теоретичний дискурс є відкритим, перебуває в стані засвоєння, сприйняття, перекладу та “переварювання” великої кількості теорій самого різного походження [4:17]. Як результат, відбувається трансфер дискурсу, який, за словами авторів хрестоматії, і представляє собою переклад, що розуміється в широкому філософському сенсі. Однак, потік феміністських текстів в російський дискурс призводить до того, що іншомовний дискурс починає приживатися на новій основі, залишаючись в значній мірі відірваним від своїх критичних основ. А це, у свою чергу, призводить до

неприйняття фемінного дискурсу реципієнтом повідомлення, а також до концептуальних труднощів, включаючи труднощі перекладу того типу текстів, тезаурус яких ще не сформувався.

Вихід О. Здравомислова та А. Тьомкіна бачать у створенні нового, розширеного феміністичного “дискурсивного поля” та у перекладі феміністської класики російською мовою, в рамках якого і сформується тезаурус дискурсивної взаємодії теорій. Разом з цим, стратегія фемінізму в російському дискурсі повинна відстоювати, на думку О. Здравомислової та А. Тьомкіної, включення жіночого досвіду, приватної сфери, турбот, емоцій у сферу проблематики соціальної теорії [4:19].

На завершення автори хрестоматії доходять висновку, що для сприйняття в Росії феміністська теорія повинна “заговорити” російською мовою, як і інші перекладні соціальні теорії. Однак це буде досить важко зробити, оскільки “мовне поле” соціальної теорії перебуває в стані становлення, а фемінний дискурс найменше розвинений.

Втім не лише науковий фемінний дискурс становить проблеми для перекладача, а й фемінні (жіночі) твори, які виділяються своєю гендерно вираженою спрямованістю та особливістю стилю. Як результат, перед перекладачем постає складне завдання коректного відтворення прагматичного задуму автора. Значний прогрес у дослідженні цього напрямку перекладознавства зробили такі російські дослідники, як О. А. Бурукіна, Ю. С. Куликова, О. Б. Мойсова, Н. Ю. Корабльова, І. В. Денисова, М. В. Єліфьорова, А. В. Попова, З. Р. Кокоєва, а також білорус В. А. Мельничук.

Отже, другим шляхом розвитку гендерно-перекладацьких студій в Росії можна виділити наукові розвідки щодо передачі гендерних особливостей жіночих текстів (творів) з іноземної мови на російську. У свою чергу на цьому етапі спостерігається два напрямки – теоретичний та практичний, за якими ведуться ці дослідження.

Значний внесок в розвиток теоретичного обґрунтування особливостей відтворення гендерних конотацій фемінних текстів зробила О. А. Бурукіна, яка пов’язує досягнення успіху в цій сфері з трансформацією менталітету перекладача [5].

Практичний напрямок представлений найбільшою кількістю праць російських науковців, які зосередили свої зусилля на дослідженні еквівалентного та адекватного перекладу гендерного аспекту твору.

Вважаючи, що мовою перекладу має створюватися текст, якому притаманні ті ж самі гендерні характеристики, що і тексту оригіналу, і які сприймаються реципієнтами мови перекладу так само, як і реципієнтами вихідної мови [6]. Детальному аналізу російські дослідники піддають фемінні твори та їх переклади, а також казки. На прикладі цих текстів чітко демонструється в першому випадку, що гендерний аспект служить основою твору і вимагає всебічного аналізу (зокрема, І. В. Денисова демонструє це на прикладі роману В. Вульф “Орландо”), а у другому випадку, що гендерний аспект проявляється через імена казкових персонажів (та ж сама І. В. Денисова доводить це на прикладі казок Л. Керролла “Аліса в країні чудес” та О. Уайльда “Щасливий принц”). Проаналізувавши декілька варіантів перекладів зазначених творів (казок), І. В. Денисова встановлює, що їх мова пронизана гендерною специфікою, передача якої є запорукою якісного перекладу. На думку І. В. Денисової, гендерний аспект можна відобразити в перекладі за допомогою відомого нам набору трансформацій. Для перекладача важливим є момент уважного ставлення до екстралінгвістичного контексту та імпліцитної інформації, а це допоможе віднайти необхідний еквівалент, який відповідав би гендерним вимогам.

Аналізу гендерних “зсувів” при перекладі імен казкових героїв із казки Л. Керролла “Аліса в країні чудес”, а також із казки про Вінні-Пуха, присвятила своє дослідження М. Єліфьорова у статті “Багира сказала ...” [7]. Дослідивши сім варіантів перекладу казки Л. Керролла “Аліса в країні чудес”, М. Єліфьорова доходить до таких ключових висновків:

- 1) гендер (міфологічний, алегоричний та ін.) персонажів представляє собою спеціальну перекладацьку проблему;
- 2) цю проблему в принципі можна вирішити.

Однак, нажаль, М. Єліфьорова констатує і третій висновок, про те, що більшість перекладачів навіть і не намагаються вирішувати цю проблему [7].

О. А. Бурукіна також констатує, що відтворення гендерних компонентів казок російською мовою може відбуватися через імена персонажів (їхній граматичний рід), впливаючи таким чином на створення художнього образу і на характер сприйняття не лише його, але й твору в цілому.

Третім цікавим і перспективним, на нашу думку, напрямком в царині гендерного перекладознавства є аналіз досліджень російських вчених не творів на підставі гендерно означеного авторства їх оригіналів, а версій їх перекладів, зроблених перекладачами-чоловіками та перекладачками-жінками.

Основні аргументи російських і білоруських дослідників, які заявляють про наявні відмінності варіантів перекладів художніх творів в залежності від гендерної приналежності перекладача, зводяться до того, що як і у випадку з авторством твору, гендерна відмінність перекладача позначається на перекладі твору через відмінність у світосприйнятті представників двох статей і соціальних груп – чоловіків та жінок.

Слід відмітити, що проблеми у перекладу жіночих романів не обмежуються вдалою добіркою мовних відповідників. Жіночий роман наповнений переживаннями, почуттями, думками й емоціями героїв твору; він емоційно навантажений, тому ігнорування цього моменту призведе до руйнування настанови автора оригіналу [8:51]. Крім того, важлива також передача засобів інформації, які, безсумнівно, роблять кожний подібний твір індивідуальним і неповторним. До таких засобів можна віднести: епітети, порівняння, метафори, неологізми, іронію та інвективи.

Кожна авторка прагне створити свій твір оригінальним, таким, що запам'ятовується, використовуючи при цьому всі можливі прийоми. Деякі, як відомо, завойовують вдячність читачів оригінальністю ідей, незвичайністю будови або розмаїтістю сюжетних ліній, однак самими незамінними помічниками при цьому залишаються різні мовні засоби зображення. Одним із основних таких засобів є епітет.

Аналіз розвідок російських філологів, здійснених в даному напрямку гендерних студій, свідчить про те, що при розгляді в гендерному аспекті випадків перекладів різних епітетів у романах були виявлені деякі закономірності, характерні для чоловічих і жіночих перекладів. Насамперед, при аналізі перекладів епітетів звертає на себе увагу різниця у вживанні демінутивів у жіночих і чоловічих варіантах перекладів. За свідченням дослідників (Бурукіна О. А., Осинівська О. С., Куликова Ю. С.), для жінок вживання слів зі зменшувально-пестливими суфіксами є, свого роду, проявом емоційної оцінки якої-небудь ознаки, а також способом вираження свого ставлення до певного об'єкта, тому й кількість слів з подібними суфіксами в жіночих перекладах більша.

На своїх прикладах всі російські (Бурукіна О. А., Осіновська О. С., Куликова Ю. С. та ін.) і білоруські (В. А. Мельничук) дослідники демонструють, що чоловіки уникають вживання зменшувально-пестливих форм, а “жінка-перекладач використає їх навіть там, де, здавалося б, вони не зовсім доречні” [9:54]. Зменшувально-пестливі форми в чоловічій мові вживаються в ситуаціях, коли описуються маленькі діти, або коли вказуються маленькі розміри й обсяги об'єкта. Жінки частіше використовують демінутиви для емоційної передачі своїх багатогранних відносин з навколишнім світом.

Крім епітетів, складність в перекладі становлять метафори й експресивна лексика, які є характерною рисою багатьох жіночих романів. Науково доведено, що жінки більш емоційні, ніж чоловіки, і перекладачам напевно відомо про це, тому вони прагнуть наділити текст такого роду виразами. Однак, важко уявити собі жінку, що постійно вживає у своїй мові слова підвищеної емоційності. У текстах перекладів це також виглядає неприродньо й заважає сприйняттю сюжету.

Разом з цим трапляються непоодинокі випадки, коли жінки-авторки, намагаючись наділити героїнь своїх творів більш чоловікоподібними рисами, вкладають в їхні уста зовсім іншу мову – вульгарну, брутальну, насичену нецензурною лайкою. Тому при перекладі таких творів і передачі подібних образів перекладачеві це також варто враховувати.

Також переклади, зроблені чоловіками та жінками, диференціюються й за іншими ознаками. Перекладачі обох статей, за оцінкою російських та білоруських дослідників, відрізняються лаконічністю викладу. Таких висновків дійшли у своїх роботах О. Б. Мойсова, О. А. Бурукіна та О. С. Осіновська. Перші дві дослідниці стверджують, наводячи свої приклади, що чоловікам-перекладачам характерна більша лаконічність у своїх висловлюваннях і, як результат, вони набагато частіше вживають в перекладах короткі речення в той час, як жінки-перекладачі прагнуть максимально використати синтаксичні засоби мови для вираження думки, вживаючи багатоскладові речення. На думку О. Б. Мойсової, не виключено, що вживання перекладачами-чоловіками коротких простих речень свідчить про їхнє прагнення додати важливості кожному окремому елементу висловлювання, вибудовуючи, таким чином, свою концепцію перекладацького твору [10:11].

Протилежну думку з цього приводу висловлює О. С. Осіновська в ході дослідження гендерних аспектів перекладів трагедії В. Шекспіра “Гамлет”, зазначаючи, що переклад А. Радлової, на противагу варіантам Б. Пастернака та М. Лозінського, характеризується вживанням коротких називних речень. До того ж А. Радлова частіше ставить знаки оклику чи три крапки в кінці речення, вживає однорідні оціночні прикметники та паралельні конструкції [11].

В. А. Мельничук на додаток до вже наведених відмінностей жіночих та чоловічих варіантів перекладів одного й того ж твору додає ще й постійне переважання дієслівних форм у чоловічих перекладах, тоді як жінки-перекладачки віддають перевагу віддієслівним іменникам [12].

Отже, можна констатувати, що, незважаючи на незначний проміжок часу, відколи на пострадянському просторі почали активно займатися гендерними дослідженнями (з кінця 80-тих – початку 90-тих років минулого століття), насамперед в Росії вже сформувалася така наука, як гендерологія зі своїми значними здобутками, досягнутими на багатьох напрямках її розвитку. Не є винятком і перекладознавство (на фоні загального мовознавства), де численні, переважно російські, наукові розвідки дають можливість скласти загальну картину щодо стану гендерно спрямованих досліджень, які, за нашою оцінкою, за своїми рівнем, напрямками та деталізованістю не поступаються, а в дечому і переважають західні студії.

Звичайно, не є абсолютно однозначними думки та висновки, висловлені російськими дослідниками в проаналізованих нами працях. Більше того, можна посперечатися щодо деяких із них. Так, наприклад, ми не цілком погоджуємось з однозначністю тверджень щодо чіткого розмежування мовностилістичних засобів за гендерними ознаками, які характеризують жіночих (чи чоловічих) героїв і на які слід обов’язково звертати увагу перекладачам при перекладі подібних творів.

Тут можна зауважити, що намагання авторів перевтілитися в образи своїх літературних героїв іншої статі, або ж взагалі писати свої твори під виглядом (псевдонімом) представника іншої статі, не поодинокі в історії як світової, так і української літератури. Однак, в таких випадках, на нашу думку, мова йде швидше про талановитість письменника чи письменниці, якщо їм вдається створити такий літературний образ протилежної їм статі, який не викликає у читача

ніякої підозри щодо “неспівпадіння” гендерних ознак автора та героя твору. Яскравим прикладом такого шедевр талановитості та відпрацювання образу є роман Гюстава Флобера “Мадам Боварі”, читаючи який не задумуєшся над гендерною “відмінністю” головної героїні роману та його автора. Вочевидь, в даному випадку можна говорити як про талант Г. Флобера, так і про працьовитість автора роману, який, пишучи протягом декількох років, по суті жив в образі своєї героїні, намагаючись відчути стан її душі та переживання, підбираючи сам їй одяг, антураж та інші дрібниці.

Безумовно, перекладачі повинні використовувати всі мовностилістичні засоби для вдалого відтворення образів, створених як авторками, так і авторами художніх чи поетичних творів. Але, на наше переконання, гендерна особливість художнього перекладу пов’язана, насамперед, із необхідністю “вживання” перекладача чи-то перекладачки в образи героїв чи героїнь твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шакирова С. Исследование и преподавание гендера в Центральной Азии: проблемы высшего образования / С. Шакирова. – Ташкент, 2002.
2. Хандрабура Л. Жизненные практики, гендерные модели и ценности прошлого и настоящего в Республике Молдова [Электронный ресурс] / Лоретта Хандрабура. – Режим доступа : http://education.gender-az.org/index.shtml?id_doc=108
3. Митрохина Е. В. Проблема гендера в истории языка [Электронный ресурс] / Е. В. Митрохина, А. В. Бессарабенко. – Режим доступа : http://teneta.rinet.ru/rus/me/mitrobes_gender.htm
4. Хрестоматия феминистских текстов : [переводы] / под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2000. – 300 с.
5. Бурукина О. А. Гендер в переводе: Проблема трансформации менталитета / О. А. Бурукина // Материалы междунар. науч. конф. [“Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы”], (Иваново, 2000). – Иваново, 2000. – Ч. 3 : История, язык, культура. – С. 65–74.
6. Денисова И. В. Особенности передачи гендерного аспекта в переводе художественного произведения / И. В. Денисова. – Челябинск, 2011. – 19 с.
7. Елифёрова М. Багира сказала ... / М. Елифёрова // Вопросы литературы. – 2009. – № 2. – С. 254–277.
8. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
9. Куликова Ю. С. Перевод женских романов: гендерный аспект / Ю. С. Куликова // Вестник Челябинск. гос. ун-та. 2010. – Вып. 45, № 21 (202) : Филология. Искусствоведение. – С. 53–57.
10. Мойсова О. Б. Гендерные особенности интерпретации художественного текста в сравнительно-сопоставительном аспекте : автореферат дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19, 10.02.20 / Мойсова Ольга Борисовна. – Ростов-на-Дону, 2009. – 20 с.
11. Осиновская О. С. Гендерные аспекты переводов трагедии У. Шекспира “Гамлет” [Электронный ресурс] / О. С. Осиновская. – Режим доступа : <http://frgf.utmn.ru/No19/text07.htm>
12. Мельничук В. А. Гендерные аспекты перевода поэтического текста [Электронный ресурс] / В. А. Мельничук. – Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/~rlc2010/abstracts/rlc2010_abstracts_sec15.pdf

ELENA DEL POZO INFANTE

Universidad Nacional de Kiev Taras Shevchenko

EL ARTÍCULO EN ORACIONES DE TEXTOS ESCRITOS DE ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS UCRANIANOS

Стаття аналізує типові помилки українських студентів при вживанні артиклів у письмових текстах. Визначення різних підходів є дуже важливим для розуміння процесу вивчення іноземної мови, оскільки він вважається невід'ємним сьогодні. Для зменшення кількості помилок слід винайти відповідну методологію для навчання, і таким чином допомогти студентові у оволодінні іноземної мови.

Ключові слова: артикль, аналіз помилок, контрастивний аналіз, внутрішня мова, рідна мова, мова об'єкт.

Статья анализирует типичные ошибки украинских студентов при употреблении артиклей в письменных текстах. Определение различных подходов очень важно для понимания процесса изучения иностранного языка, поскольку он считается неотъемлемым сегодня. Для уменьшения количества ошибок следует изобрести соответствующую методологию для обучения, и таким образом помочь студенту в овладении иностранного языка.

Ключевые слова: артикль, анализ ошибок, контрастивный анализ, внутренняя речь, родной язык, язык объект

The article as for possible ways of Analysis Error's of the article in written texts of the ucranians students. Definition of differents Analysis is essential to understand the acquisitions of the foreign languages. Nowadays, study of second languages acquisition is considered essential. For finding a suitable methodology to the teaching and for helping the students with the efectiveness of their learning, reducing in this way their number of mistakes.

Key words: article, Analysis Errors (AE), Contrastive Analysis (AC), Interlanguage (IL), Matern Language (LM), Object Language (LO).

Objetivo. Analizar la Interlengua de oraciones de textos escritos de alumnos ucranianos de un nivel superior, a través de la teoría del Análisis de Errores, con objeto de demostrar que el uso del artículo no ha sido adecuadamente interiorizado y que existen errores fosilizables en su Interlengua.

Actualidad. Los antecedentes principales que he encontrado sobre el tema que planteo, en la enseñanza de lenguas en general es la teoría conductista, que surgió en los años 30 del siglo XX, ya que hasta principios del pasado siglo XX no existían bases teóricas ni científicas que trataran estas cuestiones. En los años 30 nació la teoría general del conductismo y en los años 50 se consolidó el método audiolingual, basado en el conductismo y en el estructuralismo. Con estas teorías se llegó a modelos de aprendizaje cuya base fundamental es la formación de hábitos que nos proponen nuestras experiencias

en una situación de estímulo-respuesta-refuerzo, más que a través de procesos mentales. De esta forma, se aprendía repitiendo prácticas controladas hasta que se automatizaban. Por su parte, Chomsky [1:16–17] se opuso a las ideas conductistas y defiende la construcción de reglas gramaticales según la entrada de datos (input), y afirmó que el ser humano posee un talento innato de aprendizaje de lenguas (teoría innatista).

Según Baralo, han surgido muchas teorías con el objetivo de averiguar cuál es el proceso de adquisición de segundas lenguas, como el modelo conductista, innatista e interaccionista, los cuales, según señala Baralo M. [2:21], nos ayudan a explicar los diferentes aspectos del proceso de adquisición del lenguaje, es decir, los aspectos rutinarios y habituales, la complejidad de la gramática abstracta y la relación entre forma y significado, respectivamente.

Así, defiende Baralo M. que:

“El modelo interaccionista considera que, además del factor innatista, existe una interacción entre los factores sociales, externos y ambientales que afectan al aprendizaje-adquisición de la L2, como, por ejemplo, el input modificado y la interacción del hablante nativo, la situación social, económica y cultural del hablante extranjero (...)” Baralo M. [1999: 66-67].

De acuerdo con la misma autora [2:73], y según lo comentado en la cita anterior, recurrir a tantos factores para explicar la adquisición de la LO puede ser problemático para una teoría o una investigación científica, ya que es difícil valorar el grado de influencia de dichos factores en la producción de los hablantes extranjeros; sin embargo, cada vez hay más investigadores que se basan en este modelo para explicar la complejidad del proceso de aprendizaje-adquisición de la LO.

Si estudiamos el proceso de adquisición de segundas lenguas desde un punto de vista conductista, el papel de la lengua materna cumple una función importante, una estrategia primordial en el proceso de aprendizaje-adquisición de la lengua extranjera. Según los diferentes modelos de estudios, como veremos más adelante, la importancia de la lengua materna en el proceso de adquisición de LO va disminuyendo desde la época del Análisis Contrastivo (AC), pasando por el Análisis de Errores (AE) hasta llegar a la hipótesis de la Interlengua (IL) donde el papel de la lengua materna (LM) apenas tiene importancia. El AC considera el aprendizaje de la LE (Lengua Extranjera) igual al de la lengua materna, por lo que las habilidades lingüísticas se obtienen a partir de un proceso interactivo de estímulo, respuesta y refuerzo. El modelo del AC, dentro de un marco estructuralista, da a la lengua materna un lugar

prominente en el proceso de adquisición de segundas lenguas, obteniéndose puntos similares que facilitan el aprendizaje (transferencia positiva) y puntos diferentes (transferencia negativa o interferencia).

El papel de la lengua materna en la adquisición de segundas lenguas está siempre presente en distintos congresos y en muchos estudios realizados por diferentes investigadores, la mayoría coinciden en el hecho de considerar que la LM no es el único factor que influye en la adquisición de la lengua objeto (LO), aunque no niegan su valor. Véanse: Fernández S. [3:112], Vázquez G. [4:125], Santos Gargallo I. [5:99], Baralo M. [2:65], Licerias J. M. [6:221], Muñoz C. [7:87].

Objeto. Para la realización del Análisis de Errores, vamos a exponer algunos ejemplos extraídos del corpus de datos: En los primeros nueve ejemplos, se presentan tres muestras de cada tipo de error de algunos de los textos escritos por los estudiantes de cuarto curso, y del décimo al décimo octavo ejemplos se hace referencia a algunos de los textos escritos por los estudiantes de quinto curso.

Redacciones de cuarto curso [8:54]:

- 1) * Claro, que quisiera enseñarle mi orgullo- es mi Universidad, que también tiene la historia muy larga. ELECCIÓN ERRÓNEA.
- 2) * También los diferentes teatros, museos y galerías, pueden mostrar la nivel de nuestra cultura ucraniana. ELECCIÓN ERRÓNEA: en este caso simplemente por desconocimiento del género del sustantivo
- 3) * Verá un monumento de Bogdam Kmelnitskiy y el plaza. ELECCIÓN ERRÓNEA, igual que la anterior.
- 4) * Teatro de la drama ruso. ADICIÓN.
- 5) * Por eso, podemos visitar los museos diferentes. ADICIÓN.
- 6) * Usted puede ver y además comprar las cosas artesanales. ADICIÓN.
- 7) * El teatro más famoso es teatro de Ivan Frankó. OMISIÓN.
- 8) * Es la parte más antigua en capital de Ucrania. OMISIÓN.
- 9) * Plaza de Independencia. OMISIÓN.

Redacciones de quinto curso [8:53]:

- 10) * La ciudad tiene la gran historia. ELECCIÓN ERRÓNEA.
- 11) * En el centro hay el monumento a Rulskiy. ELECCIÓN ERRÓNEA.

12) * Me gusta una calle Bogdana Thelmiskogo. ELECCIÓN ERRÓNEA.

13) * Y yo les serviré como una guía para acompañarles. ADICIÓN.

14) * Frente a la de la Sofía. ADICIÓN.

15) * Ya que mucha gente encuentra en la ciudad un trabajo. ADICIÓN.

16) * Me parece que sea mejor ver todos lugares de interes. OMISIÓN.

17) * Le mostré unos monumentos históricos: Catedral Vladimírsky. OMISIÓN.

18) * Pero no me gusta pasar tiempo por esta calle muy frecuentemente. OMISIÓN.

Podemos observar que los errores producidos por omisión, se producen por transferencia de su lengua materna, probablemente debido a que el ucraniano no posee artículos.

Según los datos recogidos en trabajos anteriores, y para completar nuestro estudio cualitativo sobre los errores relacionados con el artículo extraídos del corpus de datos, de estudiantes universitarios ucranianos, hemos de apuntar que:

Hay un total de 123 errores, de los cuales 82 corresponden al cuarto curso y 41 corresponden al quinto curso, con lo cual un 66.66 % de errores corresponden al cuarto curso y un 33,33 % de errores corresponden al quinto curso. Podemos decir que en cuarto curso tendríamos 2,645 errores por estudiante.

En quinto curso tendríamos 2,733 errores por estudiante, con lo cual podemos decir que la proporción de error por estudiante de quinto curso es ligeramente superior que la del estudiante de cuarto curso, sobresaliendo en ambos casos el error por omisión y comprobándose que es el que más se mantiene, ya que en quinto curso se ha corregido, en buena parte el error por adición, a excepción del indeterminado y el error por elección errónea, y se mantiene muy fuerte el error por omisión [8:54].

Por lo tanto podemos afirmar que: donde los alumnos, tanto de cuarto curso como de quinto, presentan mayores dificultades es en la omisión del artículo determinado, cuya causa principal probablemente sea la interferencia interlingual, debido, como ya sabemos, a la ausencia del artículo en la lengua materna de los estudiantes. Por medio de los cálculos obtenidos a partir del corpus se deduce que este tipo de error es fosilizable y se demuestra que los alumnos no han interiorizado el uso del artículo. Dicho error se suele fosilizar en este tipo de estudiantes, ya que podemos observar a partir del corpus de

datos que de un curso al siguiente no solo no se corrige sino que se puede acentuar. En este caso, la lengua materna podría influir considerablemente en la adquisición de la categoría gramatical del artículo. Podemos observar el error por omisión en la séptima, octava y novena oración de cuarto curso y en la décimo sexta, décimo séptima y décimo octava oración de los estudiantes de quinto curso. La segunda dificultad más relevante se ha presentado en los errores relacionados con la adición del artículo determinado, especialmente por los alumnos de cuarto curso. Esto se debe normalmente al empleo de estrategias de generalización o hipercorrección; igualmente ocurre con los alumnos de quinto curso con respecto al artículo indeterminado. En parte puede ser porque los alumnos hayan generalizado algunas de las reglas aprendidas anteriormente descuidando las excepciones que se pueden dar en relación a las reglas generales, de ahí que se llamen ‘estrategias de generalización’ o bien porque los alumnos hayan tomado conciencia de esta tendencia y hayan intentado corregirse provocando un uso abusivo del artículo determinado. Hay casos de adición delante de nombres propios, por desconocimiento de la regla. Los errores por adición en los alumnos de quinto curso aumentan con relación a la confusión con el indefinido, por lo que los errores por adición son fosilizables en estos casos.

Por otro lado, los errores de elección errónea son aquellos en los que el artículo determinado debe ser sustituido por el indeterminado y a la inversa. Igualmente, se observa la tendencia al uso del artículo indeterminado cuando debería de usarse el determinado, especialmente cuando el hablante menciona una información conocida por él, pero que no es conocida por el oyente, por ejemplo:

** Me gusta una calle Bogdana Thelmiskogo, Elección Errónea (artículo indeterminado en vez de determinado).*

Hemos de apuntar que también ocurre a la inversa, la tendencia al uso del artículo determinado cuando debería de usarse el indeterminado, cuando el hablante presupone que la información es conocida por el oyente, por ejemplo:

** La ciudad tiene la gran historia, Elección Errónea (artículo determinado en vez de indeterminado).*

Muchos de los casos de elección errónea se dan por desconocimiento del género, los cuales no tienen porqué ser fosilizables, pues una vez que el alumno conozca el género al que pertenece el sustantivo, el artículo lo empleará correctamente [8:55].

El resto de los casos de elección errónea se dan por desconocimiento de la norma. Estos casos, no son tan comunes, podría ser porque cuando el alumno no está seguro qué artículo corresponde en un contexto determinado prefiere omitirlo, esta podría ser también una de las causas por las que abunda el artículo por omisión, además de la ausencia del mismo en la lengua ucraniana.

En la tercera oración de los ejemplos expuestos de los estudiantes de cuarto curso y en la oración décimo sexta de los ejemplos expuestos de quinto curso, lo que induce a la elección errónea es que no tiene la marca de género propia de buena parte de los sustantivos –a. En cuanto a la interpretación de la tercera oración de los ejemplos expuestos de cuarto curso, en realidad el verbo que utiliza el alumno es “se asemeja” que es muy indicativo de que está hablando del parecido con una ciudad llena de catedrales. Este sería un caso algo dudoso ya que podría haber la posibilidad de que el alumno quisiera decir que a Kiev la llaman la ciudad de las catedrales. Nos decantamos más por la primera interpretación, por la explicación dada anteriormente.

Perspectivas. En conclusión, hay una tendencia por parte de los estudiantes ucranianos de los últimos cursos a omitir el artículo. La causa principal, la podríamos encontrar en la ausencia de dicha categoría gramatical en su lengua materna. Los errores cometidos por parte de los estudiantes de origen ucraniano en relación al artículo, no solo se dan por los motivos que antes hemos mencionado, sino pensamos que también por falta de reglas gramaticales claras, por lo que dejamos abierto el presente artículo a futuros trabajos que puedan esclarecer nuevas propuestas metodológicas a la hora de presentar el artículo en el aula.

BIBLIOGRAFÍA

1. *Chomsky N.* El programa minimalista / N. Chomsky. – Madrid : Alianza, 1999. – P. 16–17.
2. *Baralo M.* (La adquisición del español como lengua extranjera / M. Baralo. – Madrid : ArcoLibros, 1999. – P. 21, 66–73.
3. *Fernández López S.* Interlengua y Análisis de Errores en el aprendizaje de español como lengua extranjera / S. Fernández López. –Madrid : Edelsa, 1997. – P. 112.
4. *Vázquez G.* Análisis de errores y aprendizaje de ELE / G. Vázquez. – Frankfurt : Peter Lang. – P. 125.
5. *Santos Gargallo I.* Análisis contrastivo, Análisis de Errores e Interlengua en el marco de la Lingüística Contrastiva / I. Santos Gargallo. – Madrid : Síntesis, 1993. – P. 99.
6. *Liceras J. M.* La adquisición de lenguas extranjera: hacia un modelo de análisis de la Interlengua / J. M. Liceras. – Madrid : Visor, 1992. – P. 221.
7. *Muñoz C.* Segundas lenguas. Adquisición en el aula / C. Muñoz. – Barcelona : Ariel, 2000. – P. 87.
8. *Del Pozo E.* Análisis de Errores Gramaticales centrados en el uso del artículo en textos escritos de estudiantes universitarios de origen ucraniano. Memoria máster Instituto Cervantes- Universidad Internacional Menéndez Pelayo / E. del Pozo. – Madrid, 2009. – P. 53–55.

KORBOZEROVA N. M.

Universidad Nacional Tarás Shevchenko de Kyiv

TIPOLOGÍA DE PALABRAS, FRASES, SINTAGMAS

У статті проведений аналіз слова, фрази та синтагми на матеріалі іспанської мови.

Ключові слова: концепт, слово, фраза, синтаксема, іспанська мова.

В статье проведен анализ слова, фразы и синтагмы на материале испанского языка.

Ключевые слова: концепт, слово, фраза, синтаксема, испанский язык.

En el artículo se analizan las palabras, las frases y los sintagmas en la lengua española.

Palabras clave: concepto, palabra, frase, sintagma, lengua española

El concepto de palabra es uno de los más universalmente conocidos. La palabra no es una unidad significativa necesariamente mínima: por el contrario, puede estar formada por elementos más pequeños, como son los morfemas. Por ejemplo, la palabra *inmortal* consta de un prefijo *in-*, que expresa negación o privación de la idea expresada por el resto de la palabra.

De acuerdo con Bloomfield, la palabra es una *forma libre mínima*. El considera a la palabra como el elemento gramatical o lingüístico capaz, por sí solo, de formar una oración. Un criterio puramente semántico es el que defiende Ullmann, que considera a las palabras como verdaderas unidades semánticas, lo cual le obliga a eliminar las llamadas palabras gramaticales como pronombres, partículas, auxiliares, etc. Pero una unidad semántica podemos encontrarla también en un grupo de palabras. Con todo, parece evidente que las llamadas palabras léxicas (sustantivos, adjetivos, verbos y algunos adverbios) constituyen, aunque con limitaciones, verdaderas unidades semánticas, en las que se basa precisamente la semántica.

Hay que tener en cuenta los diferentes tipos de lenguas. Así, en las llamadas aislantes y aglutinantes (los afijos de estandar se unen con la raíz que no se cambia) la palabra es fija, mientras que en las flexivas varía. En las lenguas europeas es característico de las palabras la unión del tema y la desinencia. La relación entre raíz y derivados pertenece a la lexicología, formación de palabras o morfología léxica. Las desinencias pertenecen a la gramática en el sentido más estricto, o a la sintaxis. Las palabras constituyen elementos o complejos más estables que las frases, que son fruto de creación individual de cada momento, aunque dentro de ciertos límites.

Las palabras constan de una raíz, que es como el núcleo de las mismas y de diversos afijos agregados. La raíz y los afijos constiyuyen el tema, el

cual constituye a su vez una unidad. La raíz no existe en realidad, de un modo aislado. Los modos o procesos por los cuales se unen los afijos a las raíces son variados. En la derivación indoeuropea, los afijos se agregan a la raíz del mismo modo, morfológicamente, que los flexivos (desinencias) y, con independencia de su valor dentro de las palabras, no tienen sentido por sí mismos.

Una sucesión de palabras constituye la frase. Es preciso, aunque no es necesario, que constituya una unidad de comunicación, puesto que este requisito es el que caracteriza a la oración.

La oración, cuando está formada por más de una palabra, constituye una modalidad especial de frase. La frase, por otra parte, constituye una clase de sintagma. Toda sucesión de elementos significativos, sean o no palabras, puede considerarse un sintagma.

Entre las palabras, que son elementos o complejos estables del lenguaje, y las frases, que se crean en cada momento, no existe una separación absoluta. Por una parte, la formación de las frases no es enteramente libre, sino que responde con frecuencia a ciertos patrones o clichés que hallamos a nuestra disposición en el acervo común de la lengua cuando la ocasión lo requiere. Por otra parte, tenemos las locuciones o frases hechas a las cuales se muestra particularmente aficionado el lenguaje popular. En algunas clases de estas locuciones los elementos o palabras no se relacionan entre ellos de un modo regular sintácticamente, lo cual pone de relieve su analogía de palabras: así, por ejemplo, la locución adverbial a pies juntillas, etc. La verdadera significación de las palabras sólo la hallamos en la frase o contexto. Un papel análogo al del contexto es la situación: las palabras *café* y *bocadillo*, por ejemplo, pronunciadas en ciertas circunstancias, significan *sírvame un café* y *un bocadillo*.

El concepto de sintagma es considerado fundamental por algunas escuelas o teorías lingüísticas, pues afecta tanto a los fenómenos morfológicos como a los sintácticos. Se ha hablado entonces de una sintagmática que recubre la morfología y sintaxis, tradicionales y hasta llega a convertirse en sinónimo de lingüística. Las consideraciones hechas en torno a las relaciones de semantemas y morfemas o a la composición de palabras se pueden considerar, por lo menos en parte, como pertenecientes a una teoría general de los sintagmas. Fundamentalmente los sintagmas expresan una idea de coordinación o de subordinación.

El concepto de oposición desempeña un importante papel en la lingüística estructural. Primeramente se aplicó sólo a la fonología *d – t*. Después el mismo concepto se mostró eficaz en la investigación gramatical. El concepto de oposición se basa en el postulado fundamental de que el mecanismo de la lengua descansa enteramente sobre identidades y diferencias. Por ejemplo, en el campo del léxico puede hablarse de oposiciones: la diferente semántica entre *caliente – frío; blanco – negro; limpio – sucio*, etc. En el campo de la gramática puede pensarse, por ejemplo, como, dentro de la categoría del género, no tendría sentido hablar de masculino sin poder referirnos al femenino, al que se opone el primero. Dentro del número, sin plural no habría ciertamente singular. En la categoría de tiempo: presente, pasado y futuro, etc.

La oposición gramatical puede establecerse entre miembros de una categoría o forma interna, o entre sus expresiones. Son de la primera clase, por ejemplo, las que se dan entre sustantivos y adjetivos, y de la segunda, la que separa el presente del imperfecto. Si nos fijamos en el género en español, veremos como las formas *s* o *es* finales se oponen a las de las mismas palabras sin dichos sonidos finales. Lo que distingue exteriormente los dos miembros de la categoría es la existencia de una marca indicando pluralidad. Podemos decir que el plural es miembro marcado. Al miembro marcado se le llama también positivo, y al no marcado negativo. Las oposiciones gramaticales pueden presentar los mismos tipos que estudia la fonología. Nos interesan especialmente las llamadas proporcionales, en las que la relación que existe entre sus dos términos es común a otras oposiciones significativas o gramaticales de la misma lengua: *casa – casas, bolsa – bolsas, escuela – escuelas*. Esta clase de oposiciones es característica de la gramática.

Las oposiciones significativas no proporcionales son aisladas: *casa –palacio*.

Se llaman privativas las oposiciones en que uno de los dos términos tiene una marca o característica que falta en el otro: por ejemplo, las formas singulares carecen de la *s* o *es* finales que marcan el plural. La oposición es equivalente cuando ambos términos presentan características positivas diferentes y no se basa (la oposición) en la presencia / ausencia de una marca. Así, la dualidad inglesa *foot / feet*.

Son constantes las oposiciones que tienen siempre los significantes distintos, y suprimibles o neutralizables, aquellas en que los dos términos

pueden confundirse alguna vez (la primera persona del singular y del plural; en cambio, la 1^a y la 3ª persona del singular puede ser neutralizada algunas veces: yo amaba – él amaba). El concepto de correlación, tan útil en el campo de fonología, se muestra extraordinariamente eficaz en el de la gramática. Así, por ejemplo, junto al caso aludido del género, en español, los imperativos *come – comed, habla – hablad*, etc.

Las palabras que constituyen el vocabulario de una lengua a primera vista son muy diferentes entre sí. Sin embargo, es posible reconocer correspondencias entre unas palabras y otras. Estas correspondencias están en el terreno de su forma, su función sintáctica y su significación global. Las palabras que ofrecen aspectos comunes forman juntas clases de palabras. En lugar de clase de palabras se encuentran también los términos: partes de la oración o del discurso y categorías (funcionales o sintácticas). El verbo, el adjetivo y la preposición son los nombres de algunas de estas clases, o categorías de palabras. El conjunto de las palabras de una lengua se divide, pues, en varias categorías. Estas categorías se determinan identificando las relaciones paradigmáticas y las relaciones sintagmáticas de una palabra. Esta técnica ha sido desarrollada en la gramática estructural.

Las relaciones paradigmáticas se refieren a las relaciones que existen entre palabras de diferentes oraciones. La comparación de las palabras de una serie de oraciones da lugar, entre otras cosas, al establecimiento de las variaciones de la forma de una palabra, por ejemplo: *El niño corre por nuestra calle. La niña escribe en su cuaderno. Los niños beben de la botella. Las niñas cantan alegremente.*

Las flechas señalan que se comparan los elementos de diferentes oraciones en sentido vertical. La comparación de elementos de las oraciones 1^a – 4ª nos permite reconocer las formas del artículo definido *el, la, los, las*; también las formas del nombre: *niño, niña, niños, niñas*. No hay solamente correspondencias en el terreno morfológico y el sintáctico. El artículo, por ejemplo, debe preceder al nombre y el nombre, a su vez, sigue el artículo y precede al verbo. El estudio de las correspondencias morfológicas y sintácticas entre las palabras forma la base para la división en clases de palabras. Así, por ejemplo, *corre, escribe, beben, cantan* pertenecen a la clase de los verbos. Pero también se concluye que dentro de esta clase hay un grupo de verbos en *-er*, un grupo de verbos en *-ir* y un grupo de verbos en *-er*. No puede uno basarse exclusivamente en correspondencias formales para identificar una clase de palabras. Piénsese, por ejemplo, en el grupo bueno,

buena, buenos, buenas por una parte, y el grupo niño, niña, niños, niñas por la otra. A pesar de las correspondencias de las formas, pertenecen a dos grupos diferentes: *bueno* es un adjetivo y *niño* es un nombre.

En este caso son las relaciones sintagmáticas, de la palabra, es decir, las relaciones con las demás palabras dentro de la oración, las que aclaran que las funciones de niño y bueno son diferentes: *Los niños buenos estudian bien*. En esta oración hay una relación entre niños y estudian (concordancia de número y persona) y entre niños y buenos (concordancia de número y género). Estas relaciones que se hallan a nivel horizontal de la oración se llaman relaciones sintagmáticas y forman el objeto del estudio sintáctico: *niños* es el sujeto de *estudian* y *buenos* es un modificador de *niños*.

Cuando se fijan las clases de palabras no es posible separar por completo el aspecto formal (morfológico) del aspecto funcional (sintáctico). Esto se desprende claramente de las dos oraciones siguientes: *Juan es muy niño. En todas partes hay buenos y malos*.

La función sintáctica de niño en 1ª como modificador de Juan, acompañado del adverbio muy, nos indica que niño aquí es un adjetivo. Por otra parte, buenos y malos en la 2ª funcionan como el objeto directo en la oración. Es una función propia de nombres. Las dos palabras han cambiado de clase y se comportan como nombres. Esto sólo queda claro si se toman en cuenta las relaciones sintagmáticas. En la fijación de las clases de palabras como subconjuntos del vocabulario de una lengua, el estudio de las relaciones sintagmáticas muestran cuáles son las relaciones sintácticas de que dispone una lengua. Estudiando las relaciones paradigmáticas se sabe cuáles son las palabras individuales que se emplean con la misma función y cuáles son las correspondencias entre sus formas.

Resumiendo, tradicionalmente se distinguen las siguientes categorías de palabras: artículo, nombre o sustantivo, adjetivo, pronombre, verbo, adverbio, preposición, conjunción, interjección. Hoy día suelen combinarse el artículo y las formas adjetivas de los pronombres y numerales: *el libro, mi libro, tres libros, algún libro, qué libro*.

Como ya hemos visto, la técnica del análisis paradigmático y sintagmático dio lugar al distribucionalismo norteamericano de Bloomfield, Harris y Hockett. El distribucionalismo se refiere al método de clasificar los elementos por su distribución, que se define como el comportamiento de un elemento en la oración: la posición en que aparece y sus posibilidades de intercambio con otros elementos.

ЛОМАКІНА І. А.

Воєнно-дипломатична Академія

ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКОВІ СЛОВА ІСПАНСЬКОЇ МОВИ В ПЕРФОРМАТИВНИХ КОНТЕКСТАХ

У статті на матеріалі прикладів з різноманітних іспаномовних джерел розглядаються контексти, де перша особа не може замінюватися іншою особою без повної зміни функції й призначення всього висловлення, тобто перформативні контексти.

Ключові слова: особові займенникові слова, іспанська мова, категорія особи, перформативний контекст, логічний наголос, емфаза.

В статье на материале примеров из различных источников на испанском языке рассматриваются контексты, где первое лицо не может быть заменено другим лицом без полного изменения функции и цели всего высказывания, то есть перформативные контексты.

Ключевые слова: лично-местоименные слова, испанский язык, категория лица, перформативный контекст, логическое ударение, эмфаза.

The article basing on samples from various sources on Spanish studies the contexts, where the first person can not be replaced by another person without a complete change in the function and purpose of all speech, these are performative contexts.

Key words: personal pronominal words, the Spanish language, the category of person, performative context, logical stress, emphasis.

Мета. Враховуючи важливість проблеми розуміння семантичних властивостей особових займенникових слів іспанської мови, у статті здійснюється аналіз їх вживань у перформативних контекстах.

Актуальність. обраної теми зумовлена важливістю в іспаністиці комплексного дослідження мовленнєвих вживань особових займенникових слів та їхнього впливу на прагматичне забарвлення висловлення, текстової вагомості цього класу слів, особливостей їхньої трансформації з одиниць мовної системи в кванти тексту як продукту процесу комунікації.

Об'єктом дослідження обрано особові займенникові слова як узагальнено-вказівний розряд іменників предметності взагалі, що використовується для опосередкованого позначення предметів конкретної ситуації або попереднього контексту.

Слід виділити численні та різноманітні семантичні явища, які виявляють та підкреслюють унікальність форм І особи. Насамперед, у багатьох контекстах у реченні допускається лише вживання форм І особи, і зміна на якусь іншу особу призводить до семантичної або синтаксичної аномалії.

Трапляється й навпаки, коли допускається будь-яка інша особа, крім першої, що також свідчить про протиставленість I особи й II та III водночас.

Також у багатьох мовленнєвих ситуаціях, де є можливим вживання першої та будь-якої іншої особи, використання I особи модифікує значення деяких інших слів у реченні, тобто I особа має свій специфічний вплив на власний контекст.

Контексти, які виявляють семантичну виключність I особи, за О.В.Падучевою, слід поділити на такі групи:

1. контексти перформативного вживання дієслова;
2. контексти, які реагують на порушення умов успішності мовленнєвого акту відносно мовця [1:136].

Прослідкуємо, як впливає вживання іспанських особових займенникових слів на перформативні види контекстів.

Одним із контекстів, де перша особа не може замінюватися іншою особою без повної зміни функції й призначення всього висловлення, є перформативний контекст. Це таке вживання, при якому, висловлення не слугує як завжди для опису дії, але є виконанням цієї самої дії, яка позначається вжитим дієсловом. В іспанській мові це висловлення типу: *Pido perdonarme, te / le felicito, te / le aseguro, te / le perdono, te / le prometo, te / le recomiendo alguna cosa, te / le aviso, te / le recuerdo, hago acordarte, acuso recibo de, confirmo la noticia, puedo añadir que, te / le informo que etc* (приклади наші – І.Л.).

Отже, перформатив – це висловлення еквівалентне дії, вчинку. Вимовити *Yo juro* – Я клянусь позначає зв'язати себе клятвою. Співвідносний перформативний вчинок здійснюється самим мовленнєвим актом.

Перформативи автореферентні: вони вказують на дію, що ними самими виконується. Слід виділити основні характерні риси перформативів:

1. Вони містять дієслово I особи однини, теперішнього часу, дійсного способу, особова займенникова форма *yo* може бути виражена експліцитно або імпліцитно;
2. Мовець під час вимови перформативу виконує дію, яка виражається дієсловом, тобто перформативне дієслово репрезентує мету мовленнєвого акту;

3. Перформативні висловлення можуть бути ефективними або неефективними в залежності від умов успішності мовленнєвого акту;
4. Звичайно перформативні висловлення спираються на соціальні конвенції, систему норм, прийнятих у суспільстві.

Саме І особа в перформативних контекстах дає висловлення, яке самоверифікується, підтверджує себе; висловлення, яке є істинним завдяки факту вимови, але при вживанні того самого дієслова не в І особі виникає звичайне висловлення, яке є істинним або хибним.

Таким чином, у перформативному висловленні саме використання І особи надає йому перформативну функцію:

Señor, no quiero saber lo que ese hombre haya hecho. Sólo sé que su vida ha sido dura, que es digno y que merece piedad. Morirá pronto: está enfermo. Yo os pido piedad para él, señor [4: 221].

У першому реченні підкреслюється перформативна дія й особове займенникове слово виражається імпліцитно. А ось в останньому реченні маємо справу з випадком емпізи, коли підкреслюються й виконання перформативної дії, і той, хто її виконує, тобто мовець.

Me pregunto si mostraréis la misma pena cuando vuestro padre tuera. Me pregunto si, en vez de estar ante un culpable, no etoy ante dos [4: 223].

Рефлексивне дієслово підкреслює автореферентність перформативу, спрямованість дії на мовця.

У більшості випадків І особа виражається дієслівною флексією й особове займенникове слово лише мається на увазі, тобто виражається імпліцитно, в першу чергу підкреслюється зміст дії:

Señora, le ruego que nos disculpe, pero es nuestro trabajo [5:83].

Як вже зазначалося, емпітичне вживання особового займенникового слова *yo* використовується, щоб привернути ще більшу увагу адресата на дію та її виконавця:

Podrás... Podrás... porque yo te lo pido. Tenemos que ser más fuertes que nuestros padres [4: 99].

Велику кількість перформативів знаходимо в біблійних текстах:

Yo advierto a todo el que se escuche las palabras proféticas de este libro: si alguno añade algo sobre esto, Dios echará sobre él las plagas que se describen en este libro [6:1736].

Yo os bautizo con agua en señal de conversión; pero aquel que viene detrás de mí es más fuerte que yo, y no soy digno de llevarle las sandalias [6:1354].

Os lo aseguro: mientras duren el cielo y la tierra, no dejará de estar vigente ni una y ni una tilde de la ley sin que todo se cumpla [6:1356].

Більшість перформативних вживань, що зустрічаємо в Біблії, репрезентують пряму мову в звертаннях Ісуса до своїх учнів, звичайно це ствердження, що виражають впевненість або бажання переконати в своїх поглядах, тому й використовуються перформативні форми *aseguro, advierto, digo*. Цікавим є те, що в іспанському варіанті Книги книг перформативна дія ще підкреслюється експліцитним вживанням особового займенникового слова *yo*, в той час, коли в тих самих реченнях в українському варіанті достатнім є тільки вживання дієслова без особового прономінатива:

По правді кажу вам, що багатому трудно увійти в Царство Небесне. І ще вам кажу: Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство увійти! [7: 28].

По правді кажу вам, що коли при відновленні світу, Син людський засяде на престолі Слави своєї... [7:28].

У контекстах, що містять І особу та перформативне вживання, деякі модальні дієслова набувають спеціального значення. Так, наприклад, речення *Yo quiero darle las gracias* (приклад наш – І.Л.) у своєму вживанні має значення *я вам дякую*. Буквально мовець висловлює лише побажання подякувати, але фактично він вже виконує цю дію. Найчастіше це відбувається при вживанні висловлень *quiero expresar mi alegría, quiero decirle / te que..., debo decirle / te que..., estoy alegre de comunicarle / te ..., quisiera preguntarle / te:*

Quiero saber si yo tendré derecho a decir una vez: He aquí que llega finalmente mi parte de alegría [8:66].

Словосполучення *я хочу знати* в поданому поетичному контексті має значення *я хочу спитати*, і автор виконує дію: ставить питання.

A pesar de eso no puedo prometerle nada. Mejor dicho: casi seguro que no podrás contar conmigo [4:52].

Слова дівчини *я не можу тобі нічого пообіцяти* мають значення *я нічого тобі не обіцяю*. Такі саме речення в III особі не будуть мати подібного значення, якщо порівняємо: *Ella no puede prometerle / Ella no le promete* (приклади наші – І.Л.).

¿Puedo preguntarte... qué vais a hacer ahora? = Te pregunto.

Зовсім різні значення мають аналогічні речення в III особі: *Él puede preguntar / Él pregunta* (приклади наші – I.Л.).

En esto un leproso se acercó y se postró ante él, diciendo: Señor si quieres puedes limpiarme. Él extendió la mano, le tocó y dijo: Quiero, queda limpio. Y al instante quedó limpio de su lepra [6:1361].

У наведеному біблійному прикладі відразу спостерігаємо результат, який витікає після перформативної дії. *Я хочу* тут має значення *Я виконую дію, роблю диво*.

Сполучення з дієсловом *querer* часто може виступати як перифрастичний еквівалент перформативу, наприклад, там, де перформативне вживання для дієслова за будь-якої причини є неможливим: *Quiero preguntar, quiero añadir, quiero asegurar, quiero notar*. Тобто модальні дієслова в контексті I особи набувають певних семантичних особливостей.

У реченні *Yo puedo llegar* значення можливості модального дієслова *poder* репрезентується майже в чистому вигляді. *Yo puedo llegar* виражає саме можливість приїзду, в той час коли *Él puede llegar* може означати: *Él dice que puede llegar / Probablemente él llegue* (приклади наші – I.Л.).

Особливе значення з'являється при вживаннях дієслів умовного способу в перформативних контекстах. I особа умовного способу в перформативному контексті вживається фактично в значенні індикатива:

Te aconsejaría hacerlo. = Te aconsejo hacerlo.

Quisiera hablar con Juan. = Quiero hablar con Juan.

У реченні *Él te aconsejaría hacerlo* умовний спосіб має своє звичайне значення.

No era un mal traje, yo más bien diría que era pasable, pero era antiguo [5:19].

Yo más bien diría позначає *Yo digo*, тобто умовний спосіб у перформативному контексті I особи має значення дійсного.

Ahora tendría que preguntarle yo: ¿Y Urbino? [4:57].

Різне значення в контекстах I та не I особи мають дієслова, що виражають ментальний та емоційний стан. Порівняємо два речення:

Yo me admiro de sus acciones.

Él se admira de sus acciones (приклади наші – I.Л.).

Перше речення ми інтерпретуємо наступним чином: *Я відчуваю захоплення вашими діями й висловлюю його вам.* У другому реченні компонент висловлення почуття його суб'єктом не спостерігається. Таким чином, компонент висловлення *я стверджую, що ...* є ніби скритою модальною рамкою і входить до складу граматичного значення модальності.

Взагалі локутивний компонент *Я кажу, що...* входить до складу будь-якого висловлення. Як вказував Дж. Росс, глибинна структура будь-якого розповідного речення містить перформативну формулу *Я кажу тобі, що...* [2:372].

Однак у реченні *Estoy en cama* стан суб'єкта не залежить від його висловлення про цей стан, і локутивний компонент існує сам собою. В той час у висловленнях, що пов'язані з емоційним та ментальним станом, цей компонент вступає у безпосередню взаємодію з основним змістом висловлення й викликає суттєву протиставленість висловлених та невисловлених відчуттів та думок.

З речення *Yo me admiro de...* ми дізнаємось про емоції суб'єкта, оскільки він їх висловлює. У реченні *Él se admira...* джерело знань мовця про емоції суб'єкта залишається невідомим і вимагає додаткових міркувань. Крім того в першому реченні емоції передаються синхронно з висловленням, а в другому випадку ми більш широко розуміємо теперішній час.

Аналогічний семантичний компонент вираження відчуття або емоції їхнім суб'єктом виникає в контексті І особи в дієсловах *asombrarse, sorprenderse, esperar, dudar, comprender, sentir, suponer, tener miedo, comprobar, estar alegre, estar triste etc.* Семантичний компонент вираження думки її суб'єктом виникає в контексті І особи з дієсловами: *sistematizar, generalizar, comparar, comprobar, tener en cuenta, preferir, comprender.*

Tampoco me alegro de que te muestras tan amable con un sinvergüenza como ése. – Prefiero eso a lanzar amenazas que luego no se cumplen [4: 49].

В останньому прикладі у діалозі перформативна дія виражається імпліцитно і, завдяки вживанню особового займенникового слова *Yo tampoco* має значення *Yo tampoco puedo verla.*

В III особі семантичний компонент вираження суб'єктом свого емоційного стану може бути присутнім лише в контекстах, у яких відповідне дієслово вводить пряму мову.

Дієслово *decir* в контексті підмета I особи однини *Yo te digo que* не має свого звичайного значення, як, наприклад, у реченнях типу *Él dice que... Ella dice que...*

Висловлення типу *Yo digo* може використовуватись лише тоді, коли, наприклад, людину не зрозуміли, не дочули, і вона повторює свої слова або висловлює свою думку іншими словами. Таке явище слід пояснити тим, що, як вже зазначалося, компонент *Yo te digo que...* із звичайним значенням дієслова *decir* виникає й мається на увазі в контексті мовленнєвого акту в будь-якому висловленні, і тому в реченні, яке вимовляється, звичайно не вживається. Відповідно, якщо компонент *Yo te digo que...* зберігається в реченні, то це тому, що *decir* має не звичайне, а якесь багатше значення.

Вживання перформативу *digo* сигналізує початок історії і підкреслює звертання.

Багато подібних перформативів зустрічаємо в біблійних текстах, причому тут виникає відтінок значення іспанських дієслів *asegurar, confirmar, perseguir*:

Porque os digo que, si vuestra justicia no es mayor que la de los escribas y fariseos, no entraréis en el Reino de los Cielos! [6: 1357].

Порівняймо з українським варіантом, де дієслово *казати* має такі самі додаткові відтінки значення. У більшості випадків використовується й особове займенникове слово, його емпатичне вживання іноді підкреслюється на письмі великою літерою:

Кажу бо Я вам: коли праведність ваша не буде рясніша, як книжників та фарисеїв, то не ввійдете в Царство Небесне! [7: 7].

Pues Yo os digo: Todo el que mira a una mujer deseándola, ya cometió adulterio en su corazón [6: 1357].

Як бачимо, такі перформативи часто стоять перед сентенціями, крилатими висловами, правилами, заповідями тощо.

Часто використовується перформатив *Yo os digo* у контексті порівняння: в Старому заповіті наголошувалося ..., але Я вам кажу:

Pues yo os digo que no juréis en modo alguno: ni por el Cielo, porque es el trono de Dios, ni por la Tierra porque es el escabel de sus pies... [6: 1357].

Y os digo que vendrán muchos de oriente y occidente y se pondrán a la mesa con Abrahán, Isaac y Jacob en el Reino de los Cielos [6: 1361].

Можна вважати, що шляхом перформативних вживань відбувається висування [3:21]. Цей концепт характеризує важливість виставити на перший план за своїм значенням ту чи іншу мовну форму, яка виступає в якості пошукового стимулу або “ключа” в процесах мовної обробки інформації. Коли ми розглядаємо перформативні вживання, таке висування прономінативних форм І особи на перший план може відбуватися різними шляхами: за допомогою логічного наголосу, майже постійного переміщення мовної форми в значущу позицію – тобто на початок фрази, емфатичних вживань форми *yo*. Це пов’язується з когнітивною процедурою відбору інформації, що має найбільше значення для комунікантів у даному контексті.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей особових займенникових слів як елемента мовлення. Дає змогу виявити особливості їхнього вживання в конкретних ситуаціях мовленнєвого акту, їхню залежність від конкретних умов вживання, позамовних чинників, які впливають на комунікативну організацію, а також від факторів адресата та адресанта та позиції особового займенникового слова в синтаксичній структурі висловлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью: референциальные аспекты семантики местоимений: [монография] / Елена Викторовна Падучева; отв. ред. Владимир Андреевич Успенский. – [5-е изд., испр.]. – М.: Едиториал УРСС, 2008. – 292 с. 2. *Лингвистический энциклопедический словарь* / [гл. ред. Ярцева Н.В.] – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с. 3. *Краткий словарь когнитивных терминов* / [Сост. Кубрякова Е.С., Демьянов В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г.] – М.: филол. фак-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – С. 107.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Vallejo Antonio Buero. Historia de una escalera. Las meninas. – Madrid: Editorial Espasa Calpe, S.A., 1995. – 231 p. 5. *Madrid Juan*. Mujeres & Mujeres. – Buenos Aires: Santillana S.A., 1996. – 148 p. 6. *Biblia de Jerusalén*. – Bilbao: Desclée de Brovwer, 1999. – 1750 p. 7. *Біблія або книги святого письма старого і нового заповіту*. – Київ: Поліграфкнига, 1992. – 1361 с. 8. *Gala Antonio*. Enemigo íntimo. – Barcelona: Editorial Planeta, S.A., 1999. – 91 p.

МІНІАХМЕТОВА Е. Х.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

СЕМНО-КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ КІЛЬКОСТІ МОВЛЕННЯ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу турецьких фразеологізмів зі значенням кількості мовлення. На даний момент аналіз фразеологізмів за фразеосемантичними полями та групами є одним з найпоширеніших, загально визнаних методів вивчення фразеологічного матеріалу. Даний підхід дозволяє з'ясувати ті понятійні сфери, які зафіксовані у фразеології, а також специфіку їх наповнення та вираження.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеосемантичне поле, мовленнєва діяльність.

Статья посвящена анализу турецких фразеологизмов со значением количества речи. В настоящее время анализ фразеологизмов по фразеосемантическим полям и группам является одним из самых распространенных, общепризнанных методов изучения фразеологического материала. Данный подход позволяет выяснить те понятийные сферы, которые зафиксированы в фразеологии, а также специфику их наполнения и выражения.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразеосемантическое поле, речевая деятельность.

The article is dedicated to the analysis of Turkish phraseologisms for defining speech quantity. At present, the analysis of phraseologisms for phraseo-semantic fields and groups is one of the most wide-spread and generally acknowledged methods of the research of phraseological material. This approach allows to find out the conceptual zones which are fixed in phraseology, the specificity of their fullness and expression.

Key words: phraseological unit, phraseo-semantic fields, language activity.

На даний момент аналіз фразеологізмів за понятійними зонами, фразеосемантичними полями і групами є одним з найпоширеніших, загально визнаних методів вивчення фразеологічного матеріалу. Даний підхід дозволяє з'ясувати ті понятійні сфери, які зафіксовані у фразеології, а також їх насиченість, специфіку наповнення і способи фразеологічної номінації явищ навколишнього світу.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю здійснення класифікації та аналізу турецьких фразеологізмів зі значенням кількості мовлення. Більшість дослідників у цьому руслі намагаються вибрати якусь певну тематичну групу сталих виразів у відповідності до домінуючого компоненту фразеологізму, щоб охарактеризувати тип мотивації та етнонаціональні особливості фразеологічного пласту цієї групи. Зокрема, в лінгвістиці в останні

роки вийшла у світ ціла низка публікацій, присвячених вивченню фразеологізмів на позначення мовної діяльності. Серед досліджень даного напрямку, виконаних на пострадянському просторі, слід відмітити роботи М. Я. Кримської, М. Є. Дубової, М. К. Артиної [1; 2; 3].

Наукова новизна. Дане дослідження є першою систематизованою розробкою турецьких фразеологізмів зі значенням кількісних показників мовленнєвої діяльності в українській тюркології.

Мета даного дослідження полягає в характеристиці та класифікації фразеологізмів, які позначають кількість мовлення в турецькій мові та входять до фразеосемантичного поля “мовленнєва діяльність”.

Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких **завдань:**

- виокремлення та опис турецьких фразеологічних одиниць, поєднаних значенням “кількісні показники мовленнєвої діяльності”;
- аналіз фразеологічного значення та внутрішньої форми зазначеної групи фразеологічних одиниць;
- виконання статистичного та семно-компонентного аналізу турецьких фразеологізмів зі значенням кількості мовлення.

Мета і специфіка досліджуваного матеріалу визначили вибір **методів дослідження:** метод фразеологічної ідентифікації, який застосовується для вивчення різних типів фразеологічних значень на основі семантичних та ідеографічних показників; метод семно-компонентного аналізу, метою якого є розкладення фразеологічних одиниць на семантичні складові.

Об’єктом даного дослідження є фразеологічні одиниці турецької мови зі значенням кількісного показника процесу мовлення.

Фразеологічні одиниці зі значенням процесу мовлення утворюють окреме фразеосемантичне поле у турецькій фразеології, яке у свою чергу розподіляється на мікрополя, одним з яких є мікрополе турецьких фразеологізмів зі значенням кількісних показників мовленнєвої діяльності.

Матеріалом даного дослідження є картотека фразеологічних одиниць на позначення кількості мовлення у сучасній літературній турецькій мові.

Кількісний характер мовлення можна розподілити на дві групи. Перша група позначає “багатослівність, насиченість процесу мовлення”, друга – “невелику кількість мовлення”. До фразеологізмів першої групи входять у великій кількості лексеми типу *ağız* (укр. рот), *çene* (укр. щелепа), *dil* (укр. язик), *lâf* (укр. слово, мовлення), *lakırdı* (укр. слово, балаканина), *söz* (укр. слово). Кількісний характер змісту мовлення в них переважно виражається зворотами “говорити без угаву”, “балакати”, “займатися порожніми теревенями”, “говорити захлинаючись”. Також зазначені лексеми можуть містити в собі збільшення інформації по кількості, яке можна визначити якісним показником і правилами мовного етикету етносу, де негативними вважається такі дії, як “перебивати кого-небудь”, “набридати комусь своїми розмовами”, “збивати будь-кого з пантелику”, “заговорювати кому-небудь зуби”. Багатослівність, виражену фразеологізмами сучасної турецької мови, можемо представити у вигляді таких підгруп:

а) власне багато говорити:

говорити дуже багато: *sözü uzatmak* (букв. подовжувати слово) [4:2024] – “говорити більше, ніж потрібно”; *sözü ağzında gevelemek* (букв. пережовувати у роті слова) [5:2600] – “говорити без кінця (багато говорити)”; *sözü çiğnemek* (букв. жувати слово) [6:1045] – “говорити без кінця”;

говорити багато зайвого (однозначно з негативним акцентом): *dilini düdük etmek* (букв. з язика зробити дудку) [8:44] – “розповісти всім про щось”, “язик розпустити (балаканина)”; *dilin kemiği olmamak* (букв. не мати кісток – про язик) [8:44] – “говорити багато і тут же суперечити самому собі”, “любить багато говорити, причому, зайве”, “язик без кісток у кого-небудь”.

Дані фразеологізми (5 одиниць) формуються навколо таких лексем, як *söz*, *lâf* і соматизму *dil*;

б) пуста балаканина:

говорить не по темі: *ağız kalabalığı etmek* (букв. робити безлад у роті) [6:536] – “багато говорити не по темі і про непотрібне”, “точити лясси”, “бодягу розводити”, “воду лити (пуста балаканина)”; *lâf kitliğinde asmaları budamak* (букв. при браку слів займатися підрізанням лози) [5:1839] – “займатися пустими розмовами, базіканням”, “бодягу розводити”, “ляси точити”, “чесати язиком”,

“ля-ля розводити”; *çene yormak* (букв. втомлювати щелепу) [6:692] – “говорити марно”, “переливати з пустого в порожнє”;

говорити багато і при цьому не давати можливості кому-небудь і рота розкрити: *ağız açtırmamak* (букв. не дозволяти відкрити рот) [4:38] – “своїм базіканням не дати нікому слова вимовити” (пуста балаканина)”;

говорити без угаву: *dili durtmamak* (букв. не зупинятися – про язик) [5:659] – “базікати без угаву (пуста балаканина)”;

dilinin bağı çözülmek (букв. розв’язатися – про шнурок на язиці) [5:660] – “базікати без угаву”, “розв’язався язик у кого-небудь (пуста балаканина)”;

lâfa dalmak (букв. зануритися у слова) [4:1447] – “забалакатися”, “захопитися базіканням”.

Дані фразеологічні одиниці групуються навколо лексеми *lâf* (укр. слово), соматизму *dil* (укр. язик), *çene* (укр. щелепа), а також виражені за допомогою звуконаслідувань *cır cır etmek* (букв. робити наслідування скрекіту цикад, коників) [5:455], *dem vürmek* (букв. вдарити по диханню) [8:42], *dırdır etmek* (букв. здійсмати галас) [5:647], власне ідіом *cıvataları gevşemek* (букв. слабшати – про гвинт) [5:455], а також фразеологічних одиниць з переусвідомленими компонентами *dereden tepeden konuşmak* (букв. говорити про річку, вершину) [6:714], *havadan sudan konuşmak* (букв. говорити про погоду, про воду) [5:1185], *dünya kelâmı etmek* (букв. говорити про світ) [4:654]. Окремо слід виділити зворот “захоплено розповідати”, який несе в собі позитивне забарвлення і в турецькій мові виражається таким чином: *bülbül gibi konuşmak* (букв. говорити, як соловейко) [8:31].

Дані фразеологізми (16 одиниць) групуються навколо лексеми *lâf*, соматизмів *dil*, *ağız* та утворені шляхом переусвідомлення інших компонентів;

в) повторення (у тому числі багаторазове):

ağzında sakız gibi çiğnetmek (букв. жувати у роті, як жувальну гумку) [7:31] – “багаторазово повторювати одне і те саме”; *ağzında yaş (yar) kalmamak* (букв. не залишатися у роті – про вологу) [4:40] – “неодноразово сказати кому-небудь про одне і те саме”; *ağzından düşürmemek* (букв. не упустити з рота) [4:40] – “повторювати одне і те ж при кожній нагоді”, “весь час говорити про одне й те ж”; *dilden düşürmemek* (букв. не упускати з язика) [9:45] – “говорити постійно

про кого-небудь чи що-небудь”; *diline pelesenk etmek* (букв. нанести бальзам на язик) [5:660] – “постійно повторювати (говорити)”, “доводити одне і те саме”.

Дані фразеологізми (10 одиниць) групуються навколо соматизму *dil* та компоненту *ağız*;

г) набридати кому-небудь своїм базіканням або відволікати кого-небудь своїми розмовами:

vidi vidi etmek (букв. робити зануду) [6:1097] – “набриднути довгими розмовами про одне й те ж”, “прожужжати всі вуха кому-небудь про кого-небудь або про що-небудь”; *temcit pilâvı gibi ısıtıp ısıtıp öne sürmek* (букв. виставляти, багаторазово нагріваючи, як плов з качки) [7:846] – “докучати розмовами на одну і ту ж тему”, “довбати, як дятел”; *yüreğini tüketmek* (букв. спожити чиєсь серце) [8:108] – “замучити розпитуваннями кого-небудь”, “вивести з себе своїм нерозумінням”; *kulağından gebe etmek* (букв. зробити вагітною через вухо) [6:943] – “своїми розмовами в печінках сидіти у кого-небудь”, “прожужжати всі вуха”; *kafa ütölemek* (букв. гладити голову) [4:1152] – “набридати непотрібними розмовами”, “заморочити голову (балаканиною)”; *tepesinde değirmen çevirmek* (букв. обертати млин на маківці) [5:2843] – “набридати розмовами, проханнями”; *zemin hazırlamak* (букв. підготувати ґрунт) [6:1142] – “відволікати співрозмовника сторонніми від суті проблеми розмовами”, “заговорювати зуби кому-небудь, перш ніж попросити у нього що-небудь”; *kapısını uarmak* (букв. робити двері) [4:1197] – “заговорювати кому-небудь зуби, перш ніж попросити у нього щось”; *lâfa boğmak* (букв. задавити словами) [5:1839] – “не дозволити комусь закрити рот”, “утопити у потоці слів”, “засипати словами”, “заговорити зуби”.

Дані фразеологізми (10 одиниць) групуються навколо лексеми *lâf* та утворюються шляхом переосмислення складових компонентів.

Людину, яка любить говорити багато, особливо зайвого, або яка любить розпускати плітки, можна описати за допомогою фразеологічних зворотів, що несуть в собі негативне значення:

- той, хто не вміє тримати таємниці:

ağzı sıvık (букв. його рот липкий) [6:539] – “пліткар”, “базіка”, “людина, яка не вміє зберігати таємниці”;

ağzı gevşek (букв. рот його розслаблений) [6:540] – “балакучий”, “той, хто не вміє тримати таємницю”;

ağzında ayran durmaz (букв. у нього в роті айран не зупиниться) [6:542] – “базіка”, “людина, яка не вміє зберігати таємницю”;

boşboğaz (букв. пусте горло) [5:372] – “балакун, який не вміє тримати таємницю”, “людина, яка не вміє тримати язик за зубами”, “довгий язик у когось”.

- балакучий:

ağzı kalabalık (букв. його рот повний) [6:540] – “балакучий”, “базіка”, “пустомеля”;

dil otu tu yedin (букв. язик з’їв траву) [5:657] – “базіка”, “пустомеля”, “пліткар”, “пліткарка”;

ağzının perhizi yok (букв. у його рота немає посту) [4:42] – “він говорить все, що прийде в голову”, “базіка”;

çenesi düşük (çürük) (букв. його щелепа опущена (гнила)) [6:691] – “базіка”, “пустомеля”, “пустодзвін”, “балаболка”, “балакун”;

çanak ağızlı (букв. з чашоподібним ротом) [4:434] – “балакун”, “пліткар”, “тріпло”;

diline yöruk (букв. кочівник – на язик) [6:721] – “дуже балакучий”, “балакун”, “оратор”.

- тот, який втручається в чужі розмови, безпардонний:

ağız kâhyası (букв. керуючий ротом) [6:536] – “балакун, який втручається в чужу розмову”, “людина, яка говорить замість когось по власній ініціативі”, “майстер бодягу розводити”;

dili rabuç kadar (букв. його язик, як капці) [8:44] – “безпардонний”, “нешанобливий”, “нечемний”, “нестриманий”.

Людину, у якої на думці, те що і на язиці, у турецькій мові описується так: *lâfin gümrüğü olmaz ya* (букв. у слів немає митниці) [6:954], *ağzına geldiği gibi* (букв. як приходить до рота) [5:46], *ağzına geleni söylemek* (букв. говорить те, що приходить до рота) [8:12], *ağzının pervazı yok* (букв. його рот немає рамок) [7:31]. Зворот *vurduğu çok ama öldürdüğü yok* (букв. намагався багато разів, але нікого не вбив) [6:1097] позначає того, у кого справа далі розмов не йде. Даний фразеологізм має яскраве негативне забарвлення.

Дані фразеологізми (17 одиниць) групуються навколо лексеми *lâf*, соматизмів *dil*, *ağız*, *çene* або являють собою ідіоми з затемненою внутрішньою формою.

“Балаканина”, “багаторазове повторення слів”, “дурниці” передаються такими усталеними виразами: *ağız alışkanlığı* (букв. звичка роту) [5:44] – “багаторазове повторення одного і того самого”, *ağız kalabalığı* (букв. чвари у роті) [5:44] – “потік слів”, “словесне плетиво”, *dil sürçmesi* (букв. спіткання язика) [5:657] – “недоречні слова”, *lâf ola!* (букв. нехай буде слово!) [5:1839] – “мели Ємеля!”, “дурниці”, *lâf ebeliği* (букв. акушерство слова) [5:1839] – “балаканина”, “пусті розмови”, *lâfi güzaf* (букв. його слова – балаканина) [5:1839] – “пусті, беззмістовні слова”. У всіх вищенаведених випадках присутні такі компоненти на передачу мовленнєвої діяльності, як лексема *laf*, соматизми *dil*, *ağız*. Проте зустрічаються фразеологізми на позначення кількості пустої балаканини без використання зазначених складових: *dikine tıraş* (букв. гоління не в ту сторону) [6:718] – “балаканина”, “пустослів’я”, *torba dola!* (букв. Нехай буде наповнена торба!) – “мели Ємеля!”, “дурниця”. Всього з даним значенням виділяється 8 фразеологічних одиниць.

Друга група на позначення кількості мовлення (“бути небагатослівним, говорити мало”) менш розвинена у фразеологічній системі сучасної турецької мови і може бути представлена такими мікрогрупами:

- сказати коротко: *kısa kesmek* (букв. коротко відрізати) [6:930] – “сказати коротко”, “різко і коротко сказати”; *kısa tutmak* (букв. тримати коротким) [5:1668] – “коротко викласти щось”.

- перекинутися парою слів: *iki çift lâf (söz) etmek* (букв. сказати дві пари слів) [5:1359] – “сказати пару слів”, “перекинутися парою слів”;

- говорити через силу: *lâkırdı (lâflar) ağızından dirhemle çıkmak* (букв. виходити з роту по краплі – про слово (слова)) [6:955] – “говорити мало”, “говорити через силу (без бажання)”, “видавлювати з себе слова”; *lâkırdı ağızından dökülmek* (букв. висипатися з рота – про слова) [4:1450] – “процідити”, “вимовити з зусиллями”.

Дані фразеологізми (5 одиниць) групуються навколо лексем *lâkırdı*, *lâf* та представлені у формі фразеологічних зрощень.

При бажанні скоротити чи завершити розмову мовець використовує вираз “коротше кажучи”, який у турецькій мові позначають такі фразеологізми: *uzun lâfin kıyası* (букв. коротка

частина довгого виразу) [6:1087] – “коротше кажучи”; *uzun sözün kısası* (букв. коротка частина довгого виразу) – “коротше кажучи”.

Для позначення мовчазної людини використовуються фразеологічні звороти типу *dili bağlı* (букв. у нього язик на прив’язаний) [5:658]; *az söyler uz söyler* (букв. мало, але правильно говорить) [6:608].

У даному дослідженні всього розглянуто 69 фразеологічних одиниць турецької мови, поєднаних значенням “кількісні показники мовленнєвої діяльності”. Переважна більшість фразеологічних одиниць має негативне забарвлення і спрямована на критику та повчання, обмеження надмірної балакучості та пустослів’я. Даний факт можна мотивувати психофізичним фактором, направленим на протистояння особистості надмірним емоціям. Небагатослівність представлена фразеологізмами з нейтральним змістовим маркуванням.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей фразеологічних одиниць сучасної турецької мови. Подальші дослідження фразеологізмів зі значенням кількості мовленнєвої діяльності можуть бути здійснені у розрізі зіставлення фразеологізмів даного спрямування у різних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Крымская М. Я.* Семантический и лингвокультурологический анализ фразеологизмов со значением процесса речи в русском и французском языках : дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Мария Яковлевна Крымская. – М., 2005. – 334 с. 2. *Дубова М. Я.* Структурно-семантический анализ фразеосемантического поля “речевая деятельность” в русском языке: в сопоставлении с английским : дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Марина Евгеньевна Дубова. – Кострома, 2001. – 196 с. 3. *Артына М. К.* Идеографическая группа “Речевой акт” как референт фразеологической номинации: на материале французского языка : дис... канд. филол. наук : 10.02.05 / Артына Мира Каноловна. – СПб., 2010. – 223 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Türkçe Sözlük*: [iki cilt] / [hazırlayanlar İsmail Parlatur, Nevzat Gözaydın, Hamza Zulfikar, Belgin Tezcan Aksu, Seyfullah Türkmən, Yaşar Yılmaz]. – [9. baskı]. – Ankara : Türk Tarih Kurumu Basım evi, 1998. – 2523 s. 5. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*: [dört cilt] / [yazma komisyonu üyeleri: Ahmed Fidan, Nevin Kardeş, Salih Önen, Sevgi Gökdemir, Hanifi Erkıran, Hasan Koç, Namiye Başbuğ]. – İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 2000. – 3337 s. 6. *Aksoy Ömer Asım.* Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2, Deyimler Sözlüğü. – İstanbul : İnkılâp Kitabevi, 1988. – 1205 s. 7. *Büyük Türkçe-Rusça sözlük* / [hazırlıyanlar: A. N. Baskakov, N. P. Golubeva, A. A. Kamileva, K. M. Lyubimov, F. A. Salimzyanova, R. R. Yusipova]. – M. : Русский язык, 1977. – 950 с. 8. *Bahadanlı Yusuf Ziya.* Türkçe Deyimler Sözlüğü. – İstanbul : HÜR Yayınevi, 1970. – 112 s. 9. *Parlak yıldız H.* İlköğretim okulları için Deyimler Atasözleri ve Özdeyişler / Hayrettin Parlakyıldız. – İstanbul : Yuva yayınları, 2005. – 316 s.

НАСТЕНКО С. В.

Київський національний лінгвістичний університет

СТАНОВЛЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В ІСПАНСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ “ЗОЛОТОГО ВІКУ”

Статтю присвячено комплексному дослідженню семантики художніх образів системи іспанських поетичних текстів “Золотої віку” з виходом у площини лінгвостилістичних процесів. Розглянуто критерії, які визначають семантику і встановлено стилеві домінанти, які забезпечують глобальну зв’язність поетичного тексту.

Ключові слова: художній образ, еволюція словесного поетичного образу, макрообраз, образ автора, семантика, метафора, метонімія.

Статья посвящена комплексному исследованию семантики художественных образов системы испанских поэтических текстов “Золотого века” с выходом в плоскости лингвостилистических процессов. Рассмотрены критерии, которые определяют семантику и установлены стилевые доминанты, которые обеспечивают глобальную связность поэтического текста.

Ключевые слова: художественный образ, эволюция словесного поэтического образа, макрообраз, образ автора, семантика, метафора, метонимия.

The article focuses on complex research of semantics of literary images of the system of Spanish poetic texts of the “Golden Age” with an output in the planes of linguostylistic processes. The work contains the criteria, which determine semantics and stylistic dominants which provide global construct of poetic text.

Key words: literary image, evolution of verbal poetic appearance, macroimage, appearance of author, semantics, metaphor, metonymy.

Актуальність обраної теми відображає загальну спрямованість мовознавчих студій на вивчення текстів різних жанрів, семантика яких становить особливий інтерес у плані вивчення впорядкування інформації в образах таких текстів. Дослідження є важливим у колі проблем лінгвостилістики та поезики, оскільки лінгвостилістичний аналіз художнього образу в іспанських поетичних текстах “Золотої віку” дозволяє виявити національну специфіку жанру тексту через комплекс мовних засобів.

Метою статті є визначення змісту художнього образу поетичного тексту як основного жанротвірного елемента іспанської поезії.

Об’єктом дослідження є іспанські поетичні тексти “Золотої віку”.

Предметом дослідження є лінгвостилістичний аспект змісту художнього образу в іспанській поезії “Золотої віку”.

Матеріалом дослідження слугували автентичні тексти іспанської поезії “Золотого віку”, семантика яких визначається здатністю набувати стилістичного навантаження в поетичному творі.

Наукова новизна полягає у дослідженні семантики образної системи іспанських поетичних текстів в рамках лінгвостилістичного підходу. Визначено аксіологічне навантаження такого образу в поетичних текстах досліджуваного періоду. Представлено елементи цієї структури через сукупність мовних засобів.

Виділяючи архаїчний, канонічний та неканонічний етапи формування категорії художнього образу, тісно пов’язаних з розвитком культури етносу, можна простежити еволюцію художнього образу у тісному зв’язку зі становленням жанрів та літературних напрямлень, еволюцію словесного поетичного образу, що безпосередньо пов’язаний з розвитком і становленням метафори та метонімії як основних механізмів функціонування поетичного тексту.

Рівень художнього образу є актуальним завдяки метакомунікативній та метамовній функціям, що стають важливою ознакою розвитку жанрово-стильової системи у XV–XVI століттях.

На думку О. І. Чередниченка, образ як одиниця і першоелемент мистецтва, що представляє собою специфічну форму відображення і пізнання дійсності є творчим відтворенням реального світу. Він представляє собою єдність суб’єктивного та об’єктивного, загального та одиничного, раціонального й емоційного, що зумовлює його неповторність. Окремі образи, що об’єднуються авторським замислом, утворюють закінчений макрообраз, який складається з багатьох образів, що утворюються на двох основних рівнях: семантичному та синсемантичному [1:6–7].

Образи збуджують діяльність уяви та здатні призвести художній ефект. Художні образи експресивні та наділені цілісністю, динамічністю [2:31].

Художній образ постає базовою категорією всього поетичного твору і тісно пов’язаний з образом автора та темою твору. Його втіленням є поетичне (художнє, образне) слово, система образних засобів мови, форма специфічно організованого мовного твору. З цього приводу Ю. М. Лотман вважав, що художній текст є індивідуальним як з точки зору його творення, так і з точки зору його

сприйняття, тобто художній текст є глибоко антропоцентричним, не зважаючи на те, що вся система відношень, що знаходиться всередині тексту, система мовних засобів співвідноситься адекватно з позатекстовою реальністю, літературною нормою та історією [3:206]. У свою чергу, введення В. В. Виноградовим поняття образу автора явилось, без сумніву, значним вкладом у філологічну науку. Вивчення художнього (поетичного) тексту можливо лише в рамках особливих категорій. Слід розглядати в, першу чергу, проблеми мовної композиції тексту та його компонентів – словесних рядів, що утворюються мовними одиницями різних ярусів. Образ автора – це внутрішній стрижень, навколо якого групується вся стилістична система твору [4:92]. Поетичний образ світу формується елементами риторико-стилістичного рівня, оскільки образ пробуджує емоційне переживання світу та створює експресію [5:213].

У вивченні поетичної семантики значущим явищем була теорія образу, представлена головним чином О.О. Потебнею [6:253].

При вивченні художнього (поетичного) стилю об'єднуються категорії двох якісно різних суспільних явищ – мови та літератури. У художньому тексті будь-який образ можна визначити як складну єдність, що представлена планом вираження і планом змісту [7:28]. Традиційно смислова система образів відноситься до кола проблем, що вивчається літературознавцями, але лінгвостилістичний аналіз не ігнорує план змісту, що відповідає поняттю органічної єдності форми і змісту як цілого художнього тексту, так і його окремих частин. Базуючись на лінгвостилістичному аналізі і відштовхуючись від нього, дослідники приділяють значної уваги елементам плану вираження. Еволюція художнього методу неминуче пов'язується з елементами плану вираження (художній формі, композиції, мові твору) [8:29]. Так дослідження лінгвістичних особливостей опису художнього тексту в діахронії необхідно проводити на лексико-семантичному і композиційно-структурному рівнях.

Повертаючись до художнього образу, інформативності поетичного тексту, можна стверджувати, що це поняття взаємообумовлені і мають спільні точки перетину. Кожне з них претендує на предметну співвіднесеність з літературознавством, але має безпосереднє відношення до лінгвістики. В сучасній зарубіжній літературі визначення поняття образу представлено у широкому

спектрі. Більшість образів утворюється за допомогою художніх засобів мови, таких як метафора, порівняння, синекдоха, метонімія.

Виходячи з праці Н. Д. Арутюнової [9], можна стверджувати, що образ має свої основні ознаки, які полягають в наступному: автономність, стихійність формування (образ формується за допомогою сприйняття, пам'яті, уяви і характеризується одиничністю, синкретичністю, парадоксальністю, суб'єктивністю). Також слід враховувати, що художник (поет) є творцем образів, оскільки останні не співвіднесені прямо з оригіналом і творчий процес не замикається на пізнанні.

Співставляючи образ, метафору, символ і знак, можна зробити висновок, що символ і знак – це лінії конвенціоналізації форми. Їх шляхи розходяться під впливом функціонального навантаження, віднесеності до різних сфер життя, до різних форм діяльності. Образ – єдиний, метафора – двоєдина, символ і знак утворюють триєдинство.

Оскільки матеріалом літературного (поетичного) твору слугує мова, тобто знакова система, то вивчення мовного образу представляє для нас великий інтерес. В. В. Виноградов розглядав художній образ як образ словесний, який може складатися зі слова, складу слів, абзацу, глави літературного твору. Образ завжди постає як естетично організований елемент стилю літературного твору, який детермінує форми словесної побудови та принципи його композиційного розвитку [4:119]. Таким чином, образи можуть поєднуватись у послідовний ланцюг розгортання, можуть співвідноситись один з одним у системі літературного твору, або можуть включати в себе один одного, розвиваючись у складний багатоплановий єдиний образ. Отже, смислова направленість слова, а значить і його образність містяться у художньому (поетичному) творі, образними можуть стати навіть семантично нейтральні займенникові слова. Тому роль мови і слова у творенні художнього образу вчасна і необхідна.

У вітчизняній науці про мову широко представлена психологічна концепція художнього образу, що заснована на вченні А. А. Потебні і внутрішній формі слова. Також широке розповсюдження у вітчизняній науці мала мистецтвознавча концепція категорії художнього образу. Образ виступає у вигляді

якісної ланки поетичного твору, яка представляє його змістову цілісність на всіх структурних рівнях. Отже, художній образ є естетичним еквівалентом відображення життя або ідейним ядром змісту тексту. Згідно з традиційною поетикою образу, з одного боку – це текстовий конструкт, з іншого – це відображення змісту, яке несе даний конструкт у пізнанні людини.

Підходячи до вивчення образу як конструкту тексту В. А. Зарецький виділяє: мікрообраз, початковий образ, локалізований образ. Всім перерахованим типам протиставляються образи, що не є локалізованими у тексті і у сприйнятті читача, тобто цей конструкт слугує каналами інформації, але водночас він є джерелом інформації. Для того, щоб по-справжньому зрозуміти поняття образу, слід вивчити його парадигму, яка своїм корінням йде у глибину віків – античну культуру, міфологію, фольклор, середньовіччя [10:7].

У поезії “Золотого віку” утворюється певний поетичний ракурс відношення до сприйняття – показу дійсності як фрагменту події, якою є людське існування.

Таким чином, художній образ будується на засадах різного роду дистанціювання, виділення глибинної інформаційно-логічної структури висловлення і мовленнєвої форми, що відбувається шляхом реляційних трансформацій вихідних денотативно-конотативних відношень, вибору і структури референційного плану твору, і понятійно-семантичних парадигм, а також механізмів їх синтагматичного розгортання. Перевага конотативного над денотативним аспектом номінації ведуть до творення синкретичної цілісності образу через відтворення складної структури сприйняття і переживання [11:360].

Так традиційні образи стають членами розгорнутих словесно-образних рядів та отримують підкріплення та вмотивованість в образній системі твору та його реаліях, виникаючи на основі внутрішніх зв'язків твору. У нашому випадку увага буде звернена до метафоричного вираження та інших стилістичних тропів.

Дуже часто автори використовують метафору для відображення дійсності, особливо у класичній літературі, виражаючи оціночне відношення автора, підносячи чи перспективно зменшуючи значення

(руки – *cristales* та губи – *perlas*) ідентифікуючи художній образ коханої дівчини за допомогою стилістичних фігур:

“*¡Por Dios, que yo la tenía
De ver de mis manos bellas
Los cristales en mis hombros
Y en mis mejillas sus perlas!” [12:40].*

Через твір проходять образні поля, які зумовлені загальними паралелями життя (гора і доля), де метафора безпосередньо присутня у тексті:

“*pagará el hospedaje con la vida,
más valiera errar en la montaña,
que morir de la suerte” [12:252].*

У поетичних творах “Золотого віку” автори користуються різного роду метонімією, зокрема, так званою “міфологічною метонімією”, тобто через вираження міфічного бога, об’єкта і феномена, пов’язаного з ним:

“*El Eolo derecho
Hinche la vela en popa la larga entrada
El gran padre Neptuno da a la armada” [12:235].*

Одним з варіантів метонімії є синекдоха. Заміною може виступати частина через ціле (замість країни – континент):

“*De la Asia fue terror, de Europa espanto,
Y de la Africa rayo fulminante” [12:55].*

Використання антономазії (як варіанта синекдохи) – заміна значення здійснюється між власними та загальними назвами. Так можемо спостерігати взаємозаміну власного імені власним же іменем:

“*Perdone el tiempo, lisonjee la Parca
La beldad de esta Octava Maravilla,
Los años de este Salomón Segundo” [12:251].*

В наведеному прикладі мається на увазі король Іспанії Філіп II.

Щодо гіперболи, або перебільшення, то тут серед найбільш уживаних є порівняльні конструкції:

“*El gaznate largo como de avestruz
Las manos como un manojito de sarmientos cada uno” [12:57].*

Художній образ є першоосною поезії і тим самим поняттям поетики, який є стилістично та композиційно зумовлений. Отже, поетичний текст є сукупністю образів.

Висновки. Художній образ в іспанських поетичних текстах є не лише засобом підвищеної експресивності, емоційності, а й виступає у якості фактора інтенсифікації і засобом компресії інформації, оскільки художній образ як представлення загального через одиничне володіє здатністю до компресії, а імплікація, що утворюється тропами, реалізується у невеликому за обсягом поетичному тексті.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі може слугувати дослідження семантики художнього образу крізь призму лінгвокогнітивного підходу та встановлення прототипів його складників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Чердиченко А. И.* Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе / Александр Иванович Чердиченко, Петр Алексеевич Бех. – К. : КГУ, 1980. – 66 с.
2. *Степанов Г. В.* О границах лингвистического и литературоведческого анализа художественного текста / Георгий Владимирович Степанов // Теория литературных стилей. Современные аспекты изучения / отв. ред. Николай Константинович Гей. – М. : Наука, 1982. – С. 19–31.
3. *Лотман Ю. М.* Анализ поэтического текста. Структура стиха : [учеб. пособие] / Юрий Михайлович Лотман – Л. : Просвещение, 1972. – 271 с.
4. *Виноградов В. В.* Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика : [учебник] / Виктор Владимирович Виноградов. – [1-е изд.] – М. : Изд-во Академии наук СССР ОЛЯ, 1963. – 256 с.
5. *Смущинська І. В.* Суб'єктивна модальність французької прози : [монографія] / Ірина Вікторівна Смущинська. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 255 с.
6. *Тынянов Ю. Н.* Поэтика. История литературы. Кино : [учебник] / Юрий Николаевич Тынянов. – [2-е изд.] – М. : Наука, 1997. – 574 с.
7. *Наливайко Д. С.* Искусство: направления, течения, стили : [монография] / Дмитрий Сергеевич Наливайко. – К. : Мистецтво, 1981. – 288 с.
8. *Дубенко Е. Ю.* Особенности синтактики языковых элементов как отражение специфики художественной картины мира (на материале англо-американской поэзии XVIII–XX вв.) : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Елена Юрьевна Дубенко ; КПИИЯ. – К., 1991. – 237 с.
9. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека : [учебник] / Нина Давидовна Арутюнова. – [2-е изд., испр.] – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
10. *Петрова Л. П.* Власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення (на матеріалі поезії Ліни Костенко) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Лілія Павлівна Петрова ; Харківськ. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2003. – 18 с.
11. *Бурбело В. Б.* Художній дискурс в історії французької мови та культури 9–18 ст. : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Валентина Броніславівна Бурбело ; Київськ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 586 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *Anson L.M.* Antología de las mejores poesías de amor en lengua española / Luis María Anson. – [4-a ed.]. – Barcelona : Debolsillo, 2007. – 640 p.

ПЕРЕВЕРЗЄВ Д. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МІЖРІВНЕВА ПРИРОДА СУБСТРАТУ ЯК МОВНОГО ЯВИЩА

(на матеріалі корейської мови в порівнянні з іншими мовами)

Розглянуто мовний субстрат як явище, що виявляється на різних рівнях мови. Показано роль субстратного чинника на тлі інших чинників у формуванні фонетичної специфіки корейської мови.

Ключові слова: мовний субстрат, фонетична специфіка мови, мовні зміни, мовні контакти

Рассмотрен языковой субстрат как явление, проявляющееся на различных уровнях языка. Показана роль субстратного фактора на фоне других факторов формирования фонетической специфики корейского языка.

Ключевые слова: языковой субстрат, фонетическая специфика языка, языковые изменения, языковые контакты

The article touches upon the phenomenon of substrate which has impact on all language levels. The research shows the role of substrate among the other factors in the Korean language phonetic peculiarities development.

Key words: language substrate, phonetic peculiarities, language changes, language contacts

Актуальність дослідження чинників формування фонетичної специфіки корейської мови визначається належністю цієї групи проблем до широкого кола питань, пов'язаних із корейським етногенезом і глотогенезом узагалі.

Мета дослідження – узагальнити сучасні відомості з теорії мовного субстрату і показати вірогідну роль названого чинника у формуванні фонетичної специфіки корейської мови.

Новизна роботи полягає в тому, що в ній розглянуто найважливіші риси фонетичної типології корейської мови в порівнянні з алтайськими, палеоазійськими, австронезійськими та деякими іншими мовами на предмет визначення чинників формування фонетичних особливостей корейської мови.

Об'єкт дослідження – теорія субстрату і фонетична специфіка корейської мови в контексті цієї теорії.

Предмет дослідження – можливі чинники формування звукових особливостей корейської мови.

Матеріалом дослідження виступає фонетичний рівень корейської мови в контексті інших мовних рівнів на тлі різнорівневих свідчень інших мов.

Загальновідомо, що багато явищ виявляються на різних рівнях мови. Так, адаптація іншомовних слів відбувається на рівні лексики, фонетики, морфології (дослідження Ю. О. Жлуктенка, С. В. Семчинського, Г. І. Халимоненка, Я. В. Ільницької та ін.), мовна картина світу віддзеркалюється на івсіх рівнях мови (студії І. О. Голубовської в українському мовознавстві, групи дослідників під керівництвом Б. О. Серебренникова у російському мовознавстві), явище сленгу дістає своє вираження у лексиці, фонетиці, морфології, словотворі, синтаксисі, фразеології (публікації Л. О. Ставицької, Л. О. Кудрявцевої, І. Г. Приходько, С. В. Пиркало, Н. О. Шовгун, П. М. Грабового та ін.).

Подібно до перелічених явищ мовний субстрат, а так само суперстрат, адстрат і близькі до них явища, відображуються і в лексиці, і у фонетиці, і – меншою мірою – у фразеології, в морфології та синтаксисі. Так, О. Б. Ткаченкові належить дослідження можливих субстратних впливів з боку фінно-угорських і кавказьких мов на синтаксис слов'янських мов, зокрема будову традиційних фольклорних формул оповіді, і на слов'янську фразеологію. Ю. Покорний висунув гіпотезу про афразійський субстрат у давньоірландській мові на основі дослідження синтаксичних явищ, не властивих решті індоєвропейських мов.

Однак у більшості відомих випадків субстратні явища виявляються передусім на лексичному і фонетичному рівнях. Кожна група індоєвропейських мов має, за різними оцінками, білдьш або менший шар припущувано субстратної лексики невідомого або дискусійного походження. Так, у давньогрецькій мові, згідно з етимологічними дослідженнями (Е. Буазак, Я. Фріск, П. Шантрен та ін.), близько 30% лексичного складу має «догрецьке», тобто субстратне походження, причому припускається гетерогенний субстрат, що включає доволі численні компоненти – як індоєвропейські (хетто-лувійські, палеобалканські – дослідження В. Георгієва, І. Дуриданова, Е. Хойбека, Ю. В. Откупщикова), так і неіндоєвропейські (афразійські, кавказькі – дослідження Е. Фюрне, С. А. Старостіна, С. Л. Ніколаєва). Так само в германських мовах близько 30% лексики оцінюють як гіпотетично доіндоєвропейську субстратну (дослідження Ф. О. Брауна, В. О. Брима, М. Я. Марра, Й. Карста, З. Файста та ін.). Знгачні субстратні шари виявлені у таких мовах, як вірменська (переважно кавказький субстрат), давньоіндійські (переважно дравідійський і австроазійський субстрат), хетто-лувійські (переважно кавказький субстрат). Дискусійною є

інтерпретація вірогідних субстратних слідів у кельтських і слов'янських мовах (дослідження Ю. Л. Мосенкіса).

Субстратні (а також адстратні й суперстратні) явища на різних мовних рівнях виявлені й у мовах, що не належать до індоєвропейської родини. Так, північнокавказькі мови, особливо північнозахіднокавказькі, містять помітні сліди іранського впливу, картвельські – сліди північнокавказького й іранського впливів, тюркські – сліди індоєвропейських впливів, серед яких і субстратні, японська – залишки субстратного австронезійського впливу.

Деякі явища корейської мови не дістають пояснення в межах алтайської родини мов, до якої разом із тюркськими, монгольськими, тунгусо-маньчжурськими та японської мовами належить корейська мова [1]. Можливі субстратно-адстратні явища виявляються передусім у фонетиці. Сказане стосується складової структури корейської мови, придихових і напружених приголосних.

Визначення чинників формування специфічних фонетичних особливостей корейської мови викликало необхідність здійснення комплексного дослідження з залученням різноманітних позамовних і мовних свідчень. У нашому дослідженні було розглянуто чинники формування фонетичної специфіки корейської мови, що поділяються на мовні (типологічні й субстратні) та позамовні (генетичні, антропологічні й археологічні).

У межах лінгвістичного дослідження проаналізовано зв'язки корейської мови з різними мовами Євразії на лексичному рівні, а саме з японською, палеоазійськими (у тому числі нівхською), тунгусо-маньчжурськими та іншими алтайськими, дравідійськими, австронезійськими та айнською [2]. Автор дотримується концепції, що в формуванні корейського етносу брали участь три групи племен: палеоазійська, алтайська та аустронезійська, серед яких першість належала протоалтайцям. На нових землях вони потіснили й асимілювали місцеві племена палеоазійців (предків сучасних ескімосів) і вступили в контакт з аустронезійцями, які в той час населяли Південну Корею та південь Японського архіпелагу (народи ідзумо-кудзо, хаято-кумасо та ін.). Саме із суміші цих трьох етнічних субстратів із вкрапленнями китайців, японців і мохе склався, а на рубежі IX–X ст. остаточно сформувався та самовизначився середньовічний корейський етнос.

Досліджено основні зміни у фонетичній системі корейської мови, що відбулися починаючи з середньокорейського періоду. Протягом тривалого часу в історії корейської мови вважають характерним процес руйнування відкритих і утворення закритих складів. Також відбувся процес зникнення сполучень приголосних на початку слів, які перетворювалися на гемінати або спричиняли виникнення нових складів шляхом вставлення голосних або зникали іншими способами. Такі явища можна інтерпретувати як паралельні явищам японської мови, де також домінує *p* і невідкритоскладовий алтайський мовний шар еволюціонував у відкритоскладовий завдяки дії австроєзійського субстрату (який, зважаючи на корейсько-аустронезійські й корейсько-айнські паралелі, слід припускати й у корейській мові).

Досліджено архаїчні фонетичні явища на матеріалі корейських діалектів, зокрема діалекту Чеджудо. Як відомо, давні і діалектні форми дозволяють установити явні паралелі корейської мови з іншими алтайськими й далі з іншими “ностратичними”, тоді як у літературній мові ці форми зазнали фонетичних змін. Для діалектів південної частини Корейського півострова специфічними є низка запозичень з японської мови, а також, можливо, із мови айну. У діалекті Чеджудо ще існують фонемі, що зникли в літературній мові (*ǎ*, *jǎ* та *z*, що реалізується як *s* у цьому діалекті), збереглися давніші форми слів, а також власна лексика, відмінна і від корейської, і від японської мов, що її можна порівнювати з тунгусо-маньчжурськими, монгольськими, або з японськими лексемами. Отже, діалект Чеджудо є цінним матеріалом для дослідження зв'язків корейської мови як із японською, так і з континентальними мовами Євразії.

Визначено специфічні риси у фонетиці й фонології корейської мови. Так, давньокорейська мова знала протиставлення твердих і м'яких приголосних, наприклад, в обох варіантах існували звуки *s*, *č* і *čh*, і таке протиставлення лежить в основі фонетичних відмінностей між північними і південними діалектами корейської мови.

Специфіка силабічної підсистеми корейської мови дістала яскраве відображення в корейському письмі, в якому літери не йдуть одна за одною, а попередньо комбінуються у склади, отже, корейська писемність і не літерна і не складова, а літерно-складова.

У корейській мові (особливо в діалекті Кьонсандо) наявне протиставлення у питомій лексиці трьох тонів – високого, середнього та

низького, тоді як для сеульського діалекта характерним є протиставлення голосних за довготою.

У дослідженні розглянуто й проаналізовано фонетичні риси, спільні для сучасної корейської мови та деяких інших мов Євразії. Як і корейська, грузинська мова має три ряди приголосних – дзвінкі, глухі придихові і глухі напружені. У цій фонематичній системі дзвінкі приголосні посідають ту саму фонологічну нішу, що й корейські дзвінкі-глухі. Давньогрецька мова також мала три ряди приголосних – дзвінкі, глухі та глухі придихові (останні були похідними від індоєвропейських дзвінких придихових, збережених, зокрема, давньоіндійською мовою). Протиставлення дзвінких і глухих мало фонологічне значення, таке протиставлення виконувало смислорозрізнявальну функцію. У германських мовах мала місце зміна консонантів, що дістала назву першого германського пересуву приголосних. Згідно з цим законом відбувся перехід індоєвропейських дзвінких зімкнених придихових у прості (непридихові) дзвінкі зімкнені, індоєвропейських дзвінких зімкнених у глухі, індоєвропейських глухих зімкнених у щілинні. Германський матеріал дає підстави поставити загальнотеоретичне питання про роль субстрату та міру його впливу на формування мовної типології, зокрема фонетичної специфіки. Таке питання актуальне і для корейської мови та інших далекосхідних мов, передусім японської. Подібні явища в консонантній системі спостерігаються також у вірменській й етрусській мовах.

Особливу увагу звертають на себе чергування приголосних $t - r - d$ у нівхській мові, що можна порівняти з належністю r до цього зубного ряду в японській, меншою мірою в корейській мові, а також корейське $t > l$ у запозиченнях із китайської мови.

У праалтайській мові, на відміну від сучасної корейської мови, було наявне протиставлення дзвінких і глухих $b - p$, $d - t$, $g - k$. Те саме протиставлення збереглося у пратюркській, прамонгольській і пратунгусоманьчжурській мовах.

Корейська, японська й айнська мови об'єднуються такою важливою рисою, як відсутність фонологічно навантаженого протиставлення дзвінких і глухих приголосних (у японській мові таке протиставлення можливе тільки в непитомих словах, запозичених із китайської мови).

У ескімосо-алеутських мовах на початку й наприкінці слова не допускається збіг приголосних, а всередині слова може збігатися не більше

двох приголосних. Також на початку слова не може виступати *нь*, як і в корейській мові.

Спільними фонетичними рисами чукотської та корейської мов є відсутність протиставлення приголосних за диференційною ознакою дзвінкості-глухості, наявність подвоєних приголосних, неможливість збігу приголосних на початку й у кінці слова та наявність гармонії голосних.

Відсутність збігів приголосних на початку й наприкінці слів у полінезійських мовах є характерним також не тільки для сучасної японської, а й для давньо- та середньокорейської мови.

На підґрунті мовних (фонетичних) та позамовних (генетичних, археологічних і антропологічних) свідчень визначено роль мовного субстрату у формуванні фонетичної системи корейської мови. Як уже було зазначено, чукотсько-камчатські мови мають низку фонетичних рис, як-от відсутність протиставлення дзвінких і глухих приголосних і наявність подвоєних приголосних, що поєднують їх із корейською мовою й протиставляються тунгусо-маньчжурським мовам.

Свідчення фонетичної типології узгоджуються також із лексичними паралелями корейської й чукотсько-камчатських мов. Є підстави припускати, що принаймні деякі лексичні одиниці й типологічні риси, спільні для корейської й чукотсько-камчатських мов, можна вважати слідами чукотсько-камчатського субстрату в корейській мові. Свідчення археологічних розкопувань також підтверджують тісні етнічні контакти між давнім населенням Кореї та Північно-Східною Азією.

Висновки. Виходячи з усього сказаного, є підстави припускати в корейській мові наявність чукотсько-камчатського субстрату як мовного шару, на який нашарувалася протокорейська мова, і австронезійського адстрату як мовного шару, з яким протокорейська мова контактувала.

Перспективи дослідження. Слід передусім визначити роль фонетики китайської мови, з огляду на її історичний розвиток, у звукових змінах корейської мови – зважаючи на можливий вплив не тільки на тонову систему, а й на систему придихових приголосних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Старостин С. А. Алтайская проблема и происхождение японского языка / Сергей Анатольевич Старостин. – М.: Наука, 1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nostratic.ru/books/%28184%29starostin-japanese.pdf>
2. Переверзев Д. І. Чинники формування звукових особливостей корейської мови / Дмитро Ігорович Переверзев. – К.; Умань: Софія, 2009. – 230 с.

ПОТЕНКО Л. О.

Черкаський інститут банківської справи

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЕМОТИВНОСТІ В
ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ
(на матеріалі німецьких фразеологічних дериват)

Статтю присвячено розгляду особливостей репрезентації емоцій в тексті, а також пріоритетних напрямків у вивченні категорії емотивності в текстолінгвістиці. У праці робиться спроба аналізу прагматичного аспекту емотивності фразеологічних дериват в німецьких текстах.

Ключові слова: емоції, текстова категорія, емотивність, емотивний текст, прагматичний аспект.

Статья посвящена рассмотрению особенностей репрезентации эмоций в тексте, а также приоритетных направлений в изучении категории эмотивности в текстолингвистике. В работе предпринимается попытка анализа прагматического аспекта эмотивности фразеологических дериват в немецких текстах.

Ключевые слова: эмоции, текстовая категория, эмотивность, эмотивный текст, прагматический аспект.

The article is devoted to consideration of characteristic features of the *text representation of emotions* and of primary directions in the study of category of emotiveness in text linguistics. The paper attempts to analyze the pragmatic aspect of emotivity of phraseological derivatives in German texts.

Key words: emotions, text category, emotivity, emotive text, pragmatic aspect.

Проблема репрезентації емоцій в тексті вже довгий час привертає увагу мовознавців. **Актуальність** нашої наукової розвідки зумовлена зростаючим інтересом до розгляду емотивності як текстової категорії сучасної лінгвістики, що спрямована на вивчення специфіки представлення емоційних станів та відношень в тексті.

Об'єктом дослідження в даній статті є емотивність похідних фразеологічних одиниць в німецьких художніх і публіцистичних текстах. **Предмет** дослідження – особливості вираження категорії емотивності мовними засобами в художніх і публіцистичних текстах.

Метою статті є розгляд актуальних питань, пов'язаних із вивченням емотивності в тексті. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання наступних **завдань**: висвітлення кваліфікаційних ознак емотивності як текстової категорії; виявлення пріоритетних напрямків у дослідженні текстової емотивності; аналіз прагматичного потенціалу емотивних засобів (на прикладі фразеологічних дериват емотивної семантики в художньо-публіцистичних текстах німецької мови).

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Емоція, що постає як психологічна та лінгвістична категорія, втілює суб'єктивне відображення дійсності людиною. Людину до всього спонукають власне емоції, оскільки саме вони найчастіше складають мотиваційну основу її діяльності. Емоційний стан людини репрезентується в статусі різнорівневих одиниць мови – у рамках слова, словосполучення, речення, тексту. На мовному рівні психологічній категорії “емоційність” відповідає поняття “емотивність”.

Варто зауважити, що на теперішньому етапі лінгвістичних пошуків суперечки стосовно визначення, характеристики, а також реалізації категорії емотивності залишаються актуальними, проте загальноприйнятним у сучасному мовознавстві визнається той факт, що розгляд цього феномена не може обмежуватись традиційними одиницями мови. Багато питань, які пов'язані з вивченням динаміки емотивного значення, емотивної комунікації і прагматики, складових частин емотивного компонента значення, виявляються невирішуваними на лексичному і навіть синтаксичному рівнях мови. Сучасна тенденція в лінгвістиці до укрупнення одиниць дослідження і до розширення предмета вивчення за рахунок залучення все більшої кількості екстралінгвістичних факторів робить необхідним дослідження емотивних явищ у контексті одиниць вищого рівня [7:18].

До вивчення та розробки емотивного тексту залучені такі науки як психолінгвістика, текстолінгвістика, філологічна герменевтика та лінгвістика емоцій (емотіологія) тощо. Проблема емотивного тексту є на сьогодні актуальною у зв'язку з проблемами мови, культури й емоційного мислення, свідомості, а також когнітології. У межах когнітивно-дискурсивної парадигми семантика художнього тексту розглядається як певна ментальна репрезентація фрагменту дійсності та різних відношень у ньому, що відображаються у людській свідомості [3:104-106]. Емотивність в тексті виявляється відображенням різноманітних аспектів людської емоційності і в той же час є характеристикою мовних і текстових засобів, які слугують для кодування емотивного змісту [6:5]. Спираючись на комунікативний підхід, В. А. Маслова вважає, що суттєвим джерелом емотивності тексту є його зміст. На думку вченої, зміст тексту виявляється потенційно емоціогенним, тому що завжди знайдеться реципієнт, для якого він є особистісно значимим [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблема емотивності сьогодні все більше привертає увагу лінгвістів і жодне з сучасних фундаментальних досліджень тексту не обходиться без вказівки на важливість вивчення його емотивного аспекту, емотивність як мовне втілення емоційності залишається однією з найбільш невизначених якостей тексту [6:2]. Проблеми емотивності тексту або емотивного тексту досліджувались в працях таких вчених, як В. І. Болотов, В. В. Воїнова, С. В. Гладь, В. Г. Гак, С. В. Іонова, Н. О. Сінтоцька, О. К. Фефілова, О. Є. Філімонова, О. А. Шевченко та ін. Висвітлюючи складність і багатоаспектність феномена емотивності / текстової емотивності сучасні дослідники (Ю. В. Андрійченко, С. В. Іонова, І. О. Шипова) вказують на існування різноманітних підходів до його вивчення: психолінгвістичного (Н. В. Вітт, Е. Л. Носенко, О.М. Шахнарович та ін.), стилістичного (Е. С. Азнаурова, В. І. Болотов, Т. В. Матвеева та ін.), комунікативного (Г. Г. Верба, М. Д. Городникова, В. А. Маслова, Л. О. Піотровська, В. І. Шаховський та ін.), лінгвокультурологічного (А. Вежбицька, Л. Є. Вільмс, І. В. Томашева та ін.), когнітивного (Баранов А. Г., Ф. Данеш, Е. Кніпкенс, Р. Цваан та ін.) тощо.

Під емотивним аспектом тексту прийнято вважати наявність у його формальній організації висловлювання в межах одного чи більше речень, що передає “поряд з актуальною і емоційну інформацію (або лише її одну) за допомогою щонайменше одного емотивного засобу, лінгвістичного або паралінгвістичного, який виражає певну емоцію, більш-менш адекватно усвідомлювану всіма комунікантами в цій ситуації” [14:28]. Системне дослідження категорії емотивності на рівні тексту зумовлене необхідністю вирішення актуальних проблем, пов’язаних з репрезентацією емоцій в тексті, зокрема: виявлення емотивних одиниць тексту та визначення змістовних, формально-лінгвістичних та прагматичних особливостей реалізації категорії емотивності в текстах різних типів, вивчення особливостей взаємодії текстової категорії емотивності з іншими категоріями тексту, вивчення стилістичного й культурологічного аспектів емотивності [13:1].

Розгляд тексту з точки зору його емотивності є, на наш погляд, одним із найважливіших завдань теорії тексту. В сучасній текстолінгвістиці налічується велика кількість термінологічних позначень емотивних явищ в тексті. Існує думка, що нерозрізнення, наприклад, таких понять, як “емотивність тексту” і “емотивний текст”, зумовлене

тим, що “емоційність довгий час визнавалась властивістю виключно художніх текстів, стало причиною недостатньої досліджуваності емотивних особливостей текстів інших функціональних стилів” [6]. В той самий час, вивчення функціональних особливостей текстової емотивності виявляється важливим для встановлення загальних властивостей цього феномена.

Емотивність тексту розглядається нами слідом за В. І. Шаховським як двостороння сутність, що має план вираження і план змісту, через які маніфестуються емоційні стосунки / стани мовців [14:24]. Основу плану змісту емотивності складає суб’єктивна оцінність, яка є джерелом появи емоційного стану / відношення мовця; план вираження представлений категорією експресивності, головна функція якої міститься в здатності підвищувати впливову, прагматичну силу мовної одиниці, підвищуючи її емоціогенність [там само, 24]. Емотивність – це текстова категорія, яка реалізується в тексті системою різнорівневих взаємодіючих експліцитних та імпліцитних мовних засобів, що формують емотивний план тексту і виконують окрім емотивної функції, пов’язаної із вираженням емоційного стану суб’єкта, також текстову – системотворчу – функцію та функції впливу і регулювання поведінки адресата [15:6]. Емотивним вважаємо такий текст, який відповідає наступним базовим параметрам: передає інформацію про емоції, а не про факти; характеризується емоційними комунікативними цілями.

Емотивність в широкому розумінні розглядається деякими вченими як позитивна / негативна мовленнєва (текстова) реакція особи (осіб) на діяльність, поведінку іншої особи (осіб) з морально-етичних, політичних, громадянських, професіональних та інших ціннісних позицій. До фундаментальних складових параметрів емотивності відносять такі поняття як суб’єкт реакції, об’єкт реакції та емотив [4:4]. Л. Г. Бабенко, І. Є. Васильєва, Ю. В. Казаріна розглядають емотивність як лінгвістичну категорію, яка актуалізується за допомогою художнього слова в будь-якому відрізку тексту. Емотивний простір тексту представлено двома рівнями – рівнем персонажу і рівнем його творця – автора. “Сукупність емоцій в тексті (в образі персонажу) – своєрідна динамічна чисельність, яка змінюється відповідно з розвитком сюжету, відображує внутрішній світ персонажу в різноманітних обставинах, у стосунках з іншими персонажами” [1:167].

О. О. Селіванова включає підкатегорію емотивності як одну з базових властивостей художнього тексту до складу категорії текстової модальності [12:56]. Емотивність – це текстова категорія, підпорядкована інформативності або модальності, яка виражає емоційне ставлення адресанта, його функції у тексті, дійових осіб щодо описуваних подій, явищ, персонажів, їхньої поведінки й аналізується за допомогою емоційно забарвлених одиниць (емоціогенних маркерів) [2:11].

Актуалізація антропоцентричного напрямку в сучасному мовознавстві акцентує проблему відображення самої особистості в мовних одиницях. Це, на нашу думку, спонукає дослідників звертатись до проблеми емоційного впливу тексту на адресата, визнаючи віднесеність категорії емотивності до прагматики. В основі успішної реалізації комунікативного акту знаходиться процес формування прагматичних стратегій: вплинути на емоційну сферу реципієнта, викликати співчуття і симпатії до позиції автора. Категорія емотивності, таким чином, комунікативно спрямована і має прагматичні цілі. Емотивність є найважливішим елементом прагматики мови, оскільки вона найчіткіше втілює в собі її впливову функцію: спеціально емоційно забарвлені засоби мови – емотиви найчастіше виступають у ролі стимулів, здатні викликати як словесні, так і несловесні емоційні реакції [10].

У запропонованій роботі ми акцентуємо нашу увагу на тому, що текст має здатність нести додаткову емотивну інформацію не через збільшення повідомлення, а лише за рахунок особливого смислового і емоційного навантаження складових його одиниць і їхньої структурної організації. До таких одиниць відносимо фразеологічні деривати емотивної семантики, які наділені у художньому й публіцистичному текстах додатковими значеннями або відтінками похідних значень. Фразеологічні деривати є рівноправними конститuentами структури і семантики тексту, в них виражено не просто ставлення автора до даного конкретного факту, події або об'єкту, але й, що особливо важливо, його експресивно-номінативний задум з оцінним судженням, в якому відображається та чи інша “пристрасть суб'єкта до світу”, а також виконується функція впливу, що безпосередньо пов'язана з прагматикою мовлення [5:368]. Прагматичний аспект фразеологічних дериват, як і всіх інших мовних засобів, пов'язаний з прагненням суб'єкта мовлення реалізувати свої комунікативні інтенції і комунікативні потреби. Особливий прагматичний потенціал фразеологічних дериват емотивної

семантики полягає у додаткових конотаціях, у вираженні авторської оцінки стосовно змісту повідомлення чи предмету статті тощо.

Художній текст, як правило, містить суттєву емотивну складову і вирізняється особливим широким підбором і характером використання мовних засобів, які підпорядковуються основним естетичним, комунікативним, впливовим завданням цих текстів – образно, емоційно, оцінно відтворювати об'єктивну дійсність через художні образи за допомогою мови. Серед зображально-виражальних засобів саме таку функцію, на наш погляд, виконують фразеологічні деривати емотивної семантики. Для вираження прагматичного значення, з метою дати свою оцінку ситуації автор може використати в тексті замість нейтрального компонента його субститут, який має специфічний відтінок стилістичного значення. В залежності від того, який відтінок притаманний відібраному субституенту, автор передає своє ставлення до запропонованої ним інформації, наприклад: *Der Kerl schmeißt mir seiner Quasselei die ganze erste Seite über den Haufen* (Kästner “Fabian”, S. 20). Використання стилістично забарвленого дієслівного компонента (*salopp*) *schmeißen*, який містить негативну оцінку, замість розмовно-нейтрального *werfen* (вихідна форма: *etw. über den Haufen werfen* – ugs.; “*etw., bes. einen Plan, umstoßen, zunichte machen*” [16:669]) надає всьому виразу негативного відтінку, вираженого емосемою “невдоволення”, “роздратування”, посилюючи, у такий спосіб негативну оцінність похідного фразеологізму.

Творчі зміни базових фразеологізмів сприймаються читачем як щось нове, несподіване, як натяк на знайомий вираз, а неочікувана форма вражає його та спонукає до участі у мовній грі [11]. Значним прагматичним потенціалом наділені заголовки художніх творів. Семантичні перетворення заголовка відбуваються тільки у зв'язку із впливом всієї художньої системи цілого тексту і в найяскравішій формі відбивають системний характер мовних модифікацій, що мають місце в художньому творі. Заголовок у своєму остаточному, ретроспективному прочитанні є “надзвичайно ємним вираженням точки зору автора, суттєвим компонентом, що завершує формування образу автора даного твору” [8:51]. Розглянемо конкретний приклад. Назва твору І. Нолль “*Der Hahn ist tot*” – досл. “Мертвий півень” є дериватом від ФО *der Hahn im Korb* (буквально: “півень в кошику”). Введення шляхом субституції компонента *tot*, наділеного інгерентною емотивністю, сприяє зміні

емотивної оцінки, яка надає назві твору негативного забарвлення. Якщо “півень в кошику” – єдиний чоловік у жіночому товаристві, об’єкт суцільної уваги, то “мертвий півень” – напівідіоматична характеристика чоловіка, який втратив свій шарм. Завдяки модифікації вихідного фразеологізму відбувається експлікація негативної емотивної оцінки, яку автор дає головному персонажу.

Публіцистичні тексти вирізняються високим ступенем експресивності і інтенсивності використання емотивних засобів. Критерієм віднесення публіцистичного тексту до емотивного типу текстів є домінування емотивного змісту над раціональним. Це виявляється у використанні фонових емоцій в статусі теми тексту або в домінуючому положенні емоціональних завдань в комплексі прагматичних завдань автора тексту [6:11]. На відміну від літературного тексту фразеологізми публіцистичного стилю мають особливу прагматичну маркованість. Публіцистичний жанр газетного стилю активно взаємодіє з іншими функціональними стилями, використовуючи їхні прагматичні засоби і прийоми. За допомогою похідних фразеологізмів емотивної семантики автори статей надають повідомленню іронічності або сатиричного забарвлення. Наступний уривок статті демонструє взаємодію фразеологічного деривата з контекстом, внаслідок якої відбувається посилення прагматичного ефекту. З певною долею іронії і сарказму висловлюється автор статті “*Magie der Heiterkeit*” про чемпіонат світу з футболу і про німецький націоналізм та патріотизм:

(...) *ist die Mischung aus Ironie und Selbstbewusstsein der Königsweh, um nationalen Hochmut zu entgiften und ihm politisch die Stacheln zu ziehen* (die Zeit, Nr. 25 / 14. Juni 2006, S. 1). Вихідна ФО *einer Sache die Spitze / den Stachel (veraltend) nehmen* фіксується зі значенням “*einer Sache die Schärfe, die Gefährlichkeit nehmen*” [16:1436]. Заміна стилістично нейтрального компоненту *Spitze* на його субститут *Stachel (veraltend)* надає цьому повідомленню негативного відтінку, оскільки “слова, які маркуються як “застарілі”, часто сигналізують про іронічно виражене дистанціювання або про емотивне негативне забарвлення” [17:212].

Висновки та подальші перспективи досліджень. Вивчення тексту з точки зору його емотивності є сьогодні одним з головних завдань теорії тексту. Дослідження різноманітних аспектів текстової емотивності доводить той факт, що сучасні наукові праці, присвячені питанням семантики, прагматики, граматики тощо, складно вважати повними без

урахування емоційного фактору. Перспективи дослідження вбачаємо у подальшому вивченні емотивного компонента значення фразеологічних дериват у порівнянні з відфраземними, дефразеологічними утвореннями німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ионова С. В.* Актуальные проблемы современной лингвистики текста / Светлана Валентиновна Ионова // Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К. Л. Хетагурова. – №4. – Владикавказ: СОГУ, 2008. – С. 15-19.
2. *Гладько С. В.* Семантико – когнітивний аспект показників емотивності англомовного художнього тексту / Світлана Вікторівна Гладько // Вісник КНЛУ, 1999.– Серія філологія. – Том 2. – №1. – С. 104-116.
3. *Ионова С. В.* Эмотивность текста как лингвистическая проблема: автореф. дис. на соиск. учён. степени канд. филол. наук: 10.02.19 “Теория языка” / Светлана Валентиновна Ионова. – Волгоград, 1998. – 19 с.
4. *Маслова В. А.* Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста: учебн. пособие / Валентина Авраамовна Маслова. – Минск.: Вышэйшая школа, 1997. – 180 с.
5. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка [монография] / Виктор Иванович Шаховский В.И. Шаховский. – Воронеж, 1987. – 192 с.
6. *Филимонова О. Е.* Категория эмотивности в английском тексте: когнитивный и коммуникативный аспекты: дис. на соиск. учён. степени д-ра филол. наук: 10.02.04 “Германские языки” / Ольга Евгеньевна Филимонова. – СПб., 2001. – 382 с.
7. *Шевченко О. А.* Функционирование категории эмотивности в рекламных текстах: дисс. на соиск. учён. степени канд. филол. наук: 10.02.19 “Теория языка” / Ольга Анатолиевна Шевченко. – Пермь, 2004. – 193 с.
8. *Гореликов С. А.* Эмотивность как параметр лингвистического анализа текста / Сергей Александрович Гореликов // Международный науч. симпозиум [Славянские языки и культуры в современном мире], (Москва, 24-26 марта 2009 года.) Труды и материалы (тезисы). – М., МГУ имени М. В. Ломоносова, филологический факультет. – С. 62-63.
9. *Бабенко Л. Г.* Лингвистический анализ художественного текста: учебник для вузов по спец. “Филология” / [Л. Г. Бабенко, И. Е. Васильев, Ю. В. Казарин.] – Екатеринбург: изд-во Урал. ун-та, 2000. – 534 с.
10. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
11. *Галаган В. Я.* Амбівалентність емотивів у сучасній німецькій мові / Валентина Ярославівна Галаган // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2007. – № 4. – С. 10-13.
12. *Новый Большой англо-русский словарь:* [в 3 тт. ок. 250 000 слов] / [сост. Апресян Ю. Д., Медникова Э. М., Петрова А. В., и др.; под общ. ред. Апресяна Ю. Д.]. – [изд. 3-е / 6-е]; М.: Рус. яз., 2000. – 2496 с.
13. *Денисенко С.Н.* Фразеологическая деривация как системный и коммуникативный феномен: дис. на соиск. учён. степени д-ра филол. наук: 10.02.04 “Германские языки” / Софья Никифоровна Денисенко; Львов, 1993. – 415 с.
14. *Пташник С. Б.* Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецькому газетному тексті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови” / Стефанія Богданівна Пташник; Львів. нац. ун-т імені І. Франка. – Львів, 2003. – 18 с.
15. *Кухаренко В. А.* Интерпретация текста: [Учеб. пособие для студ. пед. ин-ов. по спец. № 2103 “Иностр. яз.”] / Валерия Андреевна Кухаренко. – Л.: Просвещение, 1979. – 327 с.
16. *Duden.* Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. und bearb. / vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion. Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverl., 2000. – 1816 S.
17. *Fleischer W.* Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1982. – 250 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. *Kästner E. Fabian.* Die Geschichte eines Moralisten. Atrium Verlag, Zürich. Printed in Germany, 1999.
19. *Noll I.* Der Hahn ist tot. München, 2005.

ПРИГОДІЙ С. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА США СЕРЕДИНИ ХХ СТОРІЧЧЯ

(на матеріалі критичної оцінки “Дому сміху” Е. Вотрон)

У статті висвітлюється критика «Дому сміху» з «різних точок зору»: А.Кейзіна, Д.Триллінг, Л.Очинклосса, Бл.Невіуса, Л.Триллінга та Ірв.Хау

Ключові слова: біографічна критика, історична психологія, естетичне тлумачення, пуританська домінанта, брак трансценденталізму.

В статті освещается критика «Дома смеха» с «разных точек зрения»: А.Кейзина, Д.Триллинг, Л.Очинклосса, Бл.Невиуса, Л.Триллинга и Ирв.Хау.

Ключевые слова: биографическая критика, историческая психология, эстетическое толкование, пуританская доминанта, недостаток трансцендентализма.

The article charts criticism of “The House of Mirth” from various points of view: A.Kazin, D.Trilling, L.Auchincloss, Bl.Nevius, L.Trilling, Irv.Howe.

Key words: biographical criticism, historical psychology, aesthetic insight, puritan dominance, the lack of Transcendentalism.

У 40 – 60-ті роки «Дім сміху» отримує нову оцінку, про що яскраво засвідчують праці А.Кейзіна, Д.Триллінг, Л.Очинклосса, Бл.Невіуса, Л.Триллінга, Ірв.Хау тощо.

Альфред Кейзін, зокрема, різко зміщує акценти в бік суб’єктивної, психологічної первини письма Едіт Вотрон [1]. На його переконання, письменниця **могла б** стати біографом свого класу, бо освіта і виховання надавали їй найкращий доступ до життя «кращих людей». Але цього не сталося, Едіт почала писати лише одну історію – історію свого «Я». Її головною темою, як і її побратима по перу Г.Джеймса, стає випробовування молоді, невинної людини у підступному, ускладненому світі, до якого вона не звикла. Але, коли Джеймс переймався моральними пертурбаціями та драматизацією невичерпно заплутаних взаємовідносин поміж різними культурами, Вотрон незмінно писала оповіді про «жертву та її загибель» («tales of victimization»). Для Джеймса емотивні проблеми його персонажів були експресією більш масштабного світу манер, мовлення, інстинктів, що імплікували значення психологічні, універсальні; а творчість – змогою (чи незмогою) передати ускладнення життя та охудожнити свою моральну позицію. Для Вотрон, чия кар’єра романіста спричинилася особистісними негараздами, творчість постала як закрутий вираз самої себе.

Авжеж, такий зачин зроджує дискомфорт, бо нагнітання егоцентризму в творчому портреті письменниці воленс-ноленс веде до заперечення її таланту аналітика, художнього історика свого часу. А втім, цікаво, що Кейзін пропонує замість того.

Критик твердить, що Е.Вортон у глибині душі завжди усвідомлювала, що вона не зможе піднятися над своїми персональними болями, котрі слугували її творчості. Так, вона, здавалося б, уникла тієї нудьги й посередності, на які життя прирікало її, і головною мотивацією такого ескейпу було бажання стати великим митцем, сягнути свободи, котрої так прагнула жінка. Але, констатує рецензент, великим митцем, ба, навіть самовідданим романістом Едіт Вортон так ніколи й не стала. І це тому, що на відміну від Джеймса, який мав духовну потребу в мистецтві, Вортонівська потреба була відчайдушною. Останнє, до речі, за якоюсь незбагненою іронією долі, позбавило Едіт тієї надмірної витонченості, абстрактно-математичної пристрасті до мистецтва прози, які так обтяжили творчість Джеймса. Авторка «Дому сміху», додає критик, могла висловлюватися чітко й потужно, чого не міг її старший товариш; алієнація та самотність письменниці зродили в ній симпатію до непогамовної пристрасті, «незаконної» емотивності, що виявилися унікальними на ті часи, і за що авторці часто діставалося від «морально-свідомих» читачів та критиків. Проте чи не найвагомим наслідком поразки Е.Вортон як митця стала її доглибна схильність до трагедії й трагедійності. Письменниця усвідомлювала свою поразку навіть тоді, припускає Кейзін, коли сягала найвищих творчих успіхів, а в проміжок поміж злетом і падінням вона мала, як невичерпний ресурс, образ Евменід, що не дозволяли їй (як і Лілі Барт) спочивати. Е.Вортон – одна з небагатьох письменців своєї генерації, яка сягнула глибоко суті трагедії, відчуття світу як тотального зла, що знайшло свій вираз у різючій загостреності її романів та м'якому фаталізмі її драм. Вона промовляла мовою душі в той час, коли найкращі прозаїки США живописали «перипетії нового світу індустріального капіталізму».

Лілі Барт – прегарний виразник особистісної драми Едіт Вортон. Це – аристократична поступка «вульгарній Америці», аристократичне страждання, але й перемога у самій поразці! Адже за панамериканською опінією, досягти успіху означало вивищитися соціально, матеріально, політично. Архетипом доби, як казав У.Д.Хоуеллс, стала «людина, що вивищилася». Проте для Е.Вортон це було найогиднішою деградацією,

відтак перемогою для неї ставала «поразка», тобто негомінкий героїзм, духовне протистояння «копиту прози». Причому «поразка» у Вортон ставала знаком Долі, так героїзм сполучався з долецентризмом: Доля очікувала на чистих серцем.

Симпатія Лілі Барт – специфічна. За зовнішньою приязністю дівчини до простолюду прозоро просвічує авторська мораль, за якою, на думку критика, *smart set* завжди жахливе, аморальне, нелюдяне, але тоді все те, що «нижче», має бути ще гіршим. Щойно Лілі потрапляє до робочого люду, вмить художній малюнок набуває темних, гірких, песимістичних тонів. Едіт Вортон, стверджує Кейзін, сприймала бідняків не як «клас людей, а як умову існування»; якості, які вона автоматично приписувала біднякам – кволість, ницість, фізичні й моральні страждання – ставали ще однією маніфестацією людської неспроможності. З іншого боку, найгостріше авторка ганила нуворішів Америки, але, знову уточнює критик, якщо Ептон Синклер, Роберт Геррик, Девид Філліпс та інші «розгрібачі бруду» критикували банкірів-підприємців як нову, потужну силу американського суспільства, то Едіт Вортон здається персонально ображеною «новою Америкою». Це, власне, гранд дама, а не об'єктивний романіст, яка карикатурно змальовує Роуздейла, Ундіну Спрегг тощо, не маючи загального концепту Америки на рубежі сторіч, а, завше, оприлюднюючи свою суб'єктивність.

Критика А.Кейзіна, здається, вельми редукує творчість американської письменниці, зокрема її роман «Дім сміху». Якби пікантно не виглядала спроба вивести поетику Е.Вортон з феномену відчаю від поразки, це, як на мене, лише одна полігрань непересічної художності, яка уже в 1930-х роках розкривалася значно ґрунтовніше. А втім, погляньмо на розвідку Діани Трилінг, що й досі користується популярністю на Заході.

Авторка починає з категоричної незгоди з усталеним поглядом на Едіт Вортон як на «втомлену життям аристократку, що доглядає свій власний садок за високим парканом мовчазності й соціальної примхливості» [2:126]. Це така сама вигадка, твердить критик, як і старий «імідж великосвітського лева Генрі Джеймса». Насправді творчість Е. Вортон засвідчує той парадоксальний випадок, коли талановитий митець, лишаючись плоттю від плоті свого соціального прошарку, яскраво трансцендує його художньо, творчо, інтелектуально.

З опертям на автобіографію письменниці Д.Триллинг нагадує, що Едіт Вортон пишлася своїм походженням від Райнлендерів та Галлатинців, зізнавалася, що за все її життя їхній дім відвідав лише один «торговець», що її візитки були прикрашені власними віршами, і вона сумувала за тими днями, коли чоловіки майже не працювали, а проводили свій час у дозвіллі, за світськими розмовами із жінками, що у Франції письменниця не мала жодних зв'язків із Лівим берегом, а мешкала у привілейованому кварталі Варренів або у старовинному замку (XVIII ст.), де слуги зверталися до гостей і один до іншого «Monsieur» і «Madame»... Здавалося, що жінка, яка жила у такій атмосфері, малопридатна до гострої соціальної критики, демократичних цінностей, симпатії до знедолених. Однак, кожен великий митець, на думку Триллинг, є (і мусить бути) аристократом духу, що передбачає той особливий стан, котрий мало залежить від соціальних дистинкцій. Е.Вотрон зовсім не намагалася позбутися своїх станових цінностей і привілеїв та долучитися до «нового життя», проте вона була певною, що її надійне соціальне положення і, головню, знання життя «вищого світу» уможливить доглибну й правдиву картину людини та її складних взаємозв'язків із суспільством. І вона не помилилася – її «Дім сміху» став дошкульною і нечуваною до того часу сатирою на smart set, на «всю систему, що базувалася на вільному розподілі багатства, і відтак зроджувала соціальні привілеї».

На відміну від багатьох своїх попередників Д.Триллинг вважає, що головним у романі «Дім сміху» є не чітко відтворена стратифікація Нью-Йорка, а «спільна слабкість» вищих верств поспільства. Дійсно, не суть важливо, що у Дорсетів і Тренорів жінки палять цигарки й грають у карти, а у Грайсів, Ван Осбергів цього не допускають – значно вагомішим є те, що і ті, й інші неспроможні протистояти новій зухвалій і потужній силі, що поступово, але невпинно витісняє їх з авансцени життя. Вищі клани, власне, навіть не розуміють, що відбувається, але Едіт Вортон вправно розкриває історичний процес, за якого фінансовий нувориш з глибинки витісняє або абсорбує «спадкових аристократів», продукуючи нову культуру. Триллинг додає, що письменниця не могла знати, як надалі це призведе до розмивання класових відмінностей, демократичної інтеграції та мобільності поміж соціальними прошарками, які ми знаємо зараз. Тому, вважає критик, у «Домі сміху» лише один раз – і то доволі не виразно – унаочнюється демократична сила, що пізніше стане найзатятішим суперником привілейованих. Мається на увазі образ Нетті та робітниць із

швейної майстерні. Всупереч усім попереднім тлумаченням цих образів Д.Триллинг, окрім густо темної фарби, бачить тут і світлу – саме Нетті, а не багата публіка, відчула й сприйняла незвичайну внутрішню духовність Лілі. Взагалі, висновує критик, висока краса Лілі просвітлює й надихає всіх тих персонажів, які устремлені до пошуку й зросту – Герті Феріш і Нетті, Селдена і навіть Саймона Роуздейла.

Саму ж Лілі Барт дослідниця порівнює з Емою Боварі та Анною Кареніною, наголошуючи на амбівалентності характеру героїні. Практичний здоровий глузд бореться в її душі з духовним началом, і в цій боротьбі духовне кінець кінцем бере гору над прагматичним, конвенційним. Якби Лілі душевно була б більш співзвучна своєму поспільству, вона напевно б отримала перемогу над усіма «гранд дамами», навіть вивищилася соціально над ними! Але тоді, зауважує Д.Триллинг, вона по суті стала б такою самою, як і всі. Водночас, застерігає критик, було б неправильно сприймати протагоніста як авторський ідеал доброчинності: Лілі аж ніяк не є «чистою» ані у власних очах, ані в очах Едіт Вортон. Унікальна гострота образу полягає в тому, що Лілі певною мірою увібрала в себе домінуючу культуру, відтак, вона приречена боротися з самою собою і зі світом. Менш гнучка уява ймовірно за все змалювала б різкий конфлікт Невинності (Лілі) та практичної Підступності (суспільство), але Едіт Вортон взяла на себе сміливість визнати певну заплямованість героїні пануючою мораллю. Це, як на мене, й є неоромантичною якістю: «м'який детермінізм» характеру протагоніста все-таки перебивається високою духовністю, сердечністю людської природи.

Чималим курйозом стало порівняння Лоренса Селдена із Генрі Джеймсом. Принаймні, гадає Трилинг, асоціація тут проступає більш опукло, аніж того напевно хотілося Едіт Вортон. Щоправда, уточнює критик, Селден – холостяк, а не прихильник celibату, він мав зв'язок із легковажною місіс Дорсет і ймовірно інші сексуальні стосунки, що не спричинилися до більш сталого сімейного статусу. Проте обабіч сексуального моменту та несхильності Селдена до експатріанства, лишається чимало такого, що нагадує нам про Генрі Джеймса у цьому образі – моральна вивищеність, категорична непоступливість тому світові, в якому він живе, безмежне зачарування красою, витончений розум... Утім, Селден лишається неспроможним на близькість із жінкою. Критик усе тут пояснює через «сильне, але заблоковане лібідо», «брак

спонтанного еросу», «інстинктивної рішучості», які врешті-решт спричинені суспільством. Тож соціум, підсумовує дослідниця, тріумфує і над Селденом, і над Лілі Барт. Однак Триллинг принципово незгодна з такою жорсткою детермінацією: «як старий більшовик, – іронізує вона, – зізнається в криміналі, якого він не коїв, аби лише догодити Системі, так і Лілі суцільно відмовляється від будь-якої дії, щоби продемонструвати всесилля Суспільства» [2:127].

Критик цікаво розбирає «драматизацію» в романі «Дім сміху». Саме на цьому принципі наполягав Г. Джеймс, однак у Вортон маємо не просто події, а випадки, що вельми багатозначно збігаються. На перших же сторінках Лілі, що очікує на потяг, раптом потрапляє «на каву» до Селдена, потому зустрічає Роуздейла, котрий, виявляється, був власником того будинку, де мешкав Селден, тут-таки відбувається зустріч із служницею, яка пізніше запропонує Лілі компрометуючі листи місіс Дорсет до Селдена... Нью-Йорк Лілі, – пише Триллинг, – напрочуд мале місце, де всі знають про все, дівчині просто неможливо «загубитися у натовпі». Саме така компактність і густота фіктивного світу роману сприяє багатозначущій та багатоходовій драматизації, різко візуальному оприявленню американського smart set.

Нарешті, Діана Триллинг взагалі ставить під сумнів існування так званого «вищого світу» в США. Дріб'язкова мстивість і заздрість, що їх скеровують матрони Е.Вортон на Лілі, прегарно натякають на присутню відмінність поведінкою європейських аристократів у аналогічних випадках та американськими багачами. В останніх дуже мало величності й благородства, але забагато самовдоволення й озлобленості збагатілої буржуазії: взяти, до прикладу, помсту місіс Дорсет або ту метушливу зраду Лілі її ж знайомими, що мерщій подалися під знамена «лідера», або балаканину Тренора про його бенефакції Лілі, чи байдуже споглядання, як гине жінка – все це і багато чого іншого, на думку критика, свідчить, що Америка так і не змогла здійнятися вище посереднього культурного рівня обивателя-буржуа, незважаючи на великі капітали, нажиті спритними й енергійними янки на порубіжжі ХІХ – ХХ сторіч.

Звісно, Д.Триллинг, оригінально висвітлюючи «Дім сміху», заклала водночас підмурівок для сучасних розвідок різних спрямувань – марксистських, феміністичних, психобіографічних, культуральних тощо. Своєрідне тлумачення творів американської письменниці запропонував і Луїз Очинклосс [3].

Критик-письменник насамперед загострив і драматизував стосунки поміж Едіт Вортон і Генрі Джеймсом. «Мармеладними», а отже й нещирими, видаються йому ті компліменти, якими щедро обмінювалися обидва письменці: вона, – зазначає дослідник, – робила вигляд, що боготворить майстра прози, мудрого, геніального, доброзичливого ментора, свого Вчителя; він же уподібнював її до золотавої орлиці, яка наділена нечуваним генієм до всесвітніх подорожей, поруч із якою він є ніким іншим. як «бідолашним, старим хатнім птахом, що каркає з-під хліву». Втім за панегіриком, як зчаста трапляється, можна було відчутти манірну насмішку – він справді вважав, що вона витрачає свою енергію на дрібниці, а вона ніколи не сумнівалася, що він понадміру заощаджує власну, і жоден з них не цінував найкращі витвори іншого. Едіт Вортон гадала, що пізнім романам Генрі Джеймса все «більше й більше бракує атмосфери, того густого животворного повітря, в якому ми всі живемо й рухаємося». Все в них підлаштовувалося під певний шаблон, а якраз останній викликав відразу в письменниці. Г. Джеймс, зі свого боку, вихваляв найдужче ті твори Е.Вортон, де найбільше відчувався його вплив, наприклад роман «Риф», у котрому група почуттєвих і висококультурних експатріантів у французькому замку сягає небувалої екзальтації через «відкриття», що один з них мав «роман» із гувернанткою. Е.Вортон навіть пародіює стиль Джеймса:

“I want to say – Owen, you’ve been admirable all through”.

He broke into a laugh in which the odd elder-brotherly note was once more

perceptible

“Admirable”, she emphasized. And so has she.”

“Oh, and so have you to her”. His voice broke down to boyishness”.

Однак метр убачав у всьому цьому “психологічну Расінову єдність, напругу й граціозність». Єдине, що дивувало його, було: чому герої знаходяться у Франції, а не в Америці? Надалі критик артикулює відомі поради Джеймса «прив’язати Едіт Вортон до рідного ганку», тобто застереження Едіт не відсторонюватися від Америки, як це сталося із ним самим. Але, наголошує Очинкосс, письменниця – принаймні у перші 15 років ХХ сторіччя – знала свою Америку значно краще, аніж здавалося Генрі Джеймсу, що й потвердив сповна «Дім сміху». Втім дослідник твердить, що романний конфлікт поміж «старою Америкою» та «новою», який так розлого вербалізується критикою, насправді носив зовсім інший

характер. Якою б «аристократичною» не виглядала Америка 70-х, в останній глибині їй був притаманний такий же жорсткий матеріалізм, як і Америці 90-х і 1900- років. Тож, на думку критика, «старе» і «нове» дуже швидко знайшли спільну мову й породичалися, що, за прискіпливого аналізу, видно й в романі «Дім сміху».

Л.Очинклосс вносить свій коректив і в тлумачення образу Лілі Барт. Він звертає увагу на образи батьків дівчини – шляхетного, але мовчазного трудоголіка-батька, який збанкрутів, та грубу настирливу матір, що сахалася «бруду» родичів і всіляко прагнула вивищитися. Батьківські якості, вважає критик, успадкувала Лілі, але її вирізняло серед інших тонке чуття смаку й витонченості. Вона, висновує Очинклосс, героїня не за якимось твердим моральним переконанням, а саме через свою філігранність; вона по суті «єдина справжня леді в Нью-Йорку». Однак, після такої неоромантичної висоти дослідник окреслює й реалістичне падіння Лілі: «...після кожної помилки вона зазнавала певного огрубіння, що зроджувалося відчуттям все більшої потреби чіплятися за багате й надійне. Авжеж, вона не могла змусити себе розповісти Джорджу Дорсету про невірність його дружини і, відтак, завоювати собі найбагатшого у місті чоловіка та вознестися з тріумфом над усіма її заздрісними суперницями, але Лілі все-таки знаходить у собі сили відреагувати позитивно на залицяння Роуздейла, аби виправити своє скрутне матеріальне становище. Проте її реакція виявилася запізнілою – навіть Роуздейл не схотів її товариства...». Далі їй лишилося прийняти надмірну дозу снодійного.

Дійсно, до Очинклосса ніхто не ув'язував долю і характер Лілі з її батьками, а це, як бачимо, мотивує як шляхетний шарм героїні, так і її потяг до нувориша Роуздейла в час скрути. З іншого боку, відомі стосунки між батьками Лілі та її «незнання» свого батька відкривають перед дослідником цікавий і несподіваний блок мотивацій дій та поведінки персонажа у світлі сучасної психології, зокрема етеолого-архетипної критики, що ще чекає на свого дослідника. Водночас, Л.Очинклосс цілком слушно, як на мене, звертає увагу на надмірну сором'язливість Едіт Вортон, яка навіть зізнавалася подрузі (Адель Берден) у «хворобливій фобії» в молоді роки. Надалі художниця начебто порозумілася зі своїми сучасниками, але той факт, що вона лишалася «гордою й незворушливою» («proud and stiff») підказує, що давня сором'язливість аж ніяк не канула в

лету. Ймовірно, декотра інерція Лілі Барт, її нерішучість, що так дорого їй коштували, є художницькою проекцією власного еґо.

Блейк Невіус, як ніхто з критиків-попередників, робить акцент на пуританській первині всієї творчості Едіт Вортон [4]. Констатуючи відомий вплив пуританства на американську культуру в цілому, автор зазначає, що не дивно, коли багато читачів, незнайомих із біографією Е.Вортон, асоціюють її з Бостоном і Новою Англією. Яким би не був вплив Нью-Йорка та Європи, пуританська моральність і відповідальність структурують фіктивний світ творів письменниці – авжеж, найразючіше це проявляється в «Ітені Фромі», але й інші романи просякнуті пуританським духом, що дається взнаки на різних поетикальних рівнях. Натомість Лайонел Триллінг у праці «Моральна інерція» [5] виносить вельми суровий вирок усій творчості Е.Вортон. «Вона привнесла в роман, – пише критик, – лімітовану інтелігентність, посилену увагу до деталей, щире бажання розказати правду – бажання, що в декотрих моментах вона задовольнила. Проте вона була жінкою, в якій ми не можемо не відчувати брак сердечності, що проявляється у художніх та моральних недохопах її творів» [5:138].

Отже, рецепція «Дому сміху» в 40-50-ті роки демонструє свої особливості: робиться спроба прочитати роман як вираз «творчої поразки» письменниці; висновується, що талановита авторка, лишаючись у лоні свого соціуму, водночас трансцендує його, створює сатиричний портрет своєї генерації, зображує історичну ходу Америки на порубіжжі ХІХ – ХХ сторіч. Висвітлюється оригінально образ Лілі Барт, а Лоренс Селден несподівано, але й вдало порівнюється з Генрі Джеймсом; ставиться під сумнів існування «вищого світу» в США, а відтак висміюються аристократичні претензії *smart set* у «Домі сміху»; загострено й полемічно розкриваються стосунки поміж Едіт Вортон і Генрі Джеймсом; обґрунтовується аргумент на користь того, що великої колізії поміж «старою» та «новою» Америками не існувало, що Барти замирилися й поріднилися з Роуздейлами; акцентується пуританський первень творчості Е.Вортон, а, з іншого боку, твори письменниці піддаються доволі різкій критиці.

60-ті роки, як зазначалося, вносять свою вагому корективу в тлумачення «Дому сміху», магістральні віхи якої висвітлені лаконічно Шері Бенсток. Тому я дозволю собі кілька уточнювальних штрихів, зокрема хочу спинитися на розвідках Ірвінга Хау.

1962 року вчений ініціює публікацію збірки колективних праць, присвячених 100-тій річниці з дня народження Едіт Вортон(6). Сам він вміщує у збірці дві розлогі статті – «Творчий здобуток Едіт Вортон» та «Щільне прочитання «Дому сміху», де намагається переоцінити творчість письменниці. Насамперед, Хау пропонує розглядати найкращі романи Вортон – «Дім сміху» та «Звичай країни» – в контексті натуралізму західноєвропейського гатунку, хоча тут-таки уточнює, що перший роман виконано з прицілом на «вражаючий ефект», який далекий від пристрасті натуралістів нагромаджувати «факти життя». Здавалося б критик підійшов до сучасного розуміння американського натуралізму, де на відміну від європейського чималу роль відіграє романтичний елемент – наслідок специфіки американського мистецтва як такого. Однак критик схиляється до конвенційного пояснення: надмірний вжиток риторики, зайва полізістовність та емотивна напруга наративу роману. На жаль, цей закид лишається декларативним, хоча ми згодні з тим, що «Дім сміху» не вписується в рамці натуралізму, а от поетикальна «надмірність» сугестує неоромантичний первень роману, що не виключає й натуралістичний елемент. На загал, І.Хау вважає «Дім сміху» «найпотужнішим витвором, в якому Вортон драматизує з небувалою повнотою й свободою своє чуття всеохопної марноти людських стосунків, тиранію середовища над людською волею й бажаннями» [6:5].

Суто технічно, зазначає критик, Е.Вортон не була великим новатором. Вона не симпатизувала формальному експерименту видатних європейських та американських письменців, для неї роман лишався здебільшого сталою формою (fixed form), щільно сконструйованим, дещо заважким контейнером наративу. «На відміну від таких письменників-імпресіоністів як Конрад і Фолкнер, – пише І.Хау, – вона (Е.Вортон – С.П.) не стреміла до ілюзії транспарентності, що могла б заангажувати читача до фіктивного світу роману. Вона бажала, аби її аудиторія завжди відчувала її цупку спрямовуючу десницю, сприймала її як надійну контролюючу силу» [6:5]. Звичайно, з Фолкнером-імпресіоністом і його прозорим («транспарентним») письмом мені погодитися дуже важко, хоча аукторіальність Вортонівської нарації І.Хау виявляє точно. Далі на черзі цікава полеміка з попередниками стосовно взаємовпливів Е.Вортон та Г.Джеймса

І.Хау услід за Ед.Вільсоном вважає, що «вплив» Джеймса на Вортон значно перебільшений, від чого затьмарюються справжні здобутки

авторки «Дому сміху». Але критик виборює цю тезу в полеміці з Е.К.Брауном та К.Д.Лівіс. Перший, як ми бачили, доволі детально розібрав, де і як відбувається джеймсівський вплив на Е.Вортон. Хау, однак, твердить, що всі приклади, наведені Брауном, є частковостями, які не можуть свідчити про вплив Г.Джеймса. Це, як мінімум, дивує. Проте далі, навівши думку Брауна – «з початку до кінця «Риф» є суціль джеймсівським романом» – критик пропонує цікаву контраргументацію: витончена агонія А.Літ, героїні роману, більшою мірою залежить від авторської фемінності, тож Г.Джеймс тут не до чого; подібним чином, фінал роману – болісно тенденційний та руйнівний стосовно всього, що відбувалося раніше, – теж є художньою проекцією вортонівської фемінності з домішкою моральної відплати, що не виключає джеймсівського «сліду» в романі «Риф». Виникає питання: якщо І.Хау такий чутливий до «фемінності», тоді як він міг не помітити її в образі Лілі Барт – чи не «найфеміннішої» фігури у творах Е.Вортон?

І.Хау заперечує й думку К.Д.Лівіс – «Е.Вортон є спадкоємницею Г.Джеймса». Як відомо, цю думку англійка висновує із споминів-роздумів самої Е.Вортон, але І.Хау твердить, що К.Д.Лівіс сприймає слова письменниці «за чисту монету, що й збиває критика з пантелику». «Вортонівська презентація творів Г.Джеймса – наполягає Хау – вочевидь неадекватна, бо вона перетворює Джеймса на письменця надміру схожого на неї (Е.Вортон – С.П.) саму. Залежність Джеймса від «невеличкої, зникаючої групи людей, серед яких він народився й виріс», ніколи не була значущою, а коли він змужнів як митець, зовсім відпала. При цьому, хоча Джеймс і представляв собою «стару Америку», він походив з тієї принципово відмінної від того, в якому зростає Е.Вортон, і з якого вона щедро черпала матеріал для своїх творів. Нью-Йоркець за походженням, Джеймс був завжди тісно пов'язаний – духовно й емоційно – з Новою Англією, філософським ідеалізмом, котрий він сприймав як з оригінальних джерел, так і з розмислів свого батька, Генрі Джеймса старшого. Саме цей сегмент американської думки був недоступним для місіс Вортон – водночас на її користь, бо позбавляв її твори сухої занудності, але й на її біду, тому що позбавляв її художність світлої трансцендентності, яка освітлювала навіть найтемніші аспекти джеймсівської прози» [6:8].

Категоричність І.Хау аж ніяк не сприяє висвітленню такого тонкого питання, як творчі взаєностосунки Генрі Джеймса та Едіт Вортон.

Зрозуміло, що не чорно-біла констатація тут потрібна, а розважливе поцінування напівтонів і різноманітних відтінків непростих стосунків великих майстрів слова. Безперечно, перебільшенням є опінія про Е.Вортон як “disciple” Г.Джеймса, але іншою крайністю є возведення «китайського муру» поміж митцями на тій основі, що Вортон, мовляв, знаходилася поза новоанглійською духовною традицією. А як тоді бути з її пуританством, «романтичним аналогом якого став трансценденталізм», чи як сприймати її опінії на кшталт «Ніцше – це Емерсонівський chef-d’oeuvre» [7:134], добре знання філософії та поезії Емерсона, Вітмана, новоанглійських теологів, як можна ігнорувати різючі сцени чарівної «трансцендентності» в «Домі сміху»: «...he seemed to see before him the real Lily Bart, divested of the trivialities of her little world and catching for a moment a note of that eternal harmony of which her beauty was a part» [8:109]... А втім, через три роки після з’яви статті І.Хау світ побачив монографію М.Белл «Едіт Вортон і Генрі Джеймс: історія їхньої дружби»(6), де творчі стосунки американських митців розглянуті значно тонкіше, точніше, професійніше.

І.Хау, зі свого боку, чи не вперше звертається до творчої паралелі Е.Вортон – З.Фройд. Здавалося б, Вортонівська налаштованість супроти «модерних» ідей суціль унеможлиблює будь-яку кореляцію поміж американською письменницею та австрійським психологом. А втім, – зазначає критик, – їхні твори демонструють схожий скептицизм стосовно *можливостей* людського життя: місіс Вортон мала вельми розвинене, а можливо й надміру розвинене, чуття суспільної сили, що притлумлює наші бажання; як і З.Фройд, вона вірила, що ми маємо витримувати нездоланий конфлікт поміж природою і культурою та за усієї поваги до процесу сублимації знала, що людська здатність до штучного задоволення вкрай обмежена. З такої складної ситуації, що її фахівці(Ф.Рів) нарекли «пасткою болісних суперечностей поміж природою і культурою, індивідуумом і суспільством», письменниця не бачила легких виходів.

Зокрема, дослідник заперечує розхожу думку, що Е.Вортон у «Домі сміху» та й в інших творах виступає «захисницею суворих соціальних конвенцій проти тих, хто, керуючись романтичною енергією або жадобою до нового життя, бунтує супроти налагодженого світу». Ні, слушно зауважує І.Хау, вортонівський малюнок складніше: більшість її сюжетів будуються на колізії поміж стабільним суспільством і душевним героєм, який частково належить цьому суспільству, але й повстає супроти

нього(Лілі Барт). Зрештою, такий герой має поступитися соціальним табу, які він же й заперечував або намагався протистояти ним, бо у нього не знаходиться достатньо волі-смівливості, чи він виявляє, що каральна сила суспільства значно могутніша, аніж він собі уявляв, або що суспільні канони, супроти яких він бунтував, не такі вже й аморальні. Втім, додає критик, симпатія Е.Вортон до своїх «повстанців» є дещо прохолодною й відстороненою [6:17]. З останнім я не можу погодитися – оцінки Д.Триллінг та А.Кейзіна щодо «перемоги в поразці» Лілі Барт видаються мені більш адекватними.

Імпонує мені стилістичний аналіз «Дому сміху», що його здійснило І.Хау. Передусім, він розкриває талант художниці живописати точно, стисло, візуально, але й узагальнено, евокативно: “She was smaller and thinner than Lily Bart, with a restless pliability of pose, as if she could have been crumpled up and run through a ring, like the sinuous draperies she affected. Her small pale face seemed the mere setting of a pair of dark exaggerated eyes, of which the visionary gaze contrasted curiously with her self-assertive tone and gestures; so that, as one of her friends observed, she was like a disembodied spirit who took up a great deal of room”. Детально й переконливо виявляється різнокольорова іронія, сарказм, карикатурність, що їх вправно використовує авторка роману. Водночас, І.Хау фіксує й поодинокі випадки жіночо-журнальної риторики, яка трапляється при змалюванні особливо сильних емоцій-переживань, як, приміром, в останній зустрічі поміж Лілі і Лоренсом: “Something in truth dead lay between them – the love she had killed in him and could no longer call to life. But something lived between them also, and leaped up in her like an imperishable flame: it was the love his love had kindled, the passion of her soul for his”. Перше речення, за І.Хау, виконано блискуче, друге – «пурпурово-надумане». Так, але можливо й «фемінно вивищене»?

ЛІТЕРАТУРА

1. Kazin, Alfred. Edith Wharton // Kazin, Alfred. On Native Grounds. – N.Y., Harcourt, Brace and World, Inc., 1942.
2. Trilling, Diana. The House of Mirth Revisited // Harper's Bazaar 81, 1947. – P. 126-127.
3. Auchincloss, Louis. Edith Wharton and Her New York // Auchincloss, Louis. Reflections of a Jacobite. – Boston, Houghton Mifflin Company, 1961.
4. Nevius, Blake. Edith Wharton: A Study of Her Fiction. – Berkeley, U of California P, 1953.
5. Trilling, Lionel. The Morality of Inertia // Great Moral Dilemmas. Ed. by Robert MacIver. – N.Y., Harper and Bros. 1956.
6. Edith Wharton. A Collection of Critical Essays. Ed. by Irving Howe. – N.Y., Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1962.
7. Детальніше про це див.: Римарчук Т.Ф. Ніцшеанство, ідеалізм, гендер неоромантичного героя в творах О.Кобилянської та Е.Вортон // Типологія української та американської літератур на порубіжжі XIX – XX сторіч. За науковою редакцією С.М.Пригодія. – К., Київський університет, 2004. – С.51.
8. Edith Wharton. The House of Mirth. – Mineola, New York, Dover Publications, Inc., 2002.

РАЄВСЬКА І. В.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ УМБРІЙСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ У ДІАТОПНОМУ АСПЕКТІ З УРАХУВАННЯМ ІЗОГЛОС ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Статтю присвячено аналізу мовних ознак умбрійських субдіалектів у діатопному аспекті та порівнянню їх з рисами, притаманними діалектам суміжних областей. Простежено вплив суміжних діалектів на субдіалекти вивчаємої групи на фонетичному, лексичному та, частково, на граматичному рівнях.; виділено східні риси. Проведено аналіз сучасного стану з урахуванням ізоглос та виділено фактори, які обумовлюють складність проведення класифікації субдіалектів в області Умбрія.

Ключові слова: діалект, субдіалект, діалектне членування, ізоглоса, діалектна зона, метафонез, палаталізація.

Стаття посвячена аналізу мовних особливостей умбрійських субдіалектів в діатопному аспекті та порівняльній характеристиці з ознаками, притаманними діалектам сусідніх областей. В статті зображено вплив сусідніх діалектів на субдіалекти вивчаємої групи на фонетичному, лексичному і, частково, на граматичному рівнях, при цьому виділені деякі схожі ознаки. Також в статті затронуті питання сучасної мовної ситуації в області Умбрія, при цьому був проведений аналіз існуючих ізоглос, виділені фактори, що ускладнюють проведення класифікації субдіалектів даного регіону.

Ключевые слова: диалект, субдиалект, диалектное членение языка, диалектная зона, изоглосса, метафонез, палатализация.

The article focuses on studying and analysis of linguistic features of Umbrian subdialects in linguistic-geographic aspect and comparison of such features with the relevant of the contiguous regions. Therefore, the impact of the neighboring dialects is described on both phonetic and lexical levels as well as in grammar structure aspect. Also this article emphasizes the most interesting trends of the current linguistic situation in Umbria Region. The carried out isogloss analysis was based on complex consideration of different into linguistic and extra linguistic factors which influence the existing difficulties of classification of some subdialects.

Key words: dialect, subdialect, dialectic segmentation, dialect area, isogloss, palatalization, metaphony.

Мета роботи полягає в комплексному описі всіх мовних рівнів субдіалектів Умбрії, зокрема перуджійського, альтотіберійського, південно-східного та зони Орв'єто та проведенні порівняльної характеристики з діалектами суміжних областей, а саме: Лацио, Марке, Тоскани, виділити їхні схожі та відмінні риси та ; аналізі історичних передумов формування та членування на субдіалекти з урахуванням етносоціокультурних складових.

Наукова новизна полягає у використанні комплексної методики вивчення діалектів (на прикладі умбрійських субдіалектів) з урахуванням усіх чинників впливу на формування та функціонування цього мовного явища в діастратному, діафазному, діамезному та діатопному аспектах з

урахуванням історичних, економіко-соціальних, культурологічних чинників та причин існуючого членування. Висновки та результати можуть використовуватися для проведення нових ізоглос, які будуть вразовувати крім лінгвістичних також і екстралінгвістичні фактори.

Об'єктом дослідження стали субдіалекти області Умбрія, взаємозв'язки з говірками Центральної Італії.

Предметом дослідження є ознаки умбрійських субдіалектів на всіх мовних рівнях і особливості їх функціонування в складі сучасних діалектів Італії у мовленні представників різних соціальних груп населення.

Матеріалом дослідження слугували драматичні твори, написані умбрійськими субдіалектами, фольклорні джерела, зокрема прислів'я та приказки, що побутують у цій місцевості, статистичні дані, опубліковані Національним інститутом статистики Італії, а також результати соціолінгвістичних опитувань, проведених автором в Умбрії під час стажувань.

Суперечливі питання діалектної ситуації в сучасній Умбрії почали розробляти відносно недавно.

Складність класифікації діалектів та субдіалектів, яка є вагомою частиною в класифікації мов, можна розглядати і як систематизацію об'єктів і явищ взагалі, і як систематизацію об'єктів і явищ з особливими якісними ознаками зокрема. У цьому випадку об'єкти, тобто говори, можна вивчати як поза територіальним, так і поза історичним аспектами. Результати класифікації можуть бути зіставлені з відповідними даними, отриманими лінгвогеографічними методами, а також етнографічними та соціоісторичними дослідженнями.

Важливу роль у розробці діалектного членування Умбрії відіграла робота Ф.-А. Уголіні "*Rapporto sui dialetti dell'Umbria*", присвячена діалектам південної Італії й регіону Умбрії [1:46]. Учений говорить про дві великі мовні зони в Умбрії. Якщо проаналізувати документальні письмові джерела середніх віків, то можна побачити, що ці відмінності існували, принаймні, з XIV століття. Мовні кордони могли коливатися протягом століть, але головні розбіжності зберігалися, принаймні, для найважливіших діалектних рис. Географічно Умбрію перетинає й розділяє на дві частини річка Тибр. Саме по ній і проходить межа діалектного поділу області на північну та південну зони.

До північної зони входять найважливіші центри: Фоліньо, Сполето, Терні, Амелія, а на сході – Норча. До неї не належать Орв'єто й прилегла

територія, яка на півночі простягається до Читта-делла-П'єве, оскільки тут не зафіксовано явище метафонези й водночас виявлено значну близькість з сусідньою зоною Вітербо, що виявляється передусім у центрально-південному, зокрема римському консонантизмі.

Для північної зони найбільш характерна риса, що виокремлює північні від південних діалекти Умбрії, – палаталізація наголошеного *a* у відкритому складі.

Демаркаційна лінія, яка відділяє північні діалекти від південних, проходить нижче Тразімено, не враховуючи Читта-делла-П'єве, але включаючи Кастільон Фоско, де трапляються такі релікти, як *pignètta*, *spezièle*, *grèno*, *grènturco* і Компіньяно, що входить до адміністративного центру Маршано, від якого знаходиться на відстані 12 км. У Компіньяно також пом'якшилося залишається ще в деяких словах, наприклад, *chèsa*, *chène*, *èco (ago)*, *bèbo* [2:467], а суфікси -ARIU та -ARIA редукувалися в -èo і -èa, наприклад, *mugnèo*, *perdechèa*, *ceppèa*.

Угору за течією Тибру у напрямку Маршано, ліворуч від ріки, ні в Колацоне, ні в Гуальдо Каттанео палаталізації немає. У Беттоне, по інший бік від Тибру й на південь від К'яшо, знаходимо залишки палаталізації (*sèle*, *seghèto* “foraggio”, *fetèto*, *grènturco*, *bèttlarda*) поряд з вокалічними особливостями, коріння яких можна знайти в середньовічному Ассізі. Каннарі говорить про відсутність палаталізації *a*. У Спелло виражений метафонез аретинського зразка. У Бастії, ближче до півночі, сьогодні немає ні палаталізації, ні метафонеза. Говір Ассізі щодо цього явища поєднується сьогодні з говором Бастії [1:468].

Таким чином, у районі Тибру можна виділити трикутник, вершина якого – Беттна, а основа – Торджано й Перуджа. Він утворює мовний клин, збережений завдяки давньому політичному поділу області Перуджі. Винятком у південному напрямку є невелика нейтральна зона, де є метафонез (Спелло). Для Сан-Мартіно-ін-Кампо, розташованого праворуч від Тибру за одинадцять км від Перуджі, характерна палаталізація приголосного перед *a*, тому цей населений пункт можна вважати консервативною діалектною зоною.

Ближче до півночі, у Губб'ю, з'являється явище заміни наголошеного *a* на *è*, наприклад: *chèsa*, *sèle*, *cichèla*, *lavè*, *magnè*, *cantè*, і зустрічається воно тільки в мовленні найстаріших жителів цієї зони. Найбільш консервативним є квартал Сан - Мартино, де ще звучить -*e*- замість наголошеного *è*: *mèchena*.

Можна провести розмежувальну лінію, яка починається від Кастільйон Фоско, проходить через Маршано, доходить до Дерута, потім проходить через Беттна й Торджано, обходить Бастію й Ассизі, і далі прямує в бік Губбіо. Посередині цієї лінії, у північному напрямку, постійно виявляється палаталізація приголосного перед *a* у відкритому складі. Таким чином, постійно зберігають це явище Чивітелла Бенаццоне, село Маджоне, Лішано Нікконе, говори Умбертиде й Читта- ді- Кастелло.

Якщо палаталізація наголошеного *a* у відкритому складі може служити основною ознакою розрізнення північних і південних діалектів Умбрії, то слід відразу сказати, що вона ніяк не може використовуватися для відділення цієї діалектної групи від північних зон, які географічно межують з Умбрією [1:471].

Інші ознаки північних діалектів спорадично трапляються й на інших територіях:

– постійний перехід ненаголошеного *er* у *ar* (*chiacchiarà, venardi, mattaria*) – риса, характерна для сієнського й аретино-к'янайольського діалектів, що беруть свій початок в архаїчних центрально-південних діалектах;

– палаталізація простого чи довгого *-l-* у сполученні з кінцевим *i* – риса аретинського й сієнського діалектів (*cavagli, animagli* замість *cavalli, animali* в італійській);

– палаталізація простого чи довгого *-n-* у сполученні з кінцевим *i* (*bastogni, uomegni, Giagne* замість *bastoni, uomini, Gianni* в італійській) – риса швидше сієнська, ніж аретинська [3:36].

Як відомо, мета класифікації полягає у встановленні класів об'єктів із жорсткими межами між ними. При цьому, якщо виявляються так звані перехідні класи, то слід перебудувувати всю класифікацію, тобто необхідно насамперед змінювати критерій, за яким здійснювався поділ. Однак можливі й такі випадки, коли розглянуті об'єкти за спільними й відмінними рисами між ними не можуть бути згруповані в класи за жодними із обраних критеріїв, а утворюють континуум, який умовно може бути розділений на групи і їхні підгрупи.

Стосовно субдіалектів цю ситуацію можна описати таким чином. Якщо внаслідок аналізу матеріалу виділяються деякі групи субдіалектів та встановлюються ієрархічні зв'язки між ними, то слід уважати, що отримані одиниці розподілу відповідають одиницям, які існують, і в цьому випадку класифікацію вважають природною. Якщо ж аналіз матеріалу показав, що

розбіжності між говорами нарастають поступово, тоді або варто змінити основу класифікації, або, якщо основу було обрано правильно, здійснити умовний розподіл усього континууму говорів на довільне число груп.

У цьому випадку одиниці діалектного членування будуть позначати умовні класифікаційні поняття [4:4]. Крім того, класифікація діалектів у всій сукупності складових за таким підходом може мати “комбінований” характер, тобто, з одного боку, у ній виділяються дві (чи більше) різні групи говорів, а з другого, вирізняються говори, які за наявності чи відсутності розпізнавальних ознак, покладених в основу класифікації, утворюють ніби поступовий перехід від однієї групи до іншої. Однак наявність між двома групами перехідних говорів свідчить про те, що в цілому отриманий розподіл тільки умовно може бути названий класифікацією. У таких випадках доцільно спробувати змінити критерій розподілу, оскільки відсутність класів може бути наслідком того, що за основу поділу було взято класифікаційно незначущі ознаки, які затемнили загальну картину. Можливо також, що такий “комбінований” характер справді притаманний діалектній мові, і ніякі зміни у виборі критеріїв поділу не допоможуть у виділенні класів із жорсткими межами між ними [4:5].

Відомо, що в тих випадках, коли об’єкти мають велику кількість ознак, часто виявляється доцільним створення “плинної” класифікації. Як зазначає Р.І. Аванесов, діалекти також виділяються за “змінною” класифікацією, при цьому перевага одного розподілу (за одним комплексом ознак) перед іншим (за іншим комплексом ознак) визначається позамовними факторами. Питання про те, якому розподілу надати перевагу, пов’язане з проблемою вибору ознак як основи класифікації [4:5].

Важливим кроком уперед у класифікації діалектів Умбрії стало створення “Мовно-етнографічного атласу області Умбрія” (ALERU), розробленого Дж. Моретті на основі вивчення фонетичних і морфологічних ознак. В атласі ми бачимо вже не три зони, а п’ять. Додатково виділені лінгвістичні “смуги” Скеджа-Тоді й Тразімено-П’єве [5:37].

Систему поділу діалектів Умбрії можна представити таким чином:

А. Північна група субдіалектів:

А.а. субдіалект м. Перуджа

А.б. субдіалект м. Губбіо

А.в. субдіалект м. Кастелло

А.А. субдіалект перехідної зони Скеджа-Тоді

А.Б. субдіалект перехідної зони Тразімено-П’єве.

Б. Південно-східна група субдіалект:

Б.а. субдіалект м. Сполето і Фоліньо

Б.б. субдіалект м. Терні

Б.в. субдіалект м. Норча

Б.г. субдіалект м. Америна.

В. Субдіалект м. Орв'єто [5:265].

Згідно з сучасними ізоглосами було зроблено аналіз та розподіл населених пунктів області Умбрії за діалектними зонами. Таким чином, до *північної* зони увішли 22 населених пункта, серед яких місто Перуджа, Тразімено, Бастія та інші. До наступної *південно-східної* зони віднесено 23 пункти, до зони розповсюдження субдіалекта *міста Орв'єто* – 8, до *перехідної зони Скедджа-Тоді* – 12, до зони *Тразімено-П'євезе* – 5. Крім того, існують зони вживання умбрійських субдіалектів за межами адміністративних кордонів області. За даними 2007 року нараховується 8 населених пунктів [6:267].

Розглянемо ізоглоси деяких найхарактерніших діалектних явищ області Умбрія в їхній лінгвогеографічній проекції.

Перша група притаманна практично всієї описуваній території. Характерною рисою, повторимо, є палаталізація наголошеного *a* у відкритому складі. Це, передусім стосується низки іменників у множині чоловічого роду, що трапляється в Умбрії всюди: Перуджа: *i tempa, i solda, i chioda, passa*; Сан Мартино-ін-Кампо: *i tema, i papa*; Маджоне: *i sassa, i buova, i piéda*; Губбіо: *i tema, i bocca, i bua, i pia (i piedi)*; Умбертиде: *i tema, i fantasma*; Компіньяно: *i deta, i pida, jj òva*; Беттона: *i fistia, i peverona*. Нема свідчень цього явища в Лішано Ніконе, розташованому на кордоні з Кортаною, і Читта - Каstellо. Однак Бастія, що знаходиться на демаркаційній лінії, воно спостерігається: *chioda, i fonga, i méla, i deta*. Що до Перуджі, то перші сліди цього явища датуються XIV століттям: у найстародавнійшій “*Cronaca*” зафіксовано: *i mura, i mulina, i comandamenta, i castella* [5:262].

Характерною рисою є поява в давальному відмінку глухого вибухового *t*, початки якого можна знайти в латинському прийменнику AD: Перуджа: *ta té 'a te'*. Губбіо: *ta sé 'a sé'*; Сан-Мартіно-ін-Кампо: *tal mi babo*; Маджоне: *ta lù, ta la mi mamma*; Кастильйон Фоско: *tammé, talluie*; Компіньяно: *tammé*; Умбертиде: *ta la tu mamma*; Беттона: *tammé*; Чивітелла Бенаццоне: *ta lù*; Лішано Нікконе: *tal nòppo*.

Це явище видозмінюється в північному напрямку, де Каstellано й к'янальольські (*chianaiuoli*) діалекти мають *ma mé, ma té*, і в південному напрямку, де знову з'являється в Орв'єто й далі на південь у Баньореджо та Монтеф'ясконе: Орв'єто: *ma lue, ma la porta, man tutte, mar Vesco*; Баньореджо й Монтеф'ясконе: *mar sacco, mar forno, man quer palazzo, ma le fontane, ma mi*. Ця риса, як пише Л. Балделлі, відтворена в перуджійських джерелах ще з XIV століття [5:264].

Разом з тим слід сказати й про *nto/to, ntu/tu* (з INTUS), що фіксується на більшій території, яка сягає Читта-ді-Кастелло (*tul/ntul capo, tul cervel del pio, tu la testa, ntul groppone*), Кортоне (*tu la stalla, tul fusèto 'fossato'*) і Фоліньо (*nto la catana, ntu lu vimu, nto l'akkuu*). У перуджійському варіанті мови зазначене звукосполучення проявляється як *tuquìe, tuquàe*, а в кастелланському – як *mequì, melì, melà, melassù*. Це явище, продовжується й за Апеннінським хребтом у римських формах: *ma chè, malà, malaggiò, malassò*).

На півдні, де трапляється тип *ma mé*, відповідно також є серія з *ma-, me-*: Орвієто: *mellà*; Баньореджо: *meccà, mellà, millì, micchì, mellassù, mellaó 'laggiù'*.

Дуже яскрава риса стародавніх перуджійських текстів – перехід латинського кінцевого довгого \bar{I} у *e*. Наприклад, у діалекті Сан-Мартіно-ін-Кампо, який давніший за перуджійський, бо побутував на більш консервативній території, це явище виражене скрізь. Воно невідоме сучасним діалектам Читта-ді-Кастелло й Умбертиде, хоча сліди його залишилися в деяких типах відмінювання, які фіксуються у Лішано Нікконе та в Губбіо.

Ці приклади демонструють перехід латинського кінцевого \bar{I} довгого в *e*: Перуджа: *chepichèsa, pezzipane, a petto i sole*; Губбіо: *ventisotto, pezzepane, crocestrèda*; Маджоне: *ventisotto, corpilòd(e)la, chèpitèvola, orinòtte*; Кастильйон Фоско: *partisopre, pettisoile, kasiterra*.

На тій же території фіксуються приклади випадіння *d* у певних синтаксичних структурах у складних словах, найдавніші з яких засвідчені писемними джерелами Тоді 14 століття: *corte i Roma* (*corde di Roma*).

Появу кінцевого *-e* на місці довгого \bar{I} поряд з випаданням *d* помічаємо далі в говорах у напрямку Орв'єто, Баньореджо й аж до провінції Вітербо, наприклад, Орв'єто: *vintuno e maggio, tozzo e pane, stilla e vino, tetto e vetro*; Баньореджо: *sacch'i pene (sacco di pane), fredd'i née (freddo di neve), cap'i*

sasso (capo di pietra), a forz'i carci (a forza di calci), a tant'i lettere (a tanto di lettere), a rott'i collo (a rotta di collo) [5:265].

Закінчення *-ònno* в третій особі множини в односкладових дієсловах теперішнього часу і спорадично у дієсловах майбутнього часу трапляється на території, що виходить за межі північної зони Умбрії. Форми *vònno, fònno, stònno, avrònno* є типово перуджійськими, хоча трапляються і в Губбіо, і в Умбертиде, і в Кастильйон Фоско, і в Компіньяно, і в Маджоне. Також вони є і в аретинсько-к'янальському діалекті, з іншого боку доходять через Спелло до Фоліньо та Сполето й трапляються в середньовічних джерелах Тоді. У зону поширення *-ònno* включаються також Орв'єто й Баньореджо, але на півночі в Лішано Ніконе і Читта-ді-Кастелло цього явища вже немає.

Посередині цієї ж лінії наявне вживється форма 3-ої особи множини теперішнього часу дієслова *essere: ènno, èn*, що контрастує з давнім римським і сабінським *sònno, (essi) sono*.

Нерозрізнення наголошених голосних у низці вказівних займенників властиве для всієї північної зони Умбрії. Без будь-яких винятків для цієї зони характерні парадигми: *quisto e quista; quisti e quiste, quillo e quilla; quilli e quille, tisto e tista, tisti e tiste (codesto, codesta, codesti, codeste)*. Це явище зникає в Спелло, Фоліньо, Сполето, Маса Мартана, Норча, Амелія та Тернано, де склалися метафонічні умови, що сприяють розрізненню жіночого роду і чоловічого, чоловічого і середнього[5:265].

Ще одна риса діалектів Умбрії – абсолютна відсутність голосної *u* в кінці слова з єдиним винятком, що стосується тільки артикля та вказівного займенника в чоловічому роді однини в Умбертиді (*lu, stu*). Кінцева *u* знову з'являється в Спелло, де розрізняють коротке *-u* та латинське *-o*. Межі цього явища, перетинаючи Норчу, доходять до аквіланського Абруццо, де також виявлено риси діалектів північної Умбрії, що не мають кінцевої *u*.

Поведінка латинських буквосполучень *-ND-* і *-MB-*, що перейшли в *-nn-* та *-mm-*, є типовою рисою центрально-південних діалектів. У діалектах Умбрії це явище теж поширене: там, де *-MB-* стає *-mm-*, *-NB-* також стає *-nn-*, а *-LD-* переходить у *-ll-*.

В усіх субдіалектах на південь від Перуджі наявна еволюція приголосних, типова для центрально-південної групи діалектів: Компіньяно: *gamma, commatte, conni, connuce, callo*; Кастильйон Фоско: *gamma, granne, spenne, callara*; Сан-Мартіно-ін-Кампо: *gamma, tenna, tonno*

(однак *caldèò*); Беттона: *tromma, gamma, pènne, callo, callara*; Бастія: *gamma, accenne, tenna, callaio, ballacchino*.

На північ від Перуджі ці групи приголосних не зазнають таких змін: Читта-ді-Кастелло: *tombolo, gambùlo, in cimbole e in ciambole, bomboli; andare carèndo, spandecerère ‘sbadigliare’, liènda ‘storia lunga e noiosa’; a caldése ‘a solatio’*; Лішано Нікконе: *gambetta, gambo; vinduto, sendo, brindello, candelo; caldeo*; Умбертиде: *gambetta, gambino, cundito, bindella, scende, caldero, caldeo, caldaccia*; Чивітелла Бенаццоне: *gamba, fondaria, grando, caldeo*; Губбіо: *gambullo, gambetta, acende, fondo, quindece, caldeo, caldaccia*.

Зафіксовано численні приклади вживання *quanno* замість *quando*, а *quando* може редукуватися до *quan*. За аналогією з останнім маємо: *fòn, fònno, òn, ònno* [5:265].

Перуджа – територія, яка зберігає латинську консонантну групу, що не зазнала альтерації, і південну з асимілятивними альтераціями, а Катанелла демонструє постійне коливання між однією та іншою формами [7:10]. Можна було б думати, що це недавнє явище, наслідок впливу національної мови, якби це коливання не було зафіксоване в середньовічних текстах: *colonda, colondese, tondina ‘tonnina’*. Наведені приклади нашої уваги нас на думку, що і в авню епоху на цій території було коливання між формами [5:270]. Такі утворення ще виявлені в прилеглих до Перуджі говорах, як на північ, так і на південь від міста. Наприклад, у Маджоне говорять *tonno* і *acattanno, klónda; gamma*, а також і *gómba, nzómba; ha callo* і *cristaldo ‘cristallo’*. Це явище має місце також і в Чивітелла, Бенаццоне та Беттона, де зафіксовано *gomba ‘gomma’* [8:9].

Тосканське явище – перехід -ARIU в -aio – особливо в давнину мало значне поширення в Умбрії. “*Cronaca*” XIV століття в Перуджі фіксує *montanaio, massaio, chiavaio*.

Це демонструє назва місцевості Canaia (сучасна Cannara) чи Nocea, що за аналогією походить від попередніх Noseia, Nuceria (сучасна Nusera), наведені форми яких відбивають народну вимову тих часів.

Варто відмітити, ще деякі фонетичні особливості, передусім велику рухливість ненаголошених голосних, що часто стає наслідком редуції усередині слова або словосполучення. Ця рухливість територіально збігається з палаталізацією наголошеного *a*: Компіньяно: *n brut male, ultimo, nì a pindlòne*; Кастильйон Фоско: *anime, balégna ‘verme del maiale’; n t fá beve l cervèllo*; Сан Мартино-ін-Кампо: *guàn dó anne ‘due anni fa’*,

arindbulchèto ‘rovesciato’; Беттона: *quante s’è scottèto ne l’aqua bollita te scotta ank kla fredda*; маммьєнкуа ‘mandameli qua’; Бастія: *strol ka, sgocclà*; Перуджа: *armistchèglie, penzréte, femmina, fnì, trapple*; Маджоне: *l’àiut subbto* ‘l’ha avuto subito’, *méccen’antro* ‘metticine un altro’, *arnicce* ‘riveniteci’; Лішано Нікконе: *nite qua subbto, tavla, debito, frettlosa*; Чивітелла Бенаццоне: *lupmanèò, stradlino, sgrufflé, tal vdé* ‘al vedere’; Губбіо: *dicém un patarnostro, tutt/nzaguenèto, n/fò* ‘ne faccio’ *lutumìa*; Читта ді Каstellло: *quan/che gionse, arni, camorcanna*. Така тенденція виявлена в найдавніший “Хроніці” Перуджі: *tramento, Bienuto, San Sanne, vertòre (versatore), postà, restuito*.

На тій же території побутує закінчення *-ènno*, *-èn* у третій особі множини в теперішньому часі індикатива дієслова *essere*. Тільки в Сан Мартіно-ін-Кампо *-ènno* протистоїть *-sónno*. Це єдиний випадок, зафіксований у середньовічних писемних джерелах Перуджі) [5:271].

Особовий займенник жіночого роду *lia* чи *li* ‘lei’ трапляється й поза межами проведеної нами демаркаційної лінії. А перехід наголошеного латинського *Ī* в *e* перед носовим приголосним ще й сьогодні можна спостерігати на перуджійській території: *véno, samména*.

Усі перераховані вище явища є еміліанськими елементами в говорах Умбрії.

Отже, підсумовуючи сказане про риси північних діалектів Умбрії, тобто діалектів перуджійського типу, варто наголосити на вагомій частці в них периферійних тосканських елементів. Анафоне́з у говорах Умбрії – явище новітнє, зумовлене впливом національної мови [9:87].

Характерна риса діалектів південно-східної зони – закінчення *-u* чоловічого роду замість *-o* – була властива народній мові в середньовіччі в Ассизі. Наприклад, молитва Св. Франциска, датована початком XIII ст., починалася словами “*Altissimi omnipotente bon Signore ...*”. Нині говір Ассизі не має цієї фонетичної риси, яка, однак, досить характерна зараз для Фоліньо та Вальнеріна і поширюється аж до Терні.

Між діалектами Ассизі та Фоліньо є відмінності в закінченнях *-o* та *-u*, відповідно до латинського походження: *otto, corpo*. У латинській ОСТО, CORPUS, а в Умбрії маємо *oto, corpu*. Однак, ця риса не характерна для слів, що у латинській закінчувалися на *-UM*, таких як *ferro* (лат. FERRUM), що в Норча звучить як *fero*.

У говорах Фоліньо та Сполето в системі приголосних відбувається перехід *b* (у тому числі в інтервокальній позиції) у *v*, наприклад: *contrivutu*

(contributo). У зоні Норча та Тернії та ж фонема *b* у тому ж положенні підсилюється й переходить у подвоєне *bb*, наприклад, *contribbutu* [10:57].

Аналогічно до діалектів північного Лаціо подвоюються деякі приголосні в особливих позиціях: (*Peruggia (Perugia)*; *arroma (a Roma)*), а також відбувається асиміляція *nd* і *mb*: *tonno (tondo) gamma (gamba)*. Ці явища в системі приголосних зафіксовані також і в Орв'єто: *mondo > tonno, profondo > profonno*.

Висновки. Унаслідок порівняльної характеристики мовних явищ субдіалектів Умбрії та суміжних областей Лаціо, Марке, Тоскани зроблено висновок про те, що, хоча названі області разом утворюють окрему підгрупу центрально-південних діалектів, усе ж вони дуже різні між собою і географічна єдність не впливає на мовну єдність як у плані “зовнішнього фактора” (діалекти сусідніх областей відрізняються один від одного), так і “внутрішнього фактора” (відсутність єдності усередині кожної окремо взятої області).

Складну діалектну ситуацію Умбрії можна пояснити низкою причин: відсутністю єдиного чи декількох лінгвістичних центрів; історичним поділом території та частими завоюваннями; близькістю областей Лаціо й Тоскана, які як у минулому, так і зараз поширюють свій вплив на територію Умбрії; історичним заселенням території двома різними народами (етрусками, умбрцями), мови яких належали різним мовним системам (етрусська – неіндоевропейська мова, осько-умбрська – індоевропейська мова).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ugolini F.-A. Rapporto sui dialetti dell'Umbria / F.-A. Ugolini // Atti del quinto convegno di Studi umbri [“I dialetti dell'Italia mediana con particolare riguardo alla regione umbra”], (Gubbio, 28 maggio–1 giugno 1967). – Perugia, 1967. – P. 463–490.*
2. *Colosio R. Fra Culture d'Acqua Dolce la Vita. Montisola sotto il cielo del Lago d'Isèo / R. Colosio // Laghi e stagni d'Italia. – 1989. – № 5. – Foligno : Arquata, 1989. – P. 35–60.*
3. *Moretti G. Gli ‘italiani’ dell'Umbria / G. Moretti // L'italiano regionale. – Roma : Bulzoni, 1990. – P. 257–260. – (Società di Linguistica italiana. – Vol. 25).*
4. *Пшеничнова Н. Н. Лингвистическая география (по материалам говоров) / Н. Н. Пшеничнова. – М. : ИД “Азбуковник”, 2008. – 220 с.*
5. *Moretti G. I punti dell'ALERU (Atlante Linguistico-Etnografico Regionale dell'Umbria). Proposte / G. Moretti // La dialettologia italiana oggi : Studi offerti a Manlio Cortelazzo. – Perugia : Guerra, 1983. – P. 261–275.*
6. *Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр ; [пер. с франц. А. М. Сухотина]. – [2-е изд.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 256 с.*
7. *Lingua e dialetti in Italia. Statistiche / A cura di A. Marrone. – Milano : Istituto nazionale di statistica, 2000. – 115 p.*
8. *Orfei R. Appunti per il vocabolario della parlata perugina / R. Orfei. – Perugia : Guerra Edizioni, 1994. – 290 p.*
9. *Moretti G. Pescatori del Trasimeno / G. Moretti. – Foligno : Edizioni dell'Arquata, 1988. – 110 p.*
10. *Moretti G. Gli ‘italiani’ dell'Umbria / G. Moretti // L'italiano regionale. – Roma : Bulzoni, 1990. – P. 257–260.*

СИНГАЇВСЬКА Г. В., ЗВОЛЕЙКО Д. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АРГОТИЗМИ ЯК СКЛАДОВА ІСПАНОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО ЖАРГОНУ

У статті йдеться про особливості появи та функціонування іспаномовного молодіжного жаргону, особлива увага звертається на таку його складову як арготизми.

Ключові слова: молодіжний жаргон, арго, мовна картина світу, субкод.

В статье идет речь об особенностях возникновения и функционирования испаноязычного молодежного жаргона, особое внимание обращается на такую его составляющую как арготизмы.

Ключевые слова: молодежный жаргон, арго, языковая картина мира, субкод.

The article deals with peculiarities of appearance and functioning of Hispanic youth jargon, paying special attention to argotic expressions as its component.

Key words: youth jargon, argot, linguistic world view, subcode.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим значенням, яке являють для лінгвістики проблеми співвідношення “мова – суспільство” і, у більш безпосередній формі, всезростаючим інтересом іспанців до питань соціальної диференціації іспанської мови, зокрема такого явища як молодіжний жаргон.

Метою статті є визначення місця і ролі арготизмів у системі сучасного іспаномовного молодіжного жаргону, а також виявлення головних причин проникнення арготизмів до молодіжного жаргону.

Предметом дослідження є семантичний простір сучасного молодіжного жаргону.

Об’єктом дослідження стали різні номінації, що перейшли з арго до молодіжного жаргону.

Матеріалом для дослідження слугували дані словників іспанського молодіжного жаргону та арго.

Наукова новизна полягає у введенні проблематики арго, а разом і з нею – і деяких питань, пов’язаних із вивченням лексики іспанської розмовної мови – з позицій ролі арготизмів у формуванні та функціонуванні саме у сучасному молодіжному жаргоні.

Молодіжний жаргон – це цікавий лінгвістичний феномен, побутування якого обмежене не лише певними віковими рамками, як зрозуміло із самої номінації, але й соціальними, часовими і просторовими.

Виникнення і функціонування цього жаргону зумовлене потребами соціально-демографічної групи, найважливішою характеристикою якої є перехідний стан, – “процес становлення особистості, пов’язаний з переборюванням певних протиріч. Наприклад, сприйнятливості до набутку старших, довірливе і критичне, навіть нігілістичне, ставлення до традиційного і усталеного, потяг до нового, до пошуку, бажання переробити світ і брак життєвого досвіду, поверховість сприйняття, схильність до розчарування, перебільшена оцінка власної думки, максималізм і обмаль власних практичних навичок, збудливість, емоційний запал і почасти буденне ставлення до незвичайного, сприйняття більшістю, як чогось звичайного...” [1:186].

Іспанська мова, як і будь-яка ніша мова світу, упродовж усього існування ніколи не була однорідною й уніфікованою. В історичному розвитку система іспанської мови змінювалася і набувала різних форм. Поряд з унормованою літературною мовою існувала велика кількість варіантів розмовної мови, які відрізнялися від зафіксованої у словнику (просторіччя, розмовна мова, жаргони, аргі, професійні соціолекти). Процеси формування і появи таких відмінностей відбувалися внаслідок задоволення лінгвістичних потреб різних прошарків суспільства через соціальні або культурні причини. Для задоволення комунікативних потреб, а також для кодифікування розмов, різні соціальні групи винаходили свої власні варіанти мови. “У кожного нашого стану, - писав В.Г. Белінський, – все своє особливе – і плаття, і манери, і спосіб життя, і навіть мова. Щоб переконатися у цьому, варто лише провести вечір, на якому зійшлися б випадково чиновник, військовий, духівник, студент, семінарист, професор, художник, побачивши себе у такому товаристві, ви можете подумати, що ви присутні при розділенні мов” [2:290-291].

Такі “відхилення” від мовної норми завжди привертали до себе увагу вчених-лінгвістів, адже особливості соціуму відображаються у мові, і вивчення “закритих говірок” дає змогу не тільки глибше зрозуміти внутрішні проблеми певної частини суспільства, а й пояснити причини виникнення нових мовних явищ, а інколи навіть спрогнозувати вплив таких явищ на унормований варіант мови. Останнім часом лінгвісти зосереджують свою увагу на вивченні та аналізі такого явища як молодіжний жаргон. Цей феномен властивий для передмість, приміських районів і спальних кварталів провідних міст – своєрідних гетто, де молодь живе за своїми законами і спілкується своєю мовою.

Однією з ключових проблем при вивченні жаргонів є критерії виділення того чи іншого жаргону та його опис. О.С. Герд, виходячи з семіотичної сутності жаргонів, пропонує класифікувати їх відповідно до членування комунікативного простору на комунікативні сфери і виділяє три такі групи:

1) групи вузькопрофесійного спілкування, групи спеціалістів – представників різних наук, галузей знання і сфер практичної діяльності;

2) групи осіб, об'єднаних спільними інтересами, захопленнями, заняттями;

3) соціально-замкнуті групи, які зазвичай протистоять існуючому суспільному порядку [3:617].

Саме остання група і є об'єктом нашого інтересу. На одному полюсі тут групи професійних крадіїв, злочинців, на іншому – різні молодіжні групи і системи, які у різній мірі свідомо, демонстративно, експресивно протиставляють себе існуючому порядку, батькам, старшому поколінню. Між цими двома крайнощами розташовуються різні вікові групи (школярі, студенти), об'єднання, які нерідко відкидаються суспільством в силу його чисто суб'єктивних моральних, етичних традицій, релігійних установок та забобонів (кастові групи, групи хворих особливими видами хвороб у різних країнах, групи наркоманів тощо). Така класифікація дозволяє нам побачити “спільні точки” між молоддю та злочинцями як соціально-замкнутими групами, звідси і перехід арго від одних до інших.

Явище молодіжної говірки не можна назвати абсолютно новим у іспанській мові. В усі часи молодь була новатором у сфері мови, формуючи не тільки нову лексику, а й удосконалюючи сам процес спілкування. Власна говірка допомагала молоді підкреслити особливий статус, відокремитися від суспільства батьків і вчителів і нерідко слугувала для самоідентифікації із певною соціальною групою (друзі, родичі, приятелі). Однак кінець ХХ – початок ХХІ ст. піднесли молодіжну говірку на якісно новий рівень розвитку.

Поява і розвиток цього складного і неоднорідного мовного явища пояснюється багатьма причинами, як соціальними, так і культурологічними. Серед соціальних причин можна назвати рушійною демократизацію суспільства, яка пов'язана з розмиванням суспільних бар'єрів, певної кастовістю окремих, особливо найвищих, соціальних прошарків. Крім того, останнім часом посилюється роль молоді, яка претендує на вагомішу роль у суспільстві, унаслідок чого її мовлення стає

менш маргінальним, тяжіючи до просування з мовної периферії до її центру. Дедалі слабшає сила і впливовість родини як ланки патріархального устрою, тому молодь менше, ніж колись підпорядковується авторитету батьків і вихователів. Вагомим соціальним чинником також є вплив іммігрантів із Латинської Америки та сусідніх країн, які не можуть повністю адаптуватися до іспанських реалій, тому змушені створювати власний варіант іспанської мови, змішуючи слова різного походження. До того ж, у сучасному іспанському мовному просторі поживався англо-американський вплив на сучасну мову. Важливу роль у появі молодіжного жаргону грає соціальна нестабільність у самих передмістях – високий рівень жорстокості і злочинності, невлаштованість у житті, криза світосприйняття, які змушують молодь шукати захисту хоча б через мову [5:19].

На формування сучасного молодіжного іспанського сленгу також вплинула низка культурологічних причин, серед яких варто виділити етнічну різноманітність сконцентрованих у містах імміграційних спільнот, тенденцію в різних етнічних групах до перенесення слів із рідних мов на тло іспанської і вплив молодіжної субкультури на світосприйняття молоді.

Молодіжна субмова – це лексичний феномен, який не є гомогенною мовною субстанцією і включає у себе загальномолодіжний жаргон та спеціальні молодіжні жаргони. Загальномолодіжний жаргон характеризує мову певного покоління, і є за своєю природою динамічною, підвладною швидкоплинній моді лексичною системою. Лексичну динаміку цього субкоду спричиняє насамперед природна зміна в часі суспільних явищ, предметного світу, в який занурене буття етносу, а також зміна мовних смаків, специфіка лінгвокреативних процесів у структурі духовно-ментального світу молоді.

Загальномолодіжний та спеціалізовані (спеціальні) мовні жаргони (жаргон школярів, студентів, армійський жаргон, жаргон неформальних молодіжних угруповань) утворюють лексично-фразеологічне ядро молодіжного жаргону, куди частково входять також професійні жаргони [4:56-57].

Слід зазначити, що молодіжний жаргон з-поміж інших соціальних страт є чи не найскладнішою мовною структурою, оскільки він синтезує всі інші страти, з неодмінним відбитком як групової, так і індивідуальної мовотворчості, а також “вікового” мовного смаку.

Відносно стабільним лексичним ядром загальномолодіжного жаргону є кримінально-тюремний субкод, який засвоює молодь не безпосередньо із першоджерела, а через посередництво інтержаргону, міського жаргону. Спершу вищезгаданий код проникає в міську субкультуру низів, згодом “концентрично розгортається” і поширюється в мовний побут інших соціальних прошарків, що з різним ступенем активності його засвоюють, пристосовуючи до своїх комунікативно-прагматичних потреб. Молодь, як найбільш соціально мобільний прошарок у плані швидкого й охочого реагування на табуйовану мову, засвоює цю лексику, яка вже пройшла через інші соціальні прошарки, зазнавши семантичних трансформацій. Це вже не є кримінальний жаргон у власному розумінні цього слова, оскільки його носії перебувають в іншому соціально-психологічному вимірі, а змістові трансформації можуть змінити слово до невпізнанності, але соціальне походження і вихідна семантика, зафіксована у численних лексикографічних виданнях відповідного типу, все ж таки примушує говорити про розширене, модифіковане вживання кримінально-тюремного субкоду [1:186].

Арго охоплює вирази, які відображають ставлення та систему цінностей групи, що його створює. Арго, таким чином, стає важливим зв'язуючим елементом між індивідами у групі і у той же час відрізняє цю групу від інших. Для того, щоб фраза або вираз перейшов до арго, є необхідним, щоб їх прийняли всі члени групи або принаймні найбільш впливові особи та лідери. Ця риса є спільною для жаргонів та арго [6:71].

Якщо група перебуває у контакті із соціально прийнятною культурою, її вирази можуть увійти до щоденної загальноприйнятої мови, хоч їх і можуть впізнавати як арготизми. Із часом вони навіть можуть бути прийняті до нормативної мови як її різновиди або як жаргонні слова. Так трапилось із словами циганського походження, як наприклад, *chaval* або *chavo* (синонім “chico”), *canguelo* (страх), *camelo* (брехня або перебільшення), у *cañí* (циган). Так само трапилось із *tele* (“[televisión](#)”). Всі ці терміни часто зустрічаються у півострівній іспанській та у інших іспаномовних регіонах. Арготизми переходять кордони.

Утворення арго можуть мати широке визнання у сучасному суспільстві. Виходячи з цього, деякі терміни швидко зношуються та зникають, у той час як інші інкорпорується до мови із першопочатковим значенням (наприклад, *mili* від “*milicia*”) або привносячи нове. Нерідкими є випадки, коли співіснування арготизмів є дуже довгим. Так у Іспанії:

melopea – “п’янка”; у Америці: *pelado* – бідна людина без роду, *fregar* (надокучати, заважати) або *chamba* (робота).

У ХХ ст. із масовим розвитком туризму, засобів зв’язку та кіно, арготизми перейшли лінгвістичні кордони. Вирази характерні для злочинності, розповсюджені за допомогою романів, фільмів та телесеріалів, зараз зустрічаються усюди: *cinco de los grandes* може означати п’ять мільйонів євро або п’ять мільйонів доларів, залежно від контексту.

Еволюція певного виразу арго значною мірою залежить від соціальних змін, які його породили. Так у молодіжному арго 1960-х років слово *gris* (буквально “сірий”) було синонімом до поліції. Сьогодні, тим не менш, це позначення перестало вживатися. Поліція тих часів вже не існує, так само як і сірий колір їх уніформи. Теж саме відбувається у Пуерто-Ріко, Панамі, Мексиці та на Кубі із словом *fotingo*, що походить від назви моделі автомобілів марки Ford, що вважалися дешевими та мали погану якість. Таким чином *fotingo* стало загалом означати “драндулет”, “колимага”. Але на ринок вийшли нові моделі, і це слово занепало.

Мовна практика молоді вносить нові семантично-експресивні обертони у цей тюремний субкод, засвідчуючи при цьому неабиякі лінгвокреативні здібності, потенції творчого асоціативного мислення та почуття гумору [6:77]. Найбільш характерним для арго є семантичне словотворення, тобто різні види тропів. Образність арго є і головним засобом, що забезпечує його високу експресивність. Візьмемо поняття “чесна людина”. У літературній мові слово “чесний” несе в собі позитивну емоційну оцінку, не випадково воно однокорінне з “честь” і в іспанській, і в українській мовах. Для особи, що говорить на арго, чесна людина - це особистість, яка викликає якщо не огиду, то вже у всякому разі крайнє презирство. Його називають словом *jeta* (букв. “рило, харя”) або *otagio* (букв. “тюлень”). Пограбовану людину називають *maje* (*majadero* – “дурень”), *primo* (букв. “йолоп”), *puerso* (букв. “борів”). Молодіжний жаргон може використовувати ці слова на позначення вже не пограбованої людини, а у значенні “наївний”, “непрактичний”, “легковірний”.

У системі молодіжного жаргону можна виокремити чимало квазісинонімічних рядів, що є питомою ознакою жаргонізованої мови взагалі. Будуються синонімічні ряди з лексем кримінального жаргону, але з невластивою їм семантикою.

Цинізм декласованих яскраво виражений в позначеннях різного роду насильницьких дій і знарядь насильства. Тут і удавана холонокровність, і презирство до смерті, і афектована, але цілком реальна і характерна байдужість, і презирство до переможеного противника і жертви. Так, *ніж* в іспанському арго - це *alfiler* (шпилька), *limpiadientes* (зубочистка) або *sacatripas* (буквально “випускатель кишок”); пістолет - *escupidora* (плювалка). Побити - це *afanar* (обробити), *calentar* (взгріти), *atizar* (струсити, поворушити), *planchar* (розгладити); побити до нестями - це *descontar* (списати з рахунків), *poner parejo* (буквально “покласти прямо”). Поранити - це *alfilerear* (вколоти шпилькою), *medir el aceite* (заміряти рівень масла). Убити - це всього лише *dar agua (agüita)* (пустити воду), *mandar a uno a empujar las margaritas* (буквально “послати будь-кого штовхати маргаритки” - мається на увазі: з-під землі на кладовищі), а також: *aclarar* (вичистити), *suprimir* (прибрати), *volcar* (перекинути), *apagar* (погасити).

Ми спробували розглянути один зі шляхів засвоєння молодіжним жаргоном нейтралізованого в розширеному вживанні кримінального арго, але разом з тим спостерігаємо і деяку трансформацію як у семантиці, так і в словотворі, а лексичні інновації засвідчують особливий спосіб мислення і корпоративно-групову форму його породження та існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Врублевська Г. Й. Лінгвокреативні процеси формування молодіжного жаргону [Електронний ресурс] / Галина Йосипівна Врублевська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – №14. – С. 186-187.
2. Белинский В. Г. Полн. собр. соч. / Виссарион Григорьевич Белинский. – СПб., 1896. – Т. 4. – 471 с.
3. Герд А. С. Жаргонология: предмет, объект и типы единиц / Александр Сергеевич Герд. – Грани слова. – М.: ЭЛПИС, 2005. – 711 с.
4. Ставицька Л. О. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект / Леся Олексіївна Ставицька // Українська мова. – К., 2001. – № 1. – С. 55-68.
5. Макарова О. Причини появи і розвитку французького молодіжного сленгу // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка / КНУ ім. Т. Шевченка. – К, 2007. – С. 18-19 – (Іноземна філологія; Вип. 41).
6. Садиков А. В. Перевод арготизмов (На материале испанского языка) / А. В. Садиков // Тетради переводчика. – М.: Междунар. отношения, 1979. – Вып. 16. – С. 71-83.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. Испанско-русский словарь современного сленга и ненормативной лексики. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2008. – 191, [1] с.
8. *Diccionario de argot español* [José María Iglesias González]. - Madrid: Alianza Editorial S.A., 2003. – 200 p.
9. *Diccionario de Jergas de Habla Hispana* [Електронний ресурс] / [Roxana Fitch]. - 1^a ed. North Charleston: BookSurge LLC, 2006. – Режим доступу: <http://www.jergasdehablahispana.org>

СКІБІЦЬКА О. В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПЕРЕДАЧА СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ТУРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ НА ІНТЕРНЕТ- СТОРІНКАХ

Стаття розглядає використання стилістичних засобів в англомовних туристичних текстах на Інтернет сторінках та способи їх передачі в україно- та російськомовних електронних текстах.

Ключові слова: туристичний текст, електронний текст, стилістичні засоби, ілюкутивна сила, комунікативна інтенція, туристичний дискурс.

Статья рассматривает использование стилистических средств в англоязычных туристических текстах на Интернет-страницах и способы их передачи в украинно- и русскоязычных электронных текстах.

Ключевые слова: туристический текст, электронный текст, стилистические средства, иллюкутивная сила, коммуникативная интенция, туристический дискурс.

The article deals with the usage of stylistic devices in English Internet tourism texts and means of their rendering in Ukrainian and Russian online texts.

Key words: tourism text, online text, stylistic devices, illocutionary force, communicative intention, tourism discourse.

Актуальність дослідження полягає у тому, що стилістичні характеристики англомовного туристичного дискурсу на Інтернет-сторінках не досліджувались так само, як і оптимальні способи збереження стилю та конотації тексту оригіналу.

Виходячи з цього ми ставимо за мету дослідити способи передачі стилістичних засобів при перекладі англомовних туристичних текстів на Інтернет-сторінках та виявити оптимальні способи збереження стилю та конотації тексту оригіналу.

Матеріалом дослідження є туристичні тексти на сторінках електронних сайтів, так чи інакше пов'язаних з міжнародним чи внутрішнім туризмом.

Таким чином, **предметом** нашого дослідження є стилістичні засоби в англомовних туристичних текстах на електронних сторінках та їх україномовні відповідники, а **об'єктом** вивчення стає передача вищевказаних стилістичних засобів та збереження стилю й конотації тексту оригіналу при перекладі. **Наукова новизна дослідження** полягає у застосуванні існуючих методів в теорії перекладу до малодослідженого

та динамічного електронного тесту загалом та туристичного он-лайн тексту зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатньо довго тексти на Інтернет-сторінках загалом та туристичні тексти зокрема розглядалися науковцями як “онлайн-брошури”, або електронна версія традиційних друкованих буклетів [1]. Однак дослідження та обговорення останніх років привели до появи певних структурних та лінгвальних характеристик, притаманних текстовому контенту на електронних сторінках [1;2;3;4], згідно з якими тексти на Інтернет-сторінках розглядаються як окремий жанр, а не тільки як „новий спосіб представити старий матеріал” [1].

Інтернет-сторінки мають спільні риси, котрі відрізняють їх від інших типів текстів. Так, веб-сторінки поділяються на суб-жанри (блоги, портали, корпоративні сайти, форуми тощо), однак їхні структурні характеристики однакові (навігація, заголовки, поле контенту, пошукові засоби тощо).

Мова та мовні засоби відіграють основоположну роль на всіх рівнях електронної сторінки. Текст знаходиться не тільки в основному контенті, на видимій поверхні, але й присутній в навігаційній системі та у доступних тільки для пошукових систем полях.

Електронний текст виходить за межі звичайних, традиційних характеристик текстів. Лінійність тексту у своєму звичному розумінні тут втрачається, адже читач (користувач) сам обирає початкову та кінцеву сторінки, створюючи таким чином початок та кінець тексту. Тому когерентність відіграє основоположну роль при створенні електронного тексту.

Динамічність та інтерактивність електронного тексту стає причиною широкого використання стилістичних засобів при побудові тексту. Особливо це стосується туристичного електронного тексту. Адже основною метою створення туристичного продукту є приваблення уваги читача (користувача) та спонукання його до ряду певних дій. Тому текст, поряд з його стислістю, повинен бути експресивним, яскравим та переконливим.

Як зазначає Г.Данн, для туристичного дискурсу характерним є використання вербальних методів, котрі „переконують, приваблюють, принаджують та спокушають мільйони людей” [5:2] [*переклад наш* – О.С.]. Серед них широке використання прикметників, емпатичного

мовлення, метафор, епітетів, гіпербол та інших стилістичних засобів; використання наказового способу, риторичних питань, прямого звернення до цільової аудиторії.

Відвідавши 150 Інтернет-сторінок, так чи інакше пов'язаних з міжнародним туризмом, ми провели аналіз частоти використання стилістичних засобів з метою впливу на цільову аудиторію. Найчастіше тут використовується епітет – 24% від загальної кількості використаних стилістичних засобів; наступною йде метафора – 10%; повтор та обособлення зустрічаються однаково кількість разів – 9%; дещо рідше інверсія, гіпербола, еліпсис та питальні речення в розповідному тексті – 7%, евфемізм – 4%. Наростання зустрічається у 3% випадків, елементи інтертекстуальності – 2%. Риторичні питання, порівняння, перифраз, апосіопесіс – 1,5% відповідно, антитеза, метонімія та паралельні конструкції зустрічаються зовсім рідко – 1% від загальної кількості вживання стилістичних засобів.

Дж.Хауз [6] вказує, що при перекладі слід приймати до уваги жанр, стиль, функцію, тему та лінгвальні характеристики тексту. Тому переклад електронного туристичного тексту є приводом для детального розгляду. Перш за все, туристичний дискурс є широким та охоплює багато різноманітних вузькоспеціальних лексичних систем (мистецтво, архітектура, кулінарія, екологія, медицина, історія тощо). Нещодавні дослідження науковців [1;7;8] довели, що туристичний дискурс є одним із спеціалізованих, таких як, наприклад, комп'ютерний чи медичний дискурс. Він має різні рівні спеціалізації, що залежать від типів туристичного тексту, котрий адресується тій чи іншій спеціальній аудиторії.

Крім того, надзвичайно висока динамічність та еволюційність електронного тексту створює додаткові труднощі при вивченні та перекладі туристичних електронних текстів.

Сплетіння жанрів та стилів, широка адресованість електронного контенту (адже адресатом є так званий „глобальний читач”), різноманітність культур, цінностей, інтересів теж може стати перешкодою якісному перекладу туристичного дискурсу на Інтернет-сторінках.

Розглянемо більш детально окремі стилістичні засоби та приклади їх перекладу на електронних сторінках туристичних сайтів.

На Інтернет-сторінках використовують такий стилістичний засіб, як питання в розповідному тексті. І.Р.Гальперін зазначає, що «Вопросительное предложение в монологической речи является средством привлечения внимания читателя или слушателя к утверждению, которое следует за вопросом. Иными словами такие предложения – средство придания высказыванию эмфатического оттенка» [9:213]:

Why should I book online? Here are just some of the benefits at a glance:

Чому набагато вигідніше забронювати квиток в Інтернеті?[10]

В даному уривку англомовне питальне речення передається україномовним питанням. Водночас прагматично спрощується структура, з двох речень формується одне, за яким слідує перелік пунктів, котрі переконують користувача скористатись послугами онлайн-бронювання.

Однак не завжди питання зберігаються в процесі перекладу:

Have these benefits convinced you? If so, please take a further look by clicking on online booking. Or perhaps you have a suggestion as to how we might improve our service? If so, just send us an E-mail – we look forward to hearing from you!

Якщо нам вдалося переконати Вас в користі он-лайн бронювання, тоді, Ви можете скористатися наступним посиланням. Якщо ж у Вас є пропозиції щодо поліпшення рівня нашого обслуговування, тоді напишіть нам <mailto:MCMS@austrian.com>. З нетерпінням чекаємо Ваших питань і пропозицій![11]

Як ми бачимо, англомовне питальне речення перетворюється в підрядне речення в україномовному перекладі. Однак в даному випадку заміна стилістично нейтральною конструкцією призвела до втрати емоційного забарвлення уривку, а, отже, до послаблення ілюктивної сили висловлювання.

В туристичних текстах на Інтернет-сторінках ми зустрічаємо також елементи інтертекстуальності – алюзії, цитати, прислів'я, приказки тощо.

Розглянемо приклади такого вживання. Так, на сайті американської авіакомпанії Дельта ми знаходимо наступну англомовну алюзію та її російськомовний переклад:

Travel Tips

An ounce of prevention is worth a pound of cure. It's worth your time to read these great travel tips and make your life easier.

Советы путешественникам

"Лучше предупредить болезнь сейчас, чем лечить потом". Эти полезные советы стоит прочитать перед поездкой, чтобы облегчить себе жизнь в путешествии.[11]

Автор англомовного туристичного тексту перефразував вислів Ральфа Емерсона «*An ounce of action is worth a ton of theory*». Російськомовний перекладач теж використав розповсюджений (ми знаходимо його на сайтах медичних закладів та у спеціальних медичних виданнях) вислів "Лучше предупредить болезнь сейчас, чем лечить потом". Переклад алюзії в даному уривку адекватний та вірний, стиль висловлювання не втрачений, ілокутивна сила та комунікативна інтенція збережені.

Однак далеко не завжди перекладачеві вдається зберегти та адекватно передати елементи інтертекстуальності при перекладі. Особливо це стосується перекладу туристичних текстів саме на Інтернет-сторінках. Так, серед розглянутих прикладів стилістичного вживання алюзій, прислів'їв, приказок, цитат тощо, перекладено було тільки 50%. Решта при перекладі опускались.

Розглянемо тепер англомовний уривок туристичного тексту зі сторінок сайту туристичної ради Швеції.

The rocky coast and vast archipelago of the west, with its characteristic barren and dramatic cliffs, islands and islets coloured in tones of grey and pink is a paradise for boaters who arrive from all over Northern Europe during the summer season. If you're boatless, the magnificent west coast archipelago is available by ferries from Göteborg, Strömstad and other coastal towns. You can take a day trip or embark on a longer isle-hopping excursion to enjoy simple, free pleasures such as salty dips from your very own rock, fresh winds and the smell of seaweed, and crab fishing from jetties or stony beaches. All along the coastline you'll find a large number of charming fishing villages and coastal towns with cozy hotels, inns and restaurants, where you can savour fresh north Atlantic seafood delicacies.

Скалистое побережье и обширный архипелаг на западе с его характерными скупыми и суровыми скалами, островами и уступами, окрашенными в серые и розовые тона, являются раем для лодочников, приплывающих сюда летом со всей Северной Европы. Если у вас нет лодки, на великолепный архипелаг на западном побережье можно попасть на пароме из Гётеборга, Стрёмстада и других прибрежных

городов. Можно предпринять однодневную вылазку или принять участие в более продолжительной экскурсии, насладившись нырянием с облюбованной вами скалы, свежим ветром и запахом водорослей, ловлей крабов с дамб или каменистых берегов. На побережье можно найти множество рыбацких поселков и прибрежных городков с уютными гостиницами, постояльми дворами и ресторанами, где можно отведать дары моря северной Атлантики.[12]

В даному англомовному уривку автор використав епітети (*vast archipelago of the west, islands and islets coloured in tones of grey and pink, to enjoy simple, free pleasures, charming fishing villages*), метафори (*barren and dramatic cliffs, isle-hopping excursion, salty dips from your very own rock*). Також тут використаний стилістичний засіб наростання (градації), виражений лексичними засобами. Однак при перекладі не всі стилістичні засоби збережені та передані достатньо емоційно забарвленими. Так, епітет *to enjoy simple, free pleasures* у фразі перекладений як *насладившись*, а *charming fishing villages* передано просто: *множество рыбацких поселков*. Стилiстична метафора *isle-hopping excursion* перекладена *более продолжительной экскурсии*, однак це компенсується вживанням розмовного виразу *предпринять однодневную вылазку* для перекладу *take a day trip*. Що стосується перекладу уривку загалом, комунікативна інтенція автора збережена та ілокутивна сила не зменшилась, не зважаючи на переклад деяких засобів стилістично нейтральною лексикою.

Серед інших стилістичних засобів на електронних сторінках туристичних веб-сайтів широко використовується інверсія, повтор, обособлення тощо:

A special delight are the wines – from quality to top quality specialty wines, predicate wines and sparkling wines. On the coast you should try Teran, Rumeni Muškat, Malvazija and Rebula. The speciality of the Posavje Region is Cviček, a Slovene wine with a light taste and low alcohol. Vine growing hills of the Podravje Region in the east boast excellent speciality wines such as Renski Rizling, Traminec, Sauvignon, Chardonnay, Ranina and many other top quality wines. Numerous wine cellars in Slovenia offer wine tasting and the inns and restaurants you can consult experienced sommeliers.

Получить гурманное удовольствие немислимо без глотка хорошего вина. Вам предложат разные вина, начиная с качественных коллекционных, высокосортных, и, заканчивая предикатными винами,

изготавливаемыми их винограда позднего сбора, а также игристыми винами. В кокетствующей с морем стране попробуйте вино Теран, Желтый мускат, Мальвазию и Ребулу. В Посавском регионе в центральной Словении обязательно отведайте Цвичек – своеобразное словенское вино, которому присущи свежий вкус и низкое содержание алкоголя. Винные холмы Подравского региона на востоке Словении балуют отличными сухими винами такими как: Рейнский рислинг, Траминец, Совиньон, Шардонне, автохтонное вино Ранина и многие другие благородные винные капли. В Словении многие винные погреба предлагают дегустацию вин, в лучших ресторанах вам при выборе вина помогут опытные сомелье.[13]

Даний англомовний уривок та його російськомовний переклад зі сторінок сайту туристичної ради Словенії відрізняються по своїй стилістичній структурі. Перекладач фактично створив новий текст, передавши в основному зміст англомовного уривку та не дотримуючись стилю тексту оригіналу. Хоча переклад легко читається та передає прагматичне наповнення та комунікативну інтенцію автора, його адекватність та вірність (згідно з існуючими правилами) є спірною. Дещо натягнутим є також неологічний зворот *гурманное удовольствие*, що його перекладач використав для передачі англомовного *special delight*, так само як і відсутній в оригіналі перекладацький новотвір *в кокетствующей с морем стране*. В англомовному уривку ми бачимо тривіальний вираз *On the coast*. Звичайно, творчий підхід в багатьох випадках допомагає перекладачеві внести елемент автентичності в переклад, але надмірність креативності деколи стає на заваді самому процесу перекладу.

В туристичних текстах загалом і на Інтернет-сторінках зокрема надзвичайно часто використовуються епітети, навіть так звані гіперболізовані епітети, так, скажімо, як в наступному англомовному уривку та його україномовному перекладі, котрий ми знайшли на сторінках компанії міжнародних транспортних перевезень DHL Global Forwarding:

The extensive international network of the company's offices worldwide allows rendering operative and high-quality services on cargo shipping from any place of the world.

Широка міжнародна мережа офісів компанії дозволяє надавати оперативний і якісний сервіс щодо транспортування вантажу з будь-якої точки земної кулі.[14]

Однак, нажаль, переклад туристичних текстів на Інтернет-сторінках залишає бажати кращого. Надзвичайно часто ми бачимо, що уривки тексту, котрі містять у собі важливе прагматичне та стилістичне наповнення, залишаються без перекладу взагалі. Розглянемо наступний уривок англомовного опису готелю „Ділан”, що у Нью-Йорку:

Welcome to the best of luxury hotels in Midtown Manhattan, an elegant New York City getaway for family vacations and business travel alike. More than a NYC hotel, The Dylan in New York City is the best of all the area meeting places. Surrounded by excitement. Cradled in comfort. That's what a stay at the Dylan Hotel in New York City is all about. Located in the city's vibrant core in midtown Manhattan, the best of New York City is just outside our front door. The hotel is only a short walk from Grand Central Station, Whitney museum, Modern and Art museum, Times Square, Central Park, Fifth Avenue shopping area and the Broadway theaters area.[15]

Даний уривок також є прикладом широкого використання прагматичних та стилістичних засобів впливу на цільову аудиторію. Тут ми бачимо епітети, гіперболу, еліптичні конструкції, метафори, інверсію, наростання. Однак даний уривок не має ні українського, ні російського перекладу, в той час як російськомовна сторінка сайту обмежується загальним перерахуванням послуг, що надає готель, формою бронювання та заголовками російською мовою. Прагматично та стилістично насичені тексти опису готелю, номерів, послуг, інформації про його місцезнаходження тощо надані тільки англійською мовою.

Загалом, провівши аналіз перекладу українською чи російською мовою англомовних туристичних текстів на Інтернет-сторінках, ми бачимо, що 34% текстів не мають українських чи російських відповідників; 32% стилістичних засобів перекладені стилістично-нейтральною або менш стилістично-забарвленою лексикою та конструкціями; 31% текстів перекладені адекватно, з передачею відповідних стилістичних засобів і 3% туристичних текстів перекладені більш стилістично-насиченою мовою. Слід зазначити, що ми досліджували тільки ті туристичні Інтернет-сайти, котрі поряд з англомовними мають російські чи українські сторінки.

Швидкий розвиток Інтернету ставить перед лінгвістами, науковцями та практиками перекладу нові завдання, відкриває нові проблеми та створює нові перешкоди. Переклад електронних сторінок – дійсно складне завдання, котре охоплює різні рівні аналізу та змушує перекладачів

розширювати знання та створювати навички, котрі виходять за межі їх професійного поля.

Переклад електронного контенту розглядається певними науковцями [1] як окремий тип спеціалізованого перекладу, до якого відносять теж і переклад електронних сторінок сайтів, що так чи інакше пов'язані з міжнародним чи внутрішнім туризмом. Спеціалізація даного типу перекладу впливає з багатьох факторів, серед яких не останніми є специфіка мови туризму та технічні риси електронного засобу зв'язку.

Перспективи подальших досліджень впливають з необхідності більш детально дослідити питання та завдання теоретичного рівня, а також визначити критерії оцінювання якості електронного перекладу туристичних сайтів. Як зазначає Дж.Хауз, „...різні погляди на переклад як такий є причиною існування різних концепцій якості перекладу та різних методів її оцінювання” [6] [переклад наш – О.С.].

Таким чином, переклад електронного контенту загалом та електронного змісту туристичних Інтернет-сторінок зокрема відкриває широке поле для дослідження, однак тут варто пам'ятати, що електронний туристичний текст не є онлайн версією друкованого тексту, а самостійним текстом та новим матеріалом для вивчення в галузі теорії перекладу та лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Capelli G.* The Translation of Tourism-Related Websites and Localization: Problems and Perspectives. // *Voices on Translation*. RILA Rassegna Italiana di Linguistica Applicata. – 2008. – p.6-28.
2. *Biber D.* Toward a Typology of Web Registers: a Multi-dimensional Analysis. // *Conference on Corpus Linguistics: Perspective for the Future*. – 2004.
3. *Santini M.* Web Pages, Text Types, and Linguistic Features: Some Issues. // *ICAME Journal*, Vol.30. – 2006. – p.67-86.
4. *Stein D.* The Website as a Domain-Specific Genre. // *Language@Internet*, Special Volume 1-6. – 2006. Електронний ресурс: www.languageatinternet.de.
5. *Dann G.M.S.* The Language of Tourism: A Sociolinguistic Perspective. – Wallingford: CAB International, 1996. – 256 p.
6. *House J.* Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation. // *Meta* XLVI 2. – 2001. – p.243-257.
7. *Gotti M.* The Language of Tourism as Specialised Discourse. // *Translation Tourism*. – 2006. – p. 15-34.
8. *Nigro M.G.* Il Linguaggio specialistico del turismo. *Aspetti storici, teorici e traduttivi*. – Roma: Aracne Editrice, 2006. – p.
9. *Гальперин И.П.* Очерки по стилистике английского языка. – М: Издательство литературы на иностранных языках, 1958г. – 459 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Британська Авіакомпанія British Airways. Електронний ресурс: www.britishairways.com
11. Австрійська авіакомпанія Austrian Airlines. Електронний ресурс: www.aa.com
12. Рада з туризму Швеції. Електронний ресурс: www.visitsweden.com
13. Рада з туризму Словенії. Електронний ресурс: www.slovenia.info
14. Компанія міжнародних транспортних перевезень DHL Global Forwarding. Електронний ресурс: www.dhl.com
15. Система бронювання готелів Orange Smile. Електронний ресурс: <http://bookings.orangesmile.com/hotel/us/dylan-new-york.html>

СУРМАЧ О. Я.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ПРИ ВИЯВЛЕННІ АКТИВНОСТІ ВЛАСНИХ НАЗВ ЯК ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТУ “WEALTH” В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ця стаття присвячена вивченню власних назв та їх специфічних ознак в англійській мові із застосуванням асоціативного експерименту. При дослідженні було застосовано когнітивно-психолінгвістичну інтерпретацію отриманого матеріалу.

Ключові слова: ономастика, власні назви, ментальний лексикон, концепт, асоціативний експеримент, асоціат.

Эта статья посвящена изучению имен собственных и их специфических качеств в английском языке с использованием ассоциативного эксперимента. При исследовании было применено когнитивно-психолингвистическую интерпретацию полученного материала.

Ключевые слова: ономастика, имена собственные, ментальный лексикон, концепт, ассоциативный эксперимент, асоциат.

This article is devoted to studying proper names and their specific features in the English language with associative experiment. While performing the experiment, the cognitive-psycholinguistic interpretation of the received data was used.

Key words: onomastics, proper names, mental lexicon, concept, associative survey, associate.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю когнітивного осмислення концепту “*wealth*” (*багатство*) як одного з базових в англійській (американській та британській) культурах за допомогою виявлення та вивчення власних назв як засобів його вербалізації.

Метою дослідження є виявлення та аналіз власних назв як засобів репрезентації концепту “*wealth*” в англійській мові.

Предметом дослідження є специфічні ознаки власних назв при вербалізації зазначеного концепту.

Об’єктом обрано власні назви як вербалізатори концепту “*wealth*” в англійській мові.

Матеріалом дослідження слугували лексичні та фразеологічні одиниці в чотирьох мовах.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні власних назв та їх специфічних ознак із застосуванням асоціативного експерименту при виявленні вербалізаторів концепту “*wealth*” в англійській мові. При дослідженні також було застосовано когнітивно-психолінгвістичну інтерпретацію отриманого матеріалу.

Сукупність усіх власних назв мови становить її ономастичний простір. Власні назви належать до мовних універсалій – вони існують в усіх мовах світу. Але в кожній мові власні назви мають свої специфічні ознаки.

Власні назви завдяки своїй категоріальній здатності індивідуалізувати об'єкти, які належать до одного класу, являють собою особливий тип асоціативів. Вони завжди є носіями важливої культурної, соціальної, історичної та етно-локальної інформації. Навіть ті з них, які є в певному мікро- чи макрорегіоні інтернаціоналізмами, наприклад *Chanel*, *Saks Fifth Avenue* (Online Store), часто мають відмінні конотації в конкретних національних мовах. Тому активність їх як вербалізаторів певних досліджуваних концептів у асоціативному експерименті заслуговує на окрему увагу і спеціальне дослідження.

Для когнітивно-психолінгвістичної інтерпретації сфери досліджуваного концепту *wealth* в англійській мові застосовуємо метод асоціативного експерименту, а також когнітивно-психолінгвістичну інтерпретацію отриманого матеріалу. Це зумовлено тим, що концепт тісно пов'язаний із асоціативним простором чи полем імені, яке проявляється в ньому. Асоціативним полем лексеми є сукупність асоціативів на слово-стимул.

Асоціативний експеримент – це “виявлення зв'язків уявлень, які зумовлені попереднім досвідом і завдяки яким одне уявлення, що з'являється у свідомості, викликає на основі схожості, суміжності або протилежності інше” [1:45].

Ефективність застосування методики вільного асоціативного експерименту разом із методикою дослідження лексики відзначало багато мовознавців. Асоціативний підхід до вивчення лексичної семантики свого часу високо оцінив О. О. Леонт'єв, який відзначав “принципову єдність психологічної природи семантичних та асоціативних характеристик слів” [2:168].

“Поле” реакцій, отриманих на слово-стимул, дає підстави трактувати психологічну структуру значення базового слова як комплексне явище, що характеризується низкою параметрів, зокрема тих, у яких чітко простежуємо певну емоційність.

Проведення асоціативного експерименту передбачало кілька етапів:

1) побудова асоціативного поля. На цьому етапі респондентам запропоновано написати перше слово, яке спадає на думку, як реакцію на певний стимул. Жодних обмежень на реакції немає;

2) статистика кількісних показників отриманих реакцій. Після проведення експерименту спочатку підраховуємо загальну кількість реакцій на запропоноване слово-стимул;

3) когнітивна інтерпретація асоціатів у англійській мові. Виділені на попередньому етапі реакції згрупуємо за окремими когнітивними ознаками. Слова-асоціати виконують тут функцію мовних засобів вербалізації;

4) когнітивно-психолінгвістична інтерпретація досліджуваного концепту. Виділені когнітивні шари формують зміст аналізованого концепту. У нашому дослідженні під когнітивним шаром розуміємо сукупність когнітивних ознак, які відображають дискретну одиницю концепту певного рівня абстракції, що має мовні способи об'єктивації (слово, словниковий ряд, фразеологічні одиниці). Когнітивна ознака – це мінімальний структурний компонент концепту, який відображає його певну рису [3:131].

Методом анкетування було опитано 65 представників американської та британської лінгвокультури (чоловіків – 22, жінок – 43; серед них студенти, працівники освіти та культури, військовослужбовці, пенсіонери, більшість із них має вищу або незакінчену вищу освіту, а вік переважної частини опитаних становив 20–30 років). 60 % із корпусу респондентів становить група з 18 до 30 років, 40 % – група з 30 до 45 років. З них вищу освіту мають 76 %, середню – 24 %. Експеримент проводили в письмовій формі. В анкетах його учасники коротко інформували про себе.

Стандартна схема проведення вільного асоціативного експерименту передбачала наступний етап: інформантові письмово ставилося запитання “з якими іменами / власними назвами асоціюється у Вас концепт “багатство”. Після цього він мав написати усю сукупність власних назв унаслідок його реакції на слово-стимул. Респондентам дозволялося поставити прочерк (риск), якщо не було варіантів відповіді, що ми кваліфікували як екстрасигнальну реакцію. Зібрані дані проаналізовано нижче.

Асоціативний експеримент засвідчив велику участь власних назв у ролі вербалізаторів концепту в англійській мові: *Hollywood, America, Wall Street, Microsoft, Great Gatsby, Midas, Croesus, Dives, Las Vegas, Grants, Bill Gates, Rockefeller, Aristotle Onassis, JP Morgan, Rome, NatWest, the old lady of Threadneedle street, Harrods, Starbucks*. Розглянемо деякі з них.

Англійський вислів *to keep up with the Joneses (to try to maintain the same social and material standards as other people)* [4:648] має значення “не поступатися сусідам”, яке можна віднести до периферійних вербалізаторів

концепту *wealth*. Контексти, у яких вживають цей вислів, передбачають змагання матеріальних можливостей. Показовою в цьому сенсі є ілюстрація, наведена в тлумачному словнику: “*The couple next door are very conscious of their social position. They’ve got a new car, a modern kitchen, trendy new clothes. They don’t really need them. They are just keeping up with the Joneses*” [5:63].

Лексема *Microsoft* у носіїв англійської мови також асоціюється з багатством: загальновідомо, що велика комп’ютерна корпорація “Microsoft” дала своєму засновникові та власникові величезні прибутки, що, до речі, відображено в метафорі “*Microsoft is a money-making machine*” [6:76]. Про прибутковість згаданої корпорації свідчить такий факт: літера *s* у лексемі *Microsoft* за графічною аналогією може замінюватися знаком американського долара – *Micro\$oft* [6:76].

Серед названих реакцій на слово-стимул *wealth* було зазначено лексему *Gatsby* (*the Great Gatsby* – “великий Гетсбі”). “Великий Гетсбі” – це назва відомого роману американського письменника Ф. С. Фітцджеральда, у якому головного героя Тома Гетсбі змальовано як дуже багату людину. Американці вживають лексему *Gatsby* на позначення багатія, який, незважаючи на свої численні статки, має добре серце і може допомогти в біді (*Gatsby – a man, who leads a luxurious life but hasn’t gone crazy from his wealth; someone who is rich but kind, honest, supportive* – відповідь одного з респондентів, двадцятивосьмирічного американця, редактора).

Лексему *Hollywood*, яка асоціюється з поняттям багатства, вживають для позначення американського центру кіномистецтва. Голлівуд – місце, куди багато інвесторів вкладає свої гроші: “*Hollywood is the greatest in fill opportunity for investors and developers in Southern California*” [7:105].

Під час асоціативного експерименту були відзначені власні імена історичних та міфологічних осіб, які частково лексикалізувалися і навіть потрапили до відповідних тематичних груп у словниках. Так, лексема *Solomon’s temple* (“храм Соломона”) є частиною семантичної парадигми лексичного поля *wealth*. До інших алюзій, пов’язаних із лексико-семантичним полем *wealth*, можна віднести лексему *Croesus* (Крез). Широковідомим та загальноживаним став метафоричний вислів *as rich as Croesus* (багатий як Крез) – так говорять про людину, яка має численні багатства: “*It did not seem quite fair to Marion, but Marion was as rich as Croesus and everyone knew it*” (Fay Weldon. “*Life Force*”) [8:409]; “*I feel as rich as Croesus*” [9:85].

Вислів “(pay tribute to) Mammon” у значенні “поклонятися ідолу” часто вживаний у Біблії. Порівняймо слова Ісуса в Євангелії від Матвія: “No man can serve two masters: for either he will hate the one and love the other; or else he will hold to the one, and despise the other. Ye cannot serve God and mammon” [10:56] (“ніхто двом панам служити не може, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматися одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні”) [11:9]. Тепер лексема *Mammon* вживається як персоніфікація багатства, жадібності та егоїстичного матеріалізму.

Ім'я грецького судновласника і мільярдера Арістотеля Онасіса (*Aristotle Onassis*) частково лексикалізувалося, і сьогодні в англійській мові можна почути: “as rich as Onassis” – “дуже багатий”: “Chilcott rubbed his hands together. “Wickham’s something in the City and as rich as Onassis, according to Sir Peter” [12:94].

The old lady of Threadneedle street є іншою назвою Банку Англії (*The Bank of England*) – закладу, який контролює всі запаси грошей держави. Таку назву банк отримав після карикатурного малюнка Джеймса Гілрея (James Gillray) у 1797 році, на якому був зображений тодішній прем'єр-міністр, який нападає на стару жінку, що сидить на золотій скрині з надписом “Банк Англії”. Таким способом виражено протест проти запровадження паперових грошей замість монет [13:51].

Лексема *NatWest* – це скорочена форма від *National Westminster Bank* (входить до так званої “великої четвірки” – “big four”), що вживається на позначення чотирьох найбільших та найвідоміших банків Великобританії – *National Westminster, Barclays Bank, Lloyds Bank* та *Midland bank*.

Лексема *RP (Received Pronunciation)*, яка також була згадана під час експерименту, з'явилася внаслідок упередженого ставлення до вимови людини. У середині ХХ сторіччя саме акцент був індикатором класової належності. Найпрестижнішим акцентом вважався “*Received Pronunciation*” (“набута вимова”) – так говорять про поєднання розмовної англійської і так званого “правильного” акценту, яким володіють випускники Оксфорда, працівники телебачення та члени королівської родини. Це підтверджують його розмовні назви: “*BBC English*”, “*Oxford English*”, або “*Queen’s English*”. У середині ХХ сторіччя людині, акцент якої відрізнявся від уже згаданого “*RP*”, могли відмовити в престижній посаді або службовому підвищенні.

Лексема *Yuppie (young urban professional/young upwardly mobile professional)* вживається в американському варіанті англійської мови на позначення молодої розумної людини, яка має непогані заробітки і перспективу кар'єрного зростання: “*Since he got a job in London, he turned into a bit of yuppie*” [14:1132]. Це слово є ядром словотвірної парадигми: *to yuppiefy, yuppification*. Уперше лексема *yuppie* з'явилася у 80-х роках ХХ сторіччя для опису кар'єрно спрямованих людей. Іменник *yuppie* може також позначати негативне ставлення людей до способу життя “яппіс”: *You're talking about class of people who put off having families so they can make payments on the BMWs... To be a Yuppie is to be a loathsome undesirable creature*” [6:302].

Психолінгвістичний експеримент дає змогу об'єктивувати на емпіричному рівні ті епістемічні та аксіологічні параметри когнітивної пам'яті мовних знаків – вербалізаторів концепту, які можна передбачити на підставі аналізу їх семантичних зв'язків у складі лексичної системи. Особливого значення в контексті динамічних явищ, які спостерігаються на зібраному дослідницею емпіричному матеріалі, набуває теза про те, що через зміни в соціально-культурному житті національної спільноти та чи інша концептуальна ознака може переміщатися з віддаленої периферії в ближню, а в подальшій перспективі можливе її входження в приядерну зону концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климкова Л. А. Ассоциативное значение слов в художественном тексте / Л. А. Климкова // Филологические науки. – 1991. – № 1. – С. 45–54. 2. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с. 3. Рудакова А. В. Объективация концепта “быт” в лексико-фразеологической системе русского языка: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Рудакова Александра Владимировна. – Воронеж, 2003. – 213 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* / [by A. S. Hornby]. – Oxford University Press, 1998. – 1430 p. 5. *Thomas B. J. Advanced Vocabulary and Idiom* / B. J. Thomas. – Nelson House, 1991. – 122 p. 6. *Kreisel U. Smarte Sprüche USA. Slang und Witz für alle Lebenslagen* / U. Kreidel, P. A. Tabbert. – Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2002. – 320 S. 7. *Goldstein-Jackson K. The Dictionary of Essential Quotations* / K. Goldstein-Jackson. – Croom Helm, London and Canberra, Totowa, New Jersey, 1983. – 189 p. 8. *Delahunty A. The Oxford Dictionary of Allusions* / A. Delahunty, S. Dignen, P. Stock. – Oxford University Press, 2001. – 168 p. 9. *A Dictionary of American Proverbs and Proverbial Phrases* / [by Archer Taylor and Bartlett Jere Whiting]. – The Belknap Press of Harvard University Press. – Cambridge: Massachusetts. 1958. – 423 p. 10. *The Gospel According to Matthew (New Collegeville Bible Commentary. New Testament)* / [Barbara E. Reid]. – Minnesota: Liturgical Press, 2005. – 160 p. 11. *Книги Нового заповіту. Євангелія від св. Матвія. 6:24* // Біблія або книги святого письма старого і нового заповіту (із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена) 988–1988. – К.: Нове життя Україна, Кемпус Крусейд фор Крайст, 1992. – 1386 с. 12. *Moody S. Gran Slam* / S. Moody. – Penguin group: Berkly publisher, 1996. – 262 p. 13. *O'Driscoll J. Britain. The country and its people: an introduction for learners of English* / James O'Driscoll. – England: Oxford University press, 1997. – 224 p. 14. *Longman Language Activator* / [by Addison Wesley]. – Longman Group UK Limited, 1997. – 1598 p.

ТАРАСОВА К. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНІ СТЕРЕОТИПИ МАНІФЕСТАЦІЇ ГНІВУ У РОСІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Статтю присвячено аналізу явища стереотипізації та встановленню її ролі в акумуляції та трансляції знань про оточуючий світ та внутрішній стан людини. Зокрема, комунікативні стереотипи розглядаються як феномен лінгвокультури. Проводиться аналіз комунікативних стереотипів маніфестації гніву у російській культурі.

Ключові слова: емоція, стереотипізація, комунікативний стереотип, комунікативна стратегія, мовленнєва тактика.

Статья посвящена анализу явления стереотипизации и определению ее роли в аккумуляции и трансляции знания об окружающем мире и внутреннем состоянии человека. В частности, коммуникативные стереотипы рассматриваются как феномен лингвокультуры. Проводится анализ коммуникативных стереотипов манифестации гнева в русской культуре.

Ключевые слова: эмоция, стереотипизация, коммуникативный стереотип, коммуникативная стратегия, речевая тактика.

This article analyzes the phenomenon of stereotyping and the definition of its role in the accumulation and transmission of knowledge about the world and the person's inner state. In particular, communicative stereotypes are considered as a phenomenon of linguistic culture. There is made an analysis of communicative stereotypes of manifestation of anger in the Russian culture.

Key words: emotion, stereotyping, communicative stereotype, communicative strategy, speech tactic.

Актуальність обраної теми визначається її приналежністю до когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства. Вона пов'язана з аналізом процесу об'єктивації емоції гніву у контексті комунікативної діяльності представників російської лінгвокультури.

Мета. У статті проводиться аналіз та встановлюється перелік основних комунікативних стереотипів маніфестації гніву у росіян.

Об'єктом дослідження слугували стереотипні для російської мови мовленнєві прийоми маніфестації гніву у процесі комунікації.

Аналіз комунікативних стереотипів проводився на **матеріалі** тексту сучасної російської прози – романі Бориса Крігера «Альфа та Омега».

На думку В.І. Шаховського [1:35], «...вивчення емоцій у лінгвістиці є неможливим без участі інших наук». Емоційна сфера життя людини перетворилася на об'єкт дослідження низки дисциплін: психології, філософії, психо- та соціолінгвістики, когнітивної та комунікативної лінгвістики, загального мовознавства та ін.

Комплексний підхід до дослідження мовного вираження, називання та описування емоцій призвів до формування особливого напрямку у мовознавстві – емотіології чи лінгвістики емоцій.

На початковому етапі лінгвістика емоцій займалася виявленням та аналізом мовної діяльності залежно від особливостей емоційного стану людини, а саме, проводився опис інтонаційних характеристик та акустичних параметрів мовлення як критерію емоційного стану мовця (р-ти Е.Л. Носенко, Н.В. Вітт и др.). Далі у поле зору емотіологів потрапило дослідження емотивного компонента семантики слів та висловлювань, вивчення емотивної лексики (р-ти В.І. Шаховського).

Нині лінгвістика емоцій розширює свій діапазон і концентрує увагу на теорії комунікації. Не виникає жодного сумніву у тому, що проблема комунікації є однією із центральних у сучасному мовознавстві. На думку О.С. Кубрякової, будь-яке мовне явище може бути адекватно описане і роз'яснене лише у тому випадку, коли воно розглядається на перетині когніції та комунікації. «Нова парадигма лінгвістичного знання – когнітивно-дискурсивна – синтезує положення та установки когнітивної лінгвістики, з одного боку, та вихідні положення комунікативної лінгвістики – з іншого. Ця парадигма, по суті, являється функціональною, оскільки при описі кожного явища в однаковій мірі враховуються дві функції: когнітивна та комунікативна» [2:11].

Таким чином у центрі уваги емотіології сьогодні знаходяться проблеми емоційної картини світу, національно-культурної специфіки вираження емоцій, співвідношення лінгвістики та паралінгвістики. Важливим етапом став опис емоційних концептів та їх мовної об'єктивації.

Вербалізація світу, в особливості світу емоцій, етноспецифічна, що зумовлене самими різноманітними екстра- та інтралінгвістичними факторами [3:6]. «Навіть і донаукові спостереження за вербальною поведінкою етносів, - як стверджує І.І. Токарева, - приводили людей до думки про існування деяких специфічних мовно-мисленневих стереотипів» [4:4].

Стереотипізація змісту та структури спілкування виникає як відповідь на реальну потребу впорядкування, спрощення організації спілкування у стандартних для діяльності даного етносу умовах

[5:67]. Вона виконує об'єктивно необхідну функцію, дозволяючи швидко, просто та надійно категоризувати, спрощувати, систематизувати досвід. «Людство схильне мислити стереотипами, оскільки оперування стандартним набором образів та уявлень прискорює процес мислення» [6:33].

Засвоєння стереотипів відбувається у процесі соціалізації особистості, у поняття соціалізації входить і усвідомлення та оволодіння суспільною психологією (соціальні емоції, почуття, настрої, орієнтації та установки) [5:16].

Як слушно зауважує В.С. Агеєв, незважаючи на те, що соціальні стереотипи неминуче спрощують, схематизують, а то і прямо спотворюють бачення реальності, якщо б цей механізм раптом припинив діяти, «людство негайно «потонуло» б у хаосі інформації, що поступає як із зовнішнього світу, так і із власного організму» [7:99].

Таке уявлення про стереотип близьке тому, як його розумів У. Ліппманн, завдяки якому поняття стереотипу й увійшло до наукового обігу. Так, на думку вченого, соціальні стереотипи, перш за все, покликані допомагати людині орієнтуватися у безмежному масиві соціальної інформації. За Ліппманном, «стереотипи – це культурно детерміновані та певним чином упорядковані «картинки світу» у свідомості людини, які, з одного боку, економлять її (людини) зусилля при сприйнятті складної інформації, а з іншого, – фіксують та зберігають цінності, сприяючи тим самим і збереженню високої самооцінки самої людини» [8:230].

«Приналежність до певної культури визначається саме наявністю базового стереотипного ядра знань, що повторюється у процесі соціалізації індивідуума у даному суспільстві» [5:14], тому для того, «щоб стати членом того чи іншого етносу, необхідно не лише привласнити свідомість цього етносу, тобто систему значень (у широкому розумінні), але і привласнити етнічні стереотипи, тобто налаштуватись на ритм даного етнічного поля» [9:57-58]. По Л.М. Гумільову, «кожне етнічне поле має свій, властивий лише йому, ритм, неповторні ж стереотипи поведінки і являються проявом цього ритму» [9:55].

У даний час феномен стереотипу викликає живий інтерес у представників різноманітних наук, що працюють у самих різних

сферах знання. Так, стереотип знаходиться у центрі уваги соціологів, психологів, когнітологів, етнографів, лінгвістів, етнолінгвістів, етнопсихологів, етнопсихолінгвістів та ін. (У. Ліппманн, Ю.Д. Апресян, А.К. Байбуурин, Є. Бартмінський, В. Красних, Ю.Є. Прохоров, І.І. Токарева). Стереотип розглядається з різних боків, відрізняється, таким чином, і розуміння терміна «стереотип».

Серед усього різноманіття у тлумаченні поняття «стереотип», нам хотілося б окреслити два основних напрямки:

1) у вузькому розумінні термін стереотип реалізується тоді, коли мова іде про стереотип як про етнічний забобон, як про «ярлик» для характеристики того чи іншого етносу, типу «німці акуратні», «французи – сноби» та ін. У цьому значенні термін стереотип використовують, наприклад, У. Лабов, М. Севіл-Тройк, коли говорять про стереотипне сприйняття американців, австралійців, британців на основі деякого типового маркеру. Цей маркер, що переходить у стереотип, може бути пов'язаний як з уявленням про «типовий» для представників даного етносу характер (нахаба, боягуз і т.д.), так і з соціальними стосунками та цінностями у суспільстві (сноб, демократи, консерватори та ін.);

2) стереотип у широкому розумінні являється «фрагментом концептуальної картини світу [4:54], це стійке, мінімізовано-інваріантне, зумовлене національно-культурною специфікою уявлення про предмет чи ситуацію. Стереотип зберігається у свідомості у вигляді фрейм-структури» [10:83].

У В. Красних, стереотип – «це деяке «уявлення» фрагменту навколишньої дійсності, фіксована ментальна «картинка», що стає результатом відображення у свідомості особистості «типового» фрагменту реального світу, деякий інваріант певної ділянки картини світу» [8:231]. Визначаючи місце стереотипу у системі ментефактів, В. Красних вважає його «найважливішою одиницею культурного простору» [8:230].

Стереотип, може виступати у двох іпостасях: як *власно увлення* та як деякий *сценарій ситуації* [8:231-232].

Перша група стереотипів, стереотипи-уявлення чи стереотипи-образи диктують набір асоціацій та визначають мовну форму, що їх виражає. Другу групу стереотипів складають стереотипи поведінки чи іншими словами стереотипи-ситуації. Вони являють собою

інваріант діяльності, визначають комунікативну (у тому числі – вербальну) поведінку у тій чи іншій комунікативній ситуації.

Розмежувати стереотип-образ та стереотип-ситуацію не завжди виявляється легко, оскільки часто уявлення про деякий предмет неодмінно передбачає існування певної ситуації чи, навпаки, ситуація включає у себе деякий обов'язковий предмет. Тому стереотип ми розуміємо як «уявлення про предмет чи ситуацію» [8:237].

Незважаючи на велику кількість визначень поняття «комунікація», у загальному вигляді воно тлумачиться як «спілкування партнерів, що обмінюються інформацією, яка повинна бути сформульована так, щоб її зміст міг бути ідентифікований співрозмовником та міг стати предметом обговорення» [11:5]. Однак спілкування не зводиться лише до обміну інформацією: «Учасники спілкування прагнуть реконструювати у свідомості внутрішній світ один одного, зрозуміти почуття, мотиви поведінки, відношення до значущих об'єктів. Важливу роль при цьому відіграють стереотипи, які регулюють процес комунікації» [12:11].

Розглядаючи особливості спілкування у американській та російській мовній культурі, І.І. Токарева відзначає більшу деталізацію саме словесної ворожості, а не словесної доброзичливості: «...у наших етнокультурах стереотипізовано більше уявлення про вербальну комунікацію як про змагання... Елемент змагання, суперечки пронизує більшість категорій, доводячи, що вербальна взаємодія у наших культурах не гармонізує суспільство: у її основі лежить конфлікт.» [4:98]. Любов до суперечок – яскрава риса російської комунікативної поведінки. На цю особливість звертають увагу дослідники Ю.Є. Прохоров та І.А. Стернін. Так, вони зазначають, що «у російському спілкуванні традиційно велике місце займають суперечки. Росіянин полюбляє сперечатись із найрізноманітніших питань ...росіянина легко втягнути у суперечку» [13:202].

Кожний мовний колектив диктує своїм членам певний рівень емоційності. Так, російська комунікативна поведінка характеризується високою емоційністю. Ю.Є. Прохоров зазначає: «емоційне мовлення займає дуже помітне місце у структурі російського спілкування, причому багато розмовляють емоційно усі категорії комунікантів ...росіянин не приховує істинну емоцію за

посмішкою чи ввічливо-стриманою маскою... це просто безпосередня емоційна реакція на зміст розмови» [13:182-183].

Як стверджують психологи [14:181], внаслідок обміну образливими репліками між співрозмовниками виникає напруженість і, як результат, негативна емоція типу «гнів». Гнів може бути викликаний завданою образою, неправильними чи несправедливими діями з боку інших людей. Це, звичайно, лише деякі із численних причин його виникнення. Гнів, як і будь-яка інша емоція, може активуватися не лише діями, але і почуттями або думками.

Учені звертають увагу на тісний зв'язок агресивних компонентів мовлення із вираженням негативних емоційних переживань [15:7] та розглядають словесні реалізації у агресивній формі як одну із форм прояву негативних емоцій, якісний та кількісний склад яких остаточно не встановлено у сучасній психології. Відомий психолог К.Е. Ізард до числа негативних емоцій пропонує відносити тріаду «гнів – відраза – презирство». Хоча, як показує практика, до групи емоційних станів, що викликають негативні почуття і провокують агресивну мовленнєву поведінку, слід окрім згаданої «ворожої тріади» також відносити образу, розчарування, заздрість, нудьгу, сором, страх і т.ін. Оскільки «часто одна негативна емоція викликає за собою інші... Негативні емоції майже завжди живуть... цепочками, ...деякою мережею чи тканиною» [15:36].

Так, наприклад, гнів – частіше це вторинне почуття, яке виникає у результаті якогось первинного переживання – страху, розчарування, хвилювання, образи, болю та ін.

У чистому вигляді емоція виражається вкрай рідко, «частіше за все, зазначає Ю.В. Щербініна [15:139] - це вигуки негативного складу, близькі до вигуків, на зразок «Зараза!», «Чорт забирай!», «Да щоб тебе!» і т.ін. Подібні вербальні реакції, у своїй класифікації форм мовленнєвої поведінки О.О. Леонтьєв відносить до рефлексорної (на відміну від інтелектуальної) поведінки, яка не планується заздалегіть, при якій існує жорсткий та сталий взаємозв'язок між стимулом та рефлексорною реакцією [16:134]. В.І. Жельвіс при аналізі подібних словесних форм використовує термін «стресова інвектива», під яким він розуміє мовленнєву поведінку на рівні виражальної реакції та прямого зв'язку з несвідомою та неконтрольованою емоцією: «...У подібному випадку інвектива являється ефективним засобом

«випускання пару», аварійним вентилям, що дозволяє зняти напругу, знизити її до безпечного рівня для психічного здоров'я мінімуму» [17:45].

Подібні реакції об'єднує функція катарсичної розрядки негативних емоцій. Однак їх не можна вважати універсальним способом вираження гніву, так як вони не охоплюють усього комплексу мовленнєвої поведінки, коло якої значно ширше, ніж лише спонтанні вигуки.

Вираження емоції гніву пов'язане з раціональним началом. Виражаючи емоцію, ми так чи інакше торкаємося якостей, властивостей предметів, явищ. Прямі комунікативні стереотипи – рідкісні. Яскравим підтвердженням цього можна вважати те, що ми піддаємо негативній оцінці чи докору самого себе чи співбесідника.

Для носіїв російської мови емоція гніву та його окремих видів (обурення, скаженість, лють, шаленість, несамовитість, нестяма та ін.) представляє високу значимість, що підтверджується значною кількістю образних стереотипів, крізь призму яких дана емоція об'єктивується. Так, наприклад, гнів росіяни представляють у образі вогню (*пылать гневом, горящие от гнева глаза*) чи предметів високої температури (*попасть под горячую руку*); гнів представляється у образі небезпечної водної стихії (*волна гнева, выплеснуть гнев, захлебнуться от негодования*); гнів усвідомлюється як безумство (*обезуметь от гнева, потеряют себя*), як стан, при якому людям властиво втрачати людський вигляд (*сорваться с цепи, скалить зубы*); гнів переповнює людину (*выйти из себя, лопаться от злости*) та ін.

Однак це лише один аспект (у термінології І.І. Токаревої, «мовний бік») прояву даного стереотипу. Більш високий рівень для вивчення особливостей етнокультурної поведінки становлять комунікативні стереотипи. Комунікативні чи соціокультурні стереотипи – це «прояв конвенціональної мовленнєвої поведінки, яка розглядається в контексті інтерактивної діяльності та регулює соціальний процес» [4:115]. Вони визначають комунікативну (у тому числі і мовленнєву) поведінку суб'єкту у тій чи іншій ситуації спілкування.

Розглядаючи прояви конвенціональності, вчені визначають спілкування як «священну церемонію підтримання суспільства у

часі» [4:41]. У кожному суспільстві існують певні правила формування мовленнєвої поведінки. Так, Дж. Ферс писав, що розмова – «це значною мірою ритуал, аніж може здаватися. Тільки-но з вами хтось заговорить, ви потрапляєте у відносно визначений контекст і ви не вільні говорити усе, що вам заманеться» [4:41].

Однак, говорячи про конвенціональність мовленнєвої поведінки, ми маємо справу з явищем більш широкого порядку, мова іде про типізацію поведінки. І.Н. Горелов відзначає, що «люди у схожих комунікативних ситуаціях часто ведуть себе на диво однаково» [18:112]. На думку вчених це пояснюється приналежністю до певної етнокультури, а також соціальними характеристиками.

Так, І.І. Токарева зауважує, що «вербалізуючись за законами кожної мови, мовленнєва дія прагне до відповідності соціокультурним експектаціям, вона повинна бути оформлена та мати деякий конвенціональний модус, що відповідає цій дії та підпорядкована мовленнєвим етнокультурним нормам, порушення яких може призвести до спотворення змісту ...Для кожної дії у кожній мові можна виділити набір способів поведінки, що не виводяться прямо та лише із структурно-семантичних характеристик самого вербалізованого висловлювання, але що зберігають зміст дії і залежать від усіх складових культурного контексту» [4:49]. Людина засвоює поведінкові норми своєї культури, соціуму, групи і таке уявлення про звичайну, загальноприйнятну поведінку у певних ситуаціях спілкування складається у стереотипи. «Стереотип поведінки – це певна «звичка», загальний принцип ставлення до чогось чи вибір певної лінії поведінки» [6:37].

На думку А.К. Байбурина, під стереотипами поведінки маються на увазі «сталі, регулярно повторювані форми поведінки. Це свого роду штампи, шаблони, зразки поведінки, прийняті у тій чи іншій культурі» [19:3].

У контексті тлумачення поняття «стереотип поведінки», необхідно говорити про «поведінкові моделі конвенціональної поведінки, яка визнана соціально правильною (не у розумінні стандартних норм, а у розумінні комунікативної розшифрованості), поведінка, яка організує соціальний процес в усіх сферах» [4:61]. Комунікативні чи соціокультурні стереотипи – це «прояв конвенціональної мовленнєвої поведінки, включеної до інтерактивної

діяльності» [4:115]. Вони визначають комунікативну (у тому числі і мовленнєву) поведінку суб'єкта у тій чи іншій ситуації спілкування. Комунікативні стереотипи відрізняються інтенціональністю, інтерактивністю, включеністю до деякого контексту діяльності, окрім того, вони підлягають свідомій мисленнєвій обробці. Окрім власне вербальної складової, комунікативні стереотипи включають жести, міміку, рухи, пози та ін.

Наша комунікація також здійснюється за певними сталими моделями. Саме знання цих моделей поведінки розглядається як прагматикон (особливий рівень мовної особистості). Знання КС (стереотипів комунікативної поведінки) полегшує процес комунікації. По суті це етнічно марковані способи експлікації гніву.

Сформовані у результаті соціально-історичного розвитку норми та стереотипи комунікативної поведінки зберігаються у комунікативній свідомості мовців. Кожна ситуація спілкування, виступаючи стимулом до актуалізації певної ситуаційної моделі у свідомості, передбачає певний сценарій комунікативної поведінки, та визначає тип мовленнєвої поведінки, що реалізується певною комунікативною стратегією.

Ю.Є. Прохоров стверджує, що «зовнішньоетнокультурний *стереотип* комунікативної (мовленнєвої) поведінки може розглядатися як специфічний образ комунікативної стратегії, що базується на врахуванні соціально-культурної стереотипізації процесу спілкування, та такий, який використовується для реалізації комунікативно-прагматичних цілей» [13:84]. Згідно з твердженням О.С. Кубрякової, «комунікативна стратегія як форма реалізації соціальної взаємодії не формується у кожній новій ситуації спілкування заново, а закріплена у комунікативній свідомості мовців як певний сценарій комунікації» [20:4-10]. Відповідно, кожна ситуація спілкування, виступаючи стимулом актуалізації певної ситуаційної моделі поведінки чи певного стереотипу-ситуації у свідомості мовців, передбачає відповідний тип комунікативної поведінки, що об'єктивується у формі тієї чи іншої комунікативної стратегії. У формуванні комунікативної стратегії, адресант оперує соціально обумовленими стереотипами комунікативної поведінки, наповнюючи їх такими висловлюваннями, які здатні найбільш успішно реалізувати комунікативно-прагматичну ціль мовця.

Сама по собі комунікативна стратегія – *стереотипна* та спрямована на структурування певного набору форм спілкування у процесі комунікації. Набором стереотипних форм спілкування, у даному випадку, виявляється репертуар мовленнєвих тактик комунікації. Стереотипність такого явища, як мовленнєва тактика, очевидна: мовленнєва тактика володіє усіма властивостями, характерними для поняття мовленнєвого стереотипу – відтворюваністю, закріпленістю за певною ситуацією спілкування, стандартизованими мовленнєвими кліше та висловлюваннями, ритуалізованими компонентами, а також подібною лексико-семантичною структурою.

Незважаючи на те, що гнів належить до числа базових емоцій (Ізард, Ільїн та ін.), можна говорити про існування етноспецифічних особливостей маніфестації гніву у російській лінгвокультурі.

Опис та класифікацію комунікативних стереотипів маніфестації емоції гніву у росіян ми здійснили на матеріалі одного із творів сучасної прози – романі Бориса Крігера «Альфа та Омега», виходячи із того, що будь-який художній текст виступає засобом естетично маркованого осмислення та відтворення емоційного життя людини.

Аналіз маніфестації емоції гніву у процесі російського мовленнєвого спілкування дозволив виділити три групи комунікативних стереотипів в залежності від об'єкту, на який був спрямований гнів.

Перша група комунікативних стереотипів об'єднує стереотипізовані прийоми експлікації гніву - висловлювання, що виражають ворожість до самого себе.

На думку вчених [15:20], про вербальну самоагресію (чи автоагресію) доцільно говорити у тих ситуаціях, коли має місце надмірна самокритика, самозвинувачення, негативні зауваження мовця у власну адресу, недоречні чи неоправдано часті вибачення та ін. І хоча, на перший погляд, подібні висловлювання не так явно порушують гармонію мовленнєвого спілкування, з огляду на відсутність конкретного адресату, гнів, спрямований на самого себе, часто провокує справжню агресивну вербальну поведінку, ускладнює процес ефективного спілкування, порушує емоційну рівновагу мовця.

Вираження гніву здійснюється у результаті експлікації негативного вставлення до самого себе:

- шляхом зневажливої самооцінки (*Я – ничтожество. Я тебя не достоин..; Я – низкий подлец... змееныш и др.*);
- шляхом негативної оцінки властивих суб'єкту мовлення якостей (*Вдруг его передернуло от мысли, что вот это голое, волосатое существо с сутулой спиной и немного отвислым животом предстанет перед ее очами...; Ненавижу! Ненавижу эту свою проклятую рациональность!*);
- шляхом негативної оцінки здійсненої суб'єктом дії (*А я и уши распустил; Неужели я просто вульгарно влюбился? Вот так сразу, бесповоротно? Что за наивная истерия? Глупости!*);
- шляхом самодокору (*Разве нельзя было жить обычной человеческой жизнью? Жениться на Мире, родить детей... Зачем мне эта мания величия? Берложное копошение? Тоже мне, выискался мессия..*).

Друга група комунікативних стереотипів маніфестації гніву об'єднує мовленнєві тактики, що виражають ворожість до партнера по комунікації шляхом:

- прямої образи співрозмовника (*негодяй; подонки; козел и др.*);
- негативної оцінки його якостей (*не такая уж она красавица, неумна, самоуверенная пустышка и т.п.*);
- негативної оцінки його дій (*смеется надо мной, врет, боитесь, сбежал и др.*);
- шляхом об'єктивації критики оточення, способу життя співрозмовника (*Ну, если бы ты сообщила приемной комиссии, что цель твоего пребывания в этих стенах – бегство от немоцного мужа..; А твой приятель Пашка – наркоторговец!*);
- шляхом вираження звинувачення партнеру по комунікації (*Вместо того чтобы поддержать меня, ввести в атмосферу дружбы и романтики, все, что ты можешь мне предложить, – это парочка дешевых подзаборных советов, приправленных твоей свежеиспеченной злобой..*);
- докору (*Я искала понимания, я искала родную душу ..но эта душа ни о чем не может думать, кроме как о банальной койке*);
- погрози на його адресу (*Я тебя убью!; Если до вечера ты не уберешься из России, завтра тебе не жить; А то милицию вызову; Сейчас сыновей позову, они тебе мигом по шее навалят!*);

- нехтування партнером по комунікації (*Иди ты к черту; Ради бога, изыди до того, как мы придем; Либо замолчите, либо немедленно покиньте мой кабинет*);

- іронії, знуцанням на адресу співбесідника (...Я учусь в университете ...Получаю академическую степень по научной проституции, – с серьезным лицом пошутила Нэлли. – Завтра понедельник. У нас экзамен по безопасному сексу).

Більшість дослідників наполягають на тому, що агресивна поведінка, яка передбачає навмисне завдання шкоди, може бути спрямована лише на живих істот. Однак в умовах реальної комунікативної взаємодії часто зустрічаються ситуації, що суперечать такому підходу, як, наприклад, биття посуду під час сварки інші схожі дії. Так, американські дослідники Р. Берон та Д. Річардсон [21] вважають доцільним включати у поняття «об'єкт агресії» неживі предмети поряд із живими.

Третю групу стереотипів об'єднує маніфестація гніву до усього, із чим пов'язана ситуація спілкування, до елементів, що формують контекст та ситуацію спілкування, шляхом:

- вираження негативного ставлення до відповідних елементів ситуації спілкування (*Я ненавижу философию..; Паршивая погода; этот идиотский экран*).

Для даної групи комунікативних стереотипів є характерним використання прийому «навішування ярликів», невиправданого узагальнення дій, вчинків, слів адресату, зображення випадкового та одиничного як типового.

Пр.: – *Посмотрите на себя... Посмотрите на вашу ублюдочную страну!* – вдруг взвился Николай. – *Как вы живете? В полуразрушенных домах, с подъездами, пропахшими мочой? В клетушках квартир с облупившейся штукатуркой и обвисшей проводкой? Чем вы так гордитесь? Душа у вас загадочная... Да нет у вас никакой души. Нет и не было. А была бы, вы бы всю ее водкой вытравили...;*

– *Что вам, в Англии хорошеньких девочек не хватает? Хотя они там все гримзы.*

Маніфестація гніву здійснюється:

- шляхом нехтування окремих елементів, що формують контекст та ситуацію спілкування (...*Всё. Довольно. Мне не нужно этих историй,*

привязанностей, хватит... С меня достаточно Миры. Да и других тоже. Я больше не позволю женщинам выкручивать шиворот-навыворот мои мозги...).

Таким чином ми бачимо, що перебуваючи у гніві, людина може відчувати ворожі почуття до самого себе, до інших людей чи вона може бути невдоволена ситуацією, відчуваючи ворожість до «системи» в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Изд-во Воронежского университета. Воронеж, 1987.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание. - М.: Рос. академия наук. Ин-т языкознания. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.
3. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: Монография. – М.: Гнозис, 2008. – 374 с.
4. Токарева И.И. Этнолингвистика и этнография общения: Монография/ И.И. Токарева / Под ред. Ф.А. Литвина. Издание 2-е. – Мн.: МГЛУ, 2001. – 244 с.
5. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев. Изд. 3-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС, 2003. – 224 с.
6. Славова Л.Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с.
7. Агеев В.С. Психологические исследования социальных стереотипов // Вопросы психологии 1986, 1. С.95-101.
8. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
9. Уфимцева Н. В. Этнические и культурные стереотипы: кросс-культурное исследование // Известия Академии Наук. Серия литературы и языка, Т.54, N 3, май-июнь 1995, С. 55-62.
10. Голикова Т. А. Стереотип как этнически и культурологически обусловленный компонент менталитета // Мир языка и межкультурная коммуникация: Материалы междунар. науч.-практ. конф., 16 – 17 мая 2001 г. / Отв. ред. Э. Е. Курлянд. – Ч. 1. – Барнаул: изд-во БГПУ, 2001. – С. 80-87.
11. Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация. М. 1989.
12. Левицький А. Е. Етнономінації у дзеркалі міжкультурної комунікації: монографія / А. Е. Левицький, Ю. В. Святюк. – К.: Логос, 2011. – 192 с. – Бібліогр.: с. 149-170.
13. Прохоров Ю. Е. Русские: коммуникативное поведение / Ю.Е. Прохоров, И.А. Стернин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 328 с.
14. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 783с.: ил.
15. Щербинина Ю.В. Вербальная агрессия. – М.: КомКнига, 2006. – 360 с.
16. Леонтьев А.А. Психолінгвістическіє єдності і порождение речевого высказывания. М.: Наука, 1969. 307 с. 3-е изд. М.: КомКнига, 2005.
17. Жельвис В.И. Поле брани. Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. М.: Ладомир, 2001. 349 с.
18. Горелов И.Н., Седов К.Ф. Основы психолінгвістики. - М.: Лабиринт, 2001. - 304 с.
19. Байбурина А.К. Этнические стереотипы поведения. Под ред. А.К. Байбурина, Ленинград, Из-во «НАУКА», Ленинградское отделение 1985.
20. Кубрякова Е.С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «когнитивный» // Вестник ВГУ, сер. Лингвистика и межкультурная коммуникации, 2001, Вып.1, С. 4-10.
21. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб.: Питер, 1999. 352 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. Кригер Б. Альфа и Омега; Llumina Press; 200. <http://www.litres.ru>.

ХАЧАТУРЯН Г. Х.

Київський міжнародний університет

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ СТИЛЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ ФРАНСУА МІТТЕРАНА

У статті мова йде про особливості політичного дискурсу четвертого президента Франції П'ятої республіки Франсуа Міттерана. Пропонується стислий компаративний аналіз стилістичних особливостей дискурсу президента з урахуванням етапів його політичної діяльності та жанрової специфіки промов.

Ключові слова: медіатизований політичний дискурс, стилістика, політична риторика, Франція П'ятої республіки, президент, Франсуа Міттеран.

В статті речь идет об особенностях политического дискурса четвертого президента Франции Пятой республики Франсуа Миттерана. Предлагается краткий компаративный анализ стилистических особенностей дискурса президента с учетом этапов его политической деятельности и жанровой специфики выступлений.

Ключевые слова: медиатизированный политический дискурс, стилистика, политическая риторика, Франция Пятой республики, президент, Франсуа Миттеран.

This article is about the peculiarities of political discourse of the fourth French president of the Fifth Republic François Mitterrand. We propose a short comparative analysis of the stylistic specifics of discourse of the president taking into account periods of his political activities and genre specifics of the speeches.

Key words: mediatized political discourse, stylistics, political rhetoric, French Fifth Republic, president, François Mitterrand.

Актуальність дослідження полягає у необхідності більш ретельного вивчення ролі політичної комунікації у побудові іміджу політика та у сприйнятті його виборцями.

Метою дослідження є наукове осмислення стилістичних особливостей і стратегій політичного дискурсу Франсуа Міттерана.

Об'єктом дослідження виступає дискурс (як в усній, так в письмовій формі) четвертого президента Франції П'ятої республіки Франсуа Міттерана.

Предметом дослідження є характерні особливості політичного дискурсу Франсуа Міттерана.

Матеріалом дослідження виступають офіційні інтернет-сайти французького уряду та Інституту Франсуа Міттерана, відео-архів його публічних виступів та уривки з його нарисів.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі та виявленні особливих характеристик політичного дискурсу Франсуа Міттерана, впливу мовлення на його подальшу кар'єру та історію країни загалом.

За останні роки погляди на роль мови в політиці стрімко змінилися. У сучасному демократичному суспільстві політичний дискурс має чи не найважливіше значення у побудові іміджу політика, бо якщо ще сто років тому пересічний громадянин міг й не здогадуватись як виглядає і розмовляє голова держави в якій він живе, то на теперішній час така ситуація здається неймовірною. Мовленню в політиці приділяється роль як одного із найпотужніших засобів впливу на масову аудиторію.

Одним із головних чинників, які впливають на розвиток комунікації в політиці, є засоби масової інформації, які перетворили виступи та, зокрема, дискурс політиків на основний засіб звертання до масової аудиторії та переконання слухачів та глядачів. Сучасний політичний дискурс можна назвати “едіатизованим”, оскільки саме ЗМІ сприяють переконанню громадян, більшість з яких вільний час проводить в Інтернеті, за читанням газет або перед екраном телевізора. Згодом, під час передвиборчих кампаній, телебачення стає місцем головних баталій як для політичних партій, так і для їх окремих представників. Через телебачення політики мають доступ до величезних аудиторій, що сприяє формуванню відповідних поглядів та отриманню підтримки виборців. Така можливість надає нового значення мові в політиці і таким чином мова стає найважливішим фактором досягнення успіху на політичній арені.

Зазначимо, що ефект впливу ЗМІ може мати місце у всьому розмаїтті рівнів політичної системи. Яскравим прикладом значення ЗМІ можуть слугувати політичні виступи французьких президентів. З часів генерала де Голля французькі політики із завзятістю використовують телебачення як інструмент презентації широкій аудиторії своєї особистості та своїх політичних поглядів, оскільки саме перший президент Франції П'ятої республіки Шарль де Голль першим зрозумів ефективність телевізійних та радіоповідомлень і почав досить часто, як на той час, виголошувати промови, які трансливалися на всю країну. З того часу можливість масової аудиторії почути чи прочитати інформацію про дії французького уряду чи президента вважалась найважливішим елементом демократичного суспільства. Тембр голосу доповідача, його міміка, жестикуляція, швидкість та виразність мовлення – всі ці чинники відігравали і відіграють велику роль у сприйнятті інформації публікою. Але звісно, все вищеперераховане має бути підкріплене майстерно скомпонованою промовою, насиченою всіма необхідними аргументативними та

риторичними засобами, адже саме засоби аргументації грають ключову роль у переконанні і прихиленні аудиторії на свій бік.

В даній статті ми продовжуємо досліджувати особливості дискурсу французьких президентів П'ятої республіки, зосереджуючи увагу на постаті четвертого за відліком президента Франції П'ятої республіки – Франсуа Міттерана.

Для початку слід зазначити, що стиль вербальної поведінки політиків пов'язаний з багатьма чинниками, зокрема фактами їх біографії. Говорячи про особистість Франсуа Міттерана, який займав пост президента Франції з 1981 по 1995 р. (що є найдовшим терміном президентства за всю історію Франції), слід згадати наступні факти, що вплинули на формування його політичної кар'єри і дискурсу в тому числі.

Франсуа Міттеран є вихідцем з шанованої родини аристократів. Навчаючись у католицькому коледжі, він проявляє великі здібності до літератури та географії, підтвердженням чого є його перемога на Конкурсі красномовства, що був організований Молодіжним католицьким рухом (JEC). Пізніше він отримує вищу освіту в галузі філології та права, закінчивши згодом й одну з найпрестижніших вищих шкіл Парижу ([École libre des sciences politiques](#)). Тут слід відмітити, що його захоплення літературою та політикою не пройшло непоміченим: за своє життя Франсуа Міттеран написав 14 книг на політичну тематику, що були опубліковані і мали великий успіх.

Франсуа Міттеран брав участь у Другій світовій війні, був членом французького руху Опору, з 1945 став одним із засновників лівої партії “Демократичний та соціальний союз Опору”, і саме з цього моменту розпочинається його політична кар'єра. З того часу Франсуа Міттеран призначається на різні урядові посади, неодноразово балотується в президенти Франції і здобуває перемогу після третьої спроби: в 1981 році 65-тирічний Франсуа Міттеран з малим відривом обходить у другому турі президентських перегонів чинного на той час президента Валері Жискар д'Естена, отримавши 51,75 % голосів [1].

Чітко визначити і сформулювати загальні особливості політичного дискурсу пана Міттерана складно, адже, як ми бачимо, він присвятив політиці 50 років життя, а за такий великий строк змінюються не тільки політичні орієнтири, пріоритети та прагнення, а й характер, емоційне забарвлення промов та стиль висловлювання зокрема. До того ж, із

здобуттям нової політичної посади змінюється й вид та жанр промов як такий.

Тож, для аналізу дискурсу президента Міттерана доречним було б виділити певні етапи його політичного життя і діяльності, а саме: **етап до перемоги на президентських виборах (1945–1981)** та **етап перебування на посаді президента (1981–1995)**. Отож, спробуємо проаналізувати і порівняти особливості дискурсу президента Міттерана за ці два етапи його політичної кар'єри.

Слід сказати, що Міттеран є першим і на даний час останнім президентом Франції П'ятої республіки, який представляв політику лівих сил. Тому не дивним є його постійна політична боротьба з опонентами – представниками правих сил. Загалом, період перебування Франсуа Міттерана в опозиції є довготривалим і це не дивно, адже ще у воєнні роки Міттеран відкрито засуджував політику самого генерала де Голля, називаючи її “диктаторською”, а де Голля “анархістом”. Свої погляди стосовно “хибної” політики опонентів, зокрема Шарля де Голля, Міттеран висвітлював у своїх виступах та картинах. Особливо жорстко він засудив політику голлістів в своїй книзі “Le Coup d'Etat permanent”, де вже з однієї фрази “entre de Gaulle et les républicains il y a d'abord, il y aura toujours le coup d'Etat” можна зрозуміти основний зміст послання [2:74]. Письмовий стиль “вічного опозиціонера” Франсуа Міттерана має свою специфіку: він є і жорстким та прямолінійним, але при цьому в своїх промовах та картинах він активно використовував як стилістичні фігури повтору (анафору, епіфору, зіткнення), так і риторичні питання, гіперболу, антитезу та тропи (метафору, метонімію тощо), що надавало тексту художнє забарвлення:

“Laissez la tyrannie régner sur un mètre carré, elle gagnera bientôt la surface de la terre” [3:113].

“Quelle leçon tirer de l'Histoire, s'il en est une, de ce tourbillon d'événements, sinon que rien n'est achevé, que rien ne s'achève jamais ? Que le combat change de forme mais pas de sens. Que de nouveaux orages surgissent du plus clair horizon, d'autres dominations se substituent à celles que l'on avait détruites, qu'apparaissent d'incessantes ruptures entre l'idéal et le réel?” [4:23].

“Elle [l'opinion publique] préfère encore le mythe du père (de Gaulle se charge de tout), le mythe du bonheur (de Gaulle conjure les sorts), le mythe du prestige (le monde jalouse la France qui possède de Gaulle), le mythe de la prospérité (grâce à de Gaulle nous serons bientôt cent millions, le franc vaincra le dollar) à la froide réalité d'un bilan” [2:240].

Що ж стосується усного мовлення, зокрема виступів на телебаченні, то першою серйозною появою Франсуа Міттерана, як кандидата в президенти, були теледебати під час передвиборчих перегонів 1965 року. Тоді перед французами представ молодий енергійний кандидат в президенти з яскраво вираженою мімікою, жестикуляцією та особливою акцентуацією слів. Щодо самого дискурсу Франсуа Міттерана, то він дотримувався свого звичного стилю “атаки”: головною стратегією під час представлення своєї президентської кампанії було висвітлення в найкращому ракурсі власних політичних прагнень та поглядів шляхом засудження, іноді в дещо цинічній та іронічній формі, режиму чинного президента, тим самим підкреслюючи власні “вірні” політичні орієнтири та ідеали. Наприклад, на перше питання журналіста, чи задоволений пан Міттеран тим, як проводиться передвиборча кампанія, він, після невеличкого вступу, відповів: *“Je pense que Général de Gaulle ne peut pas tout voir... tout simplement dans les détails ... lorsque hier soir ... je relève les erreurs nombreuses, permanentes dans les citations et dans les proportions des chiffres qu’il met. Je ne l’accuse pas, je dis tout simplement qu’il est mal informé. Et comment voulez-vous qu’il soit bien informé? C’est très difficile pour un chef d’Etat, qui veut tout le pouvoir, d’arriver à le maintenir dans ses mains ...”* [5].

Виходячи з результатів виборів, подібні паралінгвістичні чинники та ораторські стратегії таки мали свій вплив на публіку: Франсуа Міттеран програв Шарлю де Голлю з порівняно невеликим відривом.

Своєму стилю жорсткої критики Міттеран не зрадив і при наступних передвиборчих перегонах 1974 року, де його основним конкурентом став Валері Жискара д’Естен, який і здобув перемогу. Так, під час теледебатів (“Face à Face”) Ф. Міттеран назвав свого головного опонента *“l’homme du passif”*, а в одному з передвиборчих інтерв’ю, згадуючи Жискара д’Естена, він сказав: *“Qu’est-ce que ça veut dire, “être un démagogue?” Ça veut dire “promettre ce qu’on ne peut pas tenir”. On peut dire aussi “promettre demain ce qu’on n’a pas fait la veille” ... Son plan (et je n’ose à peine appeler cela “un plan”, c’est une sorte des séries de mesures tirées comme ça, à la dernière minute du tiroir), son plan est non seulement improvisé, mais aussi coûteux”* [5].

Але, якщо стиль вербальної поведінки Міттерана не зазнав сильних змін за 10-тирічний термін, то на екстралінгвістичних та паралінгвістичних рівнях його дискурс сприймався зовсім по-іншому: тембр голосу став більш спокійним і, щонайважливіше, впевненим, інтонація стриманіша, те ж саме можна сказати про міміку та жести. Міттеран показав своє

майстерне володіння словом та багато його цитат стали крилатими. Як, наприклад, його фраза, що прозвучала під час президентських виборів 1981 р., про політичну ситуацію в країні, якою керував Жискар д'Естен. Він назвав її в своєму іронічному та образному стилі: *“Le conducteur qui a versé sa voiture dans le fossé et qui viendrait me demander, pour me surveiller, de repasser mon permis de conduire”* [5].

Говорячи про період виборів 1981 року, слід зазначити, що Франсуа Міттеран готувався до них з особливою ретельністю, і важливу роль в його політичній кампанії та іміджі зіграв майстер політичної реклами Жак Сегела, завдяки якому Міттеран набагато краще виглядав по телебаченню. Саме Сегела запропонував зробити ставку на програму “Міттеран проти Жискар д'Естена, як політика “нового курсу” проти старого режиму”, а сам лозунг звучав як “Спокійна сила” (*“La force tranquille”*). Така президентська кампанія дала свої плоди: Франсуа Міттеран здобув перемогу на виборах і у 1981 році був переобраний на другий строк, тільки тепер під новим лозунгом: “Єдина Франція” (*“La France unie”*) [1].

Що ж стосується дискурсу Міттерана вже в кріслі президента держави, то не дивним є те, що зі зміною посади та з переходом від опозиції до керівника держави, змінився і вид та жанр промов, а з тим і стиль їх складання та проголошення. Більше не було “ворогів”, більше не було боротьби з діючим урядом та владою. Президент здійснював офіційні візити, виступав на конференціях, проголошував вітальні та святкові промови, робив офіційні заяви, часто брав участь у прес-конференціях та давав інтерв'ю. Основним завданням президента Міттерана стало покращення та зміцнення міжнародних відносин (зокрема, з країнами Північної Африки, США та СРСР), залагодження конфліктів у Перській затоці та, звісно, впровадження державних реформ і стимулювання роботи уряду.

Дискурс Франсуа Міттерана з 1981 по 1995 роки позначається виваженістю, стриманістю та чіткістю. При цьому саме чіткість замінює жорсткість та іронічність висловлювань, що були йому притаманні за часів перебування в опозиції. Наприкінці свого президентства і наприкінці життя були опубліковані кілька збірок нарисів Франсуа Міттерана, одна з яких *“Mémoires interrompus”*, де він ділиться з читачами своїми враженнями, досвідом та думками стосовно власного політичного життя та життя Франції вцілому. Тоді, згадуючи свого вічного опонента Шарля де Голля, Міттеран постає перед нами менш

категоричним у висловлюваннях: *“Sympathique ou antipathique, en ce qui concerne de Gaulle, il n’est pas possible de trancher. Il me surprenait. J’appréciais qu’il fût d’un modèle peu courant. Autoritaire, il savait se montrer diplomate et courtois. Sa maîtrise, sa force d’âme me rebutait. Son identification au pouvoir était telle qu’il ne restait plus d’espace pour le réveil de la démocratie, réveil dont il était comptable. Il supportait mal que ses avis fussent discutés. Nul n’était moins fait que lui pour la période qui commençait [en 1946], qui était son œuvre”* [4:153]. Але своїх ідеалів та політичних орієнтирів Франсуа Міттеран не зрадив. Покидаючи пост президента він сказав в одному з своїх останніх інтерв’ю: *“Je crois pour demain comme hier à la victoire de la gauche, à condition qu’elle reste elle-même. Qu’elle n’oublie pas que sa famille, c’est toute la gauche. Hors du rassemblement des forces populaires, il n’y a pas de salut”* [4:246].

Франсуа Міттеран увійшов в історію Франції, як “батько нації” (“père de la nation”), як людина не тільки дуже освічена та компетентна в політичних та економічних питаннях, а й як людина-борець за справедливість, свободу та права кожного громадянина Франції. Його мова та дискурс були насичені численними образними та художніми засобами, стилістичним та риторичними прийомами, що певним чином і сприяло його перемозі та формуванню політичного іміджу.

Перспективи подальших досліджень дискурсу президента Франсуа Міттерана, як й інших президентів Франції, полягають в можливості всебічного вивчення мовленнєвого впливу особистості на широку аудиторію та необхідністю дослідження стилістичних особливостей ораторського мистецтва, його сильних і слабких сторін, зважаючи на сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Institut François Mitterrand* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mitterrand.org>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

2. *Mitterrand F. Le Coup d’Etat permanent / François Mitterrand.* – Ed. 10/18, 1993. – 320 p.
3. *Mitterrand F. L’Abeille et l’Architecte / François Mitterrand.* – Ed. Flammarion et Le Livre de poche, 1980. – 320 p. 4. *Mitterrand F. Mémoire interrompus. Entretiens avec Georges-Marc Benamou / François Mitterrand, Georges-Marc Benamou.* – Ed. Odile Jacob, 1997. – 246 p. 5. *A la une: video, radio, audio et publicité – Actualités, archives du jour de la radio et de la télévision en ligne* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ina.fr>.

ЧОРНА Н. В., ШВЕЦЬ Г. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОНІМІВ ІСПАНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено топонімам, що займають особливе місце в лексичній системі мови. Власні назви володіють специфічними ознаками, підкоряються внутрішнім законам конкретної мови та слугують засобом номінації індивідуального предмету. Топонімія – розділ ономастики, що вивчає власні назви, такі, що представляють назви географічних пунктів

Ключові слова: топонімія, ономастика, запозичення, соціолінгвістика, психолінгвістика, етнолінгвістика.

Статья посвящена топонимам, которые занимают особое место в лексической системе языка. Топонимы обладают специфическими признаками, подчиняются внутренним законам конкретного языка и служат средством номинации индивидуального предмета. Топонимика – раздел ономастики, которая занимается изучением собственных имен, что представляют названия географических пунктов.

Ключевые слова: топонимика, ономастика, заимствования, социолингвистика, психолингвистика, этнолингвистика.

The article focuses on analysis of toponyms that have a special place in the lexical system of language. The Proper names have a specific characteristics, subject to domestic laws of a particular language and serve as a means of nomination of an individual subject. Place names – part of onomastics which studies proper names, that represent geographical points.

Key words: toponyms, onomastics, borrowing, sociolinguistics, psycholinguistics and ethnolinguistics.

Метою дослідження є вивчення й аналіз закономірностей передачі топонімів іспанською мовою і засвоєння їх іншомовним середовищем.

Актуальність зумовлена інтенсифікацією відносин між іспаномовними та україномовними соціумами й підвищеним інтересом до власних імен, що проникають в іспанську мову. Через істотні відмінності між двома взаємодіючими мовними системами передача іспанських топонімів українською мовою викликає особливі труднощі.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше комплексно розглянуто проблеми запозичення і передачі топонімів іспанською мовою, систематизовано іспанські топонімічні запозичення у хронологічній послідовності.

Предметом дослідження є відтворення іспанських топонімів в українській мові.

Об'єктом дослідження є іспанські топоніми. При традиційному перекладі багатьох іспанських топонімів до уваги береться їх походження.

Топонімія – розділ ономастики, що вивчає власні назви, такі, що представляють назви географічних пунктів. Топонімія являє собою перспективне поле для досліджень назв річок та інших водних об'єктів (гідронімів), власна назва будь-якого об'єкта рельєфу земної поверхні (омоніми). Топоніми займають особливе місце в лексичній системі мови. Не викликає сумніву, що, представляючи собою визначену групу слів, вони наділені парадигматичними і синтагматичними характеристиками, властивими слову взагалі. Безсумнівно також і те, що категорії, встановлені для власних назв, як спеціального підкласу слів, розповсюджуються і на топоніми.

Разом з тим імовірно, що топоніми не просто різновид власних назв, а власні назви особливого роду, своєрідні якості яких роблять неможливим їх вивчення тільки в межах мовознавства, навіть в самому ширшому його розумінні, тобто як дисципліни, що включає до себе соціолінгвістику, психолінгвістику і етнолінгвістику.

Одна з численних груп американських назв запозичена з іспанської мови. У формуванні ранньої топонімії певних районів Америки іспанська мова грала домінуючу роль, вплив її на розвиток топонімії всього південного заходу Сполучених Штатів відчувався протягом майже трьох століть, а в деяких випадках продовжує діяти і сьогодні.

Д.І. Єрмолович зазначив, що власні назви – жорсткі десигнатори об'єктів, такі, що реалізують свій відклик через прямий зв'язок з предметом за допомогою каузального ланцюга [3: 12]. Власні назви мови підкоряються, наскільки це можливо, закономірностям, що існують в ній для загальних назв. Але, оскільки джерела власних назв будь-якої мови набагато ширше за коло джерел його загальних назв, коло мовних явищ, представлених в них, має більш широке. Отже, власні назви входять в лексичну систему будь-якої мови як особливий клас слів, що володіє специфічними ознаками. Будучи мовним фактом, власні назви підкоряються в цілому внутрішнім законам конкретної мови. Разом з тим, на всіх рівнях мовного аналізу потрібно враховувати своєрідність цих слів за змістом, так і за класом. Перш за все вони служать засобом номінації індивідуального предмету.

Власна назва не пов'язана безпосередньо з поняттям. У неї немає загального значення, так само як у загальних назв відсутнє індивідуальне. Це представляється найбільш істотним у визначенні специфіки власних назв: «без денотата немає назви» [3: 42].

Особливий статус власних назв в мові, інтерес, який вони викликають у вчених, призвів до формування ономастики, що склалася в самостійну лінгвістичну дисципліну з чітко окресленими довкола проблемами і методами досліджень.

Одним з актуальних завдань ономастики є дослідження мовних особливостей власних назв, які складаються, з одного боку, з урахуванням системних можливостей даної мови, а з іншої – з урахуванням потреб і можливостей даної ономастичної системи.

Оскільки топоніми – це слова, то вони, вочевидь, мають всі ті категорії, які властиві словам мови взагалі. Але, будучи частиною словарного складу мови, топоніми разом з тим входять в той її своєрідний підрозділ, який носить назву «Власні назви». Як відомо, власні назви виділяються унаслідок абсолютно особливого співвідношення в них десигната і денотата [2: 48].

Для топонімії і регіональні дослідження, і обстеження ономастичних станів представляється основою основ. Не вивчивши всього комплексу якого-небудь регіону, не можна передбачати того, що можна й потрібно шукати на сусідніх територіях. Складність семантики топонімів, що породжує різні підходи до проблеми, призвела до появи взаємовиключних концепцій значення топонімів.

О.В. Суперанська та С.С. Єрмоленко стверджують, що топоніми позбавлені значення, інші науковці вважають їх значення неповноцінним або такими, що лежить в іншому, ніж у загальних назв, інформативному плані, а треті приписують їм ще змістовніше значення, ніж загальним назвам.

По-перше, всі топоніми володіють значенням наочності, тобто частиною їх змісту (значення) є наче повідомлення про існування якогось предмету (або суті, яку ми уявляємо собі як предмет).

По-друге, більшість топонімів позначають якийсь клас предметів, серед яких один предмет виділяється особливо. У системі мови з логічної точки зору індивідуальна номінація можлива тільки серед предметів, вже якимось класифікованих на основі узагальнення. Дивно було б взагалі говорити про топоніми, якби вони не були пов'язані

відповідно з поняттями «людина», «територіальний об'єкт» або якби цей зв'язок був чимось повністю залежним від контексту і особистого бажання тих, що говорять.

По-третє, топоніми, позначаючи індивідуальний предмет, закріплюють в своєму значенні якусь угоду, домовленість іменувати даний предмет певним чином.

Систематизуючи іспанські топонімічні запозичення у хронологічній послідовності, можна отримати такі підгрупи:

а) назви, що виникли в період перших іспанських експедицій вздовж берегів Північної Америки;

— однослівні топоніми, виражені іменниками в однині або множині, прикметники: *Aqua* (вода), *Corona* (корона), *Alma* (душа), *Fontana* (джерело), *Fortuna* (удача), *Modesto* (скромний), *Puente* (міст), *Madera* (ліс), *Salinas* (солончаки);

— однослівні топоніми, в основі яких лежать іспанські особисті імена або іспанські географічні назви: *Balboa*, *Alhambra*;

— топоніми, виражені іменником з артиклем: *El Monte*, *El Segundo*, *Los Angeles*, *Los Banos*, *Los Gatos*, *La Mesa*, *La Canada*;

— двослівні топоніми: *San Carlos*, *Santa Cruz*, *Santa Monica*;

— двослівні топоніми, що складаються з числівника та іменника: *Dos Palos*, *Tres Pinos*.

Ці моделі можуть простежуватися практично на території всіх штатів, що колись належали Іспанії: *Sierra Blanca*, *Laguna*, *El Indio*, *Santa Elena*, *Aqua Dulce* (Техас); *Tres Piedras* (Арізона); *La Plata*, *Aqua Fria* (Нью-Мексико).

Такі назви як *Isla de San Salvador*, *Isla de Victoria*, *Sierras de San Martin*, *Isla de San Sebastian* не судилося утвердитися на карті Каліфорнії. Виняток становить назва *Sierras Nevadas* (Снігові гори) – так був названий береговий хребет, відомий нині як *Santa Lucia Range* (хребет Санта Лючія). Потім назва *Sierra Nevada* перейшла до іншого гірського масиву і в даний час є назвою хребта, розташованого на схід від долини Сан Хоакін [4: 12].

Вже з 1602 року вздовж берегів Каліфорнії, на карті з'являються все нові назви, що збереглися і в наші дні: *Isla de San Nicolas* (*San Nicolas Island*) (острів Св. Миколая), *Isla de Santa Catalina* (*Santa Catalina Island*) (острів Св. Каталіну), *Punta de San Pedro* (*San Pedro*

Point) (мис Св. Педро), *Puerto de Monterey* (*Monterey Bay*) (протока Монтере);

б) назви, пов'язані з виникненням та діяльністю католицьких місій (1769–1817) та подальшої іспанської колонізації на території Північної Америки – утворенням земельних маєтків у 1775.

Багато іспанських географічних термінів міцно увійшли в географічну номенклатуру Сполучених Штатів, збагативши її новими поняттями, виявили тісний зв'язок з характерними природними умовами Півдня і Південного Заходу США.

У ряді випадків іспанські географічні терміни виступають одноосібно, утворюючи самостійні назви. Вище вже розглядалася основна маса іспанської географічної термінології, що вживається у якості обов'язкових топонімів. Наведемо ще кілька характерних прикладів: *algodones* «хлопкове поле» (російською) – *Algodones* (Нью-Мексико); *carrizal* «ставок» – *Carrizo* (Арізона), *Carrizozo* (Нью-Мексико); *ojo* «джерело» – *Ojo Caliente* (Нью-Мексико); *picacho* «окремо розташований пік» – *Picacho* (Арізона, Нью-Мексико); *questa* «Пагорб» – *Ques-ta* (Нью-Мексико); *Rillito* «струмочок» – *Rillito* (Арізона); *vega* «луг, родюча долина» – *Vega* (Техас), *Las Vegas* (Невада).

Цей список можна розширити, віднести до нього цілий ряд поширених в іспанській топонімії географічних визначень, що характеризують властивості об'єктів: *abajo* «нижній», *bonito* «гарний», *hermoso* «прекрасний», *chico* «маленький», *arenoso* «піщаний», *Penasco* «скелястий», *puerco* «брудний», *salado* «солоний», *soledad* «окремий, самотній», *hondo* «глибокий», *quemado* «згорівший», *ancho* «широкий»: *Llano Arenoso*, *Bonita*, *Rio Abajo*, *Rio Arriba*, *Rinconada Ancha*, *Pino Alto*, *Arroyo Hondo*, *Ojo Hermoso*, *Penasco*, *Rio Puerco*, *Quemado*, *Ojo Salado*, *Salado River*, що являються назвами населених пунктів [4: 13].

Багато іспанських назв подібні за семантикою з англомовними і тому легко сприймаються як елементи єдиної системи.

Потужний шар запозичених іспанських назв спричинив масову появу назв-гібридів, побудованих шляхом з'єднання іспанських і англійських лексем: *Buena Park* (исп. *buena* – красива), *Hermosa Beach* (исп. *hermosa* – прекрасна) і т.д.

Висновки. Згідно нашого дослідження топонімія Іспанії представляє собою вербальний образ геосистем та відбиває культурну, історичну, суспільну автентичність та унікальність Іспанії. Натуральна

та антропогенна природа територій перетворюється в образи місць існування, що є проєкціями процесів всебічного освоєння ландшафтів. У назвах яскраво виявляється соціальна сутність мови. Топоніміка найчастіше більше, ніж будь-яка інша лексична підсистема, відображає особливості суспільного життя соціуму, вибір значення при створенні найменування або перейменування того або іншого географічного об'єкта, вивчення суспільно-історичних явищ, в яких виникла і оформилася географічна назва, соціально-культурологічні фактори, що викликають існування омонімії і синонімії серед топонімів. Оскільки джерела власних назв будь-якої мови набагато ширше за коло джерел його загальних назв, коло мовних явищ, представлених в них, є більш широким. Отже, власні назви входять в лексичну систему будь-якої мови як особливий клас слів, що володіє специфічними ознаками.

Перспективи дослідження. Отримані результати не вичерпують проблематики цієї наукової статті. Топоніми є важливим інформаційним джерелом для вивчення змін, які відбуваються у суспільстві протягом певного історичного часу. У топонімах зафіксована історія племен і народів, міграційні процеси населення. Багато географічних назв перейменовуються або забуваються, тому їх збереження та дослідження необхідне для вивчення мови, культурної та історичної спадщини країни. Подальше вивчення топонімії на матеріалі іспанської мови полягає у виявленні регіонів проживання давніх народів Латинської Америки, розкриття їх духовної культури, виховання національної гідності й бережного ставлення до минулого, що є перспективним у галузі психолінгвістики, стилістики, етнолінгвістики.

Предметом майбутніх студій може стати дослідження структурних особливостей топонімів іспанською мовою, порівняння словотворчої структури топонімів іспанською та українською мовами, більш поглибленому аналізу особливостей фонетичної, граматичної, лексичної структури топонімів на матеріалі іспанської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Нина Давидовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева // Новое в зарубежной лингвистике : сб. науч. статей / сост. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 8-42.
2. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур / Дмитрий Иванович Ермолович. – М.: Валент, 2001. – 200 с.
3. Леонович С.С. Топонимы США: Учеб. Пособие /Станислав Станиславович Леонтович. – М.: Высшая школа, 2004. – 470 с.
3. Литвин И.П. О традиции в географических названиях / Игорь Павлович Литвин. – М.: Наука, 1989. – 212 с.
4. Перкас С.В. Топонимы-американизмы и их стилистическое использование: Опыт лингвострановедческого анализа / С.В.Перкас// Иностранные языки в школе. – 1979. – №9. – С. 11 – 13.
5. Суперанская А.В. Что такое топонимика? /Александра Васильевна Суперанская. – М.: Наука, 1985. – 410 с.

ЩИБРИК Т. П.

Київський слов'янський університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ЕМОТИВНИХ ЧАСТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про лінгвокультурологічну специфіку емотивних часток німецької мови, особлива увага звертається на проблему виявлення у емотивних часток національно-культурного компонента, останні розглядаються як етнокультурні знаки (концепти).

Ключові слова: національно-культурний компонент, емотивні частки, концепт, когнітивний компонент, прагматичний компонент.

В статье речь идет о лингвокультурологической специфике эмотивных частиц немецкого языка, особенное внимание обращается на проблему определения у эмотивных частиц национально-культурного компонента, последние рассматриваются как этнокультурные знаки (концепты).

Ключевые слова: национально-культурный компонент, эмотивные частицы, концепт, когнитивный компонент, прагматический компонент.

The article deals with national-cultural specifics of the emotive particles of the German language, paying special attention to the exposure of the national-cultural component of the emotive particles, the latter are regarded as ethno-cultural signs (concepts).

Key words: national-cultural component, emotive particles, concept, cognitive component, pragmatic component.

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю подолання перешкод у спілкуванні у міжкультурній комунікації.

Головною метою дослідження є лінгвокультурологічний та структурно-функціональний аспекти дослідження емотивних часток німецької мови.

Предметом дослідження є лінгвокультурологічна специфіка емотивних часток німецької мови.

Об'єктом дослідження є дослідження національно-культурного компоненту в емотивних частках німецької мови.

Матеріалом дослідження послужили емотивні частки, які зустрічаються в сучасних німецьких художніх текстах, отримані шляхом суцільної вибірки.

Наукова новизна дослідження визначається браком та неоднозначністю наукових результатів в області вивчення емотивних часток.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями. Зміст дисертаційного дослідження відповідає науковій темі кафедри німецької філології КНЛУ "Взаємодія одиниць різних

рівнів мови: семантико-когнітивний та функціонально-прагматичний аспекти”.

Постановка завдання: виявити прояв культурної та національної самобутності німецького народу шляхом дослідження емотивних часток німецької мови, тобто розглянути останні як етнокультурні знаки (концепти).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. А. Вежбицька [1], Є.М. Верещагін [2], І.О. Голубовська [3], Л.В. Дробаха [4] та інші зосереджували значну увагу на виявленні в мовних одиницях етнокультурної інформації. Здебільшого науковці розглядали окремі слова-концепти чи лексико-семантичні або тематичної групи, пошуку національно-культурного колориту тексту, дослідженню національно-культурного компонента в мові та в мовленні.

Наукові результати.

Проблема співвідношення мовної і етнокультурної свідомості завжди привертала увагу лінгвістів. Їй присвячені праці багатьох відчизняних (А.А.Потебня, Ф.И.Буслаев, В.А.Аврорин, В.З.Панфилов, Ю.А.Сорокин, Е.М.Верещагін, В.Г.Костомаров, В.В.Воробьев, М.К.Петров та інші) і зарубіжних (Ф.Боас, Е.Сепір, Б.Уорф, К.Леві-Стросс, К.Пайк, С.Лем та інші) дослідників. Однак численні монографії та статті поряд з безсумнівними досягненнями, що дозволили наблизитися до розуміння лінгвокультурологічних явищ, залишають без відповіді чимало питань, число яких стрімко зростає, як наприклад, проблема виявлення національно-культурної специфіки емотивних часток німецької мови. До того ж, чимало праць носять ілюстративний характер, що надає підґрунтя для створення теоретичних основ сучасної лінгвокультурології, а саме формування і вдосконалення понятійно-категоріального апарата і розкриття глибинних зв'язків між явищами мови, свідомості і культури [5: 268-269].

Найбільші труднощі в міжкультурній комунікації виникають не тільки внаслідок відмінностей змісту образів свідомості, а й в результаті відмінностей системності етнічних свідомостей комунікантів. Міжкультурна комунікація між представниками різних лінгвокультурних спільнот можлива при загальності свідомості комунікантів, що забезпечує можливість знакового спілкування, коли комуніканти, маніпулюючи знаками, асоціюють з ними ментальні образи. Історія мови розвивається паралельно із історією культури, оскільки зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою, і мова у своїй лексиці

певною мірою відображає культуру. Отже, культура визначає план змісту знакової системи мови, а семантика мови, в свою чергу, відображає своєрідність культури певного народу. Головною причиною відмінності лексико-семантичних систем різних мов є своєрідність дискретизації дійсності, що відбиває неоднаковий спосіб його пізнання і є найпершою ознакою самотності лексико-семантичної системи мови. Щодо розширеного тлумачення національної специфіки мовних одиниць, розрізняється на цьому ґрунті поняття лінгвокраїнознавства та лінгвокультурології. Лінгвокраїнознавство як дисципліна має переважно інформативно-констатуючий характер (вибір і презентація лексико-фразеологічних одиниць із яскраво вираженою національно-культурною семантикою). Лінгвокультурологія має об'єктом свого вивчення не факти життя країни, мова якої вивчається, а фонові знання жителів цієї країни, представлені у їх мовній свідомості і пов'язані зі змістовим планом мовних одиниць.

В сучасних лінгвістичних дослідженнях науковці намагаються виявити національно-культурний компонент на всіх рівнях мовної системи: на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівні.

Мовознавці виявляють в лексичній семантиці поверхневий і глибинний рівень культури. Поверхневий рівень виявляється в особливих одиницях лексичного рівня мови (наприклад, безіквівалентна лексика), а глибинний приховується в природі самого значення як “скороченого поняття”, що сигналізує про об'єкти дійсності при вторинній референції в актах мови [6:18].

В цьому смислі розрізняють два погляди на національно-культурну специфіку мовних явищ. Згідно з першим поглядом національно-культурний компонент вбачається тільки в значенні так званих слів-реалій, типу рос. *самовар*, а другий погляд походить від ідей про внутрішню форму мови і втіленні в мові “духа народу” [7:39]. Ми цілком погоджуємося з інтерпретацією Д.О. Добровольського в тому, що духовне освоєння дійсності відбувається через призму рідної мови, адже людина мислить про світ у виразах цієї мови, користуючись її концептуальною сіткою. Отже, різні мовні спільноти, користуючись різними засобами концептосфери, формують різні картини світу, що є основою їх національних культур.

Постає питання, що вважати національним компонентом емотивних часток німецької мови. На лексичному рівні національна-культурна специфіка виявляється в частках, де національним маркером можуть бути «унікальні

компоненти»: безеквівалентна лексика, семи локальної належності (діалектизми) при поняттєво-еквівалентних парах слів, особливо в національних варіантах) [8:140]. Розбіжність в різних культурах умов при включенні в універсальну структуру діяльності сприяє створенню національно-культурних варіантів здійснення ідентичних діяльностей. Так, наприклад, *bloß* розглядається як регіональний варіант *nur* [9:236].

Національно-культурна семантика емотивних часток німецької мови може проявлятися і на рівні цілісного значення словесного комплексу як результат переосмислення. Емотивні частки утворюють різноманітні концепти-емотиви, наприклад: подив, докір, тощо:

“*Wo ist denn dein Fahrrad?*”, *wollte Junior von seinem Freund wissen.* (Sukach, 75) емотивна частка *denn* виражає здивування, запитання звучить більш дружнім, ніж без частки.

Конотація культурологічності поєднується з оцінно-експресивними, емотивними, функціонально-семантичними конотатами [8:139].

Значення будь-якої мовної одиниці отримує кваліфікацію як елемент двох структур свідомості – когнітивної та прагматичної. Таким чином, когнітивний складник значення емотивних часток стосується знання носіїв мови про позначуваний ними фрагмент світу, а прагматичний компонент співвідносний з інформацією про суб’єктивне ставлення мовця до позначуваного. Так, наприклад, когнітивним складником модальної частки *ja* є очевидність, загальновідомість факту, а прагматичним компонентом (вираження мовцем ставлення до денотата) – згода, співчуття:

“*Aber das hilft uns nicht sehr, denn eine Jeansjacke hat ja fast jeder!*” (Sukach, 75)

Асоціативний профіль образів свідомості не завжди є загальним для української та німецької культури. Емотивні частки німецької мови можуть містити в собі більше концептуальних категорій, аніж в українській мові. Наприклад, емотивна частка *einfach* передає в українській мові не тільки асоціативне значення *просто*, а й також *усе-таки*, *одне слово*, *...та й годі*:

„*Der Räuber hielt seine Pistole die ganze Zeit über auf mich gerichtet. Ich habe habe einfach nur gehofft, dass er mich nicht erschießen würde!*“ (Sukach, 25)

Таким чином, використання даних асоціативного експеримента є важливим, оскільки дозволяє експліціювати специфіку концептуалізації явищ

мовної дійсності, враховуючи національно-культурні особливості певного народу.

На основі проведеного аналізу робимо висновки про те, що національно-культурна семантика емотивних часток німецької мови може проявлятися на двох рівнях плану змісту: на лексичному рівні і на рівні цілісного значення словесного комплексу як результат переосмислення. Емотивні частки утворюють собою концепти емотиви, точне значення яких можна встановити за допомогою контексту. Когнітивний складник значення емотивних часток стосується знання носіїв мови про позначуваний ними фрагмент світу, а прагматичний компонент співвідносний з інформацією про суб'єктивне ставлення мовця до позначуваного. Конотація культурологічності емотивних часток поєднується з оцінно-експресивними, функціонально-семантичними конотатами Асоціативний профіль образів свідомості не завжди є загальним для української та німецької культури. Головною причиною відмінності лексико-семантичних систем різних мов є своєрідність дискретизації дійсності, що відбиває неоднаковий спосіб його пізнання і є найпершою ознакою самобутності лексико-семантичної системи мови.

Подальшою перспективою дослідження стане розгляд емотивних часток на тлі емотивної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вежбицкая А.* Понимание культуры через посредство ключевых слов / Анна Вежбицкая ; [пер.с англ.] – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
2. *Верещагин Е. М., Костомаров В. Г.* / Евгений Михайлович Верещагин, Виталий Григорьевич Костомаров. Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. [Методическое руководство]. – [4-е изд. перераб. и доп.] – М. : Русск. яз. , 1990. – 247 с.
3. *Голубовська І. О.* Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / Ірина Олександрівна Голубовська – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Логос, 2004. – 284 с. – Бібліогр. : с. 255 – 283.
4. *Дробаха Л. В.* Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 / Лариса Валеріївна Дробаха. / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
5. *Алефиренко Н. Ф.* Современные проблемы науки о языке : [учебное пособие] / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 416 с.
6. *Гудавичюс А.* Глубинный уровень отражения культуры в лексической семантике // Исследования по семантике. – Уфа, 1993. – С. 16–23.
7. *Добровольский Д. О.* Национально-культурная специфика во фразеологии. / Д.О.Добровольский // Вопросы языкознания. – 1997. – № 6. – С. 37–48.
8. *Гонта Т. В.* Національно-культурний компонент семантики предметів побуту у фразеологізмах сучасної німецької мови / Т. В. Гонта // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – №110. – Т.1. – С. 138–141.
9. *Engel U. / Ulrich Engel.* Deutsche Grammatik. – Heidelberg : Julius Groos, 1991. – S. 232 – 239.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Jim Sukach.* Der Detektiv bist du! 77 knifflige Ratekrimis. Keine Spur zu heiß. – Ravensburger Buchverlag, 2007. – 210 S.

ЗМІСТ

Андрійченко Ю. В., Бодянська А. В. Концепт <i>кохання</i> в сучасних текстах іспанських пісень	3
Бахов І. С. Особливості формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в системі вищої лінгвістичної освіти	8
Бистров Я. В., Веприяк І. Д. Актуалізація текстової домінанти в контексті художньої інтерлінгвальності (<i>на матеріалі роману Ентоні Берджеса “Механічний апельсин”</i>)	16
Болобан М. А. Етапи розвитку англійської лексики сфери часу і календаря в контексті еволюції культури	22
Бондар О. О. Явища мовного синтетизму й аналітизму в контексті проблематики лінгвістичної типології	29
Бура Х. В. Теоретичні аспекти дослідження проблеми субстратного впливу на генезу англійської мови	39
Велика І. О. Гендерний наратив як засіб конструювання рекламного дискурсу	46
Волкова Л. М. Темпоральний маркер <i>still</i> в дискурсі	51
Гетьман З. О., Заворотна К. О. Іспанська мова та іспанське розмовне мовлення в контексті інформатики	59
Григоренко М. В. До питання про головні терміни загальної теорії запозичення	63
Гринько О. С. Етимологічний аспект амбівалентності концептів-архетипів “ <i>WATER</i> ” і “ <i>FIRE</i> ”	70
Дибіна А. В. Огляд підходів до дослідження структури зв’язного тексту	77
Дорош Г. Л. Тестування як метод діагностики іншомовної комунікативної компетенції	84
Дячук Л. С. Гендерна проблематика в перекладознавстві на пострадянському просторі	93
Elena del Pozo Infante. El artículo en oraciones de textos escritos de estudiantes universitarios ucranianos	104
Korbozerova N. M. Tipología de palabras, frases, sintagmas	110

Ломакіна І. А. Особові займенникові слова іспанської мови в перформативних контекстах	115
Мініахметова Е. Х. Семно-компонентний аналіз фразеологізмів зі значенням кількості мовлення у сучасній турецькій мові	123
Настенко С. В. Становлення художнього образу в іспанських поетичних текстах “Золотого віку”	131
Переверзєв Д. І. Міжривнева природа субстрату як мовного явища (на матеріалі корейської мови в порівнянні з іншими мовами)	138
Потенко Л. О. Репрезентація категорії емотивності в художньо-публіцистичних текстах (на матеріалі німецьких фразеологічних дериват)	144
Пригодій С. М. Літературна критика США середини ХХ сторіччя (на матеріалі критичної оцінки “Дому сміху” Е. Вотрон)	152
Раєвська І. В. Мовні особливості умбрійських діалектів у діатопному аспекті з урахуванням ізоглос та проблеми їх класифікації	165
Сингаївська Г. В., Зволейко Д. І. Арготизми як складова іспаномовного молодіжного жаргону	176
Скібіцька О. В. Передача стилістичних засобів при перекладі англomовних туристичних текстів на Інтернет-сторінках	183
Сурмач О. Я. Асоціативний експеримент при виявленні активності власних назв як вербалізаторів концепту “wealth” в англійській мові	192
Тарасова К. О. Комунікативні стереотипи маніфестації гніву у російській лінгвокультурі	198
Хачатурян Г. Х. Індивідуальність стилю та особливості дискурсу Франсуа Міттерана	211
Чорна Н. В., Швець Г. О. Особливості функціонування топонімів іспанською мовою	218
Щибрик Т. П. Лінгвокультурологічна специфіка емотивних часток німецької мови	224
Зміст	229
Contents	231

CONTENTS

<i>Andryichenko Y. V., Bodyanska A. V.</i> The Concept of <i>Love</i> in the Modern Texts of Spanish Songs	3
<i>Bakhov I. S.</i> Peculiarities of developing professional communicative competence of prospective interpreters in higher education system	8
<i>Bystrov Y. V., Veprynyak I. D.</i> Actualization of textual dominant in the context of the fiction discourse (<i>based on the novel “A Clockwise orange” by Antony Burgess</i>)	16
<i>Boloban M.A.</i> The formation stages of English time and calendar lexicon in the context of the cultural development	22
<i>Bondar O. O.</i> Language synthetism and analytism in the context of the linguistic typology	29
<i>Bura Ch. V.</i> The theoretical aspects of the problem of the substrata influence on the genesis of the English language	39
<i>Velyka I. O.</i> Gender narrative as a means of advertising discourse construction	46
<i>Volkova L. M.</i> Temporal Marker <i>STILL</i> in Discourse	51
<i>Guetsman Z. O., Zavorotna K. O.</i> Spanish language and Spanish speaking in the context of informatics	59
<i>Grigorenko M. V.</i> On the main terms of the general theory of borrowing	63
<i>Grynko O. S.</i> Etymological aspect of ambivalence of archetypal concepts “ <i>water</i> ” and “ <i>fire</i> ”	70
<i>Dibina A. V.</i> Overview of approaches to the study of the coherent text’s structure	77
<i>Dorosh G. L.</i> Testing as the Method of Diagnosing Foreign Language Communicative Competence	84
<i>Diachuk L. S.</i> Gender in translation studies on the Post Soviet area	93
<i>Elena del Pozo Infante</i> The article in phrase writer texts of ukrainian university students	104
<i>Korbozerova N. M.</i> Tipología de palabras, frases, sintagmas	110

Lomakina I. A. Spanish personal pronominal words in performative contexts	115
Miniakhmetova E. K. Semno-component analysis of phraseologisms with meaning of speech quantity in modern Turkish language	123
Nastenka S. V. Literary image's formation in Spanish poetic texts of the "Golden Age"	131
Pereverziev D. I. The interlevel specifics of the linguistic substrata in Korean and the other languages	138
Potenko L. O. Representation of the category of emotivity in the artistic and journalistic texts (<i>based on German phraseological derivation</i>)	144
Pryhody S. M. American Criticism in Mid XX Century (<i>Interpretations of "The House of Mirth"</i>)	152
Rayevska I. V. Some linguistic features of Umbrian subdialects through the isogloss view and problems of classification	165
Syngayivska G. V., Zvoleiko D. I. Argotic expressions as a component of Hispanic youth jargon	176
Skibitska O. V. Rendering Stylistic Devices When Translating English Internet Tourism Text	183
Surmach O. Y. The associative experiment by revealing the activeness of proper names as verbal representatives of concept "wealth" in the English language	192
Tarasova K. O. Communicative stereotypes of manifestation of anger in the russian linguistic culture	198
Khachaturian G. K. The individuality of style and peculiarities of discourse of François Mitterrand	211
Chorna N. V., Shvets A. O. Peculiarities of toponym's functioning in Spanish language	218
Schibrik T. P. Linguistic and cultural specifics of the emotive particles of the German language	224
Zmist	229
Contents	231